

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DE
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİNE
AYKIRILIĞIN HUKUKİ REJİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Ensar IŞIK

İstanbul – 2024

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DE
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİNE
AYKIRILIĞIN HUKUKİ REJİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Ensar IŞIK
200020753

Danışman: Prof. Dr. Ayhan CEYLAN

İstanbul – 2024

ETİK BEYAN SAYFASI

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İstanbul Ticaret Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Öğrenci Adı-Soyadı: Ensar IŞIK

ÖZET

Bilim, bilimsel araştırmalar ve yayınlarla insanlığa yön veren önemli alanlardan birisidir. Etiğin konusu, iyi ve doğru gibi değerlere ilişkin kurallardır. Mesleklerle ilgili iyi ve doğru gibi değerlere ilişkin kurallar da meslek etiği olarak adlandırılır. Bilim etiği, bilimin iyi ve doğru uygulamalarını konu edinen bir meslek etiğidir. Bilim etiği kurallarının devlet gücü ile uygulanır hale gelmesi durumunda, hukuk kurallarından söz edilebilecektir. Böylece bilim etiğinin hukuki rejimi ortaya çıkmış olacaktır. Bilim özgürlüğü Anayasada temel insan haklarından birisi olarak koruma altına alınmıştır. Bunun yanında akademisyenler ve üniversiteler için akademik özgürlük de Anayasada düzenlenmiştir. Bilim etiğinde birçok etik ihlal kuralları belirlenmiştir. İntihal bilim etiğinin temelini oluşturan en ağır etik ihlallerden birisidir. Yazarlık ve eserlerle ilgili olan bu durum Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda yer almaktadır. İntihalin yanında başka bilim etiği ihlalleri de bulunmaktadır. Bunlar da Yükseköğretim Kanununda düzenlenmiştir. Bilim etiğinin ihlal edilmesi halinde cezai, hukuki ve idari yaptırımlar uygulanabilmektedir. İdari disiplin yaptırımların uygulanabilmesi için etik kurulların etik ihlal tespiti incelemesi yapması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Etik, Bilim, Hukuk, Bilim Etiği, Yaptırım.

ABSTRACT

Science is one of the important fields that guide humanity with scientific research and publications. The subject of ethics is the rules regarding values such as good and right. Rules regarding values such as good and right related to professions are also called professional ethics. Science ethics is a professional ethics that focuses on the good and correct practices of science. If the rules of science ethics become implemented by state power, they can be mentioned in the rules of law. Thus, the legal regime of scientific ethics will emerge. Freedom of science is protected in the Constitution as one of the fundamental human rights. In addition, academic freedom for academics and universities is also regulated in the Constitution. Many ethical violation rules have been determined in science ethics. Plagiarism is one of the most serious ethical violations that forms the basis of scientific ethics. This situation, which is related to authorship and works, is included in the Code on Intellectual and Artistic Works. Besides plagiarism, there are other violations of scientific ethics. These are also regulated in the Higher Education Code. In case of violation of scientific ethics, criminal, legal and administrative sanctions may be applied. In order for administrative disciplinary sanctions to be imposed, ethics committees must conduct an ethical violation detection review.

Keywords: *Ethic, Science, Law, Scientific Ethics, Plagiarism.*

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
Etik Beyan Sayfası	ii
Özet	iii
Abstract	iv
İçindekiler	v
Kısaltmalar	vii
GİRİŞ	1
1. BİLİM, ETİK VE HUKUKTA KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Bilgi, Bilim ve Bilimsel Yöntem	5
1.2. Bilimsel Araştırma ve Yayın	9
1.3. Etik ve Bilim Etiği	13
1.4. Hukuk ve Etik	19
1.5. Bilim, Etik ve Hukuk İlişkisi	20
1.6. Bilim Özgürlüğü ve Akademik Özgürlük	22
2. HUKUKTA BİLİMSEL ESER	31
2.1. Türk Hukukunda Eser Kavramı ve Gelişimi	31
2.2. Bilimsel Eser ve Korunan Hukuki Değerler	35
2.3. Bilimsel Eserlerin İşlenmesi ve Derlenmesi	40
2.4. Bilimsel Eserlerde Eser Sahipliği ve Yapay Zekâ.....	41
2.6. Bilimsel Eser Türleri	46
3. HUKUKTA BİLİM ETİĞİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER	54
3.1. Bilim Etiğinin Gelişimi	54
3.2. Türk Hukukunda Etik ve Bilim Etiği Rejiminin Gelişimi	56
3.3. Avrupa Birliği Ufuk Avrupa Programı ve Bilim Etiği Rejimi	68
3.4. Temel Etik İhlal Türleri	73
3.4.1. İntihal	76
3.4.2. Sahtecilik	82
3.4.3. Çarpıtma	84
3.4.4. Tekrar Yayım	85
3.4.5. Dilimleme	87
3.4.6. Haksız Yazarlık	88
3.5. Diğer Etik İhlaller	91

3.6. Etik İhlal ve Hukuka Aykırılık Sayılmayan Haller	92
3.7. Bilimsel Eserde Alıntı ve Alıntının Hukuki Şartları	95
3.8. Bilimsel Eserde Atıf (Gönderme) ve Atıf Yöntemleri	103
3.9. Bilimsel Yayınlarda Tartışmalı Bilim Etiği Uygulamaları	106
3.10. Bilimsel Yayınlarda Yerleşik Uygulamalar	113
4. BİLİM ETİĞİNE AYKIRILIKTA YAPTIRIMLAR	121
4.1. Cezai Yaptırımlar	121
4.1.1. İnsan Üzerinde Deney Suçu	121
4.1.2. İntihal Suçları	122
4.1.3. Görevi Kötüye Kullanma Suçu Bakımından Değerlendirme	124
4.1.4. Bilim Etiğine Aykırılık Suçlarında Ceza Soruşturması Usulü...	125
4.2. Hukuki Yaptırımlar	127
4.2.1. Genel Hükümlere Göre Davalar	127
4.2.2. Eser Sahibini Tespit Davası	128
4.2.3. Saldırının Kaldırılması Davası	128
4.2.4. Saldırının Önlenmesi Davası	129
4.2.5. Tazminat Davaları	130
4.3. İdari Yaptırımlar	131
4.3.1. Uyarma Cezasını Gerektiren Etik İhlaller	132
4.3.2. Kınama Cezasını Gerektiren Etik İhlaller	133
4.3.3. Aylıktan veya Ücretten Kesme Cezasını Gerektiren Etik İhlaller	134
4.3.4. Kademe İlerlemesinin Durdurulması veya Birden Fazla Ücretten Kesme Cezasını Gerektiren Etik İhlaller	135
4.3.5. Üniversite Öğretim Mesleğinden Çıkarma Cezasını Gerektiren Etik İhlaller	137
4.4. Etik Kurullar	138
4.4.1. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu	138
4.4.2. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Kararlarının Hukuki Niteliği	139
4.4.3. ÜAK Etik Komisyonları	141
4.4.4. Klinik Araştırmalar Etik Kurulu	141
SONUÇ	143
KAYNAKÇA	147

KISALTMALAR

§	: Bölüm/ Paragraf numarası işareti
AAA	: Avrupa Araştırma Alanı
AB	: Avrupa Birliği
ab.	: Alt bent
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AHCI	: Art and Humanities Citation Index/ Sanat ve Beşerî Bilimler Atıf Dizini
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
AKPM	: Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi
ALLEA	: All European Academics/ Tüm Avrupa Akademileri
APA	: American Psychological Association/ Amerikan Psikoloji Birliği
ARDEB	: TÜBİTAK Araştırma Destek Programları Başkanlığı
ATÖY	: Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği
AYM	: T.C. Anayasa Mahkemesi
b.	: Bent
BAYE	: Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
BİDEB	: TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı
BOAI	: Budapest Open Access Initiative/ Budapeşte Açık Erişim Girişimi
C.	: Cilt
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
COPE	: Committee on Publication Ethics/ Yayın Etiği Komitesi
D.	: Daire/ Dairesi
f.	: Fıkra
FAIR	: Findable, Accessible, Interoperable, Reusable/

Bulunabilir, Erişilebilir, Birlikte Çalışılabilir, Tekrar Kullanılabilir

FFP	: Fabrication, Falsification, Plagiarism/ Sahtecilik, Çarpıtma, İntihal
FSEK	: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
ICMJE	: International Committee of Medical Journal Editors/ Uluslararası Tıp Dergisi Editörleri Komitesi
ISO	: International Organization for Standardization/ Uluslararası Standartlar Örgütü
İDDK	: İdari Dava Daireleri Kurulu
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
KAHY	: Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik
KVKK	: Kişisel Verilerin Korunması Kanunu
m.	: Madde
No.	: Numara/ Numarası
ORCID	: Open Researcher and Contributor ID/ Açık Araştırmacı ve Yazar Kimliği
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
S.	: Sayı
SCI	: Science Citation Index/ Bilim Atıf Dizini
SCI-Expanded	: Science Citation Index-Expanded/ Genişletilmiş Bilim Atıf Dizini
SHTK	: Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu
SSCI	: Social Science Citation Index/ Sosyal Bilimler Atıf Dizini
T.	: Tarih/ Tarihi
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti

TCK	: Türk Ceza Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜBİTAK AYEK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu
TEYDEB	: TÜBİTAK Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı
TRIPS	: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
ÜAK	: Üniversitelerarası Kurul
ÜAK BAYE Yönergesi	: Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi
ULAKBİM	: TÜBİTAK Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YÖK BAYE Yönergesi	: Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi

GİRİŞ

Yaşadığımız her anda ve yerde bilimin, bilimsel çalışmaların, bilim insanlarının ve akademisyenlerin etkisi görülebilir. Bilim, insanların itibar gösterdiği, önem verdiği ve güvendiği bir alandır. Bugün, bilimin bize sayısız faydaları olduğu tecrübe edilmiştir. İnsanın gelişiminin, ilerlemesinin ve uygarlığın bilimle olduğu ortak bir görüştür. Bilimin bize faydaları olduğu gibi, bilimsel araştırmalarda veya bilimselmiş gibi görünen konularda, insanlığa karşı bazı zararlar ortaya çıktığı da tecrübe edilmektedir.

Bilimin amacı, insanlığa ve evrene faydalı olması gerektiği şeklinde ifade edilmelidir. Ancak, bazen bilimde ve bilimsel araştırmalarda yapılanlar; doğaya, hayvanlara, bireylere ve tüm insanlığa, kimi zaman da geri dönüşü olmayan, maddi ve manevi zararlar verilmektedir. Elbette ki bu zararlardan öğrendiklerimiz de vardır. Ancak, bunu bilimin doğal bir sonucu olarak kabul etmek basiretsizlik olacaktır. Zararlardan kaçınmak ve faydalı olanı tercih etmek ortak bir değerdir. Bu noktada, neyin bilimsel olduğu ve neyin olmadığı, bilimsel araştırmaların muhtemel faydaları ve zararları tartışılabilir.

Felsefenin, bilimlerin temeli olduğu söylenir. Etik de felsefenin bir çalışma alanı olarak; insanlar için doğru, iyi ve faydalı gibi değerlerin ve kuralların ne olduğunu tartışır. Doğru, iyi ve faydalı değer nedir, bir şeyin doğru, iyi ve faydalı olması gerekir mi? Bunun için bir kuralı olmalı mıdır? Kural olacaksa bu nasıl olmalıdır? Kuralın yaptırımı olmalı mıdır? Bu sorulara verilecek cevaplar, doğru, iyi ve faydalı olan etik değerleri yansıtacaktır. Dolayısıyla bilim için bu soruları şöyle sormak gerekecektir: bilim nasıl doğru, iyi ve faydalı olur? Bunun için bir kural olmalı mıdır? Doğru, iyi ve faydalı bilimin kuralları nelerdir? Bu sorulara ve elbette ki tartışmalara verilecek cevaplar, etikten farklı bir isimle bilim etiği olarak anılmaktadır.

İnsanlar ve toplumla ilgili etik gibi hukuk alanında da kurallar yer almaktadır. Hukuk, etikten farklı olarak, kuralları tartışmadan, devlet gücünü kullanarak uygulanmasını sağlayan bir araçtır. Hukuk bir araç olsa da amacı etik bir değer olan adalettir. Adaletin devlet gücüyle, hukuk aracılığıyla tesis edilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Etik, kendisine geniş bir şekilde kuralları tartışma alanı yaratırken, hukuk devlet gücünü kullandığından, gücün keyfi kullanımını engellemek için kimi zaman kendi alanını daraltmaktadır. Etiğin ve hukukun kurallarla olan ilişkisi çoğu zaman ortak çalışma alanları geliştirmektedir. Bilim etiği de bu alanlardan birisidir. Bilimsel olarak doğru, iyi ve faydalı olanın uygulanması için devlet gücünün kullanılması gerektiğinde, bilimsel etik, hukuk kuralı olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal hayattaki her tecrübe, birçok alanda olduğu gibi bilim alanında da doğru, iyi ve faydalı olarak benimsenen etik değerlerin, hukuk kurallarıyla düzenlenmesini ve hukukun uygulanmasını gerekli kılmıştır. Etik değerlerin, meslek alanlarına yönelik doğru, iyi ve faydalı gibi değerleri meslek etiği olarak adlandırılmaktadır. Bilim etiği de bir meslek etiği olarak ortaya çıkmış ve hukuk kuralı haline dönüşmüştür. Bilim etiği; bilimi, bilimsel araştırmayı ve bilimsel araştırmanın kamuya sunulmuş biçimlerini, bilim insanlarının kendi aralarındaki ve bireylerle olan ilişkilerini konu edinir.

Literatür araştırmasında, Türkiye’de bilim etiği konusunun 2000’li yıllar öncesinde zayıf bir şekilde çalışıldığı ancak, daha sonra çalışmaların arttığı görülmüştür. Türkçe kaynakların daha çok tıp alanında kaldığı ve yabancı kaynaklardan beslendiği fark edilmiştir. Bilim etiğinin hukuki tarafının Türk hukukçular tarafından ihmal edildiği ve az sayıdaki çalışma karşısında da hukukçuların bu alana ilgi göstermediği söylenebilir. Bu durum bizi böyle bir çalışmaya yönlendirmiştir. Türk hukukçularının; kendi bilimsel problemleri ve ihtiyaçları için bilim etiğini bir çalışma alanı olarak benimsemeleri gerekmektedir. Bu bağlamda Türk hukukunda bilim etiği, “Türkiye’de Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğinin Hukuki Rejimi” başlığıyla incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; konunun çalışma alanının daha iyi anlaşılabilmesi için bilim, etik ve hukuk kavramlarının çerçevesi ele alınmıştır. Bu kapsamda ilk önce bilim kavramıyla ilişkili görülen bilgi, bilimsel yöntem, bilimsel

araştırma ve yayın kavramları incelenmiştir. Daha sonra etiğin içeriği ve anlamıyla birlikte bilimle olan ilişkisi ele alınmıştır. Bu noktada bilimle ilgili bazı tartışmaların, bilim etiğiyle etkisi olabileceği düşünülerek bunlara da yer verilmiştir. Konunun hukukla bağlantısını ele almadan önce hukuka ilişkin kısa bir açıklama yapıldıktan sonra; bilim, etik ve hukuk ilişkisi irdelenmiştir. Diğer bölümlerde bilim etiği kapsamındaki hukuk kuralları ele alınacağından, bu bölümde ayrıca “bilim özgürlüğü ve akademik özgürlük” kavramlarının Türk Anayasasındaki koruma alanı ve sınırları da incelenmiştir.

İkinci bölümde, bilimsel araştırmanın en önemli sonucu olan bilimsel yayın ele alınmıştır. Bilimsel yayının ne olduğu Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki düzenlemeler ışığında incelenmiştir. Ancak bundan önce Türk hukukunda telif hakkına ilişkin düzenlemelerin tarihi kısa bir şekilde açıklanmıştır. Daha sonra eser kavramı incelenerek, bilimsel eserin ne olduğu, bilimsel eserin işlenmesi, bilimsel eserin sahipliği, sahipliğin birden fazla olması durumu, yapay zekanın bilimsel eserlerde kullanımı ve bilimsel eser türleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bilimsel eserlerden faydalanmaya ilişkin alıntı kavramı; atıf, alıntı şartları ve atıf yöntemleri konunun önemi nedeniyle daha geniş bir şekilde irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Türk hukukunda bilim etiğine ilişkin düzenlemeler ele alınmıştır. Öncelikle, bilim etiğiyle ilgili bazı tarihi gelişmelerden örnekler verilmiş, daha sonra Türk hukukunda etik kuralların ve bilim etiğinin mevzuata dönüşmesi tarihsel olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu noktada akademiye çok rastlanılmayan ancak, Avrupa Birliği ile ilişkilerde ortaya çıkan bilim etiği kurallarına da değinilmiştir. Daha sonra konunun ana hatları “temel etik ihlal türleri” ve “diğer etik ihlaller” başlığıyla ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Bunun yanında mevcut bilim etiği düzenlemeleri ile ilgili bazı tartışmalara ve etik dışında bazı yerleşik uygulamalara yer verilerek konunun daha iyi anlaşılabilmesi düşünülmüştür.

Dördüncü bölümde ise bilimsel etiğe aykırılık halinde hukuk kurallarında öngörülen yaptırımlar incelenmiştir. Yaptırımlar cezai, hukuki ve idari olarak üç başlıkta ele alınmıştır. Cezai yaptırımlarda, genel ve özel ceza düzenlemeleri ışığında akademisyenlere özgü ceza soruşturması irdelenmiştir. Hukuki yaptırımlar da benzer şekilde, genel ve özel düzenlemeler ışığında açıklanmıştır. İdari yaptırımlar ise

Yükseköğretim Kanunu çerçevesinde disiplin boyutuyla ele alınmıştır. Burada konunun önemi gereği disiplin soruşturma süreci değil etik kurullara ilişkin süreç irdelenmiştir.

1. BİLİM, ETİK VE HUKUKTA KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Bilgi, Bilim ve Bilimsel Yöntem

Çoğu felsefecinin kabul ettiği bir tanıma göre; “*bilgi, bilenle bilinen arasındaki bir ilişkidir.*” Bu ilişki algı ve deneyim gibi doğrudan veya iletişim araçlarıyla dolaylı yoldan sağlanır. Bunun sonucunda ise kavramlar ortaya çıkar. Kavramlar arasında bağlam kurarak, akıl yürütme yoluyla, hüküm veya çıkarım denilen farklı bilgiler üretilir.¹ Bilen ve bilinen arasındaki ilişki “*bilme etkinliği*” ve bunun sonucunda kavramlarla üretilen fikri ürün de bilgidir.² Ancak, bilme etkinliği tek başına problemleri çözecek bir fayda sağlamaz ve bilim sayılmaz.³

Modern dünyada bilginin çeşitli süreçleri vardır. Çünkü, bilen ile bilinen arasında birçok farklı ilişki söz konusudur. Bunun sonucunda da bilginin çeşitli türleri olduğu belirtilmiştir. Bilginin türleri olarak; tüm bilgi ve değer alanlarını elen alan felsefi bilgi, gündelik basit hayata ilişkin gündelik bilgi, dini hayata ilişkin “dini bilgi,” gündelik problemleri pratik olarak çözen teknik bilgi, zihnimize estetik ve güzellik gibi çağrışımlar yapan “sanat bilgisi” ile bilim alanına dair bilimsel bilgi sayılmaktadır.⁴

Bilgi, bilinen yönünden felsefenin epistemoloji, bilen yönünden de zihin felsefesi içinde incelenmektedir.⁵ Çoğunlukla epistemoloji, bilginin; problemleri, sınırları, kaynağı, ilkeleri ve özellikleri gibi konularda bazı görüşler açıklamaktadır. Bilen ile bilinen arasındaki ilişkinin bilgi olarak ele alınabilmesi için doğru, gerçek, anlamlı, geçerli, gerekçelendirilebilir ve tutarlı olması gibi ilkeler gerekmektedir.⁶ Bu noktada bilgi ayrıca mantık ve matematik gibi alanlarla da ilişkili olmaktadır.⁷

Bilim kavramı, tek başına tanımlanabilecek bir kavram olarak düşünülmemelidir. Tek bir bilim değil; sosyal bilimler, doğa bilimleri, formal bilimler gibi başlıklar altında çeşitli sınıflandırmalar yaparak, bilimden değil

¹ Necati Öner, **Bilginin Serüveni**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2018, s. 2-4.

² Abdülkadir Çüçen, **Bilgi Felsefesi**, İstanbul: Sentez Yayıncılık, 4. b., 2012, s. 16-17.

³ Hilmi Ziya Ülken, **Felsefeye Giriş**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, C. I., 2. b., 1963, s. 50-51.

⁴ Çüçen, **a.g.e.**, s. 17-23.

⁵ Ahmet Cevizci, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, İstanbul: Paradigma Yayınları, 6. b., 2015, s. 249.

⁶ Çüçen, **a.g.e.**, s. 36-43.

⁷ Cevizci, **a.g.e.**, s. 250.

bilimlerden söz edilir. Bu yüzden bilimi, bütün bilim dallarını kapsayacak şekilde tanımlamak mümkün görünmez. Dolayısıyla bilim olarak ifade ettiğimiz kavramla esasen “bilimsel bilgi ve bilimsel yöntem” kastedilmiş olur.⁸ Böylece bilim tanımlanmak istenirse, bilimsel bilgiyi ve bilimsel yöntemi de tanımlamak gerekecektir. Her bilim alanının kendine ait tanımları, bilimi, bilimsel bilgiyi ve bilimsel yöntemi tanımlamaya yetmeyecek ancak, bu kavramları bilgi felsefesi, bilim felsefesi ve yöntembilim aracılığıyla açıklamak mümkün olabilecektir.⁹

Felsefenin ilk anlamı “*varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılmasıdır.*” İkinci anlam olarak ise “*bir bilgi alanının temellerini ve ilkelerini açıklamaktır.*”¹⁰ Bu noktada, bilgi ve bilim felsefesi denildiğinde, bu alanlara ait temel ilkelerin açıklanması anlaşılmaktadır. Bilimsel çalışmalar, bilim üzerine yapılan çalışmalar değildir. Bilim üzerine yapılan çalışmalar ise bilimin ne, nasıl ve neden olduğu gibi sorulara cevap aramaktadır. Bilim, olguların ve olayların cevabını ararken, felsefe ise kavramların cevabını aramaktadır. Bu bağlamda, “bilim felsefesi” olarak adlandırılan bir felsefe disiplini içinde, bilim kavramı anlaşılmalı ve tartışılmalı çalışılmaktadır.¹¹ Bilim felsefesi de bilimsel bilginin; gerçek, doğru ve güvenilir gibi niteliklere sahip olabilmesi için bilim alanlarının farklı bilimsel yöntemlerini konu edinen bir felsefe alanıdır.¹²

Bilimde, bilginin ve bilme sürecinin varlığını ve önemini açıklamaya gerek bulunmamaktadır. Bilim tek başına bilgi değildir. Sözlükteki anlamına göre bilim kısaca “*düzenli bilgidir.*”¹³ Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğüne göre bilim;

“genel olarak doğruyu bulmak, özel olarak evrenin yapısı ile işlemlerini sağlayan düzeni ve doğal yasaları ortaya çıkarmak amacıyla deney, gözlem, usavurma, çözümlenme, birleştirme teknikleri kullanarak ve yansızlık, ölçülebilirlik, yinelenebilirlik, sorgulanmaya açıklık ölçütlerine uyularak,

⁸ İhsan Fazlıoğlu, “İki Ucu Müphem Bir Köprü: ‘Bilim’ ile ‘Tarih’ ya da ‘Bilim Tarihi’”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. II, S. 4, 2004, s. 11.

⁹ Ülken, **a.g.e.**, s. 26

¹⁰ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.09.2023); **Kubbealtı Lugatı**, <http://lugatim.com/s/felsefe> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

¹¹ Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012, 16. b., s. 29.

¹² Zekai Şen, **Bilim ve Türkiye**, Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2016, s. 11; Çüçen, **a.g.e.**, s. 26.

¹³ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023); **Kubbealtı Lugatı**, <http://lugatim.com/s/bilim> (Erişim Tarihi: 30.08.2023)

fiziksel ve doğal dünyanın sistemli biçimde incelenmesi ve bu inceleme sonucunda oluşan bilgi birikiminin tümü"¹⁴

olarak tanımlanmaktadır.

Bilimle ilgili şimdiye kadar yapılan açıklamalar birer tanımlama çabasıdır. Bu tanımlamalara rağmen "bilim nedir?" sorusunun henüz kesin bir cevabı bulunmamaktadır. Bunun sebebi, bilim adını verdiğimiz yapının, değişken, gelişen, sınırsız, kapsamsız, çok yönlü ve karmaşık özelliklere sahip olmasıdır.¹⁵ Bilimsel bilgi hem farklı bilgi türlerinin hem de farklı bilme süreçlerinin bir araya gelerek, kavramlar arasındaki bağlamlar ve akıl yürütmeye ortaya çıkan, bilginin özel bir türüdür. Bu özel bilginin, "*bilimsel düşünme*," "*bilimsel yöntem*" ve "*bilimsel araştırma*" ile ortaya çıktığı kabul edilir.¹⁶ Aynı zamanda, bilimsel bilginin ne olduğuna dair cevaplar bilimi, sahte-bilimden ve diğer bilgilerden de ayıracaktır.¹⁷

Bir görüşe göre bilimsel bilgi; "*duyu organlarıyla dışarıdan sistemli veya rastgele bilgi elde edilerek, gerçeği aramanın veya gerçeğe ulaşmanın yolu, bilgilerin sistematik olarak toplanması ve işlenmesi, nesnel hale getirilmesi*,"¹⁸ bir diğer görüşe göre "*bilimsel bilgi nesnelere ya da olaylara ilişkin olguların bilgisidir*."¹⁹ Başka bir görüşe göre de;

"bilimsel düşünmeyle' yani insan akıyla, kendine bir çalışma konusu seçerek, o konuda 'bilimsel yöntemler' kullanarak, sistemli bir şekilde 'bilimsel araştırma' yaparak, mantıksal olarak tutarlı ve geçerli, nesnel ve kanıtlanabilir- denetlenebilir"

olarak üretilen bilgi bilimsel bilgidir.²⁰ Dolayısıyla yapılan etkinlik ve bu süreç bilim olarak adlandırılır.

Bir başka görüşe göre; bilimin böyle bir tanımı olduğu tam olarak söylenemez. Çünkü bu tanımda da açıklamaya ihtiyaç duyulan kavramlar bulunmaktadır. Özellikle, bilim; durağan bir yapıda değildir ve sürekli gelişmektedir.

¹⁴ **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**, TÜBA, <http://terim.tuba.gov.tr/>

¹⁵ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 16.

¹⁶ **a.g.e.**, s. 14.

¹⁷ Alex Rosenberg, **Bilim Felsefesi: Çağdaş Bir Giriş**, (Çev. İbrahim Yıldız), Ankara: Dipnot Yayınları, 2015, s. 40.

¹⁸ Şen, **a.g.e.**, s. 3-10.

¹⁹ Teo Grunberg ve David Grunberg, **Bilim Felsefesi**, (Ed. İskender Taşdelen), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018, s. 9.

²⁰ Çüçen, **a.g.e.**, s. 21.

Bu gelişmenin sonucunda da sınırlı olmayan, belirsiz ve karmaşık bir sistem ortaya çıkar.²¹ Dolayısıyla bu gelişim, belirsizlik ve karmaşıklık karşısında;

“denetimli gözlem ve gözlem sonuçlarına dayalı mantıksal düşünme yolundan giderek olguları açıklama gücü taşıyan hipotezler bulma ve bunları doğrulama yöntemi”

bilimdir. Bu görüşün sonucu olarak bilim; genel olan ancak, belirlenmiş olgularla ilgilenir. Düşünme süreçlerinde eleştireldir; düşüncenin tutarlılığı ve geçerliliği için düşünme yöntemi olarak mantık kullanır. Bununla birlikte bilimin kendine özgü ancak, mutlak olmayan bir objektifliği ve bazı ön kabulleri de vardır.²² Dolayısıyla bilimsel bilgi, diğer bilgi türleri gibi değil, *“bilimsel yöntem”* olarak ortaya çıkan, kendine özel bir yapısı olan bilgidir. Zira *“bilimin amacı, konusu olan şeyler hakkında sağlam bilgiler vermektir.”*²³ Bu özel yapısından dolayı, bilimsel bilgi nitelik olarak *“sağlam ve güvenilir”* kabul edildiğinden, insanoğlunun dünyaya ait ihtiyaçlarını da karşılar olmuş ve önemli bir hale gelmiştir.²⁴

Bilimsel yöntem veya yöntem kimi zaman birbiri yerine kimi zaman da ayrı ayrı kullanılan kavramlardır. Yöntem sözlükte; *“bir amaca erişmek için belli bir plana göre izlenen, tutulan yol, bilimsel bilgi üretmek üzere izlenen genel yol ve bu yolda başvurulan yordamların, işlemlerin tümü, usul, metot”*²⁵ olarak tanımlanmıştır.

Bilimsel yöntem ise Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğünde;

*“doğadaki olguları araştırarak yeni bilgi edinmek ya da var olan bilgileri geliştirmek amacıyla yapılan, deneye, gözleme, ölçülebilir kanıt, varsayımlar ileri sürüp denemeye, usavurmaya ve elde edilen verileri yansız ve nesnel biçimde değerlendirmeye dayanan araştırma teknikleri bütünü”*²⁶

şeklinde açıklanmıştır. Görüleceği gibi bilimsel yöntem, bilimsel bilginin üretiminde bir plan, usul ve metot kullanıldığı için bilimi ve bilimsel bilgiyi, diğer bilgi türlerinden ayıran en önemli özelliktir. Bilimi ve bilimsel bilgiyi, diğer alanlardan ve bilgi türlerinden ayıran en önemli öge, bilimsel yöneme sahip olmasıdır.²⁷ Tüm

²¹ Yıldırım, a.g.e., s. 13.

²² a.g.e., s. 16-21

²³ Grunberg ve Grunberg, a.g.e., s. 9.

²⁴ Öner, a.g.e., s. 38, 41.

²⁵ **Güncel Türkçe Sözlük ve Yöntembilim Terimleri Sözlüğü- 1981**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.09.2023); **Kubbealtı Lugatı**, <http://lugatim.com/s/yontem> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

²⁶ **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**, TÜBA, <http://terim.tuba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

²⁷ David Benjamin Resnik, **Bilim Etiği**, (Çev. Vicdan Mutlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004, s. 77.

bilim alanlarında geçerli tek bir bilimsel yöntem yoktur. Bilim alanlarına ait genel veya özel bilimsel yöntemler bulunmaktadır. Örneğin fizik ve psikoloji bilim olsa da her ikisinin de ortak bir bilimsel yöntemi yoktur. Fiziğin kendine özgü, psikolojinin de kendine özgü yöntemleri vardır.²⁸

Yöntem bir yol olduğu için bilimsel yöntem de “*olguların betimlenme ve açıklanma yoluyla anlaşılması*” faaliyetidir.²⁹ Yani yöntem, olguları tespit etme, betimleme ve açıklamadır. Bir görüşe göre bu faaliyetin yani bilimsel yöntemin bir kısmı “*eylemsel (fiziksel)*” diğer kısmı ise “*düşünsel*” bir faaliyettir.³⁰ Başka bir görüşe göre de bu şekilde bir ayırım yapmak mümkün olmaz, dolayısıyla bilimsel yöntem hem “*eylemsel*” hem de “*düşünsel*” bir faaliyettir.³¹ Bilimsel yöntem eylemsel olarak; deney, gözlem, ölçme gibi faaliyetler ile düşünsel olarak; mantıklı akıl yürütme faaliyetleri yapmak ve hipotez denilen sonuçlar çıkarmaktır.³²

1.2. Bilimsel Araştırma ve Yayın

Bilimin, bilimsel bilgi ve bilimsel yöntemle ortaya çıkması için yapılan faaliyet ve süreç, bilimsel araştırma olarak adlandırılmaktadır. Araştırma sözlükte; “*birini veya bir şeyi bulmak için gözden geçirmek, bir gerçeği ortaya çıkarmak için incelemelerde bulunmak, soruşturma yapmak, anlamaya çalışmak*”³³ gibi anlamlara gelmektedir. Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğüne göre bilimsel araştırma ise;

*“bilimin amaçlarını gerçekleştirmek, belirlenen bir sorunun geçerli ve güvenilir çözümüne ulaşmak için, nesnel biçimde yürütülen planlı, düzenli veri toplayıp çözümlene, yorumlama ve yazarak yazma sürecinde başvurulan yolların, etkinliklerin ve tekniklerin tümü”*³⁴

olarak tanımlanmıştır.

Bilimsel araştırma; amaçsız, tesadüfen veya bir emirle başlayan bir süreç değildir.³⁵ Bilimsel araştırmanın amacı, bilimin amacıdır, bilimin amacı da

²⁸ Anthony Standen, **Bilim Kutsal Bir İnektir**, (Çev. Burçak Dağıstanlı), İstanbul: Şule Yayınları, 2. b., 1997, s. 92.

²⁹ Şen, **a.g.e.**, s. 11; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 60.

³⁰ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 60; Grunberg ve Grunberg, **a.g.e.**, s. 14.

³¹ Şen, **a.g.e.**, s. 11.

³² Yıldırım, **a.g.e.**, s. 60; Şen, **a.g.e.**, s. 10; Grunberg ve Grunberg, **a.g.e.**, s. 14.

³³ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.09.2023);

Kubbealtı Lugati, <http://lugatim.com/s/araştırma> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

³⁴ **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**, TÜBA, <http://terim.tuba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

³⁵ Kemal Gözler, **Bilimsel Yazma ve Yayınlama**, Bursa: Ekin Yayınevi, 2022, s. 7.

gerçeklerin ortaya çıkartılmasıdır. Dolayısıyla bilimsel araştırma, gerçekle çatışan veya gerçek olduğu şüpheli durumların, sorun olarak ele alınıp, bu sorunların çözülerek gerçeğe ulaşılması için yapılmaktadır.³⁶ Bittabi gerçeğe ulaşmak bilimsel araştırmada amaç olsa da bir bilim insanı veya akademisyen için ulaşılan gerçeği yayınlamak da bilimsel araştırmanın esas amaçlarındanıdır.³⁷ Bilimsel araştırma; çözümü gereken sorunun tespit edilmesinden, çözüm için bilimsel yöntemin uygulandığı, sorunun çözülmesine ve yayınlanmasına kadar süreci kapsayan, bir bilimsel bilgi, fikri ürün ve eser üretim sürecidir. Bir bilimsel araştırma, sonuçları açıklandığında bitmiş kabul edilir. Yani, bilimsel araştırma sona erdiğinde çoğunlukla bir makale veya kitap gibi eser yazılması beklenilir.³⁸ Özellikle devlet tarafından desteklenen bilimsel araştırma projelerinde mutlaka, araştırmanın sonucu için yayın yapılması istenmektedir.

Bilimsel araştırmanın amacı gerçeğe ulaşmak ve bunu yayınlamak olsa da neden gerçeğe ulaşmak ve bunu yayınlamak gerektiği de ayrı bir sorun olabilir. “Hakikat aşkı,” öğrenme ihtiyacı,³⁹ sorunun çözülmesi gerekliliği, “itibar kazanma,” diploma alma, akademik atanma ve yükselme, merak,⁴⁰ mevcut bilimsel bilginin yeni bilgilerle doğrulanması veya yanlışlanması,⁴¹ bilgi için bilgi⁴² veya para kazanmak gibi sayısız birçok saik bizi bilimsel araştırma yapmaya iten nedenlerdir. Bilimsel araştırma; bu saiklerle bir sorunun tespiti üzerine başlayabileceği gibi bir sorun olduğunun anlaşılmasından sonra da bu saiklerin etkisiyle başlayabilir.

Bilimsel araştırma bir süreçtir. Bilim değil bilimlerden bahsedildiği için bu süreç de esasen araştırma süreçleri olarak karşımıza çıkacaktır. Bilimsel araştırmaların içinde; çalışma alanının ve bir sorunun belirlenmesi, bu soruna ilişkin olası cevapların, teori ve görüşlerin belirlenmesi yani kaynak taraması, sorunun çözümü için izlenecek yöntem, araştırmanın kapsamı, bilgilerin nasıl toplanacağı,

³⁶ Yasin Ramazan, **Araştırmanın Alfabetesi**, İstanbul: Babil Kitap, 2021, s. 17; Sait Gürbüz ve Faruk Şahin, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, 2. b., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 29.

³⁷ Robert A. Day, **Bilimsel Makale Nasıl Yazılır, Nasıl Yayımlanır?**, (Çev. Gülay Aşkar Altay), Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 8. b., 2003, s. XV.

³⁸ Peter Brian Medewar, **Genç Bilimadamına Öğütler**, (Çev. Nermin Arık), Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 1994, s. 70.

³⁹ Ramazan, **a.g.e.**, s. 18.

⁴⁰ Nuriye Ayşe Odman Boztosun, Selin Sert Sütçü ve Oğuzhan Kaya, **Hukukta Bilimsel Araştırma Nasıl Yapılır?**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 9.

⁴¹ Erol Karaçam, **Bilimsel Etkinlik ve Yayımlar**, Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 1995, s. 2.

⁴² İnanet Aydın, **Akademik Etik**, 3. b., Ankara: Pegem Akademi, 2021, s. 77.

kaynakları ve elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi ve sonucun tartışılarak yayın haline getirilmesi gibi süreçler yer almaktadır.⁴³ Bu süreçlerin her birisi de kendi içinde farklı süreçlere ayrılabilir. Örneğin bir araştırmacının laboratuvarında, sahada veya kişilerle anket çalışması şeklinde yapılması mümkündür. Bunun yanında araştırmacının sonucunda ulaşılabilecek bilgilerin sayılarla olması halinde nicel bir araştırma; sonucun, sayılar değil de elde edilen bilgilerin yorumlanmasına dayalı olması halinde ise nitel araştırma söz konusu olacaktır.⁴⁴

Bilimsel araştırma sona erdiğinde ortaya bir eser çıkmalıdır. Bir bilimsel araştırma, ancak sonuçları açıklandığında bitmiş sayılacaktır.⁴⁵ Dolayısıyla, sonuçları açıklanmayan bir bilimsel araştırma, tam anlamıyla yapılmış bir bilimsel faaliyet olarak düşünülemez. Sonuç açıklamakla kastedilen şeyin karşılığı ise yayımdır. Bunun yayın türleri içerisinde hangisi olacağına bilim insanı kendisi karar verecektir. Bilim insanı, nasıl bir seçim yaparsa yapsın, bilime, hukuka ve ahlaka karşı olan sorumluluğu yayımla birlikte devam etmektedir.

Sonucu açıklanmamış bir bilimsel araştırma, gerçek anlamda yapılmış değil, hobi veya vakit geçirmek için yapılmış bir uğraşı gibidir. Günümüzde, bilimsel araştırma sonucunun açıklanması demek, Arşimet'in "*Buldum!*" şeklinde bağırması gibi değil, bilimin, bilim alanlarının özelliklerine uygun olarak, doğrulanabilir ve eleştirilebilir şekilde yazılıp yayımlanması demektir. Bu da çoğunlukla bir bilimsel dergiye makale yazılması şeklinde olmaktadır. Yazma ve yayımlama sadece bilimsel özelliklere değil ayrıca bilimsel etik kurallara da uygun olmalıdır.⁴⁶

Hukuk alanındaki bilimsel araştırmaların çoğu "*pozitif hukuk*" olarak adlandırılan yürürlükteki kurallar, mahkeme içtihatları ve doktrin etrafında belirlenmektedir.⁴⁷ Elbette ki hukuk felsefesi gibi "*doğal hukuk*" alanında da araştırmalar yapılmaktadır. Ancak, bilimsel araştırmalardaki "*özgün değer, yaygın etki ve yapılabirlik*" yaklaşımı ve hukukun dinamikliği, hukukçuları "*pozitif*

⁴³ Ramazan, a.g.e., s. 35-36; **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, (Ed. Remzi Y. Kınca), Ankara: Nobel Yayın, 2010, s. 79-95.

⁴⁴ **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, s. 44-53.

⁴⁵ Medewar, a.g.e., s. 70.

⁴⁶ Karaçam, a.g.e., s. 23.

⁴⁷ Yusuf Karakoç, **Hukuk Araştırmalarında Metod**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2022, s. 35.

hukuk” alanlarında araştırma yapmaya zorlamaktadır.⁴⁸ Bir hukukçu laboratuvarında veya sayılar üzerinde nicel bir araştırma yapamaz, hukuki araştırmalar daha çok kurallar, kararlar ve literatüre dayalı nitel araştırmalardır.

Hukuk alanında yapılacak bir bilimsel araştırmanın, diğer birçok bilim alanından önemli farkları vardır. Hukukçunun araştırma sonuçları yayınlandığında, özellikle devletin yasama ve yargı güçlerini etkileme potansiyeli, diğer bilim dallarından daha fazladır.⁴⁹ Tabii ki hukukçunun bu bilimsel araştırmasının ve sonuca ilişkin yayının belirli şartları vardır: ciddi bir hukuki sorunu ele alan, bu sorunun herkes tarafından kolaylıkla çözülemeyen bir sorun olması, bilime katkı sağlaması, sonucun somut ve kesin olarak ortaya konulması, uygulamaya faydalı olması beklenilir. Nihayetinde bunların da bir sonucu olarak, beklentilerin okuyucuda bir karşılığının da olması önemlidir.⁵⁰

Bilimsel yöntem, öncelikle bilim insanlarını ve araştırmacıları ilgilendiriyor olsa da bilimsel araştırmaların ve bilimsel bilginin üretilmesinin nihayetinde insanlığın ilerlemesi için yapıldığı kabul edilir. Dolayısıyla, bilimsel bilgi, ilk etkilerini bilim dünyasında gösterse bile esas etkisi insanlar üstünde ve toplumsal alanda gerçekleşmektedir. Bu bağlamda bilimsel okuryazarlık gerek bilim insanlarının gerekse toplumun bilime olan ilgisini, bilim ve sözde bilim arasındaki farkı ortaya çıkarmak, bilimsel bilginin ve bilimsel yöntemin daha iyi anlaşılması ve bilimsel farkındalık için önemli bir konudur.⁵¹ Bilimsel okuryazarlık geliştiği takdirde, bilimsel bilgi ve bilimsel yönetime ilişkin farkındalık artacak ve bilimsel farkındalık oluşacağı için, bilimle ilgili sorunlara ilişkin farkındalık oluşabilecektir.

Bilimsel okuryazarlığın bir parçası olan bilim iletişimi, bilim insanları ile toplum arasında bilimsel bilgiye ilişkin medya araçlarıyla gerçekleştirilen etkileşim olarak tanımlanabilir. İlk önceleri gazete ve dergiler, günümüze gelindiğinde ise televizyon ve sonraları internet gibi araçlarla toplum bilimsel bilgiye erişmekte ve haberdar olmaktadır. Böylece, bilimin popülerleşmesi gibi bir süreç de ortaya

⁴⁸ Odman Boztosun, Sert Sütçü ve Kaya, **a.g.e.**, s. 22.

⁴⁹ Eugene Volokh, **Akademik Metinler Nasıl Yazılır?**, (Çev. Ertuğrul Uzun), 3. b., İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020, s. 31.

⁵⁰ **a.g.e.**, s. 39.

⁵¹ Halil Turgut, “Herkes İçin Bilimsel Okuryazarlık”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 2007, C. XL, S. 2, s. 239-46.

çıkmıştır.⁵² Bilimin popülerleşmesiyle, bazı bilim insanlarının bilim için bilim ya da toplum için bilimden, şöhret için bilime yöneldiği durumlarda, bilimle ilgili sorunlarla daha sık karşılaştığı görülebilmektedir.

1.3. Etik ve Bilim Etiği

Bugün anlaşılan şekilde, felsefi anlamda “etik” ile mesleki anlamda “bilim etiği” birbiriyle ilgili olduğu kadar farklıdır. Felsefeciler, felsefi olarak “etik nedir?” sorusuna tam ve kesin cevaplar verememektedir. Bununla birlikte felsefi olarak etiğin ne olduğu hakkında, “kuralların ve değerlerin tartışıldığı, incelendiği ve bunlar hakkında yeni fikirler ileri sürülen bir alan” şeklinde cevap verilebilmektedir.⁵³ Günümüzde etik hakkında birçok farklı alanda görüşler ileri sürülmektedir; mevcut kuralların temellerini açıklamaya çalışan görüşler, bu kurallar hakkında daha genel yaklaşımlar ileri süren görüşler ve çeşitli durumları etikle bağlayan görüşler. Fakat bu görüşler ne kadar farklı olursa olsun, ortak noktaları, her ileri sürdükleri görüşte aslında, kurallarla ilgili görüşler ileri sürüyor olmalarıdır.⁵⁴ Dolayısıyla etik, herhangi bir kuralla ilgilenen felsefe alanı olmaktadır. Günümüzde, etikle ilgili bu kuralların belirli mesleklerle ilgili olması ve mesleğin adı verilerek anılması, meslek etiği kavramını da ortaya çıkarmıştır.⁵⁵

İnsan, doğada yaşarken, bilgi ve tecrübesi ile her an aldığı kararlarla aynı zamanda ahlaki bir süreçten geçmektedir. Dolayısıyla kimi zaman, insanın sahip olduğu bilgi ve ahlak bazı noktalarda kesişebilmektedir. Bu noktada “bilginin etik-ahlaksal nitelik kazanması” her ne kadar etikle ilgili olsa da aynı zamanda epistemoloji ile de ilgilidir. Dolayısıyla “olgulara dayalı, eleştiriye açık, yanlışlanabilir, paylaşılabilir ve iletilebilir bilginin” ahlaklı bir bilgi olduğu kanısına varılmaktadır.⁵⁶

Etiğin asıl ilgilendiği alan kurallar olunca, bilimin etikle ne ilgisi bulunduğu sorusu yöneltilebilir. Çünkü bilimin çalışma alanı kurallar değildir. Bu bağlamda

⁵² Çiler Dursun, “Dünyada Bilim İletişiminin Gelişimi ve Farklı Yaklaşımlar: Toplum İçin Bilimden Toplumda Bilime”, **Kurgu Dergisi**, 2010, C. XXIII, S. 1, s. 2.

⁵³ Ahmet İnam, “Bilgi Ahlakı Üstüne Düşünceler”, **Sosyal Bilim, Etik ve Yöntem**, (Ed. Osman Konuk ve Ahmet Kemal Bayram), Ankara: Adres Yayınları, 2009, s. 11-26.

⁵⁴ İoanna Kuçuradi, **Ahlâk, Etik ve Etikler**, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2020, s. 9-10.

⁵⁵ a.g.e., s. 43.

⁵⁶ İnam, a.g.e., s. 11-26.

“bilim mi etiğe aykırıdır yoksa etik mi bilime aykırıdır?” gibi sorular da ortaya çıkabilmektedir. Bir açıdan “bilim etiğe aykırıdır,” başka bir açıdan da “bilim, etik dışıdır” diye cevaplar verilebilecektir. Ancak, bilim ne etiğe aykırıdır ne de etik dışıdır. Bilimin amacının olması, bilim insanını veya akademisyeni bilim yapmaya iten güdü, aslında diğer etik değerlerden kaynaklanır.⁵⁷ Dolayısıyla, bilimin etiğe aykırı veya etik dışı olabileceği söylenemeyecektir. Bundan dolayı etik, bilimle bağlantılı kurallarla da ilgilenmektedir.

Bilimin etik dışı bırakılması, bilimde her şeyin sonsuz bir şekilde yapılabileceği yanılgısına sebep olacaktır. Bu durumda sonu belirli olmayan durumlar ve sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunların tespiti ve çözümü, bizi yeniden bilimsel değerlere ait kurallar aramaya, bilimsel değerlerin gerekliliğine, yeni bilimsel değerler koymaya ve sonuç olarak “bilim etiğinin” ortaya çıkmasına götürmüştür.⁵⁸ “Bilim etiği,” bilim insanı veya akademisyenin, bilimsel araştırma yaparken bilimsel yöntemin dışında, “neleri yapması veya neleri yapmaması,” bir sorunla karşılaştığında da bu “sorunu nasıl çözmesi,” bilimin ve bilimsel bilginin “gelişi güzel kullanılmaması” gerekliliği hakkındaki kurallardır.⁵⁹ Bir meslek etiği olarak bilim etiğinin, bilimsel bilgi üretimi sonucunda ortaya çıkması yani bilimsel olması gerekmez. Bir değer olarak bilim etiğinin, bilimsel bilgi dışındaki, hukuki, dini veya gündelik bilgi türlerinden de üretilmiş olması mümkündür.⁶⁰ Sonuçta etikte olduğu gibi bilim etiği de bilimin, bilimsel araştırmanın ve bilimsel bilginin, nasıl iyi olması gerektiğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

Bilim ve etik arasındaki ilişkiyi çok geniş ele almadan, sadece yakın zamandan bakmak, ilişkiyi ve kavramı daha iyi tanımamızı sağlayacaktır. Küreselleşen dünyada, bilginin sınırları aşması, özellikle genetik gibi alanlarda devlet destekli gizli bilimsel projeler, bilimsel olarak tartışılan ve genel etik değerlere aykırı olaylar ile bilim ve ilişkide olduğu diğer alanlar arasındaki çatışmalar, bilimsel

⁵⁷ Albert Bayet, **Bilim Ahlakı**, (Çev. Vedat Günyol), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 7-33.

⁵⁸ Kuçuradi, **a.g.e.**, s. 12-14.

⁵⁹ **a.g.e.**, s. 14-15.

⁶⁰ Şen, **a.g.e.**, s. 16.

çalışmalardaki etik değerlerin daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁶¹

Bilimin, bilimsel bilginin ve bilimsel yöntemin ne olduğu konusunda, benzer görüşler olsa da herkesçe kabul edilen ortak görüşler olduğunu söylemek mümkün değildir. Yaşadığımız bilgi çağı içinde, bilimin önemi tartışmasızdır. Bilgi çağında, internetin ve iletişimin gelişmesi sonucu bilginin muazzam derecede artması, bilgi sahipleri arasında da mücadele ve savaflara sebep olmaktadır. Pierre Bourdieu, “*bilgi birikimin amacı, kaçınılmaz olarak, tanınma/ takdir arayışı ve kendine isim yapma arzusudur*” diyerek eser/ bilgi sahipleri arasındaki “*entelektüel güç*” ve “*bilimsel rekabet savaşlarına*” eleştirel bir vurgu yapmaktadır. Zira, bilimin kendi alanı içinde kendisini yüceltmek zorunda kalmış, bunun sonucunda da tahakküm etme arzusu, bir tür bilimsel arzuya dönüşmüştür. Buna rağmen, “*bilimsel söylemin özgüllüğü ve özerkliği hala mümkündür.*”⁶² Dolayısıyla, bir yanda bilim insanının tanınma ve takdir arayışı, diğer yanda bilimsellik arasındaki denge, bilimsellikten uzaklaşıp tanınma ve takdir arayışına yönelince, “*bilimde dolandırıcılık ve sahtecilik*” gibi etik dışı davranışlar söz konusu olabilmektedir.

Aklın ve bilimin rehberliğine veya kutsallığına olan güvenin ya da inancın dogmatik olarak kabul edilmesi bir görüşe göre sakıncalıdır. Bir yanda akıl ve bilimi, dogmatikliğin karşısında kabul ederken, aslında farkında olmadan, akıl ve bilimi tartışılmaz kabul ederek yeni bir dogma yaratılmaktadır. Bu dogmalar, düşünceyi ve akıl yürütmeyi durduran bir tür skolastik düşünceler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶³ Bilimi tanımlarken kullanılan “*gerçeği bulma*” kavramı, “*bilimsel bilginin gerçek olduğu*” şeklinde çoğu zaman hatalı bir sonuca da neden olmaktadır.⁶⁴ Burada, aklın ve bilimin sonuçlarının o an için geçerli olabileceğini düşünmeden, gelecekte de değişmeyeceği, geçerli olacağı gibi bir yanılgıya düşülmektedir. Bu noktada Paul Feyerabend’in bize önerisi “*basit bir bilimsel gerçeklik*” olmadığı, “*farklı birçok bilimsel gerçeklik*” olduğunu bilmemiz gerekliliğidir. Zira bilimi aklın ürünü olarak

⁶¹ Osman Konuk ve Ahmet Kemal Bayram, “Sosyal Bilim, Etik ve Yöntem: Bilginin Parçalanması ve Etik Arayışlar”, **Sosyal Bilim, Etik ve Yöntem**, (Ed. Osman Konuk ve Ahmet Kemal Bayram), Ankara: Adres Yayınları, 2009, s. 28.

⁶² Pierre Bourdieu, **Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları**, (Çev. Burcu Yalım), İstanbul: Metis Yayınları, 2019, s. 133-135.

⁶³ Ülken, **a.g.e.**, s. 25.

⁶⁴ Şen, **a.g.e.**, s. 7.

tanımlayacak olursak, bu durumda dar bir tanım yapmış olacağız. Çünkü bu sefer de aklın ürünü kabul ettiğimiz sanatın ne olduğunu tanımlayamayacağız. Bu yüzden bilim sınırları tam ve belirli olan bir faaliyet de değildir.⁶⁵ Bilimi insanlar için neyin çekici yaptığı konusunda Feyerabend ve Bourdieu'nün benzer düşündüğü görülebilir. “*Bilimin popülerliğinin*” ve bu popülerlikle birlikte büyüyen korku, rekabet ve etik dışı davranışlar, bilimin işleyişini etkilemekte ve bilimi “*bazen işler bazen işlemez*” hale getirmektedir. “*Hakikat aşkı, kendine ve başkalarına yalan söylemenin ardındaki en güçlü itki*” olduğundan, bilimin/ bilim denilen şeyin sonucunda gerçek yerine yalanla karşı karşıya kalınması da muhtemeldir. Bilimlerden çok şey öğrenilse bile öğrenmenin tek yolu bilim değildir; eski gelenekler, din veya sanat da birer öğrenme ve bilgi alanıdır.⁶⁶ Bilim insanının hakikat adına yalan söylemesi, bilimden beklenen bir sonuç değildir. Dolayısıyla bilimin sınanabilmesi ve gerçekliğe adanmışlığın karşısında yalanlarla mücadele edebilmesi için “*etik davranış kurallarına*” ihtiyaç doğmaktadır.

Paul Feyerabend, “*Özgür Bir Toplumda Bilim*” adlı eserinde “*bilimleri oluşturan olayların, usullerin ve sonuçların ortak bir yapısı yoktur, sadece bilimsel araştırmalara özgü unsurlar diye bir şey yoktur.*” der.⁶⁷ Ona göre, bilimsel çalışmaların hepsini kapsayacak şekilde bir yapı oluşturulması kulağa hoş gelse de bu mümkün değildir. Bir yöntemin veya kuralın etkili sonuçlarını diğer alanlarda görmek mümkün olmayabilir.⁶⁸ Bu görüşten hareketle, salt bilimsel etik kodlar oluşturulması çok zordur. Bunun için diğer etik kodlardan da faydalanarak “*araştırmada dürüstlük*” kuralları bütün bilim alanında uygulanabilir olacak ortak bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle olunca, “*araştırmada dürüstlük*” için zorunlu etik kodlar, bilimsel yöntem olarak kabul edilecek ve tüm bilimsel çalışmalarda kullanılacaktır.

Bilimsel gerçeklik ve doğrulukla ilgili tartışmaların bir kısmı da akıl yürütme yöntemleriyle alakalıdır. Akıl yürütme, bilimin düşünsel süreçlerinden birisidir. Kullandığımız akıl yürütme yöntemlerinden tümevarım veya “*bilimsel tümevarım*”

⁶⁵ Paul Feyerabend, **Yönteme Karşı**, (Çev. Ertuğrul Başer), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999, s. 303-304

⁶⁶ a.g.e., s. 306-309.

⁶⁷ Paul Feyerabend, **Özgür Bir Toplumda Bilim**, (Çev. Ahmet Kardam) 2.b., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999, s. 10.

⁶⁸ a.g.e., s. 11.

bilimde ve bilimsel yöntemde en çok kullanılan akıl yürütme yöntemi olsa da mantık bakımından tümdengelimdeki gibi zorunlu sonuçlar ortaya çıkarmaz. Çoğu bilim insanı, bilimin gelişmesinin tümevarım akıl yürütme yöntemiyle olduğunu söyler.⁶⁹ Bunun yanında tümdengelim akıl yürütme yöntemini savunanlar ve her iki yöntemin de kullanılabileceğini söyleyenler de vardır. Oysaki bilimler içinde her zaman doğru sonuç veren tek bilim, mantıkla ilişkili olan ve zorunlu sonuçlar çıkartan matematiktir. Buna rağmen, bilimsel bilginin doğru kabul edilmesi, bilimsel yöntem dışında elde edilen bilginin, bilimsel olmadığı savıyla doğru kabul edilmemesi, doğruluktan ve gerçeklikten uzaklaşmaya da neden olabilecektir.⁷⁰ Bu noktada ister bilimsel olsun ister olmasın, hangisi doğruluğu ve gerçekliği gösteriyorsa, bilimsel araştırma ve yayın etiği araştırmacıya dürüst davranması gerektiğini önerdiğinden, kanaatimizce araştırmacının bilimselliği de tartışarak doğruluğu ortaya koyması gerekecektir.

Kesin bir ayırım yapamamakla birlikte, modern bilimleri temel olarak şu üç başlık altında ele alabiliriz: doğa/ fen bilimleri, formel bilimler ve sosyal bilimler. Bazı görüşlere göre bu üç temel bilim alanının teorik ve uygulamaları ayrılarak, uygulamalı bilimler adıyla dördüncü bir temel bilim alanı da oluşturulabilmektedir.⁷¹ Bilim alanlarının ortak özelliklerinin, bilimsel bilgi üretiminde bilimsel yönetime sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Bilimsel bilgi ve bilimsel yönetime sahip olmayan ancak, hatalı bir şekilde bilim gibi görünen sözde/ sahte bilim (pseudoscience) çalışmaları ve konuları, bilim veya bilimsel çalışma sayılmamaktadır. Bilim ile sözde/ sahte bilim arasındaki fark, Karl Popper'ın ileri sürdüğü "*ayırım/ bilimin sınırları problemi*" bağlamında "*yanlışlanabilirlik*" ilkesiyle çözülmeye çalışılmaktadır. Bunun dışında bilime atfedilen nesnellik, deneysellik, öngörülebilirlik gibi birçok ilke de neyin bilim neyin sözde/ sahte bilim olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.⁷² Bilimde sahteciliği konu edinen "*bilimsel araştırma ve yayın etiği,*" araştırmacının/ çalışmanın, sözde/ sahte bilim olduğunun, yani bilimsel bir araştırma olmadığının anlaşılması halinde

⁶⁹ Öner, **a.g.e.**, s. 17-21.

⁷⁰ Standen, **a.g.e.**, s. 121-123.

⁷¹ Raphaël Sandoz, **Interactive Historical Atlas of the Disciplines**, University of Geneva <https://atlas-disciplines.unige.ch/> (Erişim Tarihi: 30.10.2023)

⁷² Tefvik Uyar, "Astroloji Sözdabilimi ve Toplum için Yarattığı Tehditler Üzerine Bir Tartışma", **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, C. VI, S. 1, 2016, s. 51-52.

kapsam dışı kalacaktır. Çünkü, araştırma/ çalışma en baştan bilimsel değildir. Oysaki “bilimsel araştırma ve yayın etiği,” en baştan beri bilimsel olan araştırma hakkındadır. Bunun yanında, sözde/ sahte bilim de olsa ortaya çıkan fikri ürün, bir eser olarak fikri haklar bakımından hak ve yükümlülöklere de ehil olacaktır.

Bugüne bakıldığında, Avrupa merkezci bir bilim anlayışının tüm dünyada egemen olduğu görölmektedir. Bunda Avrupa'nın hegemonyal ve emperyal etkisinin olduğu düşünölebilir. Zira, dünyada bilimsel olarak önemli dönüm noktası sayılan; kâğıt, barut, optik, aşı ve cerrahi aletler, matematikte sıfır sayısı ve cebir gibi bilimsel keşifler Batı dışında gerçekleşmiştir.⁷³ Bugün hala bilim üretimi batıda yüksek olsa da Çin, Rusya, Türkiye ve Hindistan gibi nispeten doğu ölkelerinde son yıllarda bilim üretimi çok yüksek düzeyde artış göstermiştir.⁷⁴ Dolayısıyla bugünkü bilimsel yaklaşım ve yöntem, evrensel bir tanımla açıklanamayacaktır. Ancak, bunları anlayabilmek için toplumların ve kültürlerin; bilgiyi, bilimi ve bilimsel yöntemi ele alış biçimlerini incelemek gerekecektir. Bilimsel araştırma ve yayın etiğinin evrensel olarak, herkesçe ya da tüm akademisyenler tarafından kabul edilmiş kuralları olduğu söylenemez. Ancak, Avrupa ve Amerika'nın da etkisiyle, özellikle intihal gibi bazı etik kurallar bilim çevrelerinde herkesçe kabul edilir olmuştur.

Peter Brian Medewar, “Genç Bilimadamına Öğütler” adlı kitabında bilimi, herhangi bir alanda, “fiziksel alemin daha iyi anlaşılmasına yönelik keşif” yani gerçeği araştırma faaliyetleri olarak tanımlamış ve bunun için “önemli olanın mümkün olduğu kadar doğruyu bulmak ve bunun için girişimde bulunmak” olduğunu belirtmiştir.⁷⁵ Ona göre bilim insanının, gerçeği ve doğruya aramaya olduğu kadar hukuka ve ahlaka karşı da sorumlulukları vardır. Ne olursa olsun, bir bilim insanı aklını vicdanına karşı kapatmayacak ve vicdanı da ona yol gösterici olacaktır.⁷⁶ Bilimsel araştırma sürecinde bilim insanı veya akademisyen, araştırma konusuyla beraber başka birçok problemle de karşı karşıya kalacaktır. Bilimsel araştırma konusu yanında, ahlaki, hukuki ve bilimsel çatışmalar, bu süreçte çözölməsi gereken başka kaçınılmaz problemler olacaktır.

⁷³ Rosenberg, a.g.e., s. 52-53.

⁷⁴ TÜBİTAK ULAKBİM, **Türkiye Bilimsel Yayın Göstergeleri (III): 1981-2009 Dönemi Tüm Bilim Dallarında Ölkeler ve Gruplar**, (Ed. İ.H. Demirel vd.), Ankara: TÜBİTAK ULAKBİM, 2012, s. 621.

⁷⁵ Medewar, a.g.e., s. 1-3.

⁷⁶ a.g.e., s. 42-43.

1.4. Hukuk ve Etik

Hukukun sözlük anlamı “*haklar, toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar*”⁷⁷ olsa da mevzuatta, yani hukukun kendisinde hukukla ilgili bir tanım bulunmamaktadır. Sözlük tanımı da hukuku açıklamak için yetmemektedir. Zira, hukukun işaret ettiği konulara bakıldığından sadece haklar yoktur, “*emir, yasak veya izin*” şeklinde kurallar bulunur.⁷⁸ Bununla birlikte “*toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar*” sadece hukuk alanında değil; ahlak, din, görgü ile örf ve âdet alanlarında da vardır. Bu alanların ortak noktaları, benzer yönleri ve birbirinden farkları da vardır. Dolayısıyla hukukçular için, hukukun sözlük anlamı ve diğer kurallarla ilişkisi de onu açıklamaya yetmemektedir. Ancak, doktrindeki ortak görüş; diğer kurallardan farklı olarak, hukuk kurallarının ihlal edilmesi halinde karşılık olarak, zorla uygulanabilen- maddi yaptırım özelliğinin bulunmasıdır.⁷⁹

Hukuk var olması gerektiği için var değildir. Hukukun var olmasının amacı toplumda adaletin tesis edilmesi gerekliliğidir. İşte bu noktada adalet, hukuki bir kavram olmakla beraber, aynı zamanda etik değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla hukukun amacının, adalet gibi bir etik değer gerçekleştirilmesi olduğu ifade edilebilir. Elbette ki her etik değer hukuk kuralı olmadığı gibi, her hukuk kuralı da etik değerlerden kaynaklanmaz. Hem etik hem de hukuk normatiflik bakımından ortak özelliğe sahip olsa da hukuk yaptırım özelliğiyle etikten ayrılır.⁸⁰

Etik bir değer, kural ise hukuki bir norm ifade etmektedir. Değer denilen şey ise toplum nezdinde adaletin de içinde bulunduğu, “*toplumun sahip olduğu ve kimliğini oluşturan, inançlar, fikirler, normlar gibi unsurlardan oluşan kültürel sistem*” olmaktadır.⁸¹ Etik genel olarak “*bireysel ve vicdani,*” hukuk ise çoğunlukla “*toplumsal ve maddi yaptırıma*” sahiptir. Etik eylemin sebeplerini, hukuk ise eylemin sonuçlarını konu edinir.⁸² Hukukun ve etiğin birbirinden farklı olduğu ve

⁷⁷ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023);

Kubbealtı Lugatı, <http://lugatim.com/s/hukuk> (Erişim Tarihi: 30.08.2023)

⁷⁸ Kemal Gözler, **Hukuka Giriş**, 15.b., Bursa: Ekin, 2018, s. 25.

⁷⁹ **a.g.e.**, s. 33.

⁸⁰ Yusuf Karakoç, “Hukuk – Etik İlişkisi”, **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 24. Kitap**, (Haz. Hayretin Ökçesiz vd.), İstanbul: İstanbul Barosu, 2012, s. 92-93.

⁸¹ Celalettin Vatandaş, Burçin Eser ve Ayşe Aytül Taka, “Ahlak-Hukuk İlişkisi ve Kaynağı Sorunu”, **Sosyal Bilim, Etik ve Yöntem**, (Ed. Osman Konuk ve Ahmet Kemal Bayram), Ankara: Adres Yayınları, 2009, s. 235

⁸² **a.g.e.**, s. 237.

ilişkileri olmadığı iddiasının aksine hukukun çoğunlukla etik değerlerden beslendiği söylenebilir.⁸³ Maddi yaptırım hukukun en önemli özelliğidir ama bu onun etikle ilişkisini ortadan kaldırmayacaktır.

1.5. Bilim, Etik ve Hukuk İlişkisi

Epistemolojik olarak bilginin çeşitli sınıflandırmalarının yapıldığı görülmüştür. Hukuk açısından da bilgiye ilişkin bir değerlendirme yapılacak olursa, “bilgi hukuku” kavramı ileri sürülebilecektir. Hukuk, en temel tanımıyla “toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar” ise “bilgi hukuku” nedir? Bu soruya verilecek cevap hem hukukla hem bilimle hem de etik ile ilgilidir.

Bilgi hukukunu, basit bir ifadeyle, insanla bilgi arasındaki ilişkiyi düzenleyen hukuktur diye ifade edebiliriz. Bilgi hukuku, bilginin sahipliği ve kullanımı gibi birçok hakkın yanı sıra “bilimde hırsızlığın, kopyacılığın önlenmesi, araştırma hilelerinin ortadan kaldırılması” gibi konularla ilgilenerek onları hukuki düzene taşır.⁸⁴ Hukuki anlamda karşımıza çıkan ilk konu ise bilgi hukukunun temel olarak bilgi hakkını, “bilginin elde edilmesi, işlenmesi, yayılması ve sonuçlarını” ifade ettiği. Bu tanım, bilgi hakkından, haberleşmenin gizliliğine, fikri haklara ve bilişim hukukuna kadar uzanan değişik hukuk dallarını içine almaktadır.⁸⁵ Bu noktada hukuki olarak şunu da belirtebiliriz: düşünce, ifade, haberleşme ve basın özgürlüğü bağlamındaki bilginin özgürlüğü ile bilgiye erişimi ifade eden bilgi edinme hakkı, anayasal olarak, kapsamı ve sonuçları birbirinden farklı özgürlükleri ve hakları ifade etmektedir.⁸⁶

Bilimi bir meslek olarak düşünürsek, bilim insanı da bu meslekten geçinen bir kimsedir. Geçimini de bilgi üreterek sağlar. Bilim insanı bu üretim sürecinde çeşitli ahlaki ve vicdani problemlerle karşı karşıya kalabilir. Devlet desteğiyle araştırma yapan bir bilim insanının, araştırmanın sonuçlarının devletin öngörülerıyla çatışması, bilimsel projelere finansman sağlayan kurum veya kişilerin sürecin esaslı noktalarını yönlendirerek istedikleri sonucu elde etmeye çalışmaları gibi durumlar, bilim

⁸³ Vatandaş, Eser ve Taka, **a.g.e.**, s. 252.

⁸⁴ İnam, **a.g.e.**, s. 11-26.

⁸⁵ Atila Erkal, “Bilgi Hukuku Üzerine Bir Deneme”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXIX, S. 1-2, 2011, s. 467-468.

⁸⁶ **a.g.m.**, s. 473-474.

insanını etkileyerek bilim etiğine aykırı davranışlara neden olabilmektedir.⁸⁷ İşte bu noktada bilimin etikten ayrılmasının sebebi, esasen bilimin üretim aracı olan, ahlak ve değerden yoksun bir meslek haline gelmesidir. Oysa bilim ve gündelik hayatın etik değerleri ve gerekleri arasında keskin bir ayırım yapmak olanaksızdır. Yani, bilim ve bilimsel faaliyetler gündelik hayattan ve hukuktan tamamen yalıtılmış değildir. Bu yüzden, bilim, gündelik hayatın içinde olduğu kadar etik değerlerin de hukukun da alanındadır.⁸⁸

Bilimsel araştırma; tek başına bir durum değil, bir süreci ifade etmektedir. Bilim etiği ise, bu süreçteki bilim alanına ilişkin kurallarla ilgilenmektedir. Bilim alanına ilişkin kurallar, devlet tarafından uygulanabilecek maddi yaptırımla bütünleşince hukuk kuralı haline gelmektedir. Bu noktada bilim ve bilimsel araştırmanın, üstün hukuk kuralı olan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda (Anayasa) ele alındığı belirtilebilir.

Türk hukukunda, Anayasanın 27'nci maddesinde “*Bilim ve sanat hürriyeti*” başlığıyla, herkesi kapsayıcı bir şekilde, bir insan hakkı olarak “*bilim özgürlüğü*” düzenlenmiş ve koruma altına alınmıştır. Akademisyenler ve üniversiteler özelinde ise 130'uncu maddede “*akademik özgürlük*” olarak bir düzenleme yapılmış ve koruma alanı belirlenmiştir. Dolayısıyla bilim, bilimsel araştırma ve yayın konularının insan hakları olarak hukukla doğrudan ilişkili olduğu söylenebilecektir. Bu çalışma kapsamında, bilim özgürlüğü ve akademik özgürlük hakkında ayrı bir başlıkta daha geniş bir inceleme de yapılmıştır.⁸⁹ Anayasa dışında ve hem genel hem de özel nitelikli kanuni düzenlemelerde bilim, bilimsel araştırma ve yayın konuları yer almaktadır. Türk hukukundaki ulusal düzenlemeler dışında, bilimsel araştırmalarla ilgili uluslararası sözleşmeler de bulunmaktadır.⁹⁰ Bilim, bilimsel araştırma ve yayın başta Anayasa ve uluslararası sözleşmeler olmak üzere her hiyerarşiden düzenlemelerle ilişkilidir. Dolayısıyla, hukukla ilişkisi bulunmayan ya

⁸⁷ Konuk ve Bayram, **a.g.e.**, s. 35.

⁸⁸ **a.g.e.**, s. 36-39.

⁸⁹ Bkz. § 1.6. Bilim Özgürlüğü ve Akademik Özgürlük.

⁹⁰ Bkz. Bern Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Avrupa Birliği Horizon 2020 Araştırma ve Yenilik Çerçeve Programı Anlaşması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Biyotop Sözleşmesi, Avrupa Konseyi Kişisel Verilerin Korunması Modernize Sözleşmesi vb.

da hukukun düzenlemediği bir bilimsel araştırma ve yayın süreci bulunmadığı ifade edilebilir.

Bilimin ya da bilimsel faaliyetin hukuki olarak meşru olması gerekir mi? Türkiye’de araştırmanın/ faaliyetin çoğu devlet destekli yani kamu finansmanı ile sağlanmaktadır.⁹¹ Bunun için çoğunlukla üniversitelerde Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimleri ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu’nun (TÜBİTAK) çok sayıdaki araştırma destek projeleri kamu finansmanı sağlamaktadır. Kamu kaynaklarının kullanımı nedeniyle bilimsel araştırmaların “*ekonomik refaha ve toplumsal kalkınmaya*” olan katkısı irdelenmekte, bu yüzden devlet destekli bilimsel faaliyetlerin halka faydası olduğu ölçüde meşru ve dolayısıyla da hukuki olduğu kabul edilmektedir.⁹² Bilimsel araştırmaların gündelik hayatta ekonomik olarak karşılık bulması, bilimin finansmanına çözüm olmuştur. Bunun sonucunda bilim üreten üniversiteler, sanayi ile daha çok ilişki içine girmiştir. Ancak bu ilişkiler, çıkar çatışmalarına, gizlilik sözleşmelerine, bilimsel araştırmalarda ticari çıkarların ön planda tutulmasına ne nihayetinde yine bilimin değerlerinin zarar görmesine neden olmaktadır.⁹³

1.6. Bilim Özgürlüğü ve Akademik Özgürlük

Türk hukukunda, bağlayıcı ve en üstün norm niteliğindeki Anayasada bilim ve üniversiteler hakkında hükümler bulunmaktadır. Ancak yürürlükteki hükümler arasında bilim etiği veya intihal gibi kavramlarla ilgili açık bir hüküm mevcut değildir.

Bilim hakkında Anayasanın 27’nci maddesinde “*Bilim ve sanat hürriyeti*” başlığı altında şöyle denilmiştir;

“Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Yayma hakkı, Anayasanın 1 inci, 2 nci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz.

Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.”

⁹¹ Gürol Irzık, **Bilim Savaşları**, TÜBA Forumu, Ankara: TÜBA, 2005, s. 21.

⁹² a.g.e.

⁹³ a.g.e., s. 22-27.

Bu hükmün, Anayasanın “*Temel Haklar ve Ödevler*” başlığıyla düzenlendiği kısımda bulunduğunu hatırlatmak gerekmektedir. Böylece bilim özgürlüğünün temel haklar kapsamında değerlendirildiğini söyleme imkânımız olacaktır. Madde metninde geçen, sanat ifadesi daha öznel bir alanı ifade etmekte olup çalışmamız kapsamındaki bilim ifadesini dikkate aldığımızda, “*bilim özgürlüğü*” kavramı literatürde ayrıca ele alınarak incelenmiştir. Bilim özgürlüğü, akademik özgürlükten farklı olarak, Anayasamıza göre herkese tanınmış bir temel insan hakkıdır. İster üniversitede öğretim elemanı veya öğrenci olsun isterse olmasın, bilim özgürlüğü herkes için geçerli bir haktır.⁹⁴ Bilim özgürlüğü Anayasada da belirtildiği gibi, bilimi serbest bir şekilde “*öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma yapma*” hakkıdır.⁹⁵ Ancak akademik özgürlük, içinde bilimsel özerkliği ve üniversite özerkliğini barındıran, yürütme içerisinde daha geniş haklara sahip olan ve akademik faaliyet özelinde yer alan bir haktır.⁹⁶

Anayasa Mahkemesi (AYM), gerek 1961 Anayasası ve gerekse 1982 Anayasası dönemlerinde vermiş olduğu kimi kararlarında bilimsel çalışmayı “*akıl ve gözlemin yönlendirdiği, biçimlendirdiği*” bir çalışma olarak ifade etmektedir.⁹⁷ Kanaatimizce bu ifadeler, kararların verildiği dönemdeki hukuk ve bilim anlayışını yansıtmaktadır. Ancak, bilimsel çalışmanın günümüzdeki anlamı dikkate alındığında, AYM’nin tanımının yeterli olmadığı görülebilecektir.

Maddenin 1’inci fıkrasında “*bilim özgürlüğünün*” bir temel insan hakkı olarak “*koruma alanının*” belirlendiği⁹⁸ görülmektedir. Bilim özgürlüğünün ise; bilim öğrenme, öğretme, açıklama, yayma ve araştırmayı kapsadığı söylenebilir. Bu fıkrada yer alan bir diğer önemli husus ise bilim özgürlüğünün kişi bakımından herkesi kapsadığıdır. Bu açıdan, bilim özgürlüğü konusunda vatandaş- yabancı veya bilim insanı/ akademisyen- ayrımı yapılmamaktadır.

⁹⁴ Zafer Gören, “Sanat ve Bilim Özgürlüğü”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Prof. Dr. Sabri ORMAN Özel Sayısı**, 2020, s. 453.

⁹⁵ Nihat Bulut, “Bilim Özgürlüğü: İçeriği ve Sınırlandırılması Sorunu”, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. IX, S. 1-2, 2005, s. 25.

⁹⁶ Aydın Ördek, **Bir İnsan Hakkı Olarak Akademik Özgürlük**, Ankara: Kapasite Geliştirme Derneği, 2018, s. 37.

⁹⁷ AYM, T. 12/01/1971, E. 1969/31, K. 1971/3; AYM, T. 07/03/1989, E. 1989/1, K. 1989/12; Gören, **a.g.m.**, s. 453.

⁹⁸ Gören, **a.g.m.**, s. 454.

Düzenlemenin 2'nci fıkrasında ise koruma altına alınan bilim özgürlüğüne ilişkin sınırlama görülmektedir. Bu sınırlama Anayasanın 1, 2 ve 3'üncü maddelerine atıf yapılarak *“yayma hakkı, Anayasanın 1 inci, 2 nci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz”* demek suretiyle belirlenmiştir. Burada dikkatimizi çeken husus ise bilim özgürlüğü içerisinde *“yayma hakkının”* sınırlandırılmış olmasıdır. Atıf suretiyle yapılan bu sınırlandırma da özel sınırlama olarak kabul edilmektedir.⁹⁹ Ancak başka bir görüşe göre Anayasanın 27'nci maddesinin 2'nci fıkrasında belirtilen ve Anayasanın 1, 2 ve 3'üncü maddelerine atıfla yapılan sınırlamanın ise genel sınırlama olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁰ Kanaatimizce de atıf yapılan hükümler genel hükümler niteliğinde olduğundan, buradaki sınırlamanın özel değil genel bir sınırlama olduğu kabul edilmelidir.

Sözlükte *“yaymak”* kelimesinin birçok anlamı bulunmakla birlikte, bilime en yakın anlamının *“birçok kimseye duyurmak”* yani açıklamak olduğu görülmektedir.¹⁰¹ Hukuk literatüründe ise *“yayma hakkına”* ilişkin açık bir tanım FSEK'in 23'üncü maddesinde belirtilmiştir. Buna göre; *“Bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını, kiralamak, ödünç vermek, satışa çıkarmak veya diğer yollarla dağıtmak hakkı münhasıran eser sahibine aittir.”*

Anayasada, yayma hakkına ilişkin sınırlamaların FSEK'te düzenlenen hükme göre belirlenmesi gerekmektedir. Zira Anayasa metninde sadece yayma hakkına ilişkin bir sınırlamanın düzenlendiğini, *“açıklama”* ifadesinden bahsetmiş olsa da Kanunda yer alan *“temsil hakkı”* ile *“umuma iletim hakkına”* ilişkin ise bir sınırlama bulunmadığını görmekteyiz. Aksi takdirde, sınırlamanın geniş yorumlanması *“bilim özgürlüğü”* temel insan hakkının özüne dokunabilecektir. Yayma hakkı, FSEK'te ve Basın Kanunu'nda tanımlandığı için bu alandaki literatürde birçok çalışma mevcuttur. Bu noktada ayrıca şunu da belirtebiliriz: Bilim özgürlüğü açık olarak ilk defa 1961 Anayasasının *“Temel Haklar ve Ödevler”* kısmında, *“Kişinin Hakları ve Ödevleri”* bölümünde ve 21'inci maddede düzenlenmiştir.¹⁰² 1961 Anayasasındaki

⁹⁹ Bulut, a.g.m., s. 35-36.

¹⁰⁰ Gören, a.g.m., s. 453.

¹⁰¹ Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.06.2023)

¹⁰² 1961 Anayasası, TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/files/anayasa/docs/1961/1961-ilkhali/1961-ilkhali.pdf> (Erişim Tarihi: 30.06.2023)

maddenin 1'inci fıkrası aynen 1982 Anayasasına da alınmış ancak, 1982 Anayasasının, Danışma Meclisi'nde kabul edilen metninde, aynı 1961 Anayasasında olduğu gibi herhangi bir sınırlandırma yok iken, Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu tarafından kabul edilen metinde mevcut sınırlama eklenerek günümüzdeki halini almıştır.¹⁰³ Kanaatimizce, bu sınırlama bugün tartışılabilir olsa da dönemin devlet ve hukuk anlayışı içerisinde değerlendirilmesi halinde daha iyi anlaşılabilir.

Günümüzde bilimsel yayın olarak adlandırılan faaliyetlerin eser olduğunu kabul ediyoruz. “*Yayma hakkı*” sınırlandırıldığı takdirde evleviyetle bilimsel çalışma da sınırlandırılmış olacaktır. Çünkü sonucu açıklanmayan bir çalışma, doğal olarak hiçbir zaman bilimsel çalışma sayılmayacaktır. Geçmişte bilimsel olarak doğru (veya yanlış) olarak ispatlanmış olgular, bir süre sonra yapılan bilimsel çalışmalarda yanlış (veya doğru) olarak yeniden ispatlanabilmektedir. Başka bir ifadeyle, bilimsel olarak yeni ortaya çıkan bilgiler, geçmişte elde edilen bilgiyi tekrar tartışma ve bilginin gerçekliğini yeniden değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle, bir devletin temel niteliklerinin hukuki dogma olarak kabul edilerek “*yayma hakkının*” sınırlandırılması ve tartışmaya kapatılması, bilimsel düşünceye, bilimin yapısına ve özüne zarar verdiği ifade edilebilir.

Her tür dogmaya karşı bilimin kendisinin de tartışılabilir olduğu bir ortamda, bilimin hukuki dogmalarla sınırlandırılması kabul edilemeyecektir.¹⁰⁴ Bir devletin hukuki olarak gelişmesi de bilimsel çalışmalarla mümkün olabileceğinden, devletin temel niteliklerinin dogma kabul edilerek “*yayma hakkının*” ve evleviyetle bilimsel çalışmaların sınırlandırılması, bilimsel düşünceye, bilimin özüne ve yapısına aykırı düşmektedir. Ayrıca bu sınırlandırmanın ifade özgürlüğünün özünü de etkilediği açıktır. Zira ifade özgürlüğü olmadan bilim özgürlüğü, bilim özgürlüğü olmadan da ifade özgürlüğünün olması beklenemez.¹⁰⁵ Bu tartışma bir yana, pozitif hukuk bakımından, sınırlandırmanın bilimsel araştırma ve yayın etiği bağlamında uygulanması gerektiğinde şüphe yoktur.

¹⁰³ Anayasa Mahkemesi, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)**, 3.b., Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2021, s. 56- 58.

¹⁰⁴ İbrahim Özden Kaboğlu, “Bilim ve Sanat Özgürlüğü”, **İnsan Hakları**, İstanbul: YKY Yayınları, 2000, s. 126.

¹⁰⁵ **a.g.e.**, s. 121.

Literatürde kimi zaman “*akademik özgürlük*” başlığı ile kimi zaman da “*bilim özgürlüğü*” ile birlikte anılan düzenleme,¹⁰⁶ yükseköğretim kurumları ve personeli hakkında Anayasada yer alan düzenleme içinde bulunmaktadır. Akademik özgürlük, herkesin sahip olduğu bilim özgürlüğünden farklı bir şekilde, akademisyen olarak adlandırılan öğretim elemanlarını kapsayan bir özgürlüktür. Akademik özgürlük öğretim elemanlarının serbestçe araştırma yapmasını ve bunun sonuçlarını yaymasını sağlayan bir haktır.¹⁰⁷ Kanaatimizce, akademik özgürlük nihayetinde bilim yapmaya ilişkin olduğundan bilim özgürlüğüyle birlikte değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Bu bağlamda, Anayasanın 130’uncu maddesinin 1’inci fıkrasında şöyle denilmiştir;

“Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler kurulur.”

Üniversiteler ve personelleri ile ilgili bu düzenleme, metodolojik olarak “*Temel Haklar ve Ödevler*” dışında ve “*Yürütme*” bölümünde yer almaktadır. Bu hükümden, üniversitelerin temel görevlerinin “*eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak*” ve genel bir ifadeye göre de “*ülkeye ve insanlığa hizmet etmek*” olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir görüşe göre ise bu hüküm sadece “*bilimsel özerkliği*” ifade etmektedir.

Maddenin 4’üncü fıkrasında, 1’inci fıkrada sayılan görevlerden üniversitelerde veya akademik personel tarafından yapılacak bilimsel araştırma ve yayın ise şöyle ifade edilmiştir;

“Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.”

¹⁰⁶ Akademik Özgürlük hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Burcu Alkış, Akademik Özgürlük, (Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2015.

¹⁰⁷ Atilla Yayla, “İfade Hürriyeti Nedir, Ne Değildir?”, **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 74., 2014, s. 145; Fatma Nevra Seggie ve Veysel Gökbek, **Geçmişten Günümüze Türkiye’de Akademik Özgürlük**, Ankara: SETA Vakfı, 2014, s. 11.

Bu noktada temel düzenleme ile bilimsel araştırma ve yayın serbestliğinin esas alındığını fakat bu serbestliğin sınırının “devletin varlığı, bağımsızlığı ile milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunmakla” belirlenmiş olduğunu görüyoruz. Bu hükümde yer alan sınırlama nedeninin de özel sınırlama nedeni olduğu kabul edilmektedir.¹⁰⁸

Bilimsel çalışmaların ve yayınların serbestliği ilkesi karşısında, bu ilkeye sınırlama getiren ilkelerin, objektif ve açık bir biçimde değerlendirilmesinin uzun bir tartışmayı gerektirdiğini düşünmekteyiz. Zira hüküm metninde geçen “*aleyhe faaliyette bulunma*” unsuru ve özellikle faaliyet kelimesi, bilimsel çalışma ve yayma dahil çok geniş bir alanı kapsadığı düşünülebilir.¹⁰⁹ Bu nedenle Anayasanın hem 27’nci maddesinde hem de 130’uncu maddesinde bilimsel çalışmalara yönelik iki farklı sınırlama ortaya çıkabilecektir. Zira 27’nci maddenin sadece yayma hakkını sınırlandırdığı ele alınırsa, 130’uncu maddedeki bu sınırlandırmanın daha geniş olduğu ortaya çıkabilir. Netice olarak yayma hakkının evleviyetle bilimsel çalışmayı da kapsadığı düşünülürse, hem 27’nci madde hem de 130’uncu madde bilimsel çalışmayı ve yaymayı sınırlandırmış olmaktadır. Dolayısıyla bu durumun bilimsel araştırma ve yayın etiği bakımından bir sınırlandırma olduğu söylenebilir.

Madde metninde geçen “*öğretim yardımcıları*” ifadesi, Yükseköğretim Kanunu’nda başlık olarak yer aldığı şekilde yürürlükten kaldırılmış olup Anayasada yer alan bu ifadenin, kanunda öğretim görevlilerine ve araştırma görevlilerine karşılık geldiği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla tüm öğretim elemanları bilim özgürlüğüne sahip olduğu gibi sınırlandırmayla da yükümlü olmaktadır. Ancak bilim özgürlüğü sadece öğretim elemanlarını kapsamamaktadır. Anayasa’nın 27’nci maddesi “*herkes*” ifadesi ile başlamıştır. Bu sebeple, akademisyen veya sade vatandaş, kim olursa olsun bilimsel faaliyette bulunan herkes¹¹⁰ bu haktan yararlanabilecektir.

1982 Anayasasının 130’uncu maddesi de aynı 27’nci maddede olduğu gibi 1961 Anayasasından alınmıştır. 1961 Anayasasında yer almayan sınırlandırma, 1982 Anayasasında, Danışma Meclisinin kabul ettiği metinde “*anayasaya sadakat borcu*”

¹⁰⁸ Gören, **a.g.m.**, s. 454.

¹⁰⁹ Bulut, **a.g.m.**, s. 27.

¹¹⁰ Gören, **a.g.m.**, s. 453.

şeklinde ifade edilmiş fakat, Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu tarafından günümüzde mevcut sınırlandırma getirilerek kabul edilmiştir.¹¹¹

Bilim özgürlüğünün ifade özgürlüğü ile olan ilişkisinden bahsedilmiştir. Bilim özgürlüğü, eğitim-öğretim özgürlüğü ile de yakından ilişkilidir.¹¹² Bilim özgürlüğünü, bilimsel araştırma ve yayın etiği bağlamında ele aldığımız zaman, unsurlarını da belirtmek faydalı olacaktır. Bilim özgürlüğü tek başına bilimsel araştırma yapmayı ifade etmemektedir. Bu özgürlüğün kapsadığı başka haklar da bulunmaktadır. Bunlar; *“bilim özgürlüğü ya da bilme hakkı, araştırma özgürlüğü, araştırma için zorunlu araçlara ve ortama sahip olma hakkı ve bilimsel -bilgi- üretme özgürlüğü veya yayın hakkı”* şeklindedir.¹¹³

Bilimsel araştırmanın diğer sınırları bakımından bir değerlendirme de yapılacak olursa, bilim özgürlüğünün mutlak bir şekilde sınırsız olacağı öğretiler kabul edilmemektedir.¹¹⁴ Zira bilim özgürlüğü kişisel haklardan olsa bile diğer kişisel haklarla (yaşam özgürlüğü vs.) ve üstün toplumsal haklarla çatışması halinde, bu hakların bilim özgürlüğünden üstün gelmesi durumunda, bilim özgürlüğünün sınırlandırılabilirliği düşünülmektedir. Ancak burada bilim özgürlüğünün unsurlarını dikkate alırsak, bilme hakkı kapsamı dışında kalan araştırma, imkân ve yayın hakkından oluşan unsurların sınırlandırılabilirliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü bilim özgürlüğünün bilme hakkına ilişkin unsuru gerçekleşmeden, sınırlandırma alanı belirlenemeyecektir.

1982 Anayasasının *“Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması”* başlıklı 13’üncü maddesinde;

“temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz”

denilmiştir. Buna göre sınırlandırmalar ya anayasada doğrudan ya da kanunla yapılabilmektedir. Bunların dışında, yürütme ve yargı tarafından yapılacak

¹¹¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), s. 797-798.

¹¹² Kaboğlu, a.g.e., s. 121.

¹¹³ a.g.e., s. 122.

¹¹⁴ Kaboğlu, a.g.e., s. 124; Bulut, a.g.m., s. 38-39.

sınırlandırmaların da anayasaya ve kanuna dayanması gerekeceğinden, temel olarak iki şekilde yani anayasa ve kanun hükmü ile sınırlandırma yapılabileceğini söyleyebiliriz.¹¹⁵

Anayasadaki sınırlandırma hükümlerinin dışında, Türk hukukunda yürürlükte bulunan kanunlarda da bilimsel faaliyeti/ araştırmayı veya sonuçlarını sınırlandıran hükümler bulunmaktadır. Kanun dışında, tüzük, yönetmelik ve yönerge gibi bazı diğer düzenlemelerde de bilimsel faaliyeti/ araştırmayı ve yayımı sınırlandıran hükümler olduğu görülmüştür. Örneğin, Harita ve Harita Bilgilerini Temin ve Kullanma Yönetmeliği'nin “*Harita ve Harita Bilgilerinin Yayınlanması*” başlıklı 13'üncü maddesinin 1'inci fıkrasına göre;

“Hizmete Özel gizlilik dereceli harita ve harita bilgileri bilimsel araştırma, konulamazlar. Zorunlu hallerde, Hizmete özel gizlilik dereceli harita ve harita bilgileri Genelkurmay Başkanlığınca verilecek izne göre telif hakkı saklı kalmak kaydıyla bu tip yayınlara konulabilir.”

Anayasaya göre temel hak ve özgürlüklerin ancak anayasadaki hükümlerle doğrudan veya kanuni düzenleme hükümleriyle sınırlandırılabilmesi karşısında, kanuna dayanmayan, salt yürütmenin düzenleyici işlemleriyle ve yönetmelik hükümleri ile yapılan sınırlandırmaların Anayasaya aykırı olduğu ileri sürülebilecektir.

Bilim özgürlüğünün tabi olduğu sınırlamaların dışında, diğer insan haklarında olduğu gibi, 1982 Anayasasının 14'üncü maddesindeki “*Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması,*” 15'inci maddesindeki “*Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması*” ve 16'ncı maddesinde yer alan “*Yabancıların durumu*” hükümleri de aynen uygulanacaktır. Dolayısıyla “*bilim özgürlüğü*” ileri sürülerek insan hakları kötüye kullanılmayacak, Anayasada öngörülen durumların gerçekleşmesi halinde “*bilim özgürlüğü*” durdurulabilecek ve yabancıların Türkiye'deki “*bilim özgürlüğü*” hakkından yararlanmaları uluslararası hukuka göre ve kanunla sınırlandırılacaktır. Bu hükümler de anayasa ve kanunda belirtilen sınırlamalar dışında genel sınırlamalardan sayılmaktadır.¹¹⁶

¹¹⁵ Bülent Tanör, “Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi”, **İnsan Hakları**, İstanbul: YKY Yayınları, 2000, s. 49.

¹¹⁶ a.g.e., s. 52.

AİHM vermiş olduğu bir kararda, akademisyenin çalıştığı kurumla ilgili görüşlerini, sınırlama olmadan yayma hakkına sahip olduğunu ve bunun da akademik özgürlük içerisinde kaldığını belirtmiştir.¹¹⁷ Aynı kararda akademik özgürlükle ilgili olarak AKPM'nin 2006 yılında verdiği 1762 no.lu tavsiye kararına vurgu yapılmıştır.¹¹⁸ Bu kararda ise “*Magna Charta Universitatum*’a”¹¹⁹ atıf yapılarak,

“araştırma ve eğitimde akademik özgürlük; ifade ve eylem özgürlüğünü, araştırma yapma özgürlüğünü ve bilgiyi sınırlandırma olmaksızın yayma özgürlüğünü garanti etmelidir”

denilmiştir.¹²⁰ AİHM, Sovyet tipi totaliter ve diktatör rejimlerle ilgili tarih çalışmaları ve bu konularda yayınları bulunan bir tarihçinin, Macaristan Devlet Güvenlik Hizmetleri Bakanlığına, bazı belgelere erişmek için yaptığı talebin reddedilmesi üzerine verdiği bir başka kararında ise;

*“Mahkeme, meşru tarihsel araştırma için orijinal belge kaynaklarına erişimin, başvuranın ifade özgürlüğü hakkını kullanmasının temel bir unsuru olduğunu vurgulamaktadır.”*¹²¹

diyerek, ifade özgürlüğü için, devlet nezdindeki birinci el kaynaklara erişimin bir hak olduğuna kanaat getirmiştir. Zira ifade özgürlüğü sadece bilgi yayma değil aynı zamanda bilgi alma özgürlüğünü (bilgi edinme hakkından farklı olarak) de kapsamaktadır.¹²²

¹¹⁷ Ulaş Karan, **İfade Özgürlüğü**, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, 2018, s. 19’dan atfen; AİHM, Sorguç/Türkiye Davası, T. 23.06.2009, Başvuru No. 17089/03, § 35.

¹¹⁸ AKPM, 1762 sayılı Tavsiye Kararı, 2006, <https://pace.coe.int/en/files/17469/html> (Erişim Tarihi: 30.08.2023)

¹¹⁹ Not: Magna Charta Universitatum, üniversitelere, bilim özgürlüğü, akademik özgürlük ve idari özerklik konularında tavsiyelerde buluna bir belgedir. Bkz. The Magna Charta of the European Universities, “**Magna Charta Universitatum**”, 1988, <https://www.magna-charta.org/magna-charta/en/magna-charta-universitatum/mcu-1988> (Erişim Tarihi: 30.08.2023)

¹²⁰ AİHM, Sorguç/Türkiye Davası, T. 23.06.2009, Başvuru No. 17089/03, § 21.

¹²¹ Karan, **a.g.e.**, s. 19’dan atfen AİHM, Kenedi/Macaristan Davası, T. 26.05.2009, Başvuru No: 31475/05, § 43.

¹²² Karan, **a.g.e.**, s. 61.

2. HUKUKTA BİLİMSEL ESER

2.1. Türk Hukukunda Eser Kavramı ve Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde, telif hakları ile ilgili düzenlemeler de modern kanunlaşma hareketlerinin başladığı Tanzimat döneminde ortaya çıkmıştır. Doktrinde genel kabule göre; yazarlıkla ilgili iki önemli düzenleme bulunmaktadır. Bunlardan birisi 1850'de yapılan “*Encümen-i Daniş Nizamnamesi*,” diğer ise 1910 yılında yapılan ve 1952'ye kadar uygulanan Hakkı Telif Kanunu'dur.¹²³ Bazı görüşlere göre; 1857 yılındaki yapılan Matbaalar Nizamnamesinin eser sahibine ömür boyu imtiyaz vermesi ve yine 1857 yılında yapılan Telif Nizamnamesinin de basılmış nüshalar bitmeden başka matbaalara baskı izni vermemesi şeklindeki ayrıcalıkların, telif haklarıyla ilgili önemli düzenlemeler olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında 1858 yılında yapılan Ceza Kanunnamesi de yazara verilen imtiyazlar aleyhinde işlenen fiilleri suç olarak düzenlenmiştir.¹²⁴

Encümen-i Daniş, doktrinde “ilk Türk akademisi” olarak kabul edilmektedir. Encümen-i Daniş, padişahın emir ve fermanı ile yani devlet tarafından kurulan bir bilimsel akademidir.¹²⁵ Encümen çoğu tercüme faaliyeti ile birlikte sözlük ve tarih konularında önemli telif eserler de ortaya çıkarılmıştır.¹²⁶ Dönemin siyasi koşulları, encümen üyelerinin aynı zamanda devlet adamı olması ve üyelerin vefat etmesi gibi nedenlerle Encümen-i Daniş zamanla önemini kaybetmiştir.¹²⁷ Encümen-i Daniş Nizamnamesi, telif veya tercüme eser sahiplerine telif hakkı vermesi bakımından önemli bir düzenlemedir.¹²⁸

Bir diğer önemli düzenleme ise, 1910 yılında Osmanlı Devleti'nde yapılan, Cumhuriyette de 1952 yılına kadar uygulanan ve ilk fikri haklar düzenlemesi denilebilecek Hakkı Telif Kanunu'dur.¹²⁹ Osmanlı Devleti, Bern Sözleşmesi için davet edilmiş ise de bu davete katılmamış fakat dönemin önemli bir eksiğini Hakkı

¹²³ Ünal Tekinalp, *Fikrî Mülkiyet Hukuku*, 5.b., İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2012, s. 87; Şafak N. Erel, *Türk Fikir ve Sanat Hukuku*, 2.b., Ankara: İmaj Yayıncılık, 1998, s. 28.

¹²⁴ Nuşin Ayiter, *Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri*, Ankara: S Yayınları, 1983, s. 29-30.

¹²⁵ Ali Akyıldız, *İlk Türk Akademisi Encümen-i Daniş'in Kuruluşu ve Faaliyetleri (1851-1862)*, Ankara: TÜBA, 2018, s. 9-10

¹²⁶ *a.g.e.*, s. 37- 42.

¹²⁷ *a.g.e.*, s. 43

¹²⁸ Tekinalp, *a.g.e.*, s. 87;

¹²⁹ Ayiter, *a.g.e.*, s. 30; Tekinalp, *a.g.e.*, s. 87.

Telif Kanunu çıkartarak gidermiştir. Kanun, bazı noktalarda Bern Sözleşmesi'ne aykırı olsa da sözleşmeye katılmadığımız için kırk yıldan fazla bir süre uygulanmıştır.¹³⁰ Bu kanuna göre; her türlü fikir ve kalem ürünlerinde sahiplerinin “*hakkı telif*” denilen bir mülkiyet hakkı bulunmaktadır. Fikir ve kalem ürünü denilen şeyler ise; kitaplar, resim, heykel, plan, harita, beste ve nota gibi eserler olarak belirtilmiştir.¹³¹ Eser sahiplerinin telif hakkına sahip olabilmesi için ise eserlerini kayıt ve tescil ettirmesi gerekiyordu. Düzenleme eser sahiplerinin manevi haklarından daha çok mali hakları öne çıkmaktaydı.¹³²

Osmanlı Türkçesi bir kelime olan intihal doğal olarak “*Hakkı Telif Kanunu'nda*” aynen yer almıştır ve tanımlanmıştır. Kanun 30'uncu maddesine göre “*başkasının eserini kendisine ait göstermek intihal olduğu gibi bir kitaptan birkaç bölüm veya sözü kendi adıyla yapmak da intihal*” olduğu belirtilmiştir. Kanunun 31'inci maddesinde ise “*şerh ve eleştirilerin intihal olmadığı ve kaynak göstererek bir eserin bazı cümle ve bölümlerin alınmasının da intihal kabul edilmediği*” açıkça düzenlenmiştir. İntihal yapanlar “*müntehil*” olarak nitelendirilmiştir.¹³³ Bu kanunda intihal yapmak da suç sayılmış ve ceza öngörülmüştür.¹³⁴

Uluslararası alanda telif haklarıyla ilgili çalışmalar Fransız yazar Victor Hugo'nun kurduğu topluluğun öncülüğünde yapılmıştır. Farklı ülkelerde yapılan çalışmalar neticesinde 1886 tarihinde Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi) imzalanmıştır. Ülkelerin ulusal düzenlemeleri iç hukukta fikri mülkiyeti korusa bile yabancı eserlerin ve kendi vatandaşlarının yabancı ülkedeki eserlerinin korunması zayıf kalmaktaydı. Ülkeler karşılıklı anlaşmalarla kendi vatandaşlarının fikri mülkiyet haklarını koruma altına alıyordu. Bu noktada Bern Sözleşmesi ile ortak bir anlaşma imzalanarak fikri mülkiyetin uluslararası alanda korunması amaçlandı. Osmanlı Devleti, Bern'de yapılan toplantıya davet edilmesine rağmen farklı düşüncelerle katılmamış ve dolayısıyla sözleşmede taraf olmamıştır. Türkiye de bir süre aynı düşüncelerle sözleşmeye katılımı geciktirmiş ancak, 1952 yılından itibaren Fikir ve Sanat Eserleri

¹³⁰ Erel, **a.g.e.**, s. 28.

¹³¹ Ayiter, **a.g.e.**, s. 30.

¹³² Erel, **a.g.e.**, s. 28.

¹³³ Diren Çakmak, “Osmanlı Telif Hukuku ile İlgili Mevzuat”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 21, 2007, s. 227.

¹³⁴ Ayiter, **a.g.e.**, s. 30;

Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle aynı anda Bern Sözleşmesini de uygulamaya başlamıştır.¹³⁵ Türkiye'de, sözleşmenin 1979 yılında Paris'te değiştirilen metni halen uygulanmaktadır.¹³⁶ Türkiye ayrıca, Bern Sözleşmesi ile bağlantılı ve sözleşmelerde atıf yapılan, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'na (TRIPS) ve WIPO Telif Hakları Andlaşmasına taraf olmuştur. Bern Sözleşmesi'nin fikri mülkiyet ile ilgili diğer sözleşmelerden¹³⁷ farkı ve önemi, sözleşmenin 10'uncu maddesinde alıntı şartlarının düzenlenmiş olmasıdır.

Eser kavramı sözlükte; “emek sonucu ortaya konan ürün; yapıt,”¹³⁸ “kitap, telif”¹³⁹ ve “yaratının özelliğini yansıtan, biçim ve içeriği bakımından bütünlük gösteren düşünce, bilim, yazın ya da sanat ürünü, bilimsel ya da sanatsal yaratı”¹⁴⁰ anlamlarına gelmektedir. Türk hukukunda ise eser tanımı, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun¹⁴¹ (FSEK) 1/B maddesinin 1'inci fıkrasının a bendinde yer almaktadır. Bu hükümde “sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsullerini” şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla, eserin hem sözlük anlamı hem de hukuki tanımı bakımından; hususiyet olarak ifade edilen kişisel özellik bulunan ve emek sonucu ortaya çıkan bir ürün olduğu anlaşılmaktadır. Hususiyet ayrıca sahiplik kavramıyla daha fazla anlam kazanmaktadır. Eser sahipliği de eserden hemen sonra FSEK 1/B maddesinin 1'inci fıkrasının b bendinde “eseri meydana getiren kişi” olarak ifade edilmiştir.

FSEK'den başka eser kavramı Basın Kanunu'nda¹⁴² da yer almaktadır. Basın Kanunu'nun 2'nci maddesinin 1'inci fıkrasının a bendinde “yayımlanmak üzere her türlü basım araçları ile basılan veya diğer araçlarla çoğaltılan yazı, resim ve benzeri eserler” şeklinde tanım yapılmıştır. Basın Kanunu'nun 1'inci maddesinin 2'nci

¹³⁵ Kadir Kurt, “Bern Sözleşmesi ve Türkiye'nin Katılım Süreci”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 104, 2021, s. 12-19

¹³⁶ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 69.

¹³⁷ Bkz. İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Anlaşması (1961), Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) (1994), WIPO Telif Hakları Anlaşması (1996) ve WIPO İcralar ve Fonogramlar Anlaşması (1996).

¹³⁸ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 31.05.2023)

¹³⁹ **Kubbealtı Lugati**, <http://lugatim.com/s/eser> (Erişim Tarihi: 31.05.2023)

¹⁴⁰ **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**, TÜBA, <http://terim.tuba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 31.05.2023)

¹⁴¹ 05.12.1951 tarihli ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, T.C. Resmî Gazete T. 13.12.1951 S. 7981.

¹⁴² 09.06.2004 tarihli ve 5187 sayılı Basın Kanunu, T.C. Resmî Gazete T. 26.06.2004 S. 25504.

fikrasında kapsam olarak “*basılmış eserlerin basımı ve yayımını*” dediğinden, kanun basılmış ve yayımlanmış eserlerle ilgilidir. Yayım ise kanunun 2’nci maddesinin 1’inci fıkrasının b bendinde “*basılmış eserin herhangi bir şekilde kamuya sunulmasını*” ifade etmektedir. Basın Kanunu sadece basılmış eserlerle ilgili olmakla birlikte, eser sahibi bakımından FSEK’le benzer hükümler içerdiği söylenebilir.

FSEK’teki eser tanımdan hareket edilecek olursa, bir fikir veya sanat ürüne eser denilebilmesi için bazı niteliklerin bulunması şarttır.¹⁴³ Bunlar; eserde eser sahibinin “*hususiyetinin*” bulunması ve eserin kanunda sayılan eser türlerinden (bilimsel- edebi, müzik, güzel sanatlar veya sinema) birisine ait olması gerekliliğidir.

Fikri haklar doktrindeki bazı görüşlere göre, kanundaki şartlarla birlikte başka şartların da bulunması gereklidir. Bir görüşe göre; “*eserin insan tarafından oluşturulması,*” “*sahibinin hususiyetini yansıtacak düzeyde şekillenmiş*” olması ve “*fikri çaba*”¹⁴⁴ bulunması gerekmektedir. Başka bir görüşe göre ise ürünün eser sayılabilmesi için dış dünyaya yansiyarak “*doğrudan ya da dolaylı olarak algılanabilir*”¹⁴⁵ olması gereklidir. Bunun yanında bir eserin orijinal yani “*kendinden önce yaratılmış eserlerden yararlanılmaksızın ortaya konmuş bir ürün olması şart değildir.*”¹⁴⁶

Eser için ilk şartlardan birisi olan hususiyet, Kanunda tanımlanmamıştır. Hususiyet, sözlükte ise “*umûma mahsus olmayıp birine veya bir şeye has olma durumu, onu diğer kimse veya şeylerden ayıran hal, özellik*”¹⁴⁷ olarak ifade edilmiştir. FSEK bağlamında eserlerde korunan hukuki değer, sahibinin hususiyeti olmaktadır. Çünkü, hususiyet bir kişiye aitliği ifade etmektedir.¹⁴⁸ Fikri haklar doktrinde hususiyeti açıklayan farklı görüşler bulunmaktadır. Doktrinde hususiyet kavramı; yaratıcılık, bağımsızlık, sıradanlık, üslup ve düzey gibi kavramlarla

¹⁴³ Temel Nal ve Cahit Suluk, **Fikri Mülkiyet Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017, s. 46; Tekinalp, **a.g.e.**, s. 103- 114; Erel, **a.g.e.**, s. 33- 38.

¹⁴⁴ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁴⁵ Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 47-48.

¹⁴⁶ Ankara Üniversitesi Fikri ve Sınai Haklar Araştırma ve Uygulama Merkezi, **Üniversitelerde Fikir ve Sanat Eserleri ve Yolsuz İktibas**, Ankara: Ankara Üniversitesi Fikri ve Sınai Haklar Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2003, s. 1.

¹⁴⁷ **Kubbealtı Lugatı**, <http://lugatim.com/s/hususiyet> (Erişim Tarihi: 30.08.2023); **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023)

¹⁴⁸ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 104.

açıklanmaya çalışılmıştır.¹⁴⁹ Ancak, bu çalışma konusu kapsamında genel olarak herhangi bir eserde hususiyetin ne olduğuna ilişkin tartışmalara girilmeyecektir. Bilimsel eserde hususiyetin ne olduğu ele alınacaktır.

Belirtmek gerekir ki fikri hakların kanuni olarak düzenlenmesiyle fikri mülkiyet korunmakta ve aynı zamanda fikri ürünlerin üretilmesi özendirilmektedir. Fikri hakların korunması mutlak ve sınırsız değildir. Kişinin fikri haklarla sahip olduğu koruma karşısında aynı zamanda diğer kişiler de “*serbest yararlanma, benzetme ve örnek alma*” gibi özgürlüklere sahiptir. Çünkü, başta bilimsel gelişmeler olmak üzere, tüm alanlarda gelişmeler, diğer kişilerin eserlerinden yararlanma, örnek alma ve onlara benzetme yoluyla sağlanmaktadır. Bununla birlikte, kamu yararı gibi bazı hallerde, kişinin eser üzerindeki hakları da sınırlandırılabilir.¹⁵⁰

FSEK m. 13/1 hükmüne göre, herhangi bir ürünün eser olması veya bir kişinin eser sahibi sıfat olması korunmamaktadır. Ancak, eser sahibinin, fikri ürün olan eserle bağlantılı bulunan ve kanunda mali ve manevi haklar olarak belirtilen hakları korunmaktadır. Bu haklar, eser sahibinin tüm eserleri için genel değil, her bir eseri için ayrı ayrı ve bağımsız olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla, örneğin bir kişi bilim insanı olmakla doğrudan eser sahibi sıfatı olmaz ancak, eseri olduğunda eser sahibi olur ve mali ve manevi hakları korunur. FSEK m. 13/2 gereğince de bu haklar eserin hem bütününe hem de bölümleri ve parçaları kapsamaktadır.¹⁵¹

2.2. Bilimsel Eser ve Korunan Hukuki Değerler

Bir bilim insanı ya da akademisyen için bilimsel araştırmanın esas amaçlarından birisi de ortaya çıkan gerçeği yaymak ve yayımlamaktır.¹⁵² Doktrinde konusu bilim olan yayınlara “*bilimsel yayın*” veya “*bilimsel eser*” denilmektedir. Bu eser türü FSEK’te “*ilim eseri*” olarak ifade edilmektedir. Bu çalışma kapsamında da “*bilimsel yayın*” veya “*bilimsel eser*” denildiğinde kanunda geçen şekliyle “*ilim eseri*” kastedilmiş olacaktır.

¹⁴⁹ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 104; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 44.

¹⁵⁰ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 32-34.

¹⁵¹ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 155-156.

¹⁵² Day, **a.g.e.**, s. XV.

FSEK'in 2'nci maddesinde, *“ilim ve edebiyat eserleri şunlardır”* denilerek *“herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler”* olduğu belirtilmiştir. Bu bakıma kanunda, bilimsel ve edebi türler arasında tam ve kesin bir ayırım yapılmamıştır. Ancak, ilim ve edebiyat eserleri için ortak unsur, öncelikle eserde *“sahibinin hususiyeti”* bulunması kaydıyla, *“dil ve yazı ile ifade edilmesidir.”* Doktrinde *“dil ve yazı ile ifade edilme”* ise; *“fikri ürünün söz, yazı, formül, rakam veya şekillerden”*¹⁵³ oluşması olarak açıklanmaktadır.

Kanunda bilim ve edebiyat eseri birlikte ifade edildiğinden, bunların nasıl ayırt edilebileceğini açıklamak gerekmektedir. Bilim ve edebiyat eserini birbirinden ayıran bazı özellikler vardır. Bir edebi eserde *“yaratıcılık ve bağımsızlık”* olarak ifade edilen kurgusal öğeler bulunmaktadır. Daha çok, şiir, hikâye ve roman gibi eserler hayali ve kurgulanmış edebiyat eserleridir. Fakat bilimsel eserlerde kurgu genellikle yer almaz.¹⁵⁴ Edebiyat eserlerinden farklı olarak bir bilimsel eserin konusu, bilimdir. Bu noktada bilimsel eserlerde *“yaratıcılık ve bağımsızlık,”* bilim konusunun hususiyetinde ortaya çıkmaktadır.

Bilim ve edebiyat eserlerinde, ifade ve yazın tarzının hukuki olarak korunmuş olduğu tartışmasızdır. Ancak bilim eserlerinde teori ve formül gibi bilimsel konuların korunup korunmadığı ise tartışmalıdır.¹⁵⁵ Bern Sözleşmesinde bu konuda bir hüküm bulunmamasıyla birlikte, bu sözleşmeye atıf yapan TRIPS Anlaşmasının¹⁵⁶ (TRIPS) 9'uncu maddesinin 2'nci fıkrasında;

“telif haklarının korunması, fikirleri, usulleri, işletme yöntemlerini veya buna benzer matematik kavramları değil, ifadeleri kapsayacaktır”

demiştir. Benzer şekilde yine Bern Sözleşmesine atıf yapan WIPO Telif Hakları Anlaşması'nın¹⁵⁷ 2'nci maddesi de;

“telif hakkının korunması, düşünceleri, yöntemleri, uygulama esaslarını ya da matematiksel kavramları değil, ifadeleri kapsar”

şeklinde. Doktrindeki bir görüşe göre; yöntem¹⁵⁸ de dahil olmak üzere *“bilimsel sonuçlar, veriler, teoriler ve öğretiler bilimsel gözlemlerin sonucu olup kamuya*

¹⁵³ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 114; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 61, 63.

¹⁵⁴ Erel, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁵⁵ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 115.

¹⁵⁶ Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS), T.C. Resmî Gazete T. 25.02.1995 S. 22213 Mükerrer.

¹⁵⁷ WIPO Telif Hakları Anlaşması, T.C. Resmî Gazete T. 14.05.2008 S. 26876.

aittir.” Bu sebeple böyle eserler, fikri hak olarak korunmazlar ancak, uygun düştüğü ölçüde sınai hak olarak korunmaları mümkündür.¹⁵⁹ Bilim özgürlüğünün mutlak bir şekilde sınırsız olmadığı ve sınırları bulunduğu dikkate alınır, benzer şekilde bilimsel sonuçlar üzerinde de sınırsız ve mutlak bir fikri hak koruması bulunmamaktadır.¹⁶⁰ Ancak nasıl olursa olsun, fikri ürünlerde atıf ve kaynak gösterme yapılmayacağı görüşü yersizdir. Zira bir fikrin bilimsel olarak kullanımı ancak atıf yapmak ve kaynak göstermeyle mümkündür. Serbest yararlanma ve kaynak gösterilmemesi hali ancak somut duruma göre belirlenebilecektir.¹⁶¹

Doktrindeki farklı görüşlere rağmen, FSEK’te, sadece bilimsel eserlere özgü bir şekilde “*ilim eserlerinde, iktibas hususunda kullanılan eserin ve eser sahibinin adından başka bu kısmın alındığı yer belirtilir*” (m. 36/2-2’nci cümle) denilmiştir. Yükseköğretim Kanununda (m. 53/1-5-a) ve Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde (m. 4/1-a) ise; “*başkalarına ait özgün fikir, metot, veri veya eserleri bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendisine ait gibi göstermek*” fiili etiğe aykırı bir durum olarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla bir eserde yöntem, bilimsel sonuçlar, veriler, teoriler ve öğretiler gibi değinilen ve başvuru kaynaklar varsa, bilimsel kurallara ve bilim etiği ilkelerine uygun olarak, kullanmak daha doğru olacaktır.

Bilim alanlarına özgü şekilde her bilimsel eserin “*dil ve yazı ile ifade edilmesi*” mümkün olmayabilir. Bu durum da “*söz, yazı, formül, rakam veya şekillerden*” oluşmayan ancak,

“fotoğraf eserleriyle, her nevi haritalar, planlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topoğrafyaya ait maket ve benzerleri, her çeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimari maketler, endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri”

gibi ürün ve eserlerin, FSEK 2’nci madde kapsamında bilim ve edebiyat eseri mi yoksa FSEK 4’üncü madde kapsamında “*güzel sanat eserleri*” mi sayılacaktır? Esasen bu sorunun cevabı da kanun metninde düzenlenmiştir. FSEK 2’nci maddesinin 1’inci fıkrasının 3’üncü bendine göre bu ürün ve eserlerin “*bedii vasfı*

¹⁵⁸ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 110; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 54.

¹⁵⁹ Ünal Tekinalp, “Bilim Etiğinin Hukuki Cephesi”, **Bilim Etiği El Kitabı**, (Ed. Ayşe Erzan), Ankara: TÜBA Yayınları, 2008, s. 80; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 54.

¹⁶⁰ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 124; Bulut, **a.g.m.**, s. 38-39.

¹⁶¹ Tekinalp, **a.g.m.**

bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette” olması halinde ilim ve edebiyat eseri sayılacağı belirtilmiştir. Doktrinde *“teknik ve ilmi mahiyette”* ifadesi bilimsel olarak *“öğretici, açıklayıcı ve uygulamayı sağlayıcı”* olduğu kabul edilmiştir. Bunun için böyle eserlere bilimsel eser denilmiştir.¹⁶² Ancak, bu eserlerin, bilimsel değeri olmasının yanında estetik değeri de varsa hem bilim ve edebiyat eseri hem de güzel sanat eseri olarak kabul edilmesi de mümkündür.¹⁶³

FSEK 5’inci maddesine göre; *“elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisi”* olarak tanımlanan *“filmler veya sinema filmleri”* estetik veya kurgusal olmasının yanında, *“öğretici, açıklayıcı ve uygulamayı sağlayıcı”* şekilde bilimsel niteliği olması halinde de bilimsel eser değil, *“sinema eserleri”* olarak kabul edilmiştir. Çünkü sinema eserlerinin bilimsel eserlerden farklı olarak, yönetmen, senaryo yazarı, diyalog yazarı gibi birden fazla farklı sahipleri olabilmektedir. Bilimsel niteliği olan sinema eserlerinin de farklı sahiplerinin hususiyetlerini taşıması gerekecektir.¹⁶⁴

Bilimsel eserde hukuken korunan değer sahibinin hususiyetidir. Ancak, bilimsel eserin sahibinin hususiyetini taşıması; kanunda, açık, somut ve nesnel olarak önceden belirlenmiş kurallara sahip değildir. Fikri haklar doktrinde hususiyet, eser türlerine göre farklı görüşlerle değerlendirilmekte ve tartışılmaktadır.¹⁶⁵ Bilimsel eserler *“dil ve yazı ile ifade olunan”* fikri eserlerdir ve konuları da bilimseldir. Doktrine göre bilimsel eserlerdeki hususiyet, fikir, dil, yazı ve bilimsel yaklaşımda belirginleşecektir.¹⁶⁶ Hususiyet, bilimsel eserin hem şeklinde hem de içeriğinde *“duyularımızla algılanabilecek ve sahibine atfedilebilecek az çok bağımsız ve yaratıcı bir fikri çalışma,”*¹⁶⁷ *“bilginin bilimsel yöntemle kullanılışı”*¹⁶⁸ ve bilimsel konuyu bilimsel yöntemle ele almak olarak karşımıza çıkacaktır. Herkesin her zaman yapabileceği, bilimsel niteliği olmayan bir şey sahibine ait bağımsızlık¹⁶⁹ ve fikri

¹⁶² Tekinalp, **a.g.e**, s. 123.

¹⁶³ Erel, **a.g.e**, s. 42.

¹⁶⁴ Tekinalp, **a.g.e**, s. 127.

¹⁶⁵ Tekinalp, **a.g.e**, s. 104; Nal ve Suluk, **a.g.e**, s. 44.

¹⁶⁶ Tekinalp, **a.g.e**, s. 105’ten naklen; Duygun Yarsuvat, **Türk Hukukunda Eser Sahibi ve Hakları**, 3.b. İstanbul: 1984. s. 53.

¹⁶⁷ Erel, **a.g.e**, s. 35.

¹⁶⁸ Tekinalp, **a.g.e**, s. 106.

¹⁶⁹ Nal ve Suluk, **a.g.e**, s. 45.

düzey¹⁷⁰ içermez. Bu sebeple böyle bir eser bilimsel eser olarak kabul edilmez. Bilimsel eserde sahibinin hususiyeti ve eserin bağımsızlığı; bilgi, bilimsel yöntem, bilimsel araştırma ve fikri düzeyle anlaşılabilir. Dolayısıyla bir bilimsel eserde hukuken korunan şey; bilimsel çalışma konusu, formül, rakamlar veya şekiller değildir. Eser sahibine ait olduğu anlaşılan fikri çaba, bilginin bilimsel yöntemle kullanılışı ve yorumu, yorumun yazı ile ifade edilmesi korunmaktadır. Bir yazarın başka bir yazardan etkilenmesi veya esinlenmesi söz konusu olabilir. Bu durum yazarların hususiyetini ihlal etmez ve “*serbest yararlanma*” kapsamındadır.¹⁷¹ Ayrıca yazarların eserlerinde tesadüfen benzer fikirlerden bahsetmesi halinde fikir örtüşmesi söz konusu olabilir. Fikri örtüşme de hususiyeti ve eserin bağımsızlığını etkilemeyecektir.¹⁷²

Bilimsel eserlerde “*özgün olma*” kavramı sıkça karşımıza çıkar. Özgün kelimesi sözlükte; “*yalnız kendine özgü bir nitelik taşıyan, orijinal, asıl olan*”¹⁷³ anlamlarına gelmektedir. FSEK anlamında özgünlük ise sözlük anlamındaki gibi değildir. Bilimin “*devlerin omzundaki cüceler*”¹⁷⁴ metaforundaki gibi başka bilgilerle birlikte geliştiği ve önceki bilgilerle başka bilgiler üretildiği dikkate alınmalıdır. Örneğin; patent hakkı için orijinallik/ yenilik kanuni bir şarttır. Ancak, bir bilimsel eserin “*daha önce duyulmamış ve görülmemiş*” bir şekilde orijinal ve yeni olması¹⁷⁵ özgünlük şartı değildir. Bilimsel eserde özgünlük, yenilik ve orijinallik şeklinde dar bir görüşle ve soyut bir şekilde de açıklanamaz. Özgünlük ancak, bir eserde somut olarak sahibine ait fikri emeğin varlığıyla ortaya konulabilir.¹⁷⁶ Kaldı ki patent için orijinalliği şart koşan Sınai Mülkiyet Kanununa¹⁷⁷ göre (m. 82/2- a, ç ve d); “*keşifler, bilimsel teoriler ve matematiksel yöntemler,*” “*bilim eserleri*” ve “*bilginin sunumu*”

¹⁷⁰ Tekinalp, a.g.e, s. 107.

¹⁷¹ Tekinalp, a.g.e., s. 134-135.

¹⁷² Filiz Ceritoğlu Sengel, **Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İntihal ve Esinlenme**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009, s. 91.

¹⁷³ **Güncel Türkçe Sözlük**, TDK, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023); **Kubbealtı Lugati**, <http://lugatim.com/s/özgün> (Erişim Tarihi: 30.08.2023)

¹⁷⁴ Kemal Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, Bursa: Ekin Yayınevi, 2023, s. 7-8; Bkz. § 2.6.

¹⁷⁵ Erel, a.g.e, s. 34.

¹⁷⁶ Tekinalp, a.g.e, s. 107.

¹⁷⁷ 22.12.2016 tarihli ve 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu, T.C. Resmî Gazete T. 10.01.2017 S. 29944.

orijinal birer buluş olsa da patentlenebilirliğin yani korumanın dışında kalmaktadır. Ancak bunların FSEK hükümleri dahilinde korunmaları mümkün bulunmaktadır.¹⁷⁸

2.3. Bilimsel Eserlerin İşlenmesi ve Derlenmesi

Kitap veya makale şeklinde ortaya çıkan bir bilimsel eserin daha sonra, başka bir eser haline örneğin sinema eseri haline getirilmesi mümkündür. Ancak, bu yeni eser, FSEK 6'ncı madde hükmü gereğince “*diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip bu esere nispetle müstakil*” olmadığı yani asıl esere “*sadık*” ve bağlı olduğu için “*işlenme*” bilimsel eser olarak adlandırılacaktır.¹⁷⁹ Bu noktada belirtmek gerekir ki; bir eserden faydalanılarak ortaya bağımsız bir bilimsel eser çıkartılması mümkündür. Bu halde işlenme eser değil bağımsız bir bilimsel eser söz konusu olmaktadır.¹⁸⁰ Örneğin, bir edebiyat eserinin, bir resmin, bir şarkının bilimsel olarak, bilimsel yöntemlerle incelenerek hakkında kitap veya makale yazılması halinde, bu kitap veya makale, edebi eser veya güzel sanat eseri değil, bağımsız bir bilimsel eser olacaktır.

Bilimsel bir eserin; sinema eseri haline getirilmesi, başka bir dile veya dilden tercüme edilmesi, bilimsel eser sahibinin tüm eserlerinin külliyat haline getirilmesi, bilimsel eserin açıklanması, özetlenmesi veya şerh edilmesi gibi ortaya çıkan fikri ürünler işlenme eser sayılmaktadır.¹⁸¹ Bu işlenme eserlerde de normal eserlere benzer şekilde, işleyenin hususiyeti bulunmalı, işlenen esere bağlı kalınmalı ve bağlı eser sahibinin de haklarına zarar verilmemelidir.¹⁸² Aksi halde “*yolsuz iktibas- usulsüz alıntı*”¹⁸³ veya intihal fiili gerçekleşebilecektir.

Alenileşmemiş herhangi bir eserin, bilimsel bir araştırma ve çalışma ile tamamlanarak yayımlanmaya elverişli hale getirilmesi de FSEK 6'ncı maddede işlenme eser olarak düzenlenmiştir. Latince “*editio princeps*” olarak adlandırılan bu

¹⁷⁸ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 547;

¹⁷⁹ Erel, **a.g.e.**, s. 53; Tekinalp, **a.g.e.**, s. 137;

¹⁸⁰ **Üniversitelerde Fikir ve Sanat Eserleri ve Yolsuz İktibas**, s. 5.

¹⁸¹ Erel, **a.g.e.**, s. 58-61; Tekinalp, **a.g.e.**, s. 137-139;

¹⁸² Erel, **a.g.e.**, s. 54; Tekinalp, **a.g.e.**, s. 137;

¹⁸³ Doktrinde ve içtihatlarda “yolsuz iktibas” kavramı kullanılmaktayken, “usulsüz alıntı” kavramı, Kemal Gözler tarafından hukuka aykırı alıntıyı ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Kemal Gözler, **Örnekleriyle Usûlsüz Alıntı Sorunu**, Bursa: Yazarın Kendi Yayını, 2013, s. 51.

durum, işleyen bir emeği olmasına rağmen, hususiyetini tam olarak taşımaması sebebiyle de diğer işleme eserler veya derlemeler gibi değildir.¹⁸⁴

Günümüzde bilimsel eserlerle doğrudan ilgili olan; kütüphane katalogları, dergi indeksleri, makale, kitap veya içtihatların olduğu veri tabanları ile antoloji veya ansiklopediler, “belirli bir amaç ve özel bir planla seçilip bir araya getirildiği” için FSEK’te “derleme” eser olarak düzenlenmiştir. İşleme eserden farklı olarak, derleme eserler işleyen hususiyetini değil, derlemeye yani belirli bir amaç ve özel bir planla seçilmeye dair “yaratıcı düşünce” taşırlar.¹⁸⁵

2.4. Bilimsel Eserlerde Eser Sahipliği ve Yapay Zekâ

“Eser sahipliği” kavramı FSEK’i hazırlayan Ernest Hırş tarafından ileri sürülen bir görüş olup, FSEK tasarısı da bu görüş etrafında düzenlenmiştir.¹⁸⁶ FSEK 8’inci maddesine göre;

“Bir eserin sahibi, onu meydana getirendir.

Bir işlenmenin ve derlemenin sahibi, asıl eser sahibinin hakları mahfuz kalmak şartıyla onu işleyendir.

Sinema eserlerinde; yönetmen, özgün müzik bestecisi, senaryo yazarı ve diyalog yazarı, eserin birlikte sahibidirler.”

Dolayısıyla, bilimsel eserin meydana getiren yazar, o bilimsel eserin sahibi olmaktadır.

Bir bilimsel eserin sahibi; yaratıcı gücüyle birlikte bilgiyi ve bilimsel yöntemi kullanarak, bilimsel araştırma yaparak, eseri dil ve yazı ile ifade eden kimsedir.¹⁸⁷ Kişi bir eser meydana getirmek istemese dahi, yaratıcı gücünü kullandığında “yaratma gerçeği ilkesi” gereğince kendiliğinden ve hukuken o eserin sahibi olacaktır.¹⁸⁸ Doktrinde, yaratma gücünün gerçek kişilere ait olduğu ve bu nedenle de tüzel kişilerin eser sahibi olamayacağı düşünülmektedir.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Erel, **a.g.e.**, s. 61; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 78-79.

¹⁸⁵ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 136, 140; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 78, 80.

¹⁸⁶ Erel, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁸⁷ **a.g.e.**, s. 69.

¹⁸⁸ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 149; Erel, **a.g.e.**, s. 69; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 80.

¹⁸⁹ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 143; Erel, **a.g.e.**, Nal ve Suluk, **a.g.e.**

Doktrindeki bu görüşe göre, tüzel kişi niteliği olan üniversitelerin bilimsel eser sahibi olamayacağı anlaşılmaktadır. Kaldı ki üniversite ile akademisyen arasındaki ilişki; yayın borcu olan bir iş ilişkisi de olmadığından akademisyenlerin üniversiteye karşı eser borcu bulunduğu da söylenemez. Ancak, bilimsel eser sahibi kişi, bilimsel esere ve somut duruma göre, manevi hakları kendisinde olmak üzere, mali haklarını üniversiteyle birlikte kullanabilecektir.¹⁹⁰ Fakat, eserle birlikte bir buluş ve patent veya tasarım söz konusu olması halinde Sınai Mülkiyet Kanunundaki¹⁹¹ düzenlemelere tabi olunacaktır. Bu durumda kanunun 121’inci maddesinde yer alan “*bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlar*” ve 73’üncü maddesinde benzer şekilde olan “*tasarımlar*” için üniversitenin hak sahipliği söz konusu olabilecektir.¹⁹²

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Projeleri Hakkında Yönetmeliğin¹⁹³ 18’inci maddesine göre;

“Bilimsel araştırma projeleri birimi tarafından desteklenen projelerden elde edilen bilimsel sonuçların telif hakkı ilgili yükseköğretim kurumuna aittir. Bilimsel yayın, kitap ve benzeri eserlerin telif hakları yükseköğretim kurumunun yönetim kurulu kararı ile kısmen veya tamamen eser sahiplerine devredilebilir.”

Bunun yanında FSEK geçici 1’inci maddenin 3’üncü fıkrasına göre de “*telif haklarının*” FSEK’te tanınan hak ve yetkilerden olduğu belirtilmiştir. Bu durumda üniversitelerde BAP birimi tarafından desteklenen bilimsel araştırma projelerinde eser sahipleri projede bulunan kişiler olmakla birlikte, bu bilimsel eserlerin telif hakları üniversiteye ait olacak ancak, üniversite isterse bunları eser sahiplerine devredebilecektir.

İşlenmiş veya derlenmiş bilimsel eserlerde, eser sahipliği, kanuna göre “*asıl eser sahibinin hakları mahfuz kalmak şartıyla onu işleyendir*” veya derleyendir. Dolayısıyla, asıl eser sahibinin özellikle mali hakları saklı kalarak yapılan bir

¹⁹⁰ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 145; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 83.

¹⁹¹ 22.12.2016 tarihli ve 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu, T.C. Resmî Gazete T. 10.01.2017 S. 29944.

¹⁹² Bkz. Sema Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, **IBAD Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 12, 2012, s. 616.

¹⁹³ **YÖK**, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Projeleri Hakkında Yönetmelik, T.C. Resmî Gazete T. 26.11.2016 S. 29900.

işlenme veya derlemede eser sahibi işleyen veya derleyen kişi olacaktır.¹⁹⁴ Ancak, editoryal dergi veya kitap bölümleri bulunan eserlerde ise bütün üzerinde eser sahibi editör olabilir. Fakat bölümler veya makaleler üzerinde -kendi yazdığı varsa hariç- editörün herhangi bir hakkı bulunmaz. Bölümlerin veya makalelerin eser sahibi onları yazanlardır.¹⁹⁵ Zira bölüm veya makaleler duruma göre bağımsız eser de olabilmektedir.

Bilimsel eserlerde sıklıkla karşılaşılan bir durum da kitap, makale, ansiklopedi gibi eserlerde birden fazla yazarın yer alması durumudur. Birden fazla yazarın bulunması durumunda; alıntı, atıf ve kaynak gösterme konusunda tereddüt yaşanabilmektedir. Yazar denildiğinde sözlüklerde “*kitap yazan, yazı yazan kimse*” anlamıyla beraber “*eserin sahibi olan kimse*”¹⁹⁶ de anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, birden fazla yazar olması eser sahibinin de birden fazla olabileceği anlamına gelmektedir. Örneğin, BAP projelerinde olduğu gibi, projelerde birden fazla kişi görev aldığından, proje sonucunda ortaya çıkacak yayında da somut duruma göre birden fazla yazarın olması muhtemeldir. Birden fazla yazarlı eser sahipliğinden maksat, eser sahipliğine ortak olan birden fazla kişi bulunmasıdır. Eser sahipliğinde ortaklık durumu; müşterek (birlikte) veya iştirak (elbirliği) halinde olabilir.¹⁹⁷

FSEK 9’uncu maddesine göre eserin bölümlere ayrılabilir olması halinde, her bölümün yazarı o bölümün eser sahibi ve diğerleriyle aralarında müşterek adi ortaklık doğmuş olacaktır.¹⁹⁸ Bu durum, maddenin 1’inci fıkrasında şöyle düzenlenmiştir; “*birden fazla kimselerin birlikte vücuda getirdikleri eserin kısımlara ayrılması mümkünse, bunlardan her biri vücuda getirdiği kısmın sahibi sayılır.*” Buna karşın, bir bilimsel eser için kaynak veya belge araştırması yapıp da bunun bilimsel eser sahibine verilmesi halinde, meydana gelen eserde herhangi bir ortaklık söz konusu olmayacaktır.¹⁹⁹ Örneğin; tezde veya bir ödevde, danışman akademisyenin öğrenciye kaynak önermesi veya bir kütüphane görevlisinin bir

¹⁹⁴ Tekinalp, a.g.e., s. 148; Erel, a.g.e., s. 83.

¹⁹⁵ Tekinalp, a.g.e., s. 146, 148.

¹⁹⁶ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023); **Kubbealtı Lugatı**, <http://lugatim.com/s/yazar> (Erişim Tarihi: 30.08.2023); **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**, TÜBA, <http://terim.tuba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023)

¹⁹⁷ Erel, a.g.e., s. 71.

¹⁹⁸ Tekinalp, a.g.e., s. 151, 152; Erel, a.g.e., s. 73; Nal ve Suluk, a.g.e., s. 81.

¹⁹⁹ Erel, a.g.e., s. 72.

akademisyenin makalesi için aradığı kitabı bulup vermesi halinde o kişiler meydana gelen eserde ortak eser sahibi olmazlar.

FSEK 10'uncu maddede ise iştirak (elbirliği) adi ortaklığı halinde eser sahipliğinden bahsetmiştir. Burada müşterek (birlikte) eser sahipliğinden farklı olarak, eserin ayrılmaz bir bütün teşkil etmesi söz konusudur.²⁰⁰ Düzenlemenin 1'inci fıkrasında; “Birden fazla kimsenin iştirakiyle vücuda getirilen eser ayrılmaz bir bütün teşkil ediyorsa, eserin sahibi, onu vücuda getirenlerin birliğidir.” demiştir. Bu durum özellikle bilimsel makalelerde sıkça görünmektedir. Zira makaleler belirli bir konuyu dar kapsamda ele aldığından, bölümlere ayrılması çoğunlukla mümkün olmamaktadır. Bu haldeki bilimsel bir makale elbirliği sahipliğindedir. Editoryal olmayan bilimsel kitap gibi eserlerde; bölümler arasında bağımsızlık söz konusu olabiliyorsa bölümler ilgili eser sahibinin, kitabın tamamında ise elbirliği halinde eser sahipliği oluşmaktadır.²⁰¹

Doktrinde bazı görüşlerde “gölge yazarlık” adıyla bir eser sözleşmesinden bahsedilmektedir. Bu durum FSEK’te düzenlenmemiştir. Ancak, FSEK ve TBK bağlamında “gölge yazarlık,” bir kişinin sözleşmeye dayalı olarak bir eser üretip, üretilen bu esere, eseri üreten kişinin değil, sözleşmede taraf olan diğer kişinin adının verilmesidir.²⁰² Örneğin; ücretli veya ücretsiz, ödev, tez, makale yazılarak, yazılan bu makaleye eser sahibi olarak bir öğrencinin veya akademisyenin adının verilmesi durumu “gölge yazarlıktır.” Bu durumda esere adı verilen bir öğrenci veya akademisyen yazar olup, arkada eseri asıl meydana getiren “gölge yazarın” adı verilmemektedir. Dolayısıyla birden fazla eser sahipliği de söz konusu olmamaktadır.

Günümüzde yapay zekâ olarak adlandırılan (artificial intelligence- kısaca ai) ve bilgisayarlar aracılığıyla ortaya çıkartıldığı kabul edilen, insan ürününe benzeyen fikir ve sanat eserleri bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, yapay zekâ denilen şeyin ne olduğu, yapay zekâ tarafından ortaya çıkartıldığı kabul edilen ve insan ürününe benzeyen şeylerin eser olup olmadığı ve bunların hukuki niteliğinin ne olduğu Türk hukuk sisteminde açık ve kesin olarak düzenlenmiş değildir. Düzenlenmesinin

²⁰⁰ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 152; Erel, **a.g.e.**, s. 75; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 81, 82.

²⁰¹ Erel, **a.g.e.**, s. 76; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 82.

²⁰² Emir Göka ve Bedirhan Erdem, “Gölge Yazarlık Sözleşmelerinin Geçerliliği ve Akademik Gölge Yazarlığın Cezalandırılabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. XXVIII, S. 1, 2022, s. 518-519.

gerekli olup olmadığı da açık ve kesin değildir. Yapay zekâ kavramı 1950'li yıllarda Amerika'da ortaya çıkmıştır. Kabul gören bir tanımı olmasa da bu kavramla; bilgisayarların, insan zekasına benzeyen şekilde, algılama, öğrenme, anlama ve akıl yürütme gibi çeşitli niteliklerle hareket edebilmesi ifade edilmektedir.²⁰³

Fikri haklar öğretisinde kabul gören düşünce; bir eserin sahip olduğu hususiyet ve fikri çaba unsurlarının ancak insana ait olduğudur.²⁰⁴ İnsan hususiyetinin ve fikri çabasının, bireysel veya kolektif sınırlarını belirlemeye imkân yoktur. Bu noktada, yapay zekâ denilen şeyin başlangıcını bir insan belirlediğinden sınırlarını da yine aynı şekilde bir insanın belirlediğini söyleyebiliriz. Yani insan zihninin niceliksel ve niteliksel kapasitesi/ sınırları belirli değilken, yapay zekanın niceliksel ve niteliksel kapasitesi/ sınırları insan tarafından belirlenmiştir. Zira insan, yapay zekayı kendisinden üstün olması amacıyla değil, kendisine faydalı olması amacıyla ortaya çıkartmıştır.²⁰⁵ Bazı görüşler yapay zekanın da eser sahibi olabileceğini ve olması gerektiğini ileri sürse²⁰⁶ de kanaatimizce bu mümkün değildir. Zira yapay zekanın sınırları olduğu ve insanoğluna ait hususiyet ile fikri çabayı hiçbir zaman tam olarak karşılayamayacağı için FSEK bağlamında bilimsel eser üretemeyeceği anlaşılmaktadır. Kaldı ki yapay zekanın, bilimsel esere hususiyet veren, farklı insanlara ait farklı değerlere sahip olması da mümkün görülmemektedir.

Bilimsel eserin, hususiyet ve fikri çaba dışında, bilim, bilimsel yöntem ve bilimsel araştırma unsurları da bulunmaktadır. Bu bağlamda yapay zekanın, en azından şimdilik, tek başına bilimsel araştırma yapma; sahada inceleme, gözlem veya laboratuvarında deney yapma gibi özellikleri ve bu nedenle bilim üretme yeteneği yoktur. Bilim üretmek ve bilimsel araştırma yapmak insana özgü birer faaliyet olarak kabul edilmelidir. Bir bilim insanı veya akademisyen için, bilimsel araştırma sonucunda ürettiği bilimsel eserin, kendisine ait olması ancak ona fayda sağlayacaktır. Bilimsel eserin yapay zekaya ait olması, bilim insanı veya akademisyenin faydasına olmayacaktır. Dolayısıyla, bir bilgisayarın ya da yapay zekanın, kendi kendine eser üretmesi, tercüme yapması veya bilgileri bir araya

²⁰³ Büşra Kaynak Balta, **Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Kapsamında Eser Kavramı ve Yapay Zeka Ürünleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 63

²⁰⁴ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 113; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 46.

²⁰⁵ Kaynak Balta, **a.g.e.**, s. 65-67.

²⁰⁶ **a.g.e.**, s. 112-121.

getirmesi; eser, işleme veya derleme olarak nitelendirilemez. Ancak, bilgisayar veya yapay zekâ kullanılarak, bir insanın hususiyetini ve fikri çabasını gösteren bir ürün meydana gelmesi halinde, bu ürün eser olarak kabul edilebilecektir.²⁰⁷

2.5. Bilimsel Eser Türleri

Bilimsel yazın denildiğinde, uluslararası literatürde American Psychological Association²⁰⁸ APA Style (APA) ve Chicago Sistemi²⁰⁹ baskın olarak öne çıkmaktadır. APA'ya göre bir bilimsel araştırma sonuçlandığında bilim insanı bu sonuçları bilim dünyası ile paylaşacaktır. Bu paylaşım ise çoğunlukla hakemli bilimsel dergide makale şeklinde gerçekleşmektedir.²¹⁰ Bundan dolayı APA bilimsel yayınları makale olarak esas almaktadır. APA'ya göre makale türleri, öncelikle bilimsel araştırmanın yöntemine göre; niceliksel makaleler, niteliksel makaleler ve karma yöntemli makaleler şeklinde ayrılmaktadır. Bunun devamında, başka makale türleri olarak, çoğaltma makaleleri, niceliksel ve niteliksel meta-analiz makaleleri, literatür taraması (alanyazın) veya derleme makaleleri, teorik makaleler, yöntemsel makaleler ve diğer makaleler (kısa rapor, eski makaleler, kitap incelemesi, editöre mektup ve cevap gibi) şeklinde ayırım yapılmaktadır. APA, makaleler dışında öğrencilerin hazırladığı yayınları, bitirme tezlerini, lisansüstü ve doktora tezlerini de yayın türü olarak belirtmektedir.²¹¹

APA'ya göre, özellikle niceliksel makaleler IMRAD olarak adlandırılan bir yapıda yazılmış olmalıdır.²¹² Doğa bilimlerinde, bilimsel yayınlarda yöntemin önemli olmaya başlamasıyla birlikte IMRAD olarak adlandırılan bilimsel yayın yapısı ortaya çıkmıştır. IMRAD, introduction (giriş), methods (yöntem), results (sonuç) ve discussion (tartışma) kelimelerin kısaltması olarak kullanılmaktadır. Buna göre bir makale en azından giriş, yöntem, sonuç ve tartışma şeklinde dört bölümden oluşan

²⁰⁷ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 113; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 46.

²⁰⁸ APA, Amerikan Psikoloji Derneği kısaltması olup, Dünyanın en büyük psikoloji birliği kabul edilmektedir. APA, aynı adla anılan ve bilimsel eserlerde Dünya'da sıkça kullanılan yazın sistemlerinden birisini geliştirmiştir. <https://apastyle.apa.org/> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

²⁰⁹ Chicago Sistemi, diğer adıyla The Chicago Manual of Style, Chicago Üniversitesi tarafından geliştirilmiş ve sıkça kullanılan, APA'dan başka bir yazın sistemidir. <https://www.chicagomanualofstyle.org/home.html> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

²¹⁰ APA, **Publication manual of the American Psychological Association**, 7. b., Whashington: American Psychological Association, 2020, s. 24.

²¹¹ APA, **a.g.e.**, s. 24-29.

²¹² **a.g.e.**, s. 25.

bir yapıda yazılmalıdır. Günümüzde doğa bilimleri ve uygulamalı bilimler alanındaki dergilerin birçoğu, makalelerin IMRAD yapısında yazılmasını istemektedir. Çünkü, bu yöntemin, doğa bilimleri ve uygulamalı bilimler alanında hem editörler hem de okuyucular için bilimsel yayının, yazılması, okunması ve denetlenmesi için gerekli bir standart olduğu kabul edilmektedir.²¹³

Chicago Sisteminde ise akademik ve bilimsel yayın türleri esas olarak kitap ve dergi makaleleri şeklinde ele alınmaktadır.²¹⁴ Bu sisteme göre, kitap ve kitap bölümleri dışında özellikle günümüzde bilimsel dergiler ve dergi makaleleri oldukça yaygın kabul edilmiş, dergi makalelerinin yanında, kitap incelemesi, editöre mektup gibi dergi yayınları bulunduğu belirtilmiştir.²¹⁵

Akademisyenler kapsamında “yayın” kavramı hakkında Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği’nin²¹⁶ (ATÖY) 3’üncü maddesinin 1’inci fıkrasının r bendinde şöyle bir tanım yapılmıştır;

“Dergilerde yayımlanmış derleme, makale veya kısa makale (editöre mektup, yorum, vaka takdimi, teknik not, araştırma notu, özet ve kitap kritiği), kitap veya kitap bölümü, editörlük ve editör kurulu üyeliği ve ses ve/veya görüntü kaydını, ifade eder.”

Burada tanımlanan; derleme, makale, kısa makale, editöre mektup, yorum, vaka takdimi, teknik not, araştırma notu, özet, kitap kritiği, kitap bölümü ve kitabın aynı zamanda bilimsel eser olarak da kabul edildiği anlaşılmaktadır.

*Üniversitelerde Ders Aracı Olarak Kullanılan Kitaplar, Teksirler ve Yardımcı Ders Kitapları Dışındaki Yayınlarla İlgili Yönetmelik’te*²¹⁷ düzenlenen tanımlarda da bazı bilimsel eserlerden bahsedilmiştir. Yönetmeliğin, 2’nci maddesinde; “*Orijinal Makaleler, Tarama Yazıları, Kısa Bildiriler*” şeklindeki sayılan üç temel makale türündeki bilimsel eserlerin, üniversite dergilerinde basılabileceği belirtilmiştir.

²¹³ Day, **a.g.e.**, s. 6-8.

²¹⁴ **The Chicago Manual of Style**, 17. B., Chicago: The University of Chicago Press, 2017, §1.1.

²¹⁵ **a.g.e.**, § 1.77-1.

²¹⁶ 14.05.2018 tarihli ve 2018/11834 sayılı **Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği**, T.C. Resmî Gazete T. 27.06.2018 S. 30461

²¹⁷ **Üniversitelerde Ders Aracı Olarak Kullanılan Kitaplar, Teksirler ve Yardımcı Ders Kitapları Dışındaki Yayınlarla İlgili Yönetmelik**, T.C. Resmî Gazete, T. 22.10.1984 S. 18553.

Makale (article); dergi makalesi, bilimsel araştırma makalesi,²¹⁸ bilimsel makale,²¹⁹ araştırma makalesi veya özgün araştırma makalesi gibi adlarla da anılmaktadır. Bu farklı adlandırmalar neticesinde makaleye ilişkin farklı tanımlar da yapılmaktadır. Makale; *“belirli, özel ve dar kapsamlı bir konuda, derinlemesine ve ayrıntılı açıklama,”*²²⁰ *“özgün araştırma sonuçlarının, yazarın meslektaşları tarafından deneyleri tekrarlayabilecekleri ve sonuçları irdeleyebilecekleri forma sahip ve bilimsel toplum içinde hemen ulaşılabilir olan yayın,”*²²¹ *“öngörülen bir hipotez çerçevesinde, yeterli bilimsel inceleme, gözlem ve deneylere dayanarak bir sonuca ulaşan orijinal araştırmaya ilişkin,”*²²² *“belirli bir sorun alanına odaklanan ve bu soruna çözüm önerisi/önerileri sunan, çerçevesi bu doğrultuda sınırlandırılmış ve yapılandırılmış metin”*²²³ veya *“belirli bir konuda kaleme alınmış, bir kitaba göre sayfa sayısı olarak daha kısa olan ve dergi denen bir süreli yayın içinde yayınlanan ve kendi başına bir varlığı olan yazıdır.”*²²⁴ Bu tanımlardaki ortak noktalardan hareketle makale için; *“belirli bir konuda sınırlı olarak yapılan bilimsel araştırma, tartışma ve ulaşılan sonuç hakkındaki yayındır”* denilebilecektir.

Türkiyede, ÜAK’ın *“Doçentlik Şartları’nda,”* *“bilim alanı ile ilgili olması ve lisansüstü tezlerden üretilmemiş olmak kaydıyla”* uluslararası makale ve ulusal hakemli makale ayrımı yapılmaktadır. ÜAK *“Doçentlik Şartları’na”* göre bunlar *“alanında bilime katkı sağlamış olmak şartıyla özgün matbu veya elektronik ortamda yayımlanmış makale”*²²⁵ olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla ÜAK’a göre, bir eserin yayımlanmış makale olarak sayılabilmesi için; özgün olması, alanındaki bilime katkı sağlaması ve basılı veya elektronik ortamda alenileşmesi gereklidir. Ancak bu unsurlardan bilime katkı sağlama ve özgünlük şartları, şüphesiz ki soyut kavramlar olup, somut duruma göre ayrıntılı olarak değerlendirilmesi gereklidir. Bu konuda bilimsel eserde hususiyetin anlatıldığı bölüme tekrar bakılabilir.

²¹⁸ Alaçam, **a.g.e.**, s. 25.

²¹⁹ Day, **a.g.e.**, s. 9.

²²⁰ Karakoç, **a.g.e.**, s. 46.

²²¹ Day, **a.g.e.**, s. 11.

²²² Alaçam, **a.g.e.**, s. 25.

²²³ Odman Boztosun, Sert Sütçü ve Kaya, **a.g.e.**, s. 16.

²²⁴ Gözler, **Bilimsel Yazma ve Yayımlama**, s. 687.

²²⁵ ÜAK, 2023 Ekim Dönemi Doçentlik Başvuru Şartları, <https://www.uak.gov.tr/Sayfalar/docentlik/basvuru-sartlari/2023/2023-ekim-donemi-docentlik-basvuru-sartlari.aspx> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

ATÖY’de; dergilerde yayımlanmış derleme, makale, kısa makale, editöre mektup, yorum, vaka takdimi, teknik not, araştırma notu, özet, kitap kritiği ile kitap veya kitap bölümü şeklinde sayılan bilimsel eserlerin örnek olarak sayıldığı kanaatindeyiz. Zira bunların bir tanımı da yapılmamıştır. Türk hukukunda; orijinal makale, Üniversitelerde Ders Aracı Olarak Kullanılan Kitaplar, Teksirler ve Yardımcı Ders Kitapları Dışındaki Yayınlarla İlgili Yönetmelik’in²²⁶ 2’nci maddesinde “*orijinal makaleler*” şöyle “*orijinal bir araştırmayı bulgu ve sonuçlarıyla yansıttıran makaleler,*” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım dışında mevzuatta makaleyi tanımlayan başkaca bir tanıma rastlanılmamıştır.

Yönetmelikte yapılan tanımların ve Doçentlik Şartlarında geçen kavramların, FSEK’te yer alan bilimsel eser bağlamında tartışılması gerekmektedir. “*Orijinal makale*” ve “*orijinal araştırma*” ifadeleri günümüzde “*özgünlük*” kavramıyla da ifade edilmektedir. Özgünlük, Doçentlik Şartlarında kimi zaman “*özgün araştırma makalesi*” kimi zaman da “*araştırma makalesi*” olarak ifade edilmektedir.²²⁷ Daha önce açıklandığı gibi orijinal ve özgün kavramları, “*daha önce duyulmamış ve görülmemiş*” bir yeniliği ifade etmemektedir. Dolayısıyla “*orijinal makale*” denildiğinden anlaşılması gereken şey; kanaatimizce FSEK bakımından bilimsel eser olmalıdır.

Daha çok “*derleme makale (review article)*” olarak bilinen makale türü, *Üniversitelerde Ders Aracı Olarak Kullanılan Kitaplar, Teksirler ve Yardımcı Ders Kitapları Dışındaki Yayınlarla İlgili Yönetmelik*’te “*tarama yazıları*” şeklinde ifade edilmektedir. Bu kavram Yönetmeliğin 2’nci maddesinde “*yeterli sayıda bilimsel makaleyi tarayarak, konuyu bugünkü bilgi düzeyinde özetleyen bir değerlendirme yapan bulguları karşılaştırarak eleştiren yazılar*” olarak tanımlanmıştır. Kanaatimizce FSEK’te (m. 1/B/1-c ve d) işleme veya derleme eser olarak tanımlanan eserlerle “*tarama yazıları- derleme makale*” olarak ifade edilen eserler, somut duruma göre aynı olabileceği gibi farklı da olabilecektir.

Tarama yazıları ya da derleme makaleler, “*bir konuyu güncel literatüre dayalı olarak inceleyen*” ve farklı yazarların farklı görüşlerini karşılaştıran bilimsel

²²⁶ Üniversitelerde Ders Aracı Olarak Kullanılan Kitaplar, Teksirler ve Yardımcı Ders Kitapları Dışındaki Yayınlarla İlgili Yönetmelik.

²²⁷ ÜAK, 2023 Ekim Dönemi Doçentlik Başvuru Şartları.

eserlerdir.²²⁸ Dolayısıyla, FSEK bağlamında işleme ve derleme için, kural olarak asıl eser sahibinin izni/ rızası gerekmekte iken (m. 21), günümüzde “*derleme makale*” olarak adlandırılan bu eserler, işlenme veya derleme olarak değil, bağımsız asıl eser olarak kabul edilmekte ve fikri ürün meydana getirilirken eser sahiplerinden izin alınmamaktadır. Bilimsel derleme makaleler asıl eser sayılsa da ÜAK Doçentlik Şartlarında genellikle “*özgün/ araştırma makalesi*” istenildiğinden derleme makaleler doçentlik adaylığı için dikkate alınmamaktadır.²²⁹

Bildiri ya da *Üniversitelerde Ders Aracı Olarak Kullanılan Kitaplar, Teksirler ve Yardımcı Ders Kitapları Dışındaki Yayınlarla İlgili Yönetmelik*'teki adıyla “*kısa bildiri*” 2. maddede şöyle tanımlanmıştır: “*Yapılan bir araştırmanın önemli, bulgularını açıklayan yeni bir yöntem veya teknik tanımlayan yazılardır.*” Tanımda yazı olarak belirtilmişse de uygulamada, kongre, sempozyum, çalıştay veya seminer gibi bilimsel toplantılarda, bildiriler çoğunlukla sözlü olarak sunulan özetlenmiş bilimsel araştırma sonuçlarıdır. Bunlar ya özet haliyle ya da genişletilerek daha sonra kitap halinde “*bildiri kitabı*” veya bilimsel toplantının adına göre “*kongre-sempozyum kitabı*” adıyla yayımlandığında yazılı hale gelmektedir.²³⁰

Kitap sözlükte; “*ciltli veya ciltsiz olarak bir araya getirilmiş, basılı veya yazılı kâğıt yaprakların bütünü, herhangi bir konuda yazılmış eser*”²³¹ olarak tanımlanmıştır. Türk hukukunda ise kitap FSEK’te tanımlanmamış, Basın Kanunu’nun 2’nci maddesinin h bendinde “*süresiz yayın*” olarak “*belli aralıklarla yayımlanmayan basılmış eser*” şeklinde ifade edilmiştir. Üniversiteler Yayın Yönetmeliği’nin 1’inci maddesinde ise kitap hakkında; ders kitabı ve yardımcı ders kitabı şeklinde iki kategori belirlenmiştir.²³² Basın Kanunu’nda kitaplar, basılmış eser olarak nitelendirilse de günümüzde ulaşılan teknolojik seviyede, e-kitap okuyucu veya bilgisayar aracılığıyla okunabilen, internette veya elektronik ortamda e-kitaplar bulunmaktadır.²³³

²²⁸ Alaçam, a.g.e., s. 25

²²⁹ ÜAK, 2023 Ekim Dönemi Doçentlik Başvuru Şartları.

²³⁰ Gözler, *Alıntı ve Atıf Usulleri*, s. 1068.

²³¹ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023);

Kubbealtı Lugati, <http://lugatim.com/s/kitap> (Erişim Tarihi: 30.08.2023)

²³² Üniversiteler Yayın Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete T. 03.02.1984 S. 18301.

²³³ Ersoy Soydan, “E-Kitap Teknolojisi ve Basılı Kitabın Geleceği”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, 2012, C. 1, S. 1 s. 391-392.

Bir konuyu bilimsel yöntemle elen alan ve konusu bilim olan kitaplar bilimsel kitap olarak adlandırılabilir. FSEK’te bilimsel eserler “*herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserlerden*” (m. 2/1-1) olduğundan, bilimsel kitabın ifade şeklinin basılı veya elektronik olması fark etmez, dil ve yazı ile ifade edilmesi yeterlidir. Dolayısıyla, FSEK bakımından elektronik ve basılı bilimsel kitaplar ayırım yapılmadan, aynı hükümlere tabi olarak bilimsel eser sayılacaktır. Doktrinde bilimsel kitaplar monografi olarak adlandırılmaktadır. Monografi, sözlükte “*bilimsel alanlarda özel bir konu veya sorun üzerine derinlemesine inceleme ile yazılan kitap veya makale*” anlamındadır.²³⁴ Örneğin; ÜAK “*Doçentlik Şartları’nda,*” hukuk temel alanında, doçent adayının monografi olarak adlandırılan, “*özgün bilimsel kitap*” şeklinde en az bir yayın yapması zorunludur.²³⁵

Kitaplar makalelere göre daha fazla içeriğe sahip, hacmen de büyüktür. Dolayısıyla kitaplarda birden fazla bilimsel konu ve bölüm içerebilir. Bilimsel bir kitapta, bilimsel yönetime uygun olarak, bölümler de kendi içinde bir düzene sahiptir. Bir bilimsel kitapta kendi içinde konu bütünlüğü olan bölümler dışında farklı konularda da bölümler bulunabilir.²³⁶

Editöre mektup olarak adlandırılan bilimsel yazın türü, dergi editörüne hitaben ancak dergide yayınlanması amacıyla, bir bilimsel konu veya olgu hakkında açıklama, eleştiri, öneri veya bilgilendirme gibi içeriklerle yapılan kısa yazılardır.²³⁷

Bilimsel yöntem ve yayın şartlarına uygun olarak kabul edilen ve en çok yararlanılan bilimsel eserler genellikle makale, kitap ve kitap bölümü, derlemeler ve bildirilerdir.²³⁸ Ancak, bilimsel eserler bunlarla sınırlı değildir. Bilimsel eser; eserin meydana getirilişi, fikri ürünün ortaya çıkışı, eser sahibinin çalışma yöntemi, bilim, bilimsel yöntem ve bilimsel araştırmanın konusu gibi özelliklere göre; rapor, özet, kitap kritiği, cevap ve eleştiri gibi değişik adlarla da ortaya çıkabilecektir. Kanaatimizce bu fikri ürünler de FSEK bağlamında bilimsel eser sayılmaktadır. Bu

²³⁴ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.09.2023);

Kubbealtı Lugatı, <http://lugatim.com/s/felsefe> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

²³⁵ ÜAK, 2023 Ekim Dönemi Doçentlik Başvuru Şartları.

²³⁶ Gözler, **Bilimsel Yazma ve Yayınlama**, s. 50.

²³⁷ Karaçam, **a.g.e.**, s. 25.

²³⁸ Gözler, **Ahntı ve Atıf Usulleri**, s. 1068.

durumda eser sahibi, eser üzerindeki haklara sahip ve eserin yayınlanmasından doğan yükümlülüklerden de sorumlu olacaktır.

Kitap veya makale gibi çok bilinen eser türleri dışında, kütüphanecilik doktrininde gri literatür olarak adlandırılan eserler bulunmaktadır. Gri literatür veya gri yayın, bilinen ticari ve bilimsel/ akademik kitap veya makale gibi yayınlar dışında kalan, tezler, raporlar, standartlar, resmî belgeler (usul- esas gibi politika belgeleri, istatistikler, bilgi notları, basın duyuruları, tutanaklar, yazılar vs.), plan-programlar, patentler, broşürler ve kılavuzlar gibi eser sayılan bilgi ve belgelerdir. Bunlar çoğunlukla, kitap ve makaleler gibi basılmaz, kütüphane kataloglarında veya dizinlerde yer almaz. Bazıları bilgi olarak güncel olsa da hakem denetimi yapılmadıkları için doğruluğu ve güvenilirliği tartışmalıdır.²³⁹ Günümüzde özellikle internetin etkisiyle oluşan bilgi kirliliği nedeniyle çok sayıda yanlış bilgiler içeren gri literatür olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında özellikle resmi nitelikli bazı gri literatür eserlerine erişim de zordur.

Lisansüstü tezler, FSEK anlamında bilimsel eserler olmakla birlikte, nitelikleri itibariyle doktrinde kitap veya makale sayılmadığından gri literatür içerisinde değerlendirilmektedir. Çünkü tezin üretilme amacı aynı zamanda üniversiteye karşı bir yükümlülüğün yerine getirilmesi içindir. Kanaatimizce, bir tezen üretilen kitap/ kitap bölümü veya makale gibi yayınlar, başlı başına bağımsız eser/ işleme eser niteliğinde olduğundan, gri literatür sayılmayacaktır. Ancak, bir tezin doğrudan kitap olarak basılması halinde ise kitabın bağımsız bir eser olduğu söylenemeyecektir. Zira eser tez olarak alenileşmiş fakat, daha sonra alenileşme şekli kitap olarak değişmiştir. Tez ile kitabın bazı farkları vardır; tezlerde basım yeri, basım tarihi, basımcı, yayımcı gibi unsurlar bulunmazken, kitapta bu unsurlar yer almaktadır. Ancak bu farklar eserin niteliğini değiştirmeyecektir. Çünkü tezin içeriği, üslubu ve sahibinin hususiyeti değişmemiş, aynen kitaba aktarılmıştır. Dolayısıyla tezen doğrudan yayımlanan kitap bir monografi gibi bağımsız bir eser değildir.

Bilim insanının veya akademisyenin, tek faaliyeti bilimsel araştırma ve yayın değildir. Bunlar dışında gerçekleştirdiği başka bilimsel faaliyetler de vardır. Bilim

²³⁹ Didar Bayır, **Gri Yayınlar**, Türk Kütüphanecileri Derneği İstanbul Şubesi Yayınları, İstanbul: 1995, s. 1-8.

alanlarının kendine özgü nitelikleri gereği, her zaman bilimsel araştırma ve yayın yapmanız mümkün olmayabilir.

ATÖY'ün 3'üncü maddesinin 1'inci fıkrasının d bendinde faaliyetin;

“her bir takvim yılı için bir önceki yıl, bilim, teknoloji ve sanata katkı sağlayıcı nitelikte yurtiçinde veya yurtdışında sonuçlandırılan proje, araştırma, yayın, tasarım, sergi, patent ile çalışmalarına yapılan atıfları, bilim kurulu bulunan uluslararası düzeydeki toplantılarda sunulan tebliğleri ve alınan akademik ödülleri,”

ifade ettiği belirtilmiştir. Bu anlamda örneğin; güzel sanatlar temel alanında, bilimsel alanın niteliği dolayısıyla, yayın yapılmasa bile tasarım veya sergi, bilimsel bir faaliyettir. Bir bilimsel araştırma projesi ise sonucu yayınlanmasa da hem kendisi hem de ortaya çıkabilecek patent gibi durumlar, akademik olarak bilimsel etkinlik kabul edilebilecektir.

3. HUKUKTA BİLİM ETİĞİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

3.1. Bilim Etiğinin Gelişimi

Türk tarihinde modern anlamda bilim etiğinin örneklerini intihal adıyla Osmanlı Devleti'nde görmekteyiz. Matbaanın Osmanlı'ya gelmesinden ve müslim tebaanın kullanmaya başlamasından sonra bir dönem daha eserlerin el yazması suretiyle çoğaltılmasına devam edilmiştir. Bu eserlerin, çoğunda yazar adı olmaması ve el yazması olarak çoğaltılması, aynı eserler arasında farklar oluşmasına sebep olmuş ve kolaylıkla intihal yapılmasına imkân vermiştir. Bazı yazarlar tarafından böyle durumlarla karşılaşılmasında için eserler üzerine eser sahibini veya vakfedildiğini gösteren kayıtlar yazılmıştır.²⁴⁰ Böylece eserin ve müellifinin korunması amaçlanmıştır. İntihal, Osmanlı Türkçesi sözlüklerde, “*bir başkasının şiirini veya sözünü kendisine benimseme, edebiyatta hırsızlık*” anlamıyla açıklanmıştır. Osmanlıda intihalin genel olarak şiirlerde yaşandığını ve ilmi nitelikli düz yazılarda böyle bir iddiayla çok sık rastlanılmadığını söylemek mümkündür.²⁴¹

Batıda özellikle bilimsel araştırmalarda etik ile ilgili sorunların tartışılması, insan haklarına ilişkin tartışmaların da yapıldığı II. Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Savaş sonrasında ortaya çıkan tabloda çok sayıda insanın ölmesi, insanlar üzerinde zorla, değişik şekillerde ve defalarca bilimsel -veya sözde bilimsel- araştırmalar ve deneyler yapılması gibi insanlık dışı büyük sorunların yaşandığı görülmüştür.²⁴² Savaş suçlularını yargılamak adına kurulan “*Nuremberg Mahkemesi'nde*”²⁴³ yapılan “Doktorların Davası” olarak bilinen yargılamalarda, canlı veya vefat etmiş kişiler üzerinde insanlık dışı araştırma ve deneyler yapıldığı, bunun sonucunda doktorların cezalandırıldığı bilinmektedir. 1947 yılında yargılama süreci sonrasında hakimler tarafından ulaşılan kanaat, “*Nuremberg Kodu*”

²⁴⁰ Y. Hakan Erdem, “Osmanlı Kültüründe Yazarlık ve İntihal Sorunları”, **Bilim Etiği Günü**, (Düz. Hasan Yazıcı), İstanbul Üniversitesi, 2011, s. 27-37.

²⁴¹ **a.g.e.**, s. 51- 53.

²⁴² Aydın, **a.g.e.**, s. 73-75.

²⁴³ Nuremberg Mahkemesi'nin başta kanunilik ve doğal hâkim ilkeleri etrafında hukuki niteliği hakkında tartışmalar bulunmaktadır. Kısa bilgi için bkz. Türkan Melis Parlak, “Galiplerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri”, **Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi**, S. 37, 2015, ss. 37-53.

(“Nuremberg Mahkemesi’ne” ilişkin “Nuremberg İlkelerinden” farklıdır.) adıyla tıp alanında 10 maddelik etik kurallar oluşturan bir metne dönüştürülmüştür.²⁴⁴

Nuremberg Kodu’ndan sonra 1964 yılında Dünya Tabipler Birliği tarafından “Helsinki Bildirgesi” adıyla 5 temel ilke ve 4 kural belirlenmiştir. Günümüze kadar Helsinki Bildirgesi’nde on defa değişiklik yapılmış olup en sonuncusu 2013 yılında yapılan Genel Kurulda kabul edilerek belirlenen ve 37 maddeden oluşan tıp etiği kurallarıdır.²⁴⁵ Gelineen süreçte, bilimsel araştırmaya ilişkin etik kuralların öncelikle, tıp alanında insanlar üzerinde yapılan insanlık dışı araştırmalarla ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Etik kuralların tıp dışında diğer bilim dallarında da tartışma konusu olması yine insanlar üzerinde yapılan psikolojik deneylerle söz konusu olmuştur. 1961’de yılında yapılan “Milgram Deneyi” olarak anılan araştırmanın sonuçlarının 1963’te yayımlanması²⁴⁶ ve 1971 yılında yapılan “Stanford Hapishane Deneyi” olarak bilinen araştırmanın sonuçlarının ise 1973’te yayımlanmasıyla, bu psikolojik deneylerin, denek olan insanlar üzerinde uygulanan fiziksel şiddet ile fiziksel ve ruhsal etkileri tartışılmıştır.²⁴⁷

Nazi Almanya’sında yapılan araştırma ve deneylerin etik tartışmaları bugün de devam etmektedir. Viyana Tıp Fakültesi’nde Dekan olarak çalışan Eduard Pernkopf tarafından yazılan “*Pernkopf’un Topografik ve Uygulamalı İnsan Anatomisi Atlası*” isimli kitap, Naziler tarafından öldürülen kişilerin kadvralarında yapılan çalışmalar, en ince ayrıntısına kadar ve gerçekçi bir şekilde, ressamlar tarafından yapılan çizimlerden oluşmaktaydı. Kitapta resmedilen Nazi kurbanlarının tarihiyle ilgili bu bilgi öğrenildikten sonra bazı kişiler ahlaki sebeplerle kitabın bir kaynak olamayacağını, bazı kişiler de kitabın insan sağlığı için eşsiz bilgiler içerdiğinden yararlı bir kaynak olarak kullanılabileceğini belirtmektedir.²⁴⁸ Tıp etiğine dair bu tartışmalar, bize aslında felsefi olarak etik- değer tartışmalarını hatırlatmaktadır. Bir benzetme yapılacak olursa; ceza hukukunda “zehirli ağacın

²⁴⁴ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, 11. b., Ankara: Seçkin Yayınları, 2018, s. 102; Aydın, **a.g.e.**, s. 78.

²⁴⁵ World Medical Association, “World Medical Association Declaration of Helsinki: Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects”, **JAMA**, 2013, doi.org/10.1001/jama.2013.281053 (Erişim Tarihi: 30.09.2023); Aydın, **a.g.e.**, s. 79.

²⁴⁶ Aydın, **a.g.e.**, s. 75.

²⁴⁷ Yıldırım ve Şimşek, **a.g.e.**, s. 103.

²⁴⁸ Kelligh Baker, “Pernkopf Atlası: Nazilerin öldürdüğü kişiler üzerinde yapılan çalışmalar sonrası yazılan tartışmalı anatomi kitabı,” **BBC News Türkçe**, 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49401918> (Erişim Tarihi: 30.08.2023)

meyvesi de zehirlidir” ilkesi, hukuk dışı faaliyetlerle elde edilen delillerin hukuki olarak kullanılmayacağını söylemektedir. Ancak, hukuk ve insanlık dışı eylemler sonucu elde edilen bilgilerin, insanlık için faydası olabileceği düşünülüyorsa, hukukun bu kullanıma imkân vermesi gerektiği düşünülmelidir.

Avrupa dışında Amerika’da da etik tartışmalar olmaktadır. Amerika ve Rusya (o zamanki kısa adıyla Sovyetler) arasındaki Soğuk Savaş, her iki ülkede de askeri amaçlı bilimsel çalışmalar yapılmasını zorlamıştır. Amerika’da insanlar üzerinde yapılan bilimsel projeler ve deneylerin kamuoyuna yansması, etik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bilimsel araştırmalardaki ve yayınlardaki suistimler, bilimsel gerekliliklerin ihmal edilmesi, şirketlerle bilim arasındaki ilişkinin artması, başarılı olmak için yapılan hileler ve bilimle ilgili toplumda oluşan yanlış anlamalar bilim etiği tartışmalarını hep gündemde tutmaktadır.²⁴⁹

3.2. Türk Hukukunda Etik ve Bilim Etiği Rejiminin Gelişimi

Meslek etiği bakımından, memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında Türk hukukunda ilk defa 2004 yılında “*Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*”²⁵⁰ ile “*Kamu Görevlileri Etik Kurulu*” kurulması hüküm altına alınmıştır. Bu kurul, kanunun 1’inci maddesinin 1’inci fıkrasındaki amaca göre;

“kamu görevlilerinin uymaları gereken saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik davranış ilkeleri belirlemek ve uygulamayı gözetmek üzere”

kurulmuştur. Kanunun uygulanması amacıyla ayrıca “*Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*” çıkartılmıştır. Kurul tarafından 2009 yılında “*Etik Rehberi*”²⁵¹ isimli kitap yayımlanmıştır.

Üniversite personeli akademisyenler kamu görevlisi sayılmakla birlikte aynı hükmün 3’üncü fıkrasında “*üniversiteler hakkında bu Kanun hükümleri uygulanmaz*” denildiğinden, akademisyenler kanunun kapsamı dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla devlet ve vakıf üniversitesi fark etmeksizin, kamu görevlisi sayılan tüm

²⁴⁹ Resnik, **a.g.e.**, s. 11-18.

²⁵⁰ 25.05.2004 tarihli ve 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, T.C. Resmî Gazete T. 08.06.2004 S. 25486.

²⁵¹ T.C. Kamu Görevlileri Etik Kurulu, **Etik Rehberi**, (Haz. Mustafa Lütfi Şen), 1.b., Ankara: 2009.

akademisyenlerin etik davranışları hakkında bu kanun uygulanmayacak, Yükseköğretim Kanunu ile Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği (BAYE) Yönergesi hükümleri uygulanabilecektir.

Fikri haklar düzenlemeleri dışında, akademik personel hakkında mülga “Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği’nde”²⁵² öngörülen hükümlere göre disiplin işlemi uygulanabiliyordu. Yönetmeliğin 1982 yılında çıkan ilk halinde 5 ve 12’nci maddelerde öngörülen disiplin fiil ve cezaları içinde;

“bilimsel ihtisası ile ilgili olmayan yasaklanmış her türlü yayını görev mahallinde bulundurmak, Gerçeğe aykırı rapor veya belge düzenlemek, Bilimsel tartışma ve açıklamalar dışında, yetkili olmadığı halde basına, haber ajanslarına veya radyo ve televizyon kurumlarına resmi konularda bilgi veya demeç vermek,”

gibi esasen görevle ilgili fiiller öngörülmüşse de bunlar dışında, bugünkü anlamda uydurma, çarpıtma/ sahtecilik ya da intihal gibi fiiller belirtilmemiştir. Yönetmelikte ilk defa 1998 yılında yapılan değişiklikle intihal kavramı kullanılmadan, “Bir başkasının bilimsel eserinin veya çalışmasının tümünü veya bir kısmını kaynak belirtmeden kendi eseri gibi göstermek.”²⁵³ ifadesiyle intihale ilişkin disiplin fiili belirlenmiş ve bu fiil için “üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezası” öngörülmüştür. İntihal hakkında Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri kapsam olarak herkesi kapsadığından, akademisyenler hakkında da kişisel olarak disiplin hükümleri dışında zaten uygulanmaktaydı. Ancak yönetmelikteki bu düzenleme hakkında, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu (İDDK) tarafından, 2012 yılında,

*“üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve cezası bu cezayı gerektiren fiil 2547 sayılı Yasa’da düzenlenmediği, disiplin suçunun yasal dayanağı bulunmadığı anlaşıldığından”*²⁵⁴

şeklindeki gerekçeyle, ilk derece mahkemesi sıfatıyla davaya bakan Danıştay 8. Dairesi kararının bozulmasına karar vermiştir. YÖK de Danıştayın bu kararını

²⁵² Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete T. 21.08.1982 S. 17789.

²⁵³ Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, T.C. Resmî Gazete T. 07.11.1998 S. 23516.

²⁵⁴ Danıştay İDDK T. 20.09.2012 E. 2007/1815 K. 2012/1218 Not: İDDK’nın bu karardan başka aynı gerekçeyle “yönetim görevinden ayırma cezası” hakkında T. 05.11.2012 E. 2011/2486 K. 2012/1698 ve “görevinden çekilmiş sayma cezası” hakkında da T. 01.10.2012 E. 2007/1018 K. 2012/1333 bozma kararları mevcuttur.

“Danıştay İDDK kararı ile üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezası ve bu cezayı gerektiren fiiller iptal edilmiştir” diye değerlendirerek yönetmelik değişikliği yapıldığını duyurmuştur.²⁵⁵ Bunun üzerine yönetmelikte 2014 yılında yapılan değişiklikte ise yine intihal kavramı kullanılmadan fiilin cezası ağırlaştırılarak “*kamu görevinden çıkarma cezası*” olarak düzenlenmiştir.²⁵⁶

Bazı kaynaklarda ve YÖK açıklamasında Danıştay İDDK’nın 2012 yılında iptal kararı verdiği belirtilmektedir. Bu sebeple boşluk doğduğu ve daha sonra 2014 yılında değişiklik düzenlemesi yapıldığı belirtilerek, 2012-2014 arasında intihal fiilinden dolayı disiplin cezası verilemeyeceği belirtilmektedir.²⁵⁷ Ancak, Danıştay teknik olarak iptal kararı değil bozma kararı vermiş olup, kanaatimizce 2012-2014 yılları arasında intihal hakkında disiplin hükümlerinde boşluk olduğu görüşü de tartışmalıdır. Zira, Danıştayın bozma kararındaki kanunilik gerekçesini ele alırsak, 2014 yılında yapılan yönetmelik değişikliğinin de kanuni bir dayanağı bulunmamaktadır. Bu sebeple aynı yıl Yükseköğretim Kanununun 53’üncü maddesinin b fıkrasında “*öğretim elemanlarına verilebilecek disiplin cezaları öngörülmektedir.*”²⁵⁸ gerekçesiyle değişiklik yapılarak;

*“öğretim elemanları, memur ve diğer personele uygulanabilecek disiplin cezaları uyarma, kınama, yönetim görevinden ayırma, aylıktan kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması, üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve kamu görevinden çıkarma cezalarıdır. Hangi fiillere hangi disiplin cezasının uygulanacağı, bu bentte sayılan kişilerin disiplin işlemleri ve disiplin amirlerinin yetkileri, Devlet memurlarına uygulanan usul ve esaslar da göz önüne alınmak suretiyle Yükseköğretim Kurulunca düzenlenir.”*²⁵⁹

²⁵⁵ YÖK, “Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğine İlişkin Basın Açıklaması,” 30.01.2014, <https://basin.yok.gov.tr/?page=duyurular&v=read&i=483> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

²⁵⁶ Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, T.C. Resmî Gazete T. 29.01.2014 S. 28897.

²⁵⁷ Zeynep Cansu Kolaylı, “Türk Özel Hukuk Sisteminde İntihal,” (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2019, s. 109; Hilal Özdağ, “Yaşam Bilimlerinde Araştırma/Yayın Etiği ve Yasal Boşluklar” başlıklı sunumu, 2016, <https://cabim.ulakbim.gov.tr/wp-content/uploads/sites/4/2016/04/Prof.-Dr.-Hilal-Özdağ.pptx> (Erişim Tarihi: 15.09.2023)

²⁵⁸ TBMM, Milli Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D24/Y4/T1/WebOnergeMetni/3490fdac-e593-4d3f-ad5d-ea96735ba76d.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

²⁵⁹ 01.03.2014 tarihli ve 6528 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, T.C. Resmî Gazete T. 14.03.2014- S. 28941

denilmiş, fakat yine hangi fiillere hangi cezanın uygulanacağı açıkça düzenlenmeyerek bu konudaki görev ve yetki yine YÖK'e verilmiştir. Bu sefer de bu düzenlemeye karşı AYM'de iptal davası açılmıştır.

AYM 2015 yılında, yönetmeliğin dayanağı olan yukarıda belirtilen değişikliğin ikinci cümlesini, suçta ve cezada kanunilik ilkesi ile Anayasanın 130'uncu maddesinde öğretim elemanlarının "*disiplin ve ceza işlerinin kanunla düzenleneceği*" kuralı bulunduğu gerekçeleriyle iptal etmiştir.²⁶⁰ Danıştay İDDK da 2015 yılında vermiş olduğu bir kararında AYM'nin iptal kararına atıf yaparak;

*"iptal kararının yürürlüğe gireceği tarihi ileriye dönük olarak ertelemiş bulunması, yargı mercilerinin bakmakta oldukları uyuşmazlıklarda hukuka ve Anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiş kuralları uygulaması ve uyuşmazlıkları bu kurallara göre çözümlemesi sonucunu doğurmaz"*²⁶¹

gerekçesiyle, "*dava konusu işlemin de yasal dayanağı kalmamıştır*" diyerek disiplin işleminin iptaline karar vermiştir. Dolayısıyla, disiplin yönetmeliği teknik olarak 2017 yılına kadar yürürlükte olsa da AYM'nin iptal kararı ve Danıştayın disiplin işlemlerini iptal kararları ile uygulanamaz hale geldiği düşünülmektedir. YÖK'ün disiplin hukukuyla ilgili yönetmelik çıkarma yetkisi, AYM tarafından iptal edilince, 2016 yılında yapılan değişikliğe²⁶² kadar, kanunda bilimsel araştırma ve yayın etiği hakkında herhangi bir açık düzenleme de bulunmamıştır. Buna rağmen yönetmelik daha sonra, 2017 yılında YÖK tarafından yürürlükten kaldırılmıştır.²⁶³

YÖK Genel Kurulu tarafından ilk defa 29.08.2012 tarihli toplantısının 18 no.lu oturumunda 2012.18.946 sayılı karar ile; "*Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi*" kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur.²⁶⁴ Bu yönergenin 5'inci maddesinde "*her çeşit bilimsel araştırmada uyulacak temel ilkeler;*" 6'ncı maddesinde "*her çeşit bilimsel yayında uyulacak temel ilkeler*" ve 8'inci maddesinde ise "*bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler*" belirlenmiştir. Kanunda 2016 yılının Aralık ayında değişiklik yapılmadan hemen

²⁶⁰ AYM, T. 14.01.2015 E. 2014/100 K. 2015/6.

²⁶¹ Danıştay İDDK T. 29.04.2015 E. 2013/826 K. 2015/1654.

²⁶² 02.12.2016 tarihli ve 6764 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, T.C. Resmî Gazete T. 09.12.2016 S. 29913.

²⁶³ Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik, T.C. Resmî Gazete T. 20.10.2017 S. 30216.

²⁶⁴ YÖK Genel Kurulu'nun 29.08.2012 tarihli ve 2012.18.946 sayılı kararı.

önce, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Genel Kurulu'nun 10.11.2016 tarihli, 23 no.lu oturumunda 2016.23.497 sayılı karar ile “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” (YÖK BAYE Yönergesi) kabul edilerek tüm üniversitelere duyurulmuştur.²⁶⁵ Halen yürürlükteki 2016 tarihli bu yönergede, önceki yönergeden farklı olarak “her çeşit bilimsel araştırmada uyulacak temel ilkeler” ve “her çeşit bilimsel yayında uyulacak temel ilkeler” ayrımına yer verilmemiştir. Bu yeni yönergenin 1'inci maddesinde amaç şöyle belirlenmiştir;

“bilimsel araştırma, çalışma, yayın ve etkinliklerde uyulması gereken etik kurallarını ve yükseköğretim kurumlarının kendi bünyelerinde oluşturacakları bilimsel araştırma ve yayın etiği kurullarının görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.”

Yönergenin 2'nci maddesinde ise kapsam düzenlenmiştir. Buna göre;

- “a) Yükseköğretim kurumları mensuplarınca veya yükseköğretim kurumlarıyla ilişkisine bakılmaksızın kişilerce yürürlükteki mevzuat hükümleri uyarınca akademik unvanların elde edilmesi aşamasında ve sonrasında yapılan her tür bilimsel araştırma ve çalışmalar ile gerçekleştirilen bilimsel etkinlikler, desteklenen ve/veya yürütülen bilimsel araştırma-geliştirme projeleriyle ilgili araştırma etiği konularını,*
- b) Lisans üstü eğitim sırasında yapılan tez ve bilimsel yayınlar ile yürütülen bilimsel araştırma-geliştirme projeleriyle ilgili araştırma etiği konularını,*
- c) Yükseköğretim kurumları mensuplarınca yurtiçinde ve yurtdışında her çeşit basın, görsel ve işitsel yayın organlarında yayımlanan ya da yayımlanmak üzere gönderilmiş olan her tür yayınlara ilgili yayın etiği sorunlarını,*
- ç) Yükseköğretim kurumları mensuplarınca biyomedikal araştırmalarda kullanılacak deneklerde ve ekoloji ile ilgili çalışmalarda yapılan etik ihlallerini kapsar”*

denildiği için, yönerge akademisyen olsun veya olmasın ancak, akademik unvan elde edilmesi ve sonrasında, lisansüstü eğitim- öğretim öğrencilerini, akademisyenlerin hali hazırdaki yayınlarını ve deneyleri kapsadığı anlaşılmaktadır.

²⁶⁵ YÖK Hukuk Müşavirliği'nin 23.12.2016 tarihli, 97354392-622.99-82161 sayılı ve Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi konulu yazısı.

Yükseköğretim Kanunu'nun 65'inci maddesinin a fıkrasında “*aşağıdaki hususlar Yükseköğretim Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle düzenlenir*” denilmiş, 14'üncü bentte ise “*bilimsel araştırma ve yayın etiği kurullarının oluşumu, görevleri ve çalışmalarına ilişkin usul ve esaslar*” sayılmıştır. Yani, kanunda bilimsel araştırma ve yayın etiğine ilişkin konuların yönetmelikle düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Fakat, YÖK bu konuyu yönetmelikte düzenlememiş, bunun için yönerge çıkartılmıştır. Yükseköğretim Kanunu'nda, 2016 yılında yapılan değişiklikle,²⁶⁶ bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı filler ve karşılığında disiplin cezaları düzenlenmiştir.

Anayasa'nın 124'üncü maddesinin 2'nci fıkrasında “*hangi yönetmeliklerin Resmî Gazetede yayımlanacağı kanunda belirtilir.*” denilmiştir. Burada atıf yapılan kanun ise “*Resmî Gazete'de Yayımlanacak Olan Yönetmelikler Hakkında Kanun*”²⁶⁷ düzenlemesidir. Bu kanunun 1'inci maddesinde hangi yönetmeliklerin Resmî Gazete'de yayımlanacağı belirtilmiştir. Buna göre hükmün 1'inci fıkrasında “*kamu tüzelkişilerinin*” ve b bendinde “*kamu personeline ait genel hükümleri kapsayan*” yönetmeliklerin Resmî Gazete'de yayımlanması gerekmektedir. Kanaatimizce, YÖK BAYE Yönergesi hükümleri aynı zamanda kamu personeli de olan akademisyenler hakkında genel hükümler içerdiğinden, yönerge yerine kanunun da verdiği yetkiyle, YÖK tarafından yönetmelik olarak düzenlenmesi gereklidir. Ayrıca üniversiteler tarafından etik kurullar ile ilgili çıkartılacak düzenlemelerin de yönetmelik olarak çıkartılması gereklidir. Zira, Danıştay'ın yukarıdaki kararına göre etik kurullar tarafından verilen etik ihlal tespiti kararları, kamu personeli hakkında bir tasarruf olduğundan, durumun yönetmelikle düzenlenmesi ve Resmî Gazete'de yayımlanması gerektiği düşüncesindeyiz. Bu bağlamda YÖK BAYE Yönergesinin ve üniversiteler tarafından çıkartılan benzer yönergelerin hukuka aykırı bir düzenleyici işlem olduğunu söyleyebiliriz.

²⁶⁶ 02.12.2016 tarihli ve 6764 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, T.C. Resmî Gazete T. 09.12.2016, S. 29913.

²⁶⁷ 24.05.1984 tarihli ve 3011 sayılı Resmî Gazete'de Yayımlanacak Olan Yönetmelikler Hakkında Kanun, T.C. Resmî Gazete T. 01.06.1984 S. 18418.

Bilimsel araştırma ve yayın etiği konusunda halen yürürlükteki düzenleme ise 2020 yılında kanunda yapılan kapsamlı değişikliklerle getirilmiştir.²⁶⁸ Bu defa, AYM'nin iptal gerekçesine uygun şekilde, kanunilik ilkesi de gözetilerek, kanunda hangi fiilin hangi disiplin cezasını gerektireceği, açık bir şekilde düzenlenmiştir.

Akademisyenlerin yukarıda açıklanan disiplin düzenlemelerindeki değişiklik, kanunilik, iptal gibi durumların öğrencilerle ilgili düzenlemelerde de yaşandığı görülmektedir. Öğrencilerle ilgili ilk disiplin düzenlemesi 1974 yılında ÜAK tarafından yürürlüğe konulan “*Üniversite Öğrenci Disiplin Yönetmeliği*”yle²⁶⁹ gerçekleştirilmiştir. Bu yönetmelikte “*hile veya kopya yapmak*” dışında bugünkü anlamda intihal veya benzeri bir ihlal tanımlanmamıştır. Bu yönetmelikten sonra 1980 darbe rejimi sonrasında üniversitelerle ilgili yapılan düzenlemelere paralel olarak 1985 yılında “*Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği*”²⁷⁰ çıkartılarak 1974 tarihli yönetmelik mülga edilmiştir. Bu yeni yönetmelikte de “*kopya yapmak veya yaptırmak*” dışında bir etik ihlal tanımlanmamıştır.

2012 yılına geleliye kadar 1985 tarihli yönetmelikte birçok değişiklik yapılmış ancak intihal hususuna yer verilmemiştir. 2012 yılında aynı isimle yeni bir düzenleme yapılarak yürürlüğe konulmuş²⁷¹ ve 1985 tarihli yönetmelik mülga edilmiştir. Bu son yönetmeliğin 7’nci maddesinin 1’inci fıkrasının f bendinde; “*Seminer, tez ve yayınlarında intihal yapmak*” fiili öngörülmüş ve bu fiilin karşılığında üniversiteden bir yarıyıl uzaklaştırma cezası hüküm altına alınmıştır. Ancak intihal kavramı tanımlanmamıştır. Başka bir etik ihlal türü de düzenlenmemiştir.

Akademisyenlerin disiplin düzenlemeleriyle ilgili “*kanunilik ilkesi*” hakkındaki benzer sorunlar öğrencilerle ilgili olarak da gündeme gelmiştir. Yükseköğretim Kanununun daha önce yürürlükteki 54’üncü maddesinin 1’inci fıkrasının a bendinde “*öğrencilere; uyarma, kınama, bir haftadan bir aya kadar veya bir veya iki yarıyıl için kurumdan uzaklaştırma veya yükseköğretim kurumundan*

²⁶⁸ 15.04.2020 tarihli ve 7243 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, T.C. Resmî Gazete T. 17.04.2020 S. 31102.

²⁶⁹ Üniversite Öğrenci Disiplin Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete T. 13.04.1974 S. 14857. f

²⁷⁰ Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete T. 13.01.1985 S. 18634.

²⁷¹ Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete T. 18.08.2012 S. 28388.

çıkarma cezaları verilir” denilmiş ve yine aynı kanunun daha önce yürürlükteki 65’inci maddesinin a fıkrasının 9’uncu bendinde *“öğrencilerin disiplin işlemleri”* ile ilgili hususların yönetmeliklerle düzenleneceği belirtilmiş idi. Ancak, AYM 2020 yılında, *“belirlilik ilkesi, hukuki güvenlik ilkesi ve kanunilik ilkesi çerçevesinde,”* kanundaki düzenlemenin *“ifade özgürlüğü ve eğitim öğrenim hakkını sınırladığı”* gerekçesiyle iptaline ve iptal kararının 9 ay sonra yürürlüğe girmesine karar vermiştir.²⁷²

Dolayısıyla 2012 yılında yürürlüğe konulan *“Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin”* de hukuki bir dayanağı kalmamıştır. 2023 yılında ise Yükseköğretim Kanununun 54’üncü maddesinde değişiklik²⁷³ yapılarak *“Öğrencilerin disiplin işleri”* kanunilik ilkesine uygun olarak açıkça ve yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin 1’inci fıkrasının c bendinin 6 no.lu alt bendinde;

“seminer, tez ve yayınlarında intihal yapmak veya bunları anket uygulaması, veri toplama gibi akademik değerlendirme içermeyen katkılar hariç olmak üzere, kişisel emeği ve akademik birikimi dışında kısmen ya da tamamen başkalarına yazdırmak”

filiyle hem intihal hem de “gölge yazarlık” etik ihlal olarak yer almış ve karşılığında üniversiteden bir yarıyıl uzaklaştırma disiplin cezası öngörülmüştür. Kanundaki değişikliğe rağmen disiplin yönetmeliği yaklaşık bir ay sonra yürürlükten kaldırılmıştır.²⁷⁴ Hali hazırda öğrencilerle ilgili disiplin hükümleri, Yükseköğretim Kanununda açıkça düzenlenmiş olduğundan, kanundaki bu hükümlerin uygulanması gerekecektir.

YÖK tarafından 2016 yılında yeniden yayımlanarak yürürlüğe konulan *“Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin”*²⁷⁵ 3’üncü maddesinin 1’inci fıkrasının c bendinde öğrencilerle ilgili olarak şöyle bir intihal tanımı yapılmıştır;

“başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermeyi.”

²⁷² AYM, T. 08/09/2022. E.2022/54, K.2022/99.

²⁷³ 02.02.2023 tarihli ve 7437 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, T.C. Resmî Gazete T. 09.02.2023 S. 32099.

²⁷⁴ Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik, T.C. Resmî Gazete T. 11.03.2023 S. 32129.

²⁷⁵ Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete T. 20.04.2016 S.29690.

Aynı yönetmeliğin 34'üncü maddesinin 5'inci fıkrasında ise;

“bilimsel araştırma teknikleri ile araştırma ve yayın etiği konularını içeren en az bir dersin lisansüstü eğitim sırasında verilmesi zorunludur”

denilerek, yüksek lisans ve doktora derslerinde *“Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği”* dersinin müfredata girmesi sağlanmıştır. Bahsedildiği gibi, yönetmelikte intihal tanımı yapılmış, ayrıca intihalle ilgili olarak *“yüksek lisans tezinin sonuçlanması,”* *“doktora tezinin sonuçlandırılması”* ve *“sanatta yeterlik çalışmasının sonuçlanması”* başlıkları altında, öğrencilerin sunacağı *“teze ilişkin intihal yazılım programı raporu”* istendiği ve bu *“rapordaki verilerde gerçek bir intihalin tespiti halinde”* enstitü tarafından bir karar verilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Yönetmelikte *“intihal yazılım programı”* olarak geçen yazılımların neler olduğu ise açıklanmamıştır. Bu yazılımlar hakkında bazı tartışmalar da bulunmaktadır. Bu tartışmalara ayrıca değinilecektir.

ÜAK tarafından 2000 yılında yayınlanan *“Doçentlik Sınav Yönetmeliği”*²⁷⁶ etik ve sahtecilik kavramları doçentlerle ilgili bu düzenlemede de yer almıştır. Bu yönetmeliğin 11'inci maddesinin son fıkrasında *“adayın eserlerinde sahtecilik olduğunu bildirmesi”* halinde konunun *“Etik Komisyonu”* önüne iletileceği, komisyonun incelemesini ÜAK'a sunacağı ve doçent adayının *“sahtecilik yaptığına karar verilmesi durumunda, adayın başvurusu reddedilir ve aday bir daha doçentlik sınavına başvuramaz”* denilmiştir. Ancak, bu düzenleme 2005 yılında değiştirilerek²⁷⁷ sahtecilik kavramı yerine *“etik ihlal”* kavramı kullanılmış ve aynı süreçte ancak, *“etik ihlalin intihal veya sahtecilik şeklinde olması durumunda ise bir daha doçentlik sınavına başvuramama yaptırımları”* uygulanacağı düzenlenmiştir.

Daha sonra YÖK tarafından 2009²⁷⁸ ve 2015²⁷⁹ yıllarında tekrar *“Doçentlik Sınav Yönetmeliği”* yayınlanmış, buralarda da intihal fiili, soruşturması ve karşılığında uygulanacak yaptırımlar düzenlenmiştir. 2015 yılındaki yönetmeliğin 1'inci maddesinde ilk defa *“intihal ve Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenen diğer bilimsel yayın etiğine aykırılık”* ifadesi yer almıştır.

²⁷⁶ Doçentlik Sınav Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete T. 01.09.2000 S. 24157.

²⁷⁷ Doçentlik Sınav Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, T.C. Resmî Gazete T. 13.01.2005 S. 25699.

²⁷⁸ Doçentlik Sınav Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete, T. 31.01.2009 S. 27127.

²⁷⁹ Doçentlik Sınav Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete, T. 07.02.2015 S. 29260.

2018 yılında ise bu defa YÖK tarafından “Doçentlik Yönetmeliği”²⁸⁰ adıyla yeni bir yönetmelik yayımlanmış ve “Doçentlik Sınav Yönetmeliği” mülga edilmiştir. Bu yeni yönetmelikte “Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırılık” başlığıyla 7’nci maddede yapılan düzenlemede “bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırılık” hallerinin ne olduğu belirtilmemiş ancak, bunların ÜAK tarafından düzenleneceği yer almıştır. ÜAK tarafından bu konuda “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” (ÜAK BAYE Yönergesi) kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur. Ancak, YÖK BAYE Yönergesi tüm akademisyenleri kapsadığından, kişi bakımından Doçentlik Yönetmeliği ve ÜAK BAYE Yönergesinden daha geniş kapsamlıdır.

Bu tarihlerde, YÖK ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu ile yapılan ortak çalışmalarda bazı etik ilkeler belirlenmiş, nihai olarak ÜAK’ta yapılan çalışmalarda “Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri” ortaya çıkmıştır. Bu belge 2014 yılında YÖK tarafından tüm üniversitelere duyurularak, benimsenmesi ve referans belge olarak uygulanması talimatı verilmiştir.²⁸¹ Ancak bu talimatla ilgili üniversiteler tarafından neler yapıldığı tespit edilememiştir.

Bu belgede; etik, akademik etik, intihal/ bilgi hırsızlığı, uydurma, yanıltma/ tahrif etme, çifte yayın, bölerek yayımlama, sözde/ haksız yazarlık, yazar saklama, bilgilendirmeden rıza alma, gönüllü katılım ilkesinin ihlal edilmesi ve gizlilik ilkesinin ihlal edilmesi tanımlanmıştır. Bu tanımlar yanında, akademik özgürlük ve özerklik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve hesap verebilirlik, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve güçlendirilmesi, başkalarına saygı ve akademik liyakat ise temel ilkeler olarak belirlenmiştir. Bu tanımlar ve ilkelerle birlikte akademisyenlerin sorumlulukları açıklanarak “Bilimsel Araştırma, Yayın ve Değerlendirme Etiği” ortaya konulmuştur.

Sonuç itibarıyla; fikri haklara ilişkin FSEK gibi mevzuat dışında, üniversiteler ve akademisyenlerle ilgili mevzuatta, intihal kavramı kullanılmadan, fiil olarak ilk defa 1998 yılında disiplin yönetmeliğinde yapılan değişiklikle, “Bir başkasının bilimsel eserinin veya çalışmasının tümünü veya bir kısmını kaynak belirtmeden kendi eseri gibi göstermek” şeklinde ifade edilmiş ve karşılığında

²⁸⁰ Doçentlik Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete, T. 15.04.2018 S. 30392.

²⁸¹ YÖK, 22.10.2014 tarihli ve 79009489-339 (62074) sayılı yazısı.

“üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezası” düzenlenmiştir. İntihal fiili dışında, “Gerçeğe aykırı rapor ve belge düzenlemek” fiili disiplin yönetmeliğinde yer alsa da bu fiilin, sahtecilik ve çarpıtma şeklinde etik ihlal olarak düzenlenmediği anlaşılmaktadır.

Üniversiteler ve akademisyenlerle ilgili etik kurallar hakkında ilk defa 2012 yılında “Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kabul edilmiştir. Kanaatimizce en ayrıntılı belge ise 2014 yılında kabul edilen “Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri” olmuştur. Bu belgeyi takiben 2016 yılında YÖK tarafından yeniden düzenleme yapılarak “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” yürürlüğe konulmuştur.

Türk hukukunda doçentlikle ilgili özel düzenleme bulunduğundan, burada da intihalle ilgili öngörülmuş fiiller yer almaktadır. Daha önce “Doçentlik Sınav Yönetmeliği” ve bu yönetmelik mülga olduktan sonra “Doçentlik Yönetmeliği” hükümlerinde intihal ve “diğer bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırılık” fiilleri bulunmaktadır. Doçentlik ünvanıyla ilgili olarak ÜAK tarafından yayımlanan ve YÖK yönergesiyle benzer olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” bulunmaktadır.

Lisansüstü öğrencilerle ilgili ise mevzuatta ilk defa 2012 yılında yapılan düzenlemede intihal fiiline ve karşılığında “üniversiteden bir yarıyıl uzaklaştırma cezasına” yer verilmiş ancak, sahtecilik ve çarpıtma fiillerine veya diğer etik ihlallere yer verilmemiştir.

Gerek AYM’nin iptal kararında gerekse de Danıştay kararlarında hem akademisyenlerle ilgili hem de öğrencilerle ilgili yönetmeliklerde düzenlenen fiillerin kanunilik ilkesine aykırı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu kararlara istinaden, kanunda son düzenleme yapılan tarihe kadar, yönetmeliğe dayanılarak intihalle ilgili verilmiş disiplin cezalarının tüm sonuçlarıyla birlikte ortadan kalkması gerekecektir.

Lisansüstü eğitim hakkında, Yükseköğretim Kanununun yürürlüğe girdiğinden beri en son 1996 yılında ÜAK tarafından çıkartılan ve üniversite

rektörleri tarafından yürütülen “*Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*”²⁸² bulunmaktaydı. Bu yönetmelikte zaman zaman değişiklikler yapılmış ise de “*bilimsel araştırma ve yayın etiği*” konusunda zorunlu bir ders müfredatı yer almamıştır. YÖK tarafından yaklaşık yirmi yıl sonra 2016 yılında, yeni bir çerçeve “*Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*”²⁸³ yayınlanmıştır.

Bilimsel araştırma ve yayın etiği konusunda, ilk defa bu yönetmeliğin 34’üncü maddesinin 5’inci fıkrasında şöyle denilmiştir; “*bilimsel araştırma teknikleri ile araştırma ve yayın etiği konularını içeren en az bir dersin lisansüstü eğitim sırasında verilmesi zorunludur.*” Bu hükümle birlikte üniversiteler de kendi yönetmeliklerinde değişiklik yaparak yüksek lisans ve doktora programlarında, müfredata bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği konusunu içeren ders eklemiştir. 2016-2017 güz döneminden itibaren yüksek lisans veya doktora kayıt yaptıran öğrencilere bu müfredat zorunlu tutulmuştur.

“*Etik ihlal*” kavramı “*bilim etiği kurallarının ihlali*” anlamına gelse de bu evrensel olarak kabul görmüş açık ve net bir tanımı yoktur. Toplumların kültürel yapısına ve bilimsel anlayışına göre birçok etik ihlal türü bulunmakla birlikte, ulusal ve uluslararası bilim camiasında “*temel etik ihlal türleri*” bulunmaktadır. Uluslararası literatürde etiğe aykırı eylemler, fabrication, falsification ve plagiarism olarak FFP²⁸⁴ başlığı altında ele alınmaktadır. Türkiye’de etik ihlaller, “*kanunilik ilkesi*” bağlamında Yükseköğretim Kanununda disiplin düzenlemeleri içinde fiil olarak öngörülmüş ancak, kavramsal olarak tanımlanmamıştır. Bilim etiği kuralları kanunla birlikte YÖK BAYE Yönergesinde yer almakta ve yönergede kavramsal olarak da tanımlanmaktadır. Yönergede “*bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler*” ile “*diğer etik ihlal türleri*” ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu bağlamda, etiğe aykırı eylemleri “*temel etik ihlal türleri*” ve “*diğer etik ihlal türleri*” olarak iki başlıkta incelemekte fayda olacaktır. Ancak, bu incelemeden önce Avrupa Birliği’nin (AB) Türkiye ile yapmış olduğu *Ufuk Avrupa Araştırma ve Yenilik Çerçeve Programı* sözleşmesi gereğince, AB tarafından programın uygulanmasında uyulması istenen bilim etiği yaklaşımı ve kuralları ele alınacaktır.

²⁸² Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete, T. 01.07.1996, S. 22683.

²⁸³ Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete, T. 20.04.2016, S. 29690.

²⁸⁴ Bkz. § 3.3. ve Dipnot 301

3.3. Avrupa Birliği Ufuk Avrupa Programı ve Bilim Etiği Rejimi

Ufuk Avrupa (Horizon Europe) Programı, 2021- 2027 yılları arasında, 6 yıllık bir süre için, yaklaşık 95 Milyar avro ile AB'nin en yüksek bütçeli ve birçok bilimsel alanda "araştırma ve yenilik" destekleme programıdır.²⁸⁵ Türkiye ve AB arasında 2021 yılında yapılan "*Türkiye Cumhuriyeti'nin Birlik Programı Ufuk Avrupa Araştırma ve Yenilik Çerçeve Programına Katılımı Konusunda Uluslararası Anlaşma'nın*" 1'inci maddesinin 1'inci fıkrasına göre, Türkiye programa "*ortak ülke*" olarak katılmış ve katkıda bulunmuştur.²⁸⁶

Anlaşmanın 2'nci maddesinin 7'nci fıkrasına göre Türkiye, Avrupa Araştırma Alanına (AAA) [European Research Area (ERA)] dahil edilmiştir. AAA, tek bir yerden, bilginin ve araştırmacıların özgürce dolaşımını sağlayarak, araştırma, yenilik ve teknoloji için sınırlar ötesi bir ortam oluşturmaktadır.²⁸⁷ Anlaşmanın 6'ncı maddesine göre ise Türkiye ve AB karşılıklı olarak, program ve projelerinde, açık bilim uygulamalarını teşvik ederek destekleyecektir. Program, Türkiye'de TÜBİTAK tarafından koordine edilmektedir.²⁸⁸ Anlaşmanın 2'nci ekinde yer alan listeye göre de Türkiye'de TÜBİTAK tarafından yürütülen ARDEB, TEYDEB ve BİDEB programları Ufuk Avrupa Programına eşdeğer olarak belirlenmiştir. Böylece hem Türkiye'deki kişiler Ufuk Avrupa Programına hem de Avrupa'daki kişiler ARDEB, TEYDEB ve BİDEB gibi programlarına başvurabilecektir.

Ufuk Avrupa Programı, 95,5 milyar avro gibi çok yüksek bir bütçesi ve Türkiye gibi AB üyesi ülkeler dışında birçok ortak ülkede uygulanması sebebiyle önem arz etmektedir. Bu önemin bir başka sebebi de desteklenen araştırmalarda, açık bilim politikalarının ve araştırmada dürüstlük davranış kurallarının uygulanması gerekliliğidir.

²⁸⁵ **European Commission**, What is Horizon Europe? (Ufuk Avrupa nedir?) https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

²⁸⁶ 15.11.2021 tarihli ve 4804 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı, T.C. Resmî Gazete T. 16.11.2021 S. 31661.

²⁸⁷ **European Commission**, European Research Area (ERA) *What is ERA? (AAA nedir?)* https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/european-research-area_en#what-is-era (Erişim Tarihi: 15.10.2023)

²⁸⁸ **Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı**, Ufuk Avrupa Programı, https://www.ab.gov.tr/ufuk-avrupa-programi-horizon-europe-_53080.html (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

Ufuk Avrupa Program Rehberine göre AB; açık bilim politikaları ile tüm bilimsel yayınların açık erişime sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Bu program kapsamında, bilimsel araştırma verilerinin, güvenliği, doğruluğu ve geçerliliği için bilimsel yayınların, “mümkün olduğunca açık ve gerektiğince kapalı” bir şekilde, hakem denetimi yapılmış dergilerde, açık erişimli ve ücretsiz olarak, “FAIR ilkelerine” yani, bulunabilirlik (findable), erişilebilirlik (accessible), birlikte çalışılabilirlik (interoperable) ve tekrar kullanılabilirlik (reusable) ilkelerine uygun olması zorunludur.²⁸⁹

Açık bilim politikaları yanında önemli bir diğer husus da bilimsel araştırma hakkındaki etik ve dürüstlük uygulamalarıdır. Ufuk Avrupa Program Rehberine göre, etik kurallara uymak, araştırma mükemmelliği için bir gerekliliktir. Etik kurallara uyulması, araştırmanın kalitesini arttıracaktır. Etik uygulamalar sadece, bilimsel etik kuralları değil aynı zamanda mevzuattaki hukuk kurallarıdır. Yani, bilimsel araştırmada hem hukuk kurallarına hem de etik kurallara uyulması gereklidir. Program bir “Etik Değerlendirme Süreci” öngörmüş olup bu süreçte bilimsel araştırmaların, insan hakları, hayvan hakları, kişisel verilerin korunması, gizlilik, sağlık ve güvenlik, çevre koruma ve yapay zekâ yönlerinden etik olarak değerlendirilmesini kapsamaktadır.²⁹⁰

Programın AB içindeki mevzuat dayanağı olan 2021/695 sayılı Tüzüğün 19’uncu maddesi “*Etik*” (*Ethics*) başlığını taşımakta olup, bu hükme göre programın AB, ulusal ve uluslararası hukuk kuralları ile AİHS düzenlemelerine uygun olması gerekmektedir. Bu hükümde etik kurallar için ise “*Avrupa Bilim ve Beşerî Bilimler Akademileri Federasyonu*” (European Federation of Academies of Sciences and Humanities) tarafından yayımlanmış “*Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu*” (The European Code of Conduct For Research Integrity) kurallarına uyulması istenmektedir.²⁹¹

²⁸⁹ **European Commission**, Horizon Europe Program Guide v.3 (Ufuk Avrupa Program Rehberi 3. versiyon) 01.04.2023, s. 41 https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/programme-guide_horizon_en.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

²⁹⁰ **a.g.y.**, s. 23-27

²⁹¹ **The European Parliament and of The Council**, (Regulation (EU) 2021/695 2021/695 sayılı Tüzük- Avrupa Parlamentosu) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32021R0695> (Erişim Tarihi: 20.10.2023)

AB'nin 2021/695 sayılı Tüzüğü'nün 19'uncu maddesinde, bilimsel araştırma faaliyetlerinin AIHS ve Ek Protokolleri ile etik ilkelere, AB hukuku, ulusal ve uluslararası hukuka uygun olması özellikle; orantılılık ilkesi, özel hayatın gizliliği, kişisel verilerin korunması, kişinin maddi ve manevi varlığı, ayrımcılık yasağı, çevrenin korunması ve insan sağlığının yüksek düzeyde korunması ihtiyacına dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁹²

Tüm Avrupa Akademileri [All European Academics (ALLEA)] temeli, Hollanda ve İsveç Kraliyet Akademileri öncülüğünde, 1990 yılında, bilimsel ve yükseköğretim alanlarında iş birliği ve ortaklık amacıyla yapılan çalışmalarla başlamıştır. Daha sonra AB geneline yayılan çalışmalar nihayetinde, 1994 yılında "Avrupa Bilim ve Beşerî Bilimler Akademileri Federasyonu" (European Federation of Academies of Sciences and Humanities) olarak kurulmuştur.²⁹³ Türkiye'den devlet kurumu olarak TÜBA ve özel olarak da Bilim Akademisi (Derneği) ALLEA üyesidir.²⁹⁴

2011 yılında ALLEA ve Avrupa Bilim Vakfı [European Science Foundation (ESF)] tarafından, "*Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu*" yayınlanmıştır. Daha sonra 2017 yılında, gözden geçirilmiş yeni bir değişiklik yayınlanmış ve bu belge, Ufuk Avrupa 2020 Programında araştırmada dürüstlük için kaynak olarak kabul edilmiştir.²⁹⁵ Halen uygulanmakta olan Ufuk Avrupa 2021-2027 Programı için de 2021/695 sayılı Tüzüğü'nün 19'uncu maddesinin 2'nci fıkrasının b bendi gereğince, programa katılan paydaşların, bilimsel araştırma faaliyetlerinin "*Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu'na*" uygun olacağına dair beyan istenmektedir. Etik uygunluk için salt beyan tek başına yeterli olmayıp ayrıca etik kurullardan (ve veri korumayla ilgili makamlardan) da onay alınması gereklidir.²⁹⁶

²⁹² a.g.y.

²⁹³ ALLEA, History of ALLEA (ALLEA'nın Tarihi), <https://allea.org/history-of-allea/> (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

²⁹⁴ ALLEA, Member Academies (Üye Akademiler), <https://allea.org/members/> (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

²⁹⁵ ALLEA, History of ALLEA (ALLEA'nın Tarihi).

²⁹⁶ **The European Parliament and of The Council**, (Regulation (EU) 2021/695 2021/695 sayılı Tüzük- Avrupa Parlamentosu).

AB'nin, Ufuk Avrupa 2027 Programı ile "Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu'nu" kaynak bir belge olarak kabul etmesiyle, kurallar 2023 yılında gözden geçirilmiş ve kişisel verilerin korunması ile açık bilim politikaları doğrultusunda güncellenmiştir.²⁹⁷ "Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu," araştırmacılar "dört temel ilke" çerçevesinde sekiz maddede "iyi araştırma uygulamaları ilkeleri" belirlemiş ve bunun yanında da "araştırmada dürüstlük kurallarının ihlali" hallerini ve ihlal durumunda yapılması gereken hareketleri açıklamıştır.

Araştırmacılar için dört temel ilke; "güvenirlilik, doğruluk/ dürüstlük, saygı ve sorumluluktur." Güvenirlilik; araştırmanın kalitesi için, araştırma planı, yöntem, analiz ve kaynakların güvenilir olmasını ifade etmektedir. Doğruluk/ dürüstlük; süreçler arasındaki ilişkiler de dahil olmak üzere araştırmanın şeffaf bir biçimde, adil, bütünlüklü, tarafsız olarak geliştirilmesi, uygulanması, denetlenmesi ve raporlanmasını belirtmektedir. Araştırmacı, araştırma yaparken, meslektaşlarına, araştırma paydaşlarına, araştırma konularına, topluma, ekosisteme, çevreye ve kültürel mirasa saygılı olmalıdır. Araştırmacı, araştırma fikrinden yayın aşamasına kadar, araştırmanın yönetimi, organizasyonu, eğitimi, denetimi, mentorluk ve geniş toplumsal etkileri karşısında sorumludur.²⁹⁸

Bu dört temel ilke etrafında, "Araştırma Ortamı,' Eğitim, Denetim ve Mentorluk,' Araştırma Prosedürleri,' Tedbirler,' Veri Uygulamaları ve Yönetimi,' Ortak Çalışma,' Yayın, Dağıtım ve Yazarlık' ile Hakemlik ve Değerlendirme'" olmak üzere sekiz maddede "İyi Araştırma Uygulamaları" örnek ve tavsiyeleri açıklanmıştır. Bunlara bazı örnekler vermek gerekirse; iyi bir araştırma ortamı için araştırma kurumları; araştırmada dürüstlük kültürünü ve farkındalığını teşvik etmelidir. Bunun için araştırmacıları, etik ve araştırmada dürüstlük konularında eğitir. Araştırmacılar da araştırma sonuçlarını açık, dürüst, şeffaf ve doğru bir şekilde paylaşırlar ve hukuken gerektiğinde verilerin veya bulguların gizliliğini de sağlarlar.

²⁹⁷ ALLEA, Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu, 2023, s. 3-4.
<https://allea.org/wp-content/uploads/2023/06/European-Code-of-Conduct-Revised-Edition-2023.pdf>
(Erişim Tarihi: 20.10.2023).

²⁹⁸ ALLEA, Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu, s. 5. 1

Bunun yanında hem araştırma kurumları hem de araştırmacılar her aşamadaki hukuki düzenlemelere uyacaktır.²⁹⁹

Araştırma sürecinde bilgilerin yönetimine de ayrı bir önem verilmiş ve ayrı maddede örnek ve tavsiyeler açıklanmıştır. Burada bilginin “*mümkün olduğunca açık ve gerektiğinde kapalı*” bir şekilde olması ve bilgi yönetiminin, *bulunabilir (fair), erişilebilir (accessible), birlikte çalışabilir (interoperable) ve tekrar kullanılabilir (re-usable)* (FAIR olarak kısaltılmaktadır) ilkeleriyle uygun olması istenmektedir. Ortak çalışma da ise tüm ortakların en başta anlaşarak hareket etmeleri yani en başta kendi aralarında dürüst davranmaları tavsiye edilmiştir. Yazarlık ve yayına gelince, yazım ve yayında, yazarlar, araştırma kurumları, yayıncılar veya kaynak sağlayanlar, olumlu sonuçlar kadar olumsuz sonuçları da kabul edip yer vermelidir. Nihayetinde, hakemlik ve değerlendirme sürecinde, hakem ve editörler, araştırmacıların haklarını gözeterek hakem ve editörlük gerçekleştirecektir.³⁰⁰

Araştırmacıların bu “*İyi Araştırma Uygulamaları’nda*” belirtilen tavsiyelere uymaması halinde “*güvenirlilik, doğruluk/ dürüstlük, saygı ve sorumluluk*” olarak belirlenen temel ilkelerin ihlal edildiği düşünülmektedir. Bunun yanında, “*Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu,*” tarafından uluslararası literatüre benzer şekilde üç temel araştırma ihlali belirlenmiştir.³⁰¹ Bunlar; Sahtecilik (Fabrication), Çarpıtma (Falsification) ve İntihal/Aşırma (Plagiarism) (kısaca FFP) eylemleridir.³⁰²

“*Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Koduna*” göre uydurma; veri veya sonuçların gerçekmiş gibi yapılarak kaydedilmesidir. Çarpıtma/ sahtecilik; araştırma materyallerini, ekipmanlarını, görsellerini veya süreçlerini manipüle etmek veya verileri/ sonuçları gerekçesiz olarak değiştirmek, çıkarmak veya gizlemektir. İntihal ise, orijinal kaynağa uygun şekilde atıfta bulunmadan

²⁹⁹ ALLEA, Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu, s. 6-7.

³⁰⁰ a.g.e., s. 7-9.

³⁰¹ Not: Küresel etik literatüründe “*research misconduct*” ifadesiyle araştırma ihlalleri belirtilmiş, bunlar temelde fabrication (uydurma), falsification (çarpıtma/ sahtecilik) ve plagiarism (intihal) olarak ifade edilmiş ve kısaca ffp olarak adlandırılmıştır. Bkz. David B. Resnik, Talicia Neal, Austin Raymond ve Grace E. Kissling, Research Misconduct Definitions Adopted by U.S. Research Institutions, **Accountability in Research**, 2015, <https://doi.org/10.1080/08989621.2014.891943> (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

³⁰² Irzık ve Erzan, “Araştırmada Kusurlu Davranışlar”, s. 22; ALLEA, “Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu”, s. 10-11.

başkalarının çalışmalarını veya fikirlerini kullanmaktır. Bu belgede sayılan üç temel ihlal en önemli ihlal durumlarından kabul edilmektedir. Bunlar yanında; konuk yazarlık, tekrar yayım veya kendinden intihal, dilimleme, gizleme, gereksiz atıf yapmak; başka araştırmacıları ihlalle suçlamak, başka araştırmacıları engellemek, araştırmada dürüstlük kurallarını ihlale teşvik etmek, yağmacı dergilerde yayım yapmak, yağmacı konferanslara katılmak, yanlış kaynak göstermek, araştırma verilerini ve sonuçlarını saklamak, hakem veya yazar manipülasyonu yapmak, ücretle makale yazdırmak gibi birçok kabul edilmeyen uygulama örneği gösterilmiştir.³⁰³

Belgede, “*Araştırmada Dürüstlük Kuralları'nın*” ihlal edilmesi halinde, nasıl uygulama yapılacağı da belirlenmiştir. Buna göre, ülkelerin ve kurumların kendi kuralları farklı olsa da ihlallerin adil, şeffaf ve uygun biçimde ele alınması bilim insanlarının çıkarına olacaktır. Etiğe aykırılık soruşturmalarında, masumiyet karinesi, objektiflik ve gizlilik gibi ilkelere riayet edilmelidir. Etik ihlali durumları ve soruşturma kuralları önceden belirlenmiş ve kamuya açık olmalıdır. Soruşturma sürecinde tüm iddialara karşı, soruşturulan araştırmacılara adil bir savunma hakkı da verilmelidir. Hakkında işlem yapılacak araştırmacıya, ihlalin ağırlığıyla orantılı işlem yapılmalı ve kişi aklandığında ise itibarı iade edilecek bir şekilde muamele görmelidir.³⁰⁴

3.4. Temel Etik İhlal Türleri

Türk Hukukunda, bilimsel araştırma ve yayım etiğinin hukuki rejimi esas olarak Yükseköğretim Kanununda ve Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayım Etiği Yönergesinde (YÖK BAYE Yönergesi) düzenlenmiştir. Ancak, Anayasanın bilim özgürlüğüne (m. 27) ve akademik özgürlüğe (m. 130/4) ilişkin düzenlemeleri³⁰⁵ ile Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesinin alıntı (m. 10) ve Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun (FSEK) (m. 35) iktibas serbestisi hakkındaki düzenlemeleri, doğrudan bağlantılı olduklarından, bilimsel araştırma ve yayım etiğinin hukuki rejimi içindedir. Bilim özgürlüğü ve

³⁰³ ALLEA, “Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu”, s. 10-11.

³⁰⁴ a.g.e., s. 11-12.

³⁰⁵ Bkz. § 1.6.'da Bilim Özgürlüğü ve Akademik Özgürlük başlığıyla incelenmiştir.

akademik özgürlük kavramları daha önce incelenmiştir. FSEK kapsamında alıntı ve alıntının hukuki şartları ise etik ihlal türlerinden sonra incelenecektir.

Doçentlik Yönetmeliği ve ÜAK BAYE Yönergesi de akademiyle bağlantılı başka düzenlemelerdir. Ancak, bu düzenlemeler YÖK BAYE Yönergesine göre daha dar kapsamlıdır. Doçentlik Yönetmeliği'nin³⁰⁶ amaç ve kapsamı belirleyen 1'inci maddesinde;

“doçentlik başvurusu yapabilme şartları, doçentlik sürecinin yürütülmesi, Üniversitelerarası Kurul tarafından belirlenen intihal, diğer bilimsel araştırma ve yayın etiği ve disipline aykırılık iddiaları kapsar”

demiştir. ÜAK BAYE Yönergesinin 2'nci maddesinde ise kapsam olarak;

“doçentlik başvurusunda bulunan adaylar tarafından yapılan her tür bilimsel araştırma ve çalışmalar ile gerçekleştirilen bilimsel etkinlikler, desteklenen ve/veya yürütülen bilimsel araştırma-geliştirme projeleriyle ilgili araştırma ve yayın etiği konuları”

ifade edildiğinden, hem Doçentlik Yönetmeliği hem de ÜAK BAYE Yönergesi akademinin sadece doçentlik süreciyle ilgili olmaktadır. Dolayısıyla, her akademisyeni (profesör, öğretim görevlisi ve araştırma görevlilerini) ve öğrencileri kapsamamaktadır. Bu yüzden Doçentlik Yönetmeliği ve ÜAK BAYE Yönergesi'ne yeri geldikçe değinilecektir.

Bilimsel araştırmayı, araştırma ve yayın süreci olarak iki şekilde ele aldığımızda, burada sayılan temel etik ihlal türlerinin, bilimsel araştırma sürecinden ziyade, yayın süreci için söz konusu olduğu söylenebilecektir.³⁰⁷ Bu bağlamda, bilimsel araştırma sürecindeki etik kurallara *“bilimsel araştırma etiği,”* yayın sürecindeki etik kurallara *“yayın etiği”* ve hepsine birden de *“bilim etiği”* adı verilebilmektedir.

Şu an yürürlükteki YÖK BAYE Yönergesinden önce, YÖK Genel Kurulu'nun 29.08.2012 tarihli toplantısında alınan 2012.18.946 sayılı kararla *“Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”* adıyla bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemenin 5'inci maddesinde, *“Bilimsel Araştırma Etiğine İlişkin Temel İlkeler”* şeklinde araştırma sürecinde uyulması gereken bazı etik ilkeler

³⁰⁶ Doçentlik Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete, T. 15.04.2018 S. 30392.

³⁰⁷ Irzık ve Erzan, a.g.e., s. 22.

belirlenmiştir.³⁰⁸ Ancak, daha sonra 2016 yılında YÖK BAYE Yönergesi kabul edilince bu düzenleme de yürürlükten kalkmıştır.

YÖK'ün 2014 yılında üniversitelere göndererek benimsenmesini ve referans belge olarak uygulanmasını istediği “Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri” başlıklı³⁰⁹ belgede “3.1. Bilimsel araştırma ve yayın etiği” alt başlığında “bilimsel araştırma etiği” ile ilgili olarak;

“(a) Araştırmanın tasarımı ve yürütülmesinde yeterliliğe sahip olmak, araştırmanın yapılışı ve bulguların analizi sırasında öz eleştiri, dürüstlük ve şeffaflığı korumak, aynı konuda araştırma yapmış veya yapmakta olanların çalışmalarına saygılı olmak.

(b) Araştırma konusuna dürüst ve tarafsız yaklaşmak, araştırma sonuçlarını raporlarken açık ve dürüst davranmak, araştırmaya katılan herkesin katkısını görünür kılmak.

(c) Bilimsel bir çalışmanın, araştırma metodolojisi ve araştırma etiği uygun olması için araştırmaya başlarken, araştırma sürecindeki görevler ve yayınlarda oluşan tüm hakların dağılımını belirlemek.”

şeklinde araştırma süreciyle doğrudan ilgili kurallar belirlenmiştir. Ancak bu belgenin uygulama alanı ve akıbeti tespit edilememiştir.

YÖK BAYE Yönergesinde ise “Diğer etik ihlal türleri” içinde sayılan; “insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, araştırma ve deneylerde, hayvan sağlığına ve ekolojik dengeye zarar vermek, araştırma ve deneylerde, çalışmalara başlamadan önce alınması gereken izinleri yetkili birimlerden yazılı olarak almamak, araştırma ve deneylerde mevzuatın veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ilgili araştırma ve deneylere dair hükümlerine aykırı çalışmalarda bulunmak, araştırmacılar ve yetkililerce, yapılan bilimsel araştırma ile ilgili olarak muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ilgilileri bilgilendirme ve uyarma yükümlüğüne uymamak” gibi fiiller doğrudan bilimsel araştırma süreciyle ilgili fiiller olarak karşımıza çıkmaktadır.

³⁰⁸ YÖK Genel Kurulu'nun 29.08.2012 tarihli toplantısında alınan 2012.18.946 sayılı karar: “Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”

³⁰⁹ YÖK Başkanlığının 22.10.2014 tarih ve 339 (62074) sayılı yazısı “Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri”, s. 5.

Araştırma sürecinde, “bir başkasının kötü niyetli olarak araştırmaya müdahale etmesi, bilimsel görünümde ancak ticari amaçla araştırmalar yapılması,”³¹⁰ “başka araştırmacıların çalışmalarını geciktirmek ya da engellemek,” “araştırmada dürüstlük kurallarına uyulmamasını teşvik etmek veya bunları görmezden gelmek”³¹¹ gibi durumlar “bilimsel araştırma etiğine” aykırı örnek durumlardır.

Yükseköğretim Kanununun 53’üncü maddesinin 1 ile 5’inci fıkraları arasında, “uyarma” ile “üniversite öğretim mesleğinden çıkarma” cezası öngörülen fiiller yer almaktadır. Bu hükümlere ve YÖK BAYE Yönergesinin 4’üncü maddesinin 1’inci fıkrasının a ile e bentlerine göre; “*Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:*

a) İntihal

b) Sahtecilik

c) Çarpıtma

ç) Tekrar yayım

d) Dilimleme

e) Haksız yazarlık.” Bu eylemler aşağıda ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

3.4.1. İntihal

İntihal sözlükte;

“Kaynak göstermeden, yazarın adını belirtmeden bir eserden parçalar alma, kendinin imiş gibi gösterme veya bir eserin bütününi kendine mâletme, aşırma,”³¹² “başkalarının konularını benimseyip değişik bir biçimde anlatma,”³¹³ “bilimsel ya da sanatsal çalışmalarda, bir başkasının ürününün, görüşünün tümünü ya da bir bölümünü kaynak göstermeden kullanma; bilim ve sanat alanında hırsızlık”³¹⁴

gibi anlamlarla ifade edilmektedir. İngilizcede ise yaygın kullanımı plagiarism şeklindedir.

³¹⁰ Irzık ve Erzan, **a.g.e.**, s. 23-24;

³¹¹ ALLEA, “The European Code of Conduct for Research Integrity”, s. 8-9.

³¹² **Kubbealtı Lugatı**, <http://lugatim.com/s/intihal> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

³¹³ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

³¹⁴ **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**, TÜBA, <http://terim.tuba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

İntihal, FSEK’te düzenlenen iktibas serbestisine (m. 35) aykırı olarak “*yolsuz iktibas- usulsüz alıntı*” şeklinde gerçekleşen bir fiildir. Bu kanunda intihal kavramı kullanılmamış ve tanımı yapılmamıştır. Ancak, kanunda “*başkasına ait esere kendi eseri olarak ad koymak*” (m. 71/2), “*bir eserde kaynak göstermeksizin iktibasta bulunmak*” (m. 71/3) ve “*yetersiz, yanlış veya aldatıcı mahiyette kaynak göstermek*” (m. 71/5) şeklinde ifade edilen fiillerin intihal fiilini oluşturduğu kabul edilmektedir.³¹⁵ Yükseköğretim Kanunu’nda (m. 53/5-a) 2020 yılında yapılan değişiklikle birlikte kavram olarak değil, fiil olarak yer almıştır. Bundan önce 1998 yılında mülga disiplin yönetmeliğinde de kavram olarak değil fiil olarak yer almıştır. Kanunda yürürlükteki düzenlemeye göre;

“başkalarına ait özgün fikir, metot, veri veya eserleri bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendisine ait gibi göstermek”

şeklindeki fiil intihal fiilini oluşturmaktadır. Yükseköğretim Kanunu’nda intihal kavramı ise ilk defa 2023 yılında öğrencilerle ilgili yapılan disiplin düzenlemesi değişikliğinde (m. 54/1-c-6) yer almıştır. İntihal, hem kavram hem de tanım olarak ilk defa YÖK BAYE Yönergesinde (m. 4/1-a) şöyle yer almıştır;

“başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek.”

Kanundaki ve yönergedeki tanımlar, birebir aynı olmasa da aynı anlamlara sahip olduğu görülmektedir.

Doçentlik Yönetmeliği’ne bakıldığında ise, yönetmeliğin 1’inci maddesinde amaç ve kapsam olarak “*ÜAK tarafından belirlenen intihal iddialarından*” bahsetmekte ancak, diğer hükümlerde intihalin bir tanımının yapılmadığı ve fiil olarak da yer almadığı görülmektedir. Bu yönetmeliğin atıf yaptığı ÜAK BAYE Yönergesinde ise, YÖK BAYE Yönergesindeki intihal kavramı ve tanımı aynen yer almaktadır.

³¹⁵ Tekinalp, a.g.e., s. 157.

ALLEA'nın “Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu” belgesinde *intihal* “*asıl kaynağa uygun şekilde atıfta bulunmadan, başkalarının çalışma ve fikirlerini kullanmak*” şeklinde tanımlanmıştır.³¹⁶

İntihal, sahtecilik ve çarpıtma ile birlikte, bilimsel yayınlarda temel etik ihlal türlerinden birisidir. İntihalin tanımından hareketle, bir esere başka bir eserden işlenme yoluyla veya doğrudan, kısmen veya tamamen kaynağını göstermeden alıntı yapmak, izahtan vareste şekilde açık bir intihal fiilidir. Ancak intihal her zaman bu şekilde kolaylıkla anlaşılmaz.

Kanaatimizce, YÖK BAYE Yönergesinde geçen “*Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini...*” ifadesinde kavramlarla ilgili bazı sorunlar bulunmaktadır. Bu ifadede geçen eser kavramı FSEK kapsamında koruma altındadır. Ancak ifadedeki “*özgün fikir, metot ve veri*” kavramları FSEK bakımından tartışmalıdır. Öyle ki, Yargıtay HGK tarafından verilen bir kararın gerekçesinde;

“intihalden bahsedebilmek için her şeyden önce kıyaslamaya konu fikri ürünlerin eser olması gerekmektedir. Korunan şey aslında o eserdeki hususiyettir. ...

Benzerliğin eserin hususiyet taşıyan bölümüne ilişkin olup olmadığı değerlendirmesi, her şeyden önce, ilk eserin nicelik ve nitelik olarak iyi tahlil edilmesi, esere tanınması gereken korumanın derinliğinin belirlenmesi ve korunabilir parçaların varsa korunamayan bölümlerden ayrılmasını gerektirir. ...

Gerçekten de benzerlik, aynı alanda üretilmiş eserlerde bulunması mümkün, soyut fikir, konu, yöntem gibi olağan ve anonim unsurlara ilişkin veya sadece önceki eserden esinlenme mertebesinde kalmış ise, bu meşru bir kullanım sayılmalıdır. Zira biçime bürünmemiş soyut fikir, tema, araştırma konusu veya yöntem, anonimleşmiş söz, formüller fikir ve sanat eserleri hukuku kapsamında korunamaz, bunlar ilk eser sahibine atfedilemez. Bu sebeple ilk eserin hangi bölümlerinde hususiyet bulunduğu ve bunun özgünlük seviyesi belirlendikten sonra, sonraki çalışma ile kıyaslanması gerekir. Başka bir deyişle benzerlik içeren bölümler, önceki eserin sahibinin hususiyetini

³¹⁶ ALLEA, “The European Code of Conduct for Research Integrity”, s. 8.

yansıtan kısımlarına ilişkin ise, benzerliğin ya da alıntının hukuka uygun olup olmadığı irdelenmelidir.”³¹⁷

denilmiştir. Dolayısıyla FSEK anlamında bir eser haline gelmemiş, şekli bir dışavurumu olmamış, düşünce halindeki, soyut “özgün fikir, metot ve verilerin” korunması mümkün olmadığından, intihali de söz konusu olmayacaktır.

Yargıtay HGK’nın benzer gerekçeyle verdiği bir başka kararında ise doğrudan bilimsel eserlerle ilgili ayrıntılı bir yorum içeren başka gerekçesi de bulunmaktadır.

Yargıtay HGK’na göre;

“bilimsel eserlerde hususiyet muhtevadan ziyade ifade şeklindedir. Başka bir deyişle bilimsel eserlerin muhtevası oluşturulurken aynı alanda daha önce yapılan bilimsel çalışmalardan ve uzun süreli deney ve gözlemlerden büyük ölçüde yararlanılır. Bilimin ortaya koyduğu bulgular üzerinde kural olarak mülkiyet hakkı söz konusu değildir. Zira bunlar insanlığın ortak malı sayılır. Bu nedenle bilimsel eserlerde hususiyet tayini yapılırken içerikten çok şekle bakılır. Bilimsel eserlerde şekil ise; olguların, tabloların, formüllerin, sonuçların, düşüncelerin açıklanışı, yorumlanışı, sunulduğu yani bunların ifade edilmiş biçiminde oluşur. Başka bir deyişle bilimsel eserlerde korumanın kapsamını yorum ve düşüncelerin açıklanış şekli, stili ve dilin kullanışı gibi unsurlar teşkil eder. Bununla birlikte bilimsel eserde yer alan resim, şekil, tablo, grafik ve şema gibi unsurlar hususiyet taşımaları kaydıyla eserin ayrılmaz parçası sayılır ve eser kapsamında korunur.

Bilimsel eserlerdeki fikir, düşünce, teori, formül ve yöntemler bilimin gelişmesine engel olacağı endişesi nedeniyle koruma kapsamında yer almazlar. Gerçekten de bu endişeden dolayı Türkiye’nin de taraf olduğu hem Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Hakları Anlaşması’nda (TRIPS) hem de Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütünde (WIPO) korumanın ‘fikirleri, usulleri, işletme yöntemlerini veya matematiksel kavramları içermediği, sadece düşünceyi ifade biçimini kapsayacağı’ hükme bağlanmıştır. Ancak fikri hukuk koruması dışında tutulan söz konusu unsurlar gerekli şartların varlığı hâlinde genel hükümler kapsamında korunabilmektedir. ...

Bilinen yöntemler üzerinden yapılan istatistiki çalışma sonuçlarının tablo hâline getirilmesinin fikri faaliyet ürünü olduğu tartışmasız olmakla birlikte, böyle bir yöntemin FSEK anlamında sahibinin hususiyetini yansıtan ve anılan Kanun kapsamında korunması gereken birer eser olarak

³¹⁷ Yargıtay HGK, T. 14.06.2023, E. 2022/219, K. 2023/631.

nitelendirilmesi mümkün değildir. Zira bir fikri ürünün elde edilmesi için kullanılan işletme metodu, yöntem ya da matematiksel kavramlar vb. faaliyetler eser olarak korunamaz....

O hâlde davacının eserlerinde yer alan tabloların konusunun planlanması ve deneklerin seçilmesi faaliyeti ve laboratuvar sonuçlarının bilimsel metotlar kullanılarak tablo hâline getirilmesi, aynı konuda bilimsel çalışma yapan başka uzmanların da başvurabileceği ve benzeri sonuçları elde edebileceği bir yöntem olması nedeniyle mahkemece bu faaliyetlerin davacının hususiyetini yansıtan birer eser olarak kabul edilmesi ve buradan hareketle davalıların eyleminin 'intihal' oluşturduğu sonucuna varılması isabetli değildir.”³¹⁸

denilmiştir. Buna göre; bilimsel eserlerdeki “*resim, şekil, tablo, grafik ve şema gibi unsurlar hususiyet taşımaları kaydıyla*” FSEK bağlamında korunmaktadır. Fakat, “*bilimsel eserlerdeki fikir, düşünce, teori, formül ve yöntemler bilimin gelişmesine engel olacağı endişesi nedeniyle koruma kapsamında yer almazlar.*” Dolayısıyla YÖK BAYE Yönergesinde, intihal tanımında geçen “*özgün fikir, metot ve verinin,*” başka bilim insanları veya akademisyenler tarafından ortaya çıkarılması mümkün bilimsel fikir, yöntem ve veri olması halinde, hususiyet taşımayacağı ve intihal olmayacağı ifade edilmiştir.

Bilimsel eser; dil, yazı ve sahibinin hususiyetini taşıdığından, doğrudan yapılacak alıntı açık bir şekilde belirlidir. Bu durumda kaynak gösterilmediği takdirde intihal fiilinin gerçekleştiğinden söz edilebilir. Ancak, mealen dediğimiz, yani dil ve yazı bakımından aynı olmayan anlamsal alıntılarda intihal hususu nasıl anlaşılacaktır? FSEK bağlamında korunan eser sahibinin hususiyeti olduğundan, intihal fiilinin oluşabilmesi için dil ve yazının aynen alınmasına gerek yoktur. Alıntı yapılan eserdeki hususiyetin, alınan esere kaynak gösterilmeden geçmesi halinde intihalın gerçekleştiği söylenebilecektir. “*İntihal için ana şart, eserin sahibinin hususiyetinin aynen başka esere geçmesidir.*”³¹⁹ Bu durumda kişi başkasının hususiyetini, kaynak belirtmeden kendisininmiş gibi göstermiş olduğu için intihal fiili gerçekleşmiş olacaktır.

³¹⁸ Yargıtay HGK, T. 20.02.2020, E. 2017/7, K. 2020/185.

³¹⁹ Tekinalp, a.g.e., s. 156.

Doktrinde intihalin bir türü olarak “*kendinden intihal*” kavramı da tartışılmaktadır. Yükseköğretim Kanununun disipline ilişkin düzenlemelerinde ve YÖK BAYE Yönergesinde etik ihlal türleri içerisinde “*kendinden intihal*” kavramı bulunmamaktadır. Esasen, eser sahibinin kendi hususiyetini başka eserinde tekrar etmesi intihal olarak nitelendirilmez. Çünkü, intihal başkalarının eserlerinden yapılan bir fiildir. “*Kendinden intihal,*” eser sahibinin kendi eserini tekrar etmesi olduğundan, şartlara göre “*tekrar yayım*” veya “*dilimleme*” olarak değerlendirilebilecektir.³²⁰ Böyle bir durum bilimsel olarak uygun görülmemiş, yaptırımı olmasa da “*saygısızlık ve iyi niyeti kötüye kullanma*” olarak değerlendirilmiştir.³²¹

İntihalin bir başka türü de başkasının eserine kendi adını vermektedir. Burada usulsüz bir alıntı söz konusu olmamakta, bir eserin tümüne, eser sahibi olarak başka bir kişinin adı verilmekte ve dolayısıyla “*başkasının eseri sahiplenilmektedir.*” Bu durumda intihal suretiyle eser sahipliği gerçekleşmekte ve eser sahipliği hakkında bir uyuşmazlık ortaya çıkmaktadır.³²² Ancak, böyle bir duruma çok sık rastlanmamaktadır. Zira, yayınlanmış bir eserin tekrar bütünüyle intihali çok zor olmakla birlikte, henüz yayınlanmamış bir eserin de bütünüyle intihali ise nadiren söz konusu olabilmektedir.³²³

Fikri haklar uygulamasında etkilenme, esinlenme ve fikri örtüşme gibi durumların intihal olup olmayacağı tartışılmaktadır. Etkilenme, eser sahiplerinde sıkça görülen bir durumdur. Bir eser sahibi, başka bir eserin veya bir fikrin etkisi altında kalarak ancak kendi hususiyetini taşıyan bağımsız bir eser meydana getirebilir. Bu durumda alıntı şartları uygunsa intihalden söz edilemez. Bağımsız bir eser söz konusu olduğundan dolayı ayrıca işleme eser sayılmaz. Bu durum “*serbest kullanmayla*” ifade edilmektedir.³²⁴

³²⁰ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 158; Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 366-367.

³²¹ Ayşe Erzan, “Yayın Ahlakı”, **Bilim Etiği El Kitabı**, (Ed. Ayşe Erzan), Ankara: TÜBA Yayınları, 2008, s. 43.

³²² Tekinalp, **a.g.e.**, s. 158.

³²³ Tekinalp, **a.g.m.**, s. 78.

³²⁴ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 134; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 76.

Esinlenme ya da diğer adıyla ilham, “*ruhta meydana gelen ve yaratıcılığa iten coşku ve içe doğma*” anlamına gelmektedir.³²⁵ Bir eserdeki sahibinin hususiyetini taşıyan dil ve ifadeye bağlı kalmaksızın, “*şekil ve içeriği*” aynı olmaksızın, bir eserdeki düşüncenin başka bir eser yansıması esinlenme veya ilham kabul edilerek “*serbest kullanma*” sayılmaktadır.³²⁶ Zira, bilimsel eserlerde fikri haklar, düşünceleri değil dil ve ifade ediliş tarzını koruma altına almaktadır. Dolayısıyla etkilenme ve esinlenme serbest kullanma içinde sayılarak intihal sayılmamaktadır.

Fikri örtüşme veya fikir örtüşmesi ise “*farklı kişilerin, aynı düşünceyle, aynı konuda, tesadüfen, benzer eserler*”³²⁷ ortaya çıkartmalarıdır. Fikri örtüşme, tesadüfen gerçekleştiği için etkilenme, esinlenmeden farklıdır. Aynı zamanda fikri örtüşme; intihalden de farklıdır.³²⁸

İntihal fiiline neden olan “*yolsuz iktibas- usulsüz alıntı*” hakkında, alıntının FSEK’teki hukuki şartları başka bölümde incelenecektir. Kısaca değinilecek olursa, alıntının küçük/kısa veya büyük/uzun yapılabilmesi mümkün olmaktadır. Bir bilimsel eserde büyük/uzun alıntı yapılması veya çok sayıda alıntı yapılmasının, kaynak gösterilmesi halinde, her zaman intihal olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Böyle durumlarda somut olayın niteliğine göre başka fikri haklara veya bilim etiğine aykırılık söz konusu olabilir.³²⁹

3.4.2. Sahtecilik

Sahtecilik, intihal ve çarpıtma ile birlikte bilimsel yayınlarda temel etik ihlal türlerinde sayılmaktadır. Sahtecilik sözlükte, “*sahte işler yapma,*” ve sahte kelimesi de “*uydurma, gerçek olmayan, yapmacık*” olarak tanımlanmıştır.³³⁰ İngilizcede fabrication olarak ifade edilmektedir. Yükseköğretim Kanunu’nda ilk defa 2020 yılında yapılan değişiklikte (m. 53/4-g) kavram olarak değil fiil olarak çarpıtma fiiliyle birlikte yer almıştır. Hem kanundaki hem de YÖK BAYE Yönergesindeki (m. 4/1-a) tanım aynıdır. Bu fiile yönergede tek başına bir kavram ve fiil olarak

³²⁵ **Kubbealtı Lugatı**, <http://lugatim.com/s/ilham> (Erişim Tarihi: 15.09.2023)

³²⁶ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 135;

³²⁷ Ceritoğlu Sengel, **a.g.e.**, s. 91.

³²⁸ **a.g.e.**, s. 91-93, 129.

³²⁹ Tekinalp, **a.g.m.**, s. 84.

³³⁰ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

“bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak” şeklinde tanımlanmıştır. Bilimsel araştırmalarda sahtecilik, ALLEA’ya göre “uydurma” olarak ifade edilmiş ve “sonuçları uydurup gerçekmiş gibi kaydetmek” diye tanımlanmıştır.³³¹ Ancak YK BAYE Yönergesindeki tanımda ayrıca “tahrif edilmiş veriler kullanmak” da bilimsel sahteciliğin bir türü olarak sayılmıştır.

Tahrif sözlükte, “bir şeyin aslını bozma; değiştirme”³³² anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, gerçekte var olmayan, uydurulan şey sahtecilik; aslen var olan şeyi bozarak değiştirmek ise tahrif etmektir. Tahrif etme fiili çarpıtma olarak ele alınmıştır. Sahtecilik fiili ise aynı zamanda çarpıtma yapılan verileri kullanmaktır.

Bilim insanı, gerçekte bilimsel bir araştırma yapmadan, tecrübe, hayal gücü ve mantık yoluyla, birbiriyle uyumlu görünen bilgiler yaratıp, bu bilgilerle bir hüküm ve çıkarımda bulunarak sonuca ulaşırsa, burada sahtecilik fiilinden söz edilebilecektir.³³³

Bilimsel araştırma ve yayınlarda sahtecilik konusunda Danıştay kararlarına yansıyan uyuşmazlıklarda, etik ihlal olarak sahtecilik ile TCK anlamında sahtecilik suçunun bazen karışıklığa neden olabildiği de görülmüştür. Danıştay kararından öğrendiğimize göre;

“Ancak, şüpheliye isnat edilen bu eylemin, bilimsel bir eserde intihal dışında yayın ve araştırma etiğine aykırılık olarak tanımlandığı, mevzuatta ise, intihal dışında yayın ve araştırma etiğine aykırılığın varlığının tespit edilmesi halinde bu durumun bir raporla niversitelerarası Kurula bildireceğinin ve ilgili aday hakkında yükseköğretim disiplin mevzuatı hükümlerine göre derhal soruşturma yapılacağının hükme bağlandığı, dolayısıyla şüpheliye isnat edilen sahtecilik yoluyla etik ihlali yapmak şeklindeki eylemin cezai niteliğinin bulunmadığı ve dolayısıyla suç oluşturmadığı anlaşılmıştır.”³³⁴

Bu bağlamda, niversitenin ilgili hakkındaki sahtecilik iddiasını etik ihlal ve TCK bağlamında karıştırarak aynı zamanda suç olarak soruşturma yaptığı ve lüzumu

³³¹ ALLEA, “The European Code of Conduct for Research Integrity”, s. 8.

³³² Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

³³³ TÜBA Bilim Etiği Komitesi, **Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları**, Ankara: TÜBA Yayınları, 2002, s. 38-39.

³³⁴ Danıştay 1. D. T. 02.11.2016, E. 2016/520, K. 2016/1494.

muhakemesine karar verildiği, ancak Danıştay'ın da doğru bir karar ile bu eylemin TCK anlamında suç olmadığına ve lüzumu muhakeme kararının bozulmasına karar verdiği anlaşılmaktadır.

3.4.3. Çarpıtma

Çarpıtma, sahtecilik etik ihlal türüyle bağlantılı bir fiildir. Sözlükte mecaz anlamıyla “*gerçek anlamından saptırmak*” şeklinde tanımlanmıştır.³³⁵ İngilizcede ise falsification şeklinde tanımlanmaktadır. Çarpıtma, Yükseköğretim Kanunu'nda (m. 53/4-g) ilk defa 2020 yılında sahtecilik fiiliyle birlikte kavram olarak değil, fiil olarak yer almıştır. YÖK BAYE Yönergesinde sahtecilik tanımında tahrif etme olduğu gibi, çarpıtmanın tanımında da tahrif etme vardır. Kanunda sahtecilik fiiliyle birlikte yer alan çarpıtmanın tanımı YÖK BAYE Yönergesinde (m. 4/1-c) de aynı şekilde şöyle tanımlanmıştır;

“araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek.”

ALLEA'ya göre ise çarpıtma yerine “*tahrif etme*” tercih edilmiştir. Buna göre;

“araştırma materyallerini, ekipmanlarını veya süreçlerini manipüle etmek, verileri veya sonuçları gerekçesiz olarak değiştirmek, çıkarmak veya gizlemek”

çarpıtma şeklinde bir etik ihlal türüdür. Anlaşılacağı gibi, yönergedeki sahtecilik ve çarpıtma tanımları aslında birbiriyle bağlantılı tanımlardır.

Sahtecilik veya tahrifat yapan kişi, bilimsel araştırmada verileri kasten değiştirmektedir. Bilim insanı veya akademisyeni bu kasta iten şeyin ne olduğunu tam olarak kestiremeyiz. Sahtecilik veya tahrifatın, bilimsel yayınlarda anlaşılması ve tespit edilmesi çok ciddi bir çalışma gerektirir.³³⁶ Danıştay'a göre burada gerçekleştirilen sahtecilik ya da tahrifat fiili sadece disiplin anlamında suç olup, ayrıca TCK bağlamında resmi/ özel belgede sahtecilik suçu sayılmadığından, cezai soruşturma gerektirmemektedir.³³⁷ Bir başka Danıştay kararında ise, çarpıtma

³³⁵ Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

³³⁶ Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları, s. 38.

³³⁷ Danıştay 1. D., T. 02.11.2016, E. 2016/520, K. 2016/1494.

yoluyla etik ihlal iddiasının da ceza soruşturmasına konu yapıldığı ancak Danıştay'ın “*çarpıtma yoluyla etik ihlali yapmak şeklinde şüphelilere isnat edilen eylemlerin, cezai niteliğinin bulunmadığı*” kararıyla ilgililer hakkındaki lüzumu muhakeme kararının bozulduğu anlaşılmaktadır.³³⁸

Bazı görüşlere göre sahtecilik veya çarpıtma türündeki etik ihlallerin, niceliksel verilerle alakalı olduğu bu yüzden hukuk araştırmalarında olağan şekilde rastlanılamayacağı iddia edilmektedir.³³⁹ Kanaatimizce söz konusu etik ihlallerin kapsadığı veriler sadece niceliksel veriler değildir. Araştırmada kullanılan literatür kaynakları da veri sayılmalıdır. Araştırmacının bu kaynakları sahte veya çarpıtma yoluyla üretmesi halinde sahtecilik ve çarpıtma söz konusu olabilecektir.

Çarpıtma hakkında Danıştay kararlarına yansımış çok az sayıda karar bulunduğu görülmektedir. Danıştay bir kararında; insan deneklerine ilişkin tahlillerin veterinerlik fakültesi laboratuvarında yapılmasına rağmen, hastane biyokimya laboratuvarında yapılmış gibi yapılmış gibi gösterilerek yüksek lisans tezinde çarpıtma yapıldığı ve bu duruma göz yuman tez danışmanı akademisyenin “*görevi ihmâl*” suçu yönünden yeterli şüphe olduğu ve lüzumu muhakemesi gerektiğine, aynı zamanda bu suçla illiyet bağı olan veterinerlik fakültesi akademisyenleri hakkında da soruşturma yapılması gerektiğine karar vermiştir.³⁴⁰

3.4.4. Tekrar Yayım

Tekrar yayım da diğer etik ihlaller gibi Yükseköğretim Kanunu'nda (m. 53/4-j) ilk defa 2020 yılında fiil olarak yer almıştır. Tekrar yayım, kavramdan da anlaşılabilirliği gibi bilimsel araştırma sürecinde yayınlarla ilgili bir etik ihlaldir. İngilizcede re-publishing, duplicate publication veya self-plagiarism olarak ifade edilmektedir. Kanundaki ve yönergedeki tanım aynıdır. YÖK BAYE Yönergesinde (m. 4/1-ç) “*mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu tanım dolayısıyla, tekrar yayımın esasen tek başına bir etik ihlal türü olduğunu söyleyemeyiz. Zira, bu fiilin bir etik ihlal olarak sayılabilmesi için, tekrar eden yayınların “*akademik atama ve*

³³⁸ Danıştay 1. D., T. 02.03.2016, E. 2015/1653, K. 2016/259.

³³⁹ Odman Boztosun, Sert Sütçü ve Kaya, **a.g.e.**, s. 106.

³⁴⁰ Danıştay 1. D., T. 07.11.2019, E. 2019/1570, K. 2019/1513.

yükselmelerde ayrı yayınlarmış gibi” gösterilmesi de gerekmektedir.³⁴¹ Yani bir akademisyenin tekrar yayım yapması mümkün olmakla birlikte, bunları akademik atama ve yükselmelerde, doçent olurken veya profesör olurken, bağımsız eserlermiş gibi göstermemesi gereklidir.

ÜAK’a yapılan bir doçentlik başvurusunda, tespit edilen tekrar yayım etik kural ihlali tespitine karşı idare mahkemesinde açılan davada, Ankara Bölge İdare Mahkemesi tarafından, idare mahkemesinin gerekçelerine göre istinaf başvurusu kesin olarak reddedilmiştir. İdare mahkemesi ise alınan bilirkişi raporunda yer verilen şu tespitleri hükmüne esas almıştır;

“dosyaya sunulan bilirkişi raporunda; akademik çalışmalarından A5 ile gösterilen yayının 3 yazarlı bir çalışma olduğu, bu çalışmasında 2016 yılında Manisa ilinden toplanan 251 adet salamura asma yaprağı örneğinde 327 pestisit kalıntısı tespit edildiği, A3 ile gösterilen yayının tek yazarlı olduğu, bu çalışmasında 2014, 2015 ve 2016 yıllarında Ege bölgesinden toplanan 666 salamura asma yaprağı örneği ile çalışıldığı, davacının savunmasında A3 ile gösterdiği yayınında 2014 yılındaki numunelerin İzmir, Aydın; 2015 yılındakilerin İzmir, Aydın ve Denizli; 2016 yılındaki numunelerin ise Manisa ilinden temin edildiğini ifade ettiği, A3 ve A5 no.lu yayınlarda 2016 yılına ait verilerin aynı ilden (Manisa), aynı yıl (2016) ve aynı sayıda (251 adet) numunenin incelendiği ve aynı sonuca ulaşıldığı görüldüğü, dolayısıyla, A3 no.lu çalışmasındaki 2016 yılına ait verilerin tamamen A5 yayınındaki verilerle örtüşmekte olduğunun, sonuç olarak yapılan incelemede, davacının doçentlik başvurusunda belirtmiş olduğu yayınlarında aynı veriler kullanılmak suretiyle tekrar yayım yapmış olduğu görüldüğü”

Görülebileceği üzere, bilirkişi tarafından ilgilinin aynı bilimsel verilerle tek ve üç yazarlı olarak yaptığı yayımlar, dilimleme veya haksız yazarlık olarak değil tekrar yayım olarak değerlendirilmiş ve idare mahkemesi de bu raporu hükme esas almış, bölge idare mahkemesi tarafından da istinaf başvurusu kesin olarak reddedilmiştir. Bu bağlamda, kimi zaman, dilimleme ve tekrar yayım etik kural ihlallerinin, birbirine benzer niteliklerinden dolayı karıştırılabileceği görülmektedir.

³⁴¹ Gözler, **Ahntı ve Atıf Usulleri**, s. 368.

ÜAK tarafından bir başka doçent adayının eserlerinin incelenmesinde tekrar yayım tespit edildiği, bunun üzerine ilgili tarafından idare mahkemesinde dava açıldığı ve idare mahkemesi tarafından bilirkişi raporu alınarak davanın reddine karar verildiği görülmüştür. Mahkemece alınan bilirkişi raporunda;

“araştırmacının kendi çalışması dahi olsa intihal riskine maruz kalmamak için gösterilmesi gereken referansların gösterilmediği, söz konusu 5 çalışmanın ayrı yayınlar olarak kabul edilemeyeceği”

denilmiş, mahkeme gerekçesinde ise bilirkişi raporuna benzer şekilde, *“çalışmasında kendi eserleri dahi olsa referansların gösterilmediği anılan, beş yayının farklı yayın olarak nitelenemeyeceği”* denilerek, bu gerekçeyle tekrar yayım etik kural ihlali gerçekleştiği görüş ve kanaatine varılarak davayı reddetmiştir. Ankara Bölge İdare Mahkemesi ise idare mahkemesi kararına karşı yapılan istinaf başvurusunu hukuka uygun bularak kesin olarak reddetmiştir. Bu durumda, idare mahkemesinin gerekçesine göre, kişinin kendi eseri olsa bile kendisine referans göstermesi aksi halde tekrar yayım veya kendinden intihal etik ihlali ile karşı karşıya kalınabilecektir.

İncelenen doktrin görüşleri de kendinden intihali açıkça etik ihlal olarak tanımlanmadığından, yazarın kendi eserine atıf yapmaması ve kaynak göstermemesi halinde tekrar yayım etik kural ihlaline neden olunabileceğini belirtmiştir. Bu anlamda mahkeme kararının doktrin görüşüyle de uyumlu olduğu söylenebilir.

3.4.5. Dilimleme

Dilimleme de tekrar yayım gibi araştırma değil bilimsel yayınlarla ilgili bir etik ihlal türüdür. İngilizcede slicing veya salami-slicing olarak ifade edilmektedir. Yükseköğretim Kanunu'nda (m. 53/3-g) ilk defa 2020 yılında kavramı ifade edilmeden fiil olarak yer almıştır. Dilimleme kavramının tanımı kanunda ve YÖK BAYE Yönergesinde (m. 4/1-d) aynı şekilde;

“bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak”

olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre de *“tekrar yayım”* ile benzer şekilde bu fiil tek başına etik ihlal sayılmamakta ancak, *“akademik atama ve yükselmelerde”*

kullanılması halinde etik ihlal olmaktadır.³⁴² Kanaatimizce, bu tanımın aksi anlamından, “*araştırmanın bütünlüğünü bozulmadan, uygun parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayım*” yapılmasının mümkün olabileceği anlamı da çıkmaktadır. Örneğin, bazı bilimsel araştırma projelerinde, projenin her bir aşamasının projeden bağımsız olarak tek başına ayrı bir proje olabilmesi mümkündür. Bu durumda, her proje için ayrı bir yayım ortaya çıkabilecek ve bu yayınlar dilimleme sayılmayabilecektir.

3.4.6. Haksız Yazarlık

“*Haksız yazarlık*” da içtihatlarda, intihalden sonra en sık karşılaşılan etik ihlal türlerinden birisidir. “*Haksız yazarlık*,” eser sahipliği ve eser sahibinin birden fazla olması durumlarıyla ilgili bir etik ihlaldir. İngilizcede authorship manipulation olarak tanımlanmaktadır. Yükseköğretim Kanunu’nda (m. 53/3-h) ilk defa 2020 yılında fiil olarak yer almıştır. Kanunda ve yönergede aynı şekilde ifade edilen bu kavram, YÖK BAYE Yönergesinde (m. 4/1-e);

“aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek veya olan kişileri dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkartmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek”

olarak düzenlenmiştir. Dikkat edilecek olursa bu tanımın her unsurunda, yazarlıkla ilgili “*aktif katkı*” hususuna vurgu yapılmıştır.³⁴³ Bilindiği gibi, yazar sıralaması, “*akademik atama ve yükselmelerde.*” ÜAK “*Doçentlik Şartları’nda*” akademik teşvik ödeneği hesaplanmasında kullanıldığından, akademisyenin yapmış olduğu yayınların puanlamasında önem arz etmektedir.

Birden fazla araştırmacının bulunduğu bilimsel projelerde, her araştırmacının projeye katkısı olmakla birlikte nitelik ve nicelik olarak farklı olabilir. Projenin yapılmasında katkısı olmadığı halde üniversitede hatırlı olduğu için “*armağan yazarlık*,” ya da adının geçtiği yerde itibarlı olan bir kişinin yazar olarak belirtilmesi “*onursal yazarlık*” veya yayım puanı alınması amacıyla yazar olarak belirtilmesi “*hayali yazarlık*” olarak nitelendirilmekte olup bu durumlar birer etik ihlali kabul

³⁴² Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 368-369.

³⁴³ Odman Boztosun, Sert Sütçü ve Kaya, **a.g.e.**, s. 109.

edilmektedir.³⁴⁴ Bunun yanında, bir kişinin yazar olmasına rağmen, yazarlığa dahil edilmemesi aynı zamanda sahtecilik ve intihal fiillerine de meydana getirebilir.³⁴⁵

Danıştayın kararlarında ilginç bir etik ihlal olayını görüyoruz. Birden fazla yazarlı bir makale yayınlanması için bir dergiye gönderildikten sonra yazarlar arasında, yazar adı sıralaması ve esere katkı konusunda uyuşmazlık çıkmıştır. Daha önce incelendiği gibi akademik atama ve yükseltmeler ile akademik teşvik puanı hesaplanmasında yazar sıralamasına göre farklı puanlar verilerek hesaplama yapılmaktadır. Bunun için birinci yazar ile diğer yazarlar farklı puan alabildiğinden yazar sıralaması önem arz etmektedir.

Davada, yazarlar arasındaki bu uyuşmazlığa rağmen, bir yazar tarafından, makale yayınlanmak üzere bir dergiye gönderilmiş ve bunun için yazarlardan birisinin imzasının taklit edildiği ileri sürülmüştür. Bu iddialar karşısında Üniversite tarafından yapılan soruşturmada etik ihlal bulunmadığına karar verilmiş, bunun üzerine yerel mahkemede açılan davada ise “etik ihlal bulunmadığına” dair işlemin, bu iddiaların araştırılmadığı ve eksik inceleme ile karar verildiği gerekçesiyle iptaline karar vermiştir. Danıştay tarafından bu karar onanmış, akabinde karar düzeltme istemi de reddedilmiştir. Danıştay da iddiaların araştırılarak, gerekirse bilirkişiler marifetiyle incelenmesi ve neticesine göre etik ihlal bulunup bulunmadığının tespit edilmesini istemiştir.³⁴⁶ Dolayısıyla üniversite tarafından iddiaların araştırılması ve gerekirse bilirkişiye incelenmesi gerekmektedir.

Haksız yazarlık konusunda da Danıştayın çok fazla kararı bulunmadığı anlaşılmaktadır. Danıştayın bir kararında yazarın;

“bir proje kapsamında Almanya’da misafir araştırmacı olarak bulunduğu, burada elde ettiği bulguları bir kongreye üç yazarlı bildiri olarak sunduğu bildiriye 2005 yılında ...Dergisinde tam metin olarak tek yazarlı yayınladığı yine 2004 yılındaki kongrenin tam metnin yayınlandığı 2006 yılında bu bildirin ise üç yazarlı olarak sunulduğu”

iddiası üzerine üniversite tarafından bilirkişi incelemesi yaptırıldığı ve idare mahkemesinin de bu bilirkişi raporuna istinaden hukuka aykırılık bulunmadığına

³⁴⁴ Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları, s. 26-27.

³⁴⁵ Erzan, a.g.e., s. 45.

³⁴⁶ Danıştay 8. D. T. 15.10.2020, E. 2016/6951, K. 2020/4457.

karar verdiği anlaşılmıştır. Danıştay ise; üniversitenin davanın bir tarafı olduğu, dolayısıyla üniversite tarafından yaptırılan bilirkişi incelemesinin tarafsızlık ilkesine aykırı olacağından idare mahkemesince yeniden bilirkişi incelemesi yapılmak üzere bozma kararı vermiştir.³⁴⁷ Bu anlamda, üniversiteler tarafından yapılan incelemeler, aynı zamanda davanın tarafı da olduklarından idare mahkemelerinde hükme esas alınamayacaktır.

Danıştay, haksız yazarlıkla ilgili başka bir kararında;

“nitelendirmelerin hukuk dışında, teknik bilgiyi gerektirdiği, etik ihlale konu makalenin yayınında haksız yazarlık yoluyla etik ihlalde bulunma hususunun hakimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgiyle çözümlenmesinin mümkün olmadığı”

sonucuna vararak, *“uyuşmazlığın çözümlü amacıyla bilirkişi incelemesi yaptırılması”* için idare mahkemesi kararını bozmuştur.³⁴⁸ Bu sebeple, idare mahkemelerinde etik ihlal iddialarının, hâkimin hukuki bilgisiyle tek başına çözebileceği uyuşmazlıklardan olmadığı ve çözümlenmesi için bilirkişiye müracaat edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Ankara Bölge İdare Mahkemesi tarafından verilen bir kararda, bir üniversitede *“haksız yazarlık”* etik kural ihlali iddiasıyla yapılan soruşturmada,

“davacının etik ihlal iddiasına konu eserlerinden hangisi hakkında inceleme yapıldığı belirtilmemiş... etik ihlali iddialarına konu eserleri ile ilgili açıklamasının istenilmediği herhangi bir bilimsel raporlama ve değerlendirme yapılmadığı gibi haksız yazarlık şeklindeki ihlalin ne şekilde yapıldığının somut bir şekilde açıkça belirtilmediği, dolayısıyla davacının eserinde etik ihlali olduğunun somut ve bilimsel gerekçelere dayandırılmadığı görölmektedir”

denilerek davanın reddine karar veren idare mahkemesi kararını kaldırmış ve kesin olarak işlemin iptaline karar vermiştir.³⁴⁹ Bundan dolayı da etik ihlal iddiasından, aleyhine iddiada bulunulan kişinden açıklama ya da savunma alınarak, iddiaların bilimsel kurallar kapsamında incelenmesi ve soyut kurala uyan somut durumun ne şekilde gerçekteştiğinin ortaya konulması gerekmektedir.

³⁴⁷ Danıştay 8. D. T. 14.03.2018, E. 2015/14485, K. 2018/1393.

³⁴⁸ Danıştay 8. D. T. 08.10.2020, E. 2016/8077, K. 2020/4219; Danıştay 8. D. T. 08.10.2020, E. 2016/8159, K. 2020/4218.

³⁴⁹ Ankara Bölge İdare Mahkemesi 4. İdari Dava Dairesi T. 14.02.2020, E. 2019/3667, K. 2020/309.

3.5. Diğer Etik İhlaller

YÖK BAYE Yönergesi sisteminde altı temel etik ihlal türünden başka on dört etik ihlal türü diğer etik ihlaller olarak belirtilmiştir. Bu fiiller Yükseköğretim Kanununun 53'üncü maddesinin 1 ila 4'üncü fıkralarında, "uyarma" ile "kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme" cezası öngörülen fiillerinde düzenlenmiştir. Yönergenin 4'üncü maddesinin 2'nci fıkrasında bu etik ihlaller şöyle sayılmıştır:

- a) Destek alınarak yürütölen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemek,
- b) Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmalarını, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanmak,
- c) İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek,
- ç) İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda ve diğer klinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak,
- d) İncelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak,
- e) Bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak,
- f) Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak etik ihlal isnadında bulunmak,
- g) Bilimsel bir çalışma kapsamında yapılan anket ve tutum araştırmalarında katılımcıların açık rızasını almadan ya da araştırma bir kurumda yapılacaksa ayrıca kurumun iznini almadan elde edilen verileri yayımlamak,
- h) Araştırma ve deneylerde, hayvan sağlığına ve ekolojik dengeye zarar vermek,
- ı) Araştırma ve deneylerde, çalışmalara başlamadan önce alınması gereken izinleri yetkili birimlerden yazılı olarak almamak.
- i) Araştırma ve deneylerde mevzuatın veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ilgili araştırma ve deneylere dair hükümlerine aykırı çalışmalarda bulunmak.
- j) Araştırmacılar ve yetkililerce, yapılan bilimsel araştırma ile ilgili olarak muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ilgilileri bilgilendirme ve uyarma yükümlüğüne uymamak,

k) Bilimsel çalışmalarda, diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri ve bilgileri, izin verildiği ölçüde ve şekilde kullanmamak, bu bilgilerin gizliliğine riayet etmemek ve korunmasını sağlamamak,

l) Akademik atama ve yükseltmelerde bilimsel araştırma ve yayınlara ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunmak.”

Benzer şekilde düzenleme yapılan ÜAK BAYE Yönergesinin 4'üncü maddesinin 2'nci fırcasında ise; doçentlik ve doçent adaylığı sürecine ilişkin yukarıdaki düzenlemelerden farklı olarak,

“k) Akademik teamüllere aykırı olarak bir doçent adayında etik açıdan beklenmeyen tutum ve davranışlarda bulunmak.

l) Başvuru dosyasında mevcut olmayan bir dergiyi mevcut, yahut indekslerde taranmayan bir dergiyi taranıyor gibi göstererek, ya da hakemli olmayan bir dergiyi hakemli olarak belirterek yayın yapmak”

şeklindeki hükümler yer almaktadır. Ancak ÜAK BAYE Yönergesinden, 2016 yılında “Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak etik ihlal isnadında bulunmak,” ifadesi çıkartılmıştır.³⁵⁰

3.6. Etik İhlal ve Hukuka Aykırılık Sayılmayan Haller

Bilim insanı, akademisyenler, editörler veya bu konuda soruşturma yapan kişi veya kurullar, etik ihlalin birçok durumu söz konusu olduğunda tereddüt yaşayabilecektir. YÖK BAYE Yönergesinin 5'inci maddesinde;

“bir başkasının özgün üslup ve ifadesinin aynen kullanmamak şartıyla, anonim bilgilerin, bilim alanlarının temel bilgilerinin, matematik teoremleri ve ispatları gibi önermelerin çalışmalarda kullanılması etik ihlal olarak değerlendirilemez”

denildiğinden, FSEK eser tanımına ve koruma alanlarına uygun şekilde, hususiyete ilişkin “özgün üslup ve ifade” vurgusu yapılarak, “anonim bilgiler, bilim alanlarının temel bilgileri, matematik teoremleri ve ispatları gibi önermelerin” bilimsel eserlerde kullanılması YÖK BAYE Yönergesi uyarınca etik ihlal sayılmamaktadır.

TCK m. 226'da müstehcenlik suçu düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre müstehcen içerikli yayın yapılması karşısında hapis cezaları öngörülmüştür. Ancak m.

³⁵⁰ ÜAK BAYE Yönergesi, https://www.uak.gov.tr/Documents/mevzuat/2023/uakBilimselArastirmaveYayinEtigiYonergesi_05042023.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2023)

226/7 hükmünde, bilimsel eserler, hukuka uygun olarak değerlendirilmiş ve kapsam dışında tutulmuştur. Ancak, bu bilimsel eserin alenileşme şekli, bilimsellikten uzaklaşırsa suç meydana gelebilecektir.³⁵¹

Kişisel verilerin korunması bakımından, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) m. 5/1 hükmüne göre kural olarak, “*kişisel veriler ilgili kişinin açık rızası olmaksızın işlenemez.*” Ancak birçok bilimsel araştırmada, özellikle tıp araştırmalarında kişilerden biyolojik örnekler alınmakta ve bunlar kişisel verilerle birlikte işlenmektedir. Dolayısıyla, bir yanda “*bilim özgürlüğü*” diğer yanda “*kişisel haklar*” karşı karşıya gelebilmektedir.³⁵² YÖK BAYE Yönergesi m. 4/2-k hükmüne göre bilimsel araştırmada “*kişilerden elde edilen verilerin, izin verildiği ölçüde kullanılması, gizliliğine riayet edilmesi ve korunması*” gerekmektedir. Yani kişisel veriler korunarak ve gizliliğine riayet edilerek, bilimsel araştırmanın yapılması mümkündür.³⁵³ Zira KVKK m. 28/1-c hükmüne göre de kişisel verilerin “*özel hayatın gizliliğini veya kişilik haklarını ihlal etmemek ya da suç teşkil etmemek kaydıyla, bilimsel amaçlarla işlenmesi*” halinde bu kanun hükümleri uygulanmayacak, böylece etik ihlal ve hukuka aykırılık da söz konusu olmayacaktır.

Türk doktrininde “*bilimsel etik/ bilim etiği*” olarak ifade edilen kavram, uluslararası literatürde “*bilimsel dürüstlük (scientific integrity)*” veya “*araştırma dürüstlüğü (research integrity)*” kavramıyla ifade edilmektedir.³⁵⁴ Bilim insanlarının ve araştırmacıların dürüst davranmaları gerektiğine ilişkin bu kuralların aksine hareket edilecek olursa, “*etik ihlal*” olarak gerçekleşen durum ise “*araştırmada/ bilimsel suistimal/ kötü davranış (research/ scientific misconduct)*” şeklinde tanımlanmaktadır.³⁵⁵

Bilimsel dürüstlük/ araştırma dürüstlüğü kavramını, medeni hukukun temel ilkelerinden “*dürüstlük kuralının*” bilimsel ve akademik alana bir yansıması olarak görebiliriz. Yani akademisyen, bilim insanı veya araştırmacı, bilim özgürlüğü hakkını kullanırken aynı zamanda “*dürüstlük kuralına*” uymak ve araştırmasında “*doğruluk*”

³⁵¹ Gökhan Taneri, “Müstehcenlik Suçu”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIII, S. 1, 2018, s. 603-605.

³⁵² Elif Küzeci, *Kişisel Verilerin Korunması*, İstanbul: Onikilevha Yayıncılık, 4.b., 2020, s. 110-112. **a.g.e.**

³⁵⁴ Bkz. **ALLEA**, “The European Code of Conduct for Research Integrity”, s. 5.

³⁵⁵ **Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları**, s. 35-37; **ALLEA**, “The European Code of Conduct for Research Integrity”, s. 10.

ve güven üzerine” davranmak zorundadır. Böylece bilim insanı/ araştırmacı, araştırmasında dürüst davranarak, bilim özgürlüğü hakkını bilimin amacı dışında kullanmayarak da hakkını kötüye kullanmamış olur.³⁵⁶

Bilim insanı veya araştırmacının, “dürüst davranarak, doğruluk ve güven üzerine” çalışma yapmasının yanında, araştırmasını “dikkatli ve özenli” olarak da yapması gerekir. “Dikkatsiz ve özensiz,” yani disiplinsiz bir şekilde araştırma yapılması halinde, “kasıtlı olmayan, iyi niyetli” eksik ve hatalar,³⁵⁷ “etik ihlal” veya “araştırmada/ bilimsel suistimal/ kötü davranış (research/ scientific misconduct)” olarak tanımlanmamakta, “dürüst hata (honesty error)” olarak nitelendirilmektedir.³⁵⁸ Dolayısıyla “dürüst hata” bilimsel araştırma ve yayınıçinde, kasıtlı olmadan ve istenmeden ortaya çıkan bir durum olduğundan etik ihlal değildir. Bazı görüşlere göre “özensiz- düzensiz- disiplinsiz çalışma” şeklinin “en basit” etik ihlal olduğu ifade edilse³⁵⁹ de kanaatimizce bu yönde yaptırım uygulayan açık bir düzenleme bulunmadığından, etik ihlal olarak değerlendirilmesi hukuka uygun değildir. Böyle bir durum ancak, araştırmacı hakkında bilimsel olumsuz intiba oluşturabilir.

Dürüst hata yanında ayrıca “bilimsel anlaşmazlık (scientific disagreement)” durumundan da bahsetmek gerekecektir. Bilimsel anlaşmazlık da dürüst hata gibi bir etik ihlal değildir. Bazı araştırmacılar veya bilim insanları, bilimsel araştırma konusuna veya bilimsel yönetime ilişkin aykırı fikirleri ileri sürebilir veya fikirler arasında bir tartışma ortaya çıkabilir. Aslında bu fikir ayrılığı bilimsel yönetime veya konuya ilişkin; kural, zorunluluk veya bilimsel gereklilik olmamasından kaynaklanır. Bu durumda, yönetime veya konuya dair aykırı fikri ileri süren araştırmacı/ bilim insanı ile genel kabul gören fikir arasında anlaşmazlık çıktığı söylenebilir. Bu ve benzeri anlaşmazlıkların en uç örnekleri bilim alanına ilişkin ön kabuller veya kavramların anlamlarında da meydana gelebilir. Hukuk gibi kavramların ve dilin önemli olduğu bir bilim dalında, kanunda tanımlanmayan ifadelerin doktrinde farklı

³⁵⁶ Talih Uyar, “Yargıtay Kararlarında ‘Dürüstlük (Objektif İyiniyet)’ Kuralı (MK.2/I) ve ‘Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı’ (MK.2/II)”, Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir: 2000, s. 439.

³⁵⁷ Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları, s. 37-38.

³⁵⁸ Gürol Irzık ve Ayşe Erzan, “Araştırmada Kusurlu Davranışlar”, Bilim Etiği El Kitabı, (Ed. Ayşe Erzan), TÜBA Yayınları, Ankara:2008, s. 24.

³⁵⁹ Bahattin Duman, Akademik Çalışmalarda Etik İhlali ve Yaptırımları, Ankara: Seçkin Yayınları, 2022, s. 72; Karakoç, a.g.e., s. 131.

görüşlerle tanımlandığını görebiliriz. Dolayısıyla, bilim alanında kural, zorunluluk veya bilimsel gereklilik olmamasından kaynaklı ortaya çıkan, yöntem, konuya veya kavramlara ilişkin aykırı veya farklı görüşler etik ihlal meydana getirmemektedir.³⁶⁰ Bilakis bu durum bilimin doğal bir sonucudur.

3.7. Bilimsel Eserlerde Alıntı ve Alıntının Hukuki Şartları

Daha önce “temel etik ihlal türleri” içinde intihal fiili ele alınmıştır. Ancak, alıntı, intihal fiiliyle doğrudan bağlantılı bir konu olarak hem Bern Sözleşmesinde hem de FSEK’te ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada da ayrı bir başlıkta ele alınması gerekmiştir.

Eski dilde *iktibas* olarak geçen alıntı kelimesi sözlükte; “*başka bir yerden olduğu gibi aktarılarak tırnak içinde verilen söz, tümce ya da parça; bir kitaptan, bir yazıdan alındığı belirtilerek bazı satırların ya da sayfaların alınması veya kaynak göstererek bir yazıdan yapılan aktarma*”³⁶¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Bilimsel eser bağlamında alıntının anlamı ise başka bir bilimsel araştırmanın sonuçlarının kaynak olarak o araştırmaya alınması³⁶² veya “*bir yazarın başka bir yazardan aldığı fikir, bilgi veya veri*”³⁶³ olarak ifade edilmektedir.

Türk hukukunda bir eserde, başka bir eserden alıntının hukuki dayanağı FSEK’tir. Kanununun 13’üncü maddesinin 1 ve 2’nci fıkralarına göre; eser sahiplerinin, eserin bütünü ve parçaları üzerinde mali ve manevi hakları bulunmaktadır. Bunlar, kanununun 13 ve 25’inci maddelerinde; eserin kamuya sunulması, eser üzerinde adının belirtilmesi, eserde ve sahibinin adında değişiklik yapılamaması, işleme, çoğaltma, yayma, gösterim ve kamuya iletim gibi mali ve manevi haklardır. Bu haklar eser sahibini “*eser bağlamında*” koruyan haklardır.³⁶⁴ Bu haklar karşısında, kanunda 30 ve 42’nci maddelerde ise kamu düzeni, kamu yararı, özel yarar ve devlet yönünden eser sahibinin haklarını sınırlandırarak başka kişilere özgürlük/ serbestisi

³⁶⁰ David Benjamin Resnik ve Charles Neal Stewart Jr., “Misconduct versus Honest Errorand Scientific Disagreement”, **Accountability in Research**, C. XIX, S. 1, s. 56–63, 2012, <http://dx.doi.org/10.1080/08989621.2012.650948> (Erişim Tarihi: 30.10.2023)

³⁶¹ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

Kubbealtı Lugati, <http://lugatim.com/s/alinti> (Erişim Tarihi: 15.07.2023) **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**, TÜBA, <http://terim.tuba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

³⁶² Odman Boztosun, Sert Sütçü ve Kaya, **a.g.e.**, s. 66.

³⁶³ Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 31.

³⁶⁴ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 155-156.

verilmiştir.³⁶⁵ FSEK'in 35'inci maddesinde alıntı hakkında “*iktibas serbestisi*” başlığıyla düzenlenen durum ise “*genel yarar düşüncesiyle*” yapılan bir sınırlandırma olup eser sahibinden başka kişilere, eserden alıntı özgürlüğü/ iktibas serbestisi tanımaktadır.

Alıntı, FSEK'te iktibas kavramıyla ifade edilmiş fakat tanımı yapılmamıştır. FSEK'in 35'inci maddesinde “*iktibas serbestisi*” başlığı altında, alıntının şartları düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin son fıkrasının ilk cümlesinde “*iktibasın belli olacak şekilde yapılması lazımdır*” denilmiştir. Bu bağlamda alıntının hukuki dayanağı da FSEK olmaktadır. Alıntı konusu FSEK'ten önce Bern Sözleşmesinde ve Hakk-ı Telif Kanununda da düzenlenmiştir.³⁶⁶ Hakk-ı Telif Kanunu 1910 yılından, FSEK ve Bern Sözleşmesinin Türk hukukunda yürürlüğe girdiği 1952 yılına kadar uygulanmıştır.

Bern Sözleşmesi'nde de alıntının şartlarının düzenlendiğini belirtmiştik. Sözleşmenin 10'uncu maddesine göre alıntının şartları şunlardır: “*alıntı yapılacak eserin hukuken umuma arz edilmiş olması yani alenileşmesi, alıntının mutlak uygulamaya uygun olması, alıntının amacın haklı gösterdiği ölçüde olması ve varsa eserin adının ve eser sahibinin belirtilmesi gereklidir.*”³⁶⁷

Doktrinde bazı görüşlere göre alıntının; “*aynen- doğrudan alıntı*” ya da “*mealen- anlamsal alıntı*” şeklinde iki türlü yapılabildiği belirtilmektedir.³⁶⁸ FSEK'teki eser ve bilimsel eser tanımlarından hareketle kanaatimizce, “*aynen- doğrudan alıntı,*” bir eserdeki dil ve yazının sahibinin hususiyetini gösterecek şekilde olduğu gibi alınarak başka bir esere aktarılmasıdır. “*Mealen- anlamsal alıntı*” ise, bir eserdeki dil ve yazının kendi sahibinin hususiyetini belli etmeyecek şekilde alınarak, başka eserin dil, yazı ve sahibinin hususiyetini gösterecek şekilde aktarılmasıdır.

³⁶⁵ a.g.e., s. 200.

³⁶⁶ Ramazan Uslu, “Alıntıda Hukuka Uygunluk Kriterleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. LXVIII, S. 4, 2019, ss. 913-958, s. 916.

³⁶⁷ Özge Öncü, **Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İktibas Serbestisi ve Sınırları**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2010, s. 76-81.

³⁶⁸ Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 32. Bazı yazarlar “*aynen alıntı*” yerine “*doğrudan alıntı,*” “*mealen alıntı*” yerine de “*dolaylı alıntı*” kavramını kullanmaktadır. Bkz. Aydın, a.g.e., s. 154-155.

Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na göre; “*başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır*” denildiğinden, bir eserde alıntılar mutlaka tırnak içine alınarak gösterilmelidir. Aynen aktarmada, harfler, sayılar ve noktalama işaretleri olduğu gibi alınarak hepsi tırnak içinde gösterilir. Bunun yanında ayrıca gösterilmek istenen bir husus varsa eğik yazıyla da gösterilebilir.³⁶⁹ Eğer alıntılanan sözlerde de tırnak işareti kullanılmışsa, alıntı tırnak işaretiyle gösterileceğinden, bu defa alıntının içindeki tırnak tek tırnak işaretiyle çevrilerek gösterilir.³⁷⁰ Doktrinde de alıntıların mutlaka tırnak içinde gösterilmesi veya eğik yazıyla yazılması gerektiği belirtilmektedir.³⁷¹

Alıntı ve alıntı yapılan kaynağa atıf yapmak konusunda çok eski ve çok açıklayıcı bir metafora vurgu yapılmaktadır. “*Devlerin omuzlarında durmak*” ya da “*devlerin omzundaki cüceler*” diye ifade edilen bu metafor; bugünkü bilgi birikiminin ve bilginin ilerlemesinin, daha önce üretilmiş bilgilerin kullanılması sayesinde olduğunu söyler.³⁷² Tarihsel süreçte, beşerî bilimsel bilginin yoktan ortaya çıktığını söyleyemeyiz. Bilimsel bilgi, sahibinin kendine özgü düşünce nitelikleri ve araştırma yapısıyla ancak, kendinden önceki bilgiler üzerine inşa edilerek üretilir. Bilimsel sorunun ortaya çıkmasından, çözümüne kadar bir kişi veya grup çalışma yapsa da bilginin üretimi, bunların değil insanlığın ortak mirasıyla gerçekleştiği kabul edilir. Bilimsel bilginin ilerlemesi, nedensellik bağlamında, her noktada bir önceki ilerlemeden dolayı gerçekleşmektedir. Bilim olarak kabul ettiğimiz bu nedensel süreci ortaya koymak için her nedenin kaynağını açıklamak yani atıf yapmak gerekmektedir.

Bir bilimsel eserde ortaya konulan fikirlerin, mantık kurallarına, aklın ilkelerine, akıl yürütme yöntemlerine ve bilimsel yönteme uygun olması beklenir. Dolayısıyla bir fikir ortaya koymadan veya iddia ileri sürmeden önce, olumlu veya olumsuz başka fikirler arasında bağlamlar ve akıl yürütme yoluyla hükümde bulunulur. Bilimsel eserde ulaşılan sonucun hem şekil hem de içerik bakımında doğru olabilmesi için mantık kurallarına, aklın ilkelerine, akıl yürütme yöntemlerine

³⁶⁹ Türk Dil Kurumu, **Yazım Kılavuzu**, 26. b., Ankara: Türk Dil Kurumu, 2009, s. 43-44.

³⁷⁰ **a.g.e.**, s. 44.

³⁷¹ Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 63; Öncü, **a.g.e.**, s. 347-348.

³⁷² Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 7-8.

ve bilimsel yöntemeye uygun olması sağlanmalıdır.³⁷³ Bu süreçte doğruya ulaşmak, başka bir eserden alıntılar yaparak, ileri sürülen fikirlere dayanakları gösterip, karşıt görüşleri de açıklama veya çürütmeye çalışılır. Dolayısıyla da alıntı esasen bir “araç” olarak³⁷⁴ kendi fikirlerimize dayanak veya karşıt fikirleri çürütmek amacıyla yapılır.³⁷⁵

FSEK 35’inci maddesinde alıntının şartları bilimsel eserler bakımından şöyle açıklanmaktadır;

“Alenilemiş bir eserin bazı cümle ve fıkralarının müstakil bir ilim ve edebiyat eserine alınması; ...

Alenilemiş güzel sanat eserlerinin ve yayımlanmış diğer eserlerin, maksadın haklı göstereceği bir nispet dahilinde ve münderacatını aydınlatmak maksadiyle bir ilim eserine konulması; ...

İktibasın belli olacak şekilde yapılması lazımdır. İlim eserlerinde, iktibas hususunda kullanılan eserin ve eser sahibinin adından başka bu kısmın alındığı yer belirtilir.”

Kanunun bu düzenlemesinde göre doktrinde alıntı şartları açıklanmıştır. Buna göre bilimsel eserlerde alıntı yapılabilmesi için; eserin alenilemiş olması, içeriği aydınlatmak amacıyla ve bu amaca oranla uzun veya kısa sınırlı bir şekilde yapılması, alıntının bağımsız bir esere yapılması, eser, eser sahibi ve alınan yerin gösterilmek suretiyle belirtilmesi gereklidir.

Kanunda alıntı, eser sahibinin haklarının korunması karşısında başka kişiler için bir özgürlük olarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla, alıntı hakkı ilk önce ve ancak FSEK’te eser kabul edilen şeyler için geçerlidir. Eser sayılmayan şeylerden alıntı yapılabilse de bu alıntılar FSEK kapsamında değerlendirilmeyecektir.³⁷⁶

Alıntının, bir eserden hak olarak kullanılabilmesi için ikinci şart, eserin öncelikle alenilemiş olması yani, eser sahibi tarafından eserin herhangi bir şekilde kamuya sunulması gereklidir. Her türlü eserden “kısa/ kısmi alıntı” yapılabilmesi için alenileşme temel bir şarttır. Ancak, bilimsel eserlerde “büyük/ uzun alıntı”

³⁷³ Öner, a.g.e., s. 6-23.

³⁷⁴ Gözler, *Alıntı ve Atıf Usulleri*, s. 32

³⁷⁵ Gözler, *Alıntı ve Atıf Usulleri*, s. 32; Uslu, a.g.m., s. 921.

³⁷⁶ Öncü, a.g.e., s. 110-117.

yapılabilmesi için, alıntı yapılacak diğer bilimsel eserin alenileşmesi yanında yayımlanmış olması da şarttır.³⁷⁷

Alıntı hakkı kural olarak alenileşmiş veya yayımlanmış eserlerde geçerli olmakla birlikte, alenileşmemiş bir eserde, ancak sahibinin rızası ile alıntı yapılabilecektir.³⁷⁸ Zaruret hali bulunan durumlarda veya üstün yarar ilkesinin geçerli olabileceği durumlarda rıza olmadan alıntı yapılabileceği ise tartışmalıdır.³⁷⁹

Alıntının “küçük/ kısa” veya “büyük/ uzun” olmasına bakılmaksızın, bilimsel eserin kendisine alıntı yapılacak durumlarda, bu bilimsel eserin bağımsız bir eser olması gerektiği kanunda vurgulanmıştır. Dolayısıyla alıntı için üçüncü şart, bilimsel eserin bağımsız olmasıdır. Burada bağımsızlıktan kasıt, meydana getirilen eserin işleme ve derleme olmayıp dil ve yazı ile ifade edilen ve sahibinin hususiyetini taşıyan bağımsız bir bilimsel eser olmasıdır.³⁸⁰ Aksi halde alıntı yapılmasından değil, işleme veya derlemeden eserden söz edilebilecektir.

Alıntı yapılabilmesi için dördüncü şart kaynak gösterilmesidir. Bu şart, bilimsel etik ihlallerin en ağırı olan “*intihal*” fiiliyle doğrudan ilgilidir. Alıntının kaynağının bilimsel gereklere göre gösterilmemesi veya hiç gösterilmemesi halinde, “*usulsüz alıntı- yolsuz iktibas*” ve dolayısıyla da intihal fiilinin gerçekleşmesinden söz edilebilecektir.³⁸¹ Kanaatimizce alıntı şartları içinde en önemlisi, alıntının kaynağının FSEK’e ve bilimsel gereklere uygun gösterilip gösterilmemesidir. Bu hususa bakıldıktan sonra diğer şartların da gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılabilecektir.

Alıntın bilimsel eserde gösterilmesi, FSEK’te (m. 35/2- 2. cümle);

“ilim eserlerinde, iktibas hususunda kullanılan eserin ve eser sahibinin adından başka bu kısmın alındığı yer belirtilir”

şeklinde geçen iki unsurla birlikte ele alınabilir. Bunlardan birisi kaynak göstermenin genel bir şartı olan; eser ve eser sahibinin belirtilmesine ilişkin “*belirliliktir.*” Diğeri ise bilimsel eserlere özgü nitelikte bir şarttır. Bu şart alıntının yapıldığı yerin

³⁷⁷ a.g.e., s. 142-148.

³⁷⁸ Tekinalp, a.g.e., s. 204; Uslu, a.g.m., s. 932.

³⁷⁹ Öncü, a.g.e., s. 148-149.

³⁸⁰ a.g.e., s. 161-162.

³⁸¹ Tekinalp, a.g.e., s. 157.

belirtilmesine ilişkin “yer” şartıdır. Alıntının, “belirlilik” ve “yer” şartlarına uygun olarak bilimsel eserlerde gösterilmesi “kaynak gösterme” olarak adlandırılır.³⁸²

“Belirlilik” unsuru, bilimsel eserdeki alıntının başka bir eserden yapıldığının anlaşılacak bir şekilde,³⁸³ o eserin başlığı ve eser sahibinin adının, işleme veya derleme eserlerde işleyen veya derleyen gösterilmesi suretiyle yerine getirilir.³⁸⁴ Bilimsel eserlerde, yazarın seçtiği yöntem göre (dipnot veya metin içi atıf), eserin başlığı ve bu eseri meydana getiren kişinin adı ve soyadının belirtilmesi gereklidir.

“Yer” unsuru bilimsel eserlere özgü bir unsur olup, bilimsel eserlerde “belirlilik” unsuruna göre eserin başlığı ve eser sahibinin, işleme veya derleme eserlerde işleyen veya derleyen adından başka, bu alıntının eserin neresinden yapıldığının gösterilmesi şeklinde yerine getirilir. Kanunda “yer” unsurunun açık bir tanımı yapılmamış olmakla birlikte, kitap ve dergi gibi eserlerde, yayınevi, yayın yeri, basım yılı, baskı sayısı, cilt, sayı, sayfa numarası ve varsa paragraf numarası gösterilerek, alıntının yapıldığı “yer” gösterilmiş olur.³⁸⁵ Basın Kanunu’nun 4’üncü maddesinde “zorunlu bilgiler” başlığıyla “her basılmış eserde, basıldığı yer ve tarih, basımcının ve varsa yayımcının adları, varsa ticarî unvanları gösterilir” denilmiştir. Dolayısıyla, kitap ve dergi gibi basılmış eserlerde basım yeri, tarihi ve yayımcının bilgileri burada yazılanlara göre gösterilir.

Hukuk araştırmalarında, mevzuatın künyesi ile madde, fıkra ve bentleri, mahkeme kararlarında ise kararın künyesi ile varsa paragraf numarası gösterilir.³⁸⁶ Bunlar dışında yazarın seçtiği veya editörün yazım kurallarında belirttiği şekilde atıf yöntemine göre yer belirtilebilir. Elektronik bilimsel eserlerde ise DOI numarası³⁸⁷ ve web sitesi internet adresi gibi hususlar gösterilerek “yer” unsurunun belirtilmesi mümkündür.

³⁸² Öncü, **a.g.e.**, s. 347-352; Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 245; Uslu, **a.g.m.**, s. 936.

³⁸³ Uslu, **a.g.m.**, s. 936.

³⁸⁴ Öncü, **a.g.e.**, s.347- 352; Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 245-246;

³⁸⁵ Öncü, **a.g.e.**, s. 359; Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 246;

³⁸⁶ Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 246.

³⁸⁷ DOI, “Digital Object Identifier’in” kısaltması olup, “dijital/ elektronik nesne kimliği” anlamına gelmektedir. Elektronik ortamda yayımlanan kitap veya makalelere, kimlik gibi tanımlayıcı olarak benzersiz bir numara verilmektedir. ORCID yazarlara verilen bir kimlik iken DOI eserlere verilen kimliktir. Bkz. “What is a doi?”, **DOI Foundation**, <https://www.doi.org/the-identifier/what-is-a-doi/> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

Alıntının beşinci şartı, alıntıda amaç ve boyut uygunluğunun bulunması şartıdır. FSEK'e göre bir eserin tamamının alınması mümkün değildir. Bu durum "başkasına ait esere, kendi eseri olarak ad koyma" fiilini meydana getirir. Alıntı hakkından yararlanılabilmesi için ancak, "bir eserin bazı cümle ve fıkralarının" veya "maksadın haklı göstereceği bir nispet dahilinde ve münderacatını aydınlatmak maksadiyle" yapılması gereklidir. Alıntının boyutu hakkında bu hükümdeki ifadeler için doktrinde "büyük/ uzun alıntı" ve "küçük/ kısa alıntı" şeklinde ayırım yapılmaktadır.³⁸⁸ Bunun sonucu olarak, FSEK hükümlerine göre alenileşmiş ve yayımlanmış eser ayırımı yapılarak, alenileşmiş eserlerde "küçük/ kısa alıntı," yayımlanmış eserlerde ise "büyük/ uzun alıntı" yapılabileceği belirtilmektedir.³⁸⁹ Bazı görüşlere göre ise "büyük/uzun alıntı" yapılması kural olarak yasaktır.³⁹⁰ Ancak kanaatimizce, aşağıda açıklanacak nedenlerden dolayı bu görüş, genel yarar ışığında kanunun sözüne ve özüne aykırı düşmektedir.

FSEK'teki düzenlemeye göre "küçük/ kısa alıntı" yapılması "büyük/ uzun alıntı" yapılmasından farklıdır. Bilimsel eserlerde, alıntı yapılan eser alenileşmiş veya yayımlanmış olsun fark etmez, her zaman "küçük/ kısa alıntı" yapılması mümkündür.³⁹¹ Kanunda "küçük/ kısa alıntı" için "bazı cümle ve fıkralarının" şeklinde ifade edilse de "cümle ve fıkralar" sadece dil ve yazı ile ifade edilen bilimsel eserleri kapsamamaktadır. Aynı zamanda bunlar dışında kalan edebiyat, müzik, güzel sanatlar veya sinema eserleri gibi eserlerden de "küçük/ kısa alıntı" yapılabilir. "Bazı cümle ve fıkralarının" alıntı yapılması demek; sadece bir- iki cümle alınması demek de değildir. Bu durum ancak, alıntı yapılan ve alıntının yapıldığı esere göre değerlendirilebilecektir. Küçük küçük ancak, çok sayıda alıntı yapılması eserin bağımsızlığını etkileyecek duruma gelirse, "küçük/ kısa alıntı" söz konusu olmayacak ve intihalden söz edilebilecektir.³⁹²

"Büyük/ uzun alıntı" yapılması, FSEK'te (m. 35/1 b. 3) sadece bilimsel eserlere özgü olarak "ilim eserine konulması" kavramıyla verilmiş bir haktır. Diğer bentlerde "alınması" ifadesi kullanılmakta iken bu bentte "konulması" ifadesinin

³⁸⁸ Tekinalp, a.g.e, s. 204; Öncü, a.g.e, s. 48-52.

³⁸⁹ Tekinalp, a.g.e, s. 204-205; Öncü, a.g.e., s. 48-52.

³⁹⁰ Gözler, *Alıntı ve Atıf Usulleri*, s. 195.

³⁹¹ Tekinalp, a.g.e, s. 204-205; Öncü, a.g.e, s. 209.

³⁹² Öncü, a.g.e, s. 347.

kullanılmasını ayrı bir anlamla değerlendirmek gerekecektir.³⁹³ Bu bağlamda “büyük/ uzun alıntı” yapılabilmesi için üç şart öngörüldüğü söylenebilir. Birincisi, bilimsel esere “büyük/ uzun alıntı” yapılabilmesi için alıntı yapılacak eserlerden; güzel sanat eserleri için alenileşme, diğer eserler için ise yayımlanma şartı vardır. İkincisi, “büyük/ uzun alıntının,” “içeriğin aydınlatılması amacıyla” yapılması gereklidir. “İçeriğin aydınlatılması” kavramının da açık bir tanımı olmamakla birlikte her duruma göre ayrı değerlendirilebilecektir. “Büyük/ uzun alıntının” eserle bağlantılı olması, bir örnek olması veya ileri sürülen fikre olumlu veya olumsuz desteğinin olması mümkündür. Fakat bunun, bilimsel eserin bağımsızlığını etkileyecek şekilde öne çıkmaması gereklidir.³⁹⁴ Üçüncü şart ise; “büyük/ uzun alıntının,” “amaca uygun oranda” yani içeriğin aydınlatılması için gerekli uzunlukla sınırlı olarak yapılması gerekmektedir. Bu sınır aşıldığı takdirde intihal söz konusu olabilecektir.³⁹⁵ Örneğin, bir sanatçının eserlerine ilişkin bilimsel eserde, o sanatçının tüm eserlerinin alınması, “büyük/ uzun alıntı” olmakla birlikte bilimsel gereklilik karşısında “amaca uygun oranda” olduğu kabul edilip, intihal sayılmayacaktır.³⁹⁶

FSEK’in 31’inci maddesinde hukuk araştırmalarını kolaylaştıran bir serbest yararlanma ilkesi getirilmiştir. Bu düzenlemede “Mevzuatlar ve içtihatlar” başlığıyla;

“resmen yayımlanan veya ilan olunan kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, yönetmelik, tebliğ, genelge ve kazai kararların çoğaltılması, yayılması, işlenmesi veya her hangi bir suretle bunlardan faydalanma serbesttir”

denildiğinden, bir hukuk araştırmacısı, FSEK’e göre “resmen yayımlanan veya ilan olunan” hukuki düzenlemeleri ve mahkeme kararlarını, atıf yapmaksızın ve kaynak göstermeksizin, kendi bağımsız eserinde, kullanabilecek, işleme veya derlenme eser meydana getirerek faydalanabilecektir.³⁹⁷ Ancak uygulamada, hukuk kurallarının veya mahkeme kararının “künyesine” atıf yapılmadan bilimsel eserde kullanılmasına ise itibar edilmemektedir.³⁹⁸

³⁹³ Öncü, a.g.e, s. 169.

³⁹⁴ a.g.e, s. 194; Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 215; Uslu, a.g.m, s. 933.

³⁹⁵ Öncü, a.g.e, s. 347; Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 216.

³⁹⁶ Tekinalp, a.g.e, s. 204.

³⁹⁷ Tekinalp, a.g.e, s. 201.

³⁹⁸ Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 517, 641.

3.8. Bilimsel Eserde Atıf (Gönderme) ve Atıf Yöntemleri

Alıntı ile bağlantılı başka bir kavram da atıftır. Atıf sözlükte; “*bir şeyin oluşunu başka bir şeye bağlama, ilişkilendirme, işaret etme, yöneltme, gönderme, isnat etme, dayandırma*” gibi anlamlara gelmektedir.³⁹⁹ Tarihsel olarak nasıl ortaya çıktığı tam olarak bilinmemekle beraber,⁴⁰⁰ atıf yüzyıllardan beri, kişilerin kendi görüşünü desteklemek için olumlu anlamda veya başkalarının görüşlerini eleştirmek için olumsuz anlamda yapılabilmektedir.⁴⁰¹ Eser sahibi atıf yaparak, ortaya çıkan/ üretilen bilginin itibarını hem şekil hem de içerik bakımından kuvvetlendirmiş olur. Gerek günlük dilde sözlü olarak gerekse edebi ya da bilimsel eserlerde yazılı olarak sıklıkla, başka düşüncelere veya olaylara atıf yapılmaktadır. Atıf, bilimsel eserlerde, kaynak gösterme olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle bilimsel eserlerde kaynak gösterme, “*ahlaki, örf ve âdet ile hukuk kuralı*” nedenlerinden dolayı bir zorunluluktur.⁴⁰²

Atıf yapmaya ve kaynak göstermeye ilişkin hukuki düzenleme, FSEK’te “*iktibas serbestisi*” başlığı ile yapılmış ve kanunun 35’inci maddesinin son fıkrasında şöyle denilmiştir: “*iktibasın belli olacak şekilde yapılması lazımdır.*” Böylece, alıntının kaynağının belirtilmesi yani atıf yapılması gerekliliği kanunen ortaya konulmuştur. Kişi atıf yapmadığı takdirde, eserin tamamını veya bir kısmını “*kendi eseri gibi göstermiş*” olacaktır. Oysaki eserde başkalarına ait bilgi veya düşüncelerin alındığının, okuyucular tarafından kolayca ve açıkça görülebilmesi gereklidir.⁴⁰³ Bilimsel açıdan bakıldığında, kaynak gösterme ve atıf yapma yükümlülüğü, bilimsel yazını sınırlandıran değil bilakis geliştiren bir yükümlülüktür.⁴⁰⁴

İleride ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz, bilimsel araştırma ve yayın etiğinin temel konularından birisi olan “*intihal*” fiili, doğrudan atıfla ilgilidir. Yükseköğretim Kanununda disiplin suçuna ilişkin fiillerde ve YÖK BAYE Yönergesinde intihal

³⁹⁹ **Kubbealtı Lugatı**, <http://lugatim.com/s/atif> (Erişim Tarihi: 21.05.2023); **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 21.05.2023)

⁴⁰⁰ Raşit Küçük, İsnad, **İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/isnad--hadis> (Erişim Tarihi: 2023)

⁴⁰¹ Karakoç, **a.g.e.**, s. 82.

⁴⁰² Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 240.

⁴⁰³ Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 220.

⁴⁰⁴ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 117.

tanımı içerisinde “atıf yapmak” hususu özellikle vurgulanmıştır. Kanunda açıkça intihal olarak tanımlanmasa da Yönergede “başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek” olarak ifade edilmiştir. Kanaatimizce de intihalin en önemli unsuru “bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmamak” yani “kaynak göstermemektir.”⁴⁰⁵ Dolayısıyla bir bilimsel eserde atıf hem FSEK bağlamında hem de Yükseköğretim Kanunu ve YÖK BAYE Yönergesi bağlamında yükümlülük olarak yer almaktadır.

Bilim insanları dışında, akademisyenler için atıf yapmanın başka bir önemi de ATÖY’de ödül olarak düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 3’üncü maddesinin 1’inci fıkrasının c bendinde atıf “bir esere başka bir eserde alıntı yapılmasını, ifade eder.” Aynı hükmün d bendinde ise bir akademisyenin “çalışmalarına yapılan atıfları” bilimsel faaliyet olarak saymıştır. Yönetmeliğe göre faaliyetlere göre puan değerlendirilmesi yapılmakta ve bu puanlarla akademik teşvik ödeneği hesaplanarak, ödenmektedir. Dolayısıyla, bilimsel eserlerde atıf yükümlülük olmakla birlikte aynı zamanda bilimsel gelişmeyi ödüllendiren de bir durumdur.

Atıf, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye bilimsel yazınında da temel olarak dipnot ve metin içi atıf denilen iki şekilde yapılmaktadır. Özellikle hukuk ve tıp alanlarında dipnot adı verilen yöntemin kullanılmakta olduğu, birçok diğer bilim alanlarında ise metin içi atıf denilen yöntemin kullanıldığı görülmüştür.

Dipnot sözlüklerde; “metin içinde geçen herhangi bir bilgi ya da düşünce ile ilgili olarak sayfa altına, çalışmanın sonuna konulan açıklama veya kaynak bilgisi; haşiye”⁴⁰⁶ olarak tanımlanmıştır. Sözlük anlamından da görülebileceği üzere; dipnot, akademik ve bilimsel yazında, bu çalışmada da yapıldığı gibi, alıntı yapılan bilgi veya fikre ilişkin, sayfa altında gönderme/ açıklama yapılması veya kaynak gösterilmesidir.⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Tekinalp, a.g.e., s. 116.

⁴⁰⁶ Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 21.05.2023); Kubbealtı Lugati, <http://lugatim.com/s/dipnot> (Erişim Tarihi: 21.05.2023); Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, TÜBA, <http://terim.tuba.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 21.05.2023).

⁴⁰⁷ Gözler, Alıntı ve Atıf Usulleri, s. 506.

Dipnotlar, metnin bağlamından kopmaması ve bütünlüğünün bozulmaması için kullanılır. Kaynak bilgisi veren “*atıf dipnotları*” ile alıntı yapılan eser gösterilebileceği gibi, “*açıklama dipnotları*” ile de konu hakkında ek bir açıklama, eleştiri veya okuyucuyu başka bir yere yönlendiren bilgi verilebilecektir.⁴⁰⁸ Bazı metinlerde, metin içinde işaret edilen açıklama veya atıflar, bölüm sonunda veya metnin sonunda yazılmaktadır. “*Metin içinde geçen herhangi bir ifade ile ilgili olarak çalışmanın sonuna konulan açıklama veya kaynak bilgisi*”⁴⁰⁹ dipnot değil, sonnot olarak adlandırılmaktadır.⁴¹⁰ Başka bilim alanlarındaki yazında, açıklama veya atıf için farklı yöntemler kullanılsa da hukuki araştırmalarda ve hukuk doktrinine ilişkin metinlerde dipnot, evrensel olarak kabul görmüş bir yöntem olarak, Türkiye’de de kullanılmaktadır.⁴¹¹

Batıda dipnot kullanımının ilk örnekleri İncil’de görülmüştür. Akademik dünyada bilimsel eserlerde ise atıfların dipnot olarak kullanımı, bir görüşe göre 17. yy.’da Fransız filozof Pierre Bayle tarafından yazılan “*Dictionnaire Historique et Critique*” (Tarihsel ve Eleştirel Sözlük) adlı eserde başlanılmıştır. Diğer görüşe göre ise 18. yy.’da İngiliz tarihçi Edward Gibbon tarafından yazılan “*The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*” (Roma İmparatorluğu’nun Gerileme ve Çöküş Tarihi) isimli eserin etkisiyle yaygınlaştığı düşünülmektedir.⁴¹² Batıda olduğu gibi doğuda da yazma eserlerde dipnot benzeri yazılar bulunmaktadır. Bu yazılar kimi zaman bir kaynağa atıf için, kimi zaman da açıklamalar için yapılmıştır. Yazma eserlerdeki bu notlara durumuna göre; haşiye, talika, fevaid, şukka veya derkenar denilmektedir.⁴¹³ Akademik dünyada daha çok “*Chicago Dipnot-Kaynakça Stili/Sistemi*” (The Chicago Manual of Style)⁴¹⁴ veya Vancouver Sistemi şeklinde bilinen dipnot-kaynakça yöntemi, sosyal bilimlerde sıkça kullanılan atıf ve kaynakça

⁴⁰⁸ Gözler, **Bilimsel Yazma ve Yayınlama**, s. 293-295.

⁴⁰⁹ **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 21.05.2023)

⁴¹⁰ Gözler, **Bilimsel Yazma ve Yayınlama**, s. 320.

⁴¹¹ Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 512; Nuriye Ayşe Odman Boztosun, Selin Sert Sütçü ve Oğuzhan Kaya, **a.g.e**, s. 65.

⁴¹² Raymon E. Fancher, “The devil’s details: A history of footnotes (Book Reviews)”, **Journal of the History of the Behavioral Sciences**, C. XXXVIII, S. 3, 2002, s. 317- 318.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/jhbs.1131> (Erişim Tarihi: 21.05.2023)

⁴¹³ Fatih Rukancı, “Yazma Eserlerde Fiziksel Niteleme”, **Erdem Dergisi**, S. 63, 2012, s. 199; Hakan Anameriç, “Yazma Eserlerde Bir Bilgilendirme Aracı Olarak Şukka”, **Bilig Dergisi**, S. 17, 2015, s. 18.

⁴¹⁴ The Chicago Manual of Style Online, (Chicago Stili El Kitabı Çevrimiçi) <https://www.chicagomanualofstyle.org/home.html> (Erişim Tarihi: 31.05.2023)

gösterme yöntemlerinden birisidir. Chicago Stilinin ayrıca “yazar- eser tarihi” şeklinde metin içi atıf çeşidi de bulunmaktadır.

Türkiye’de daha çok bilinen adıyla “APA” ya da “APA Stili” (APA Style), dipnot yönteminden farklı olarak, eser sahibinin yapacağı açıklamaları ve kaynak gösterilmesini metin ve parantez içinde “(açıklama yapmak)” şeklinde veya “(yazar- eser tarihi)” göstermek suretiyle yapılan, dipnota göre daha yeni sayılabilecek bir yöntemdir. APA, American Psychological Association (Amerikan Psikoloji Derneği) kuruluşu tarafından geliştirilmiş ve bu kuruluşun adının baş harflerini taşıyan bir açıklama, atıf ve kaynakça gösterme ve yazım sistemi halini almıştır.⁴¹⁵ Ancak, sistem APA tarafından geliştirilse de kökenlerinin “Harvard referancing” (Harvard kaynak gösterme) yaklaşımına dayandığı bilinmektedir. APA stili, ilk defa derneğin yüz yıldan fazladır yayında olan “Psychological Bulletin” isimli dergisinde, “Yazıların Hazırlanmasına İlişkin Talimatlar” başlığıyla 1929 yılında yayımlanmıştır.⁴¹⁶ Bu yazının ilk halinde metin içi atıf yöntemi henüz belirlenmemiş ancak, yazarlara, makaleleri için dipnot kullanımı ve kaynakça gösterilmesi öneriliyordu.⁴¹⁷ Aradan geçen sürede APA, kullanmakta olduğu dipnot atıf ve kaynakça yönteminden farklılaşan metin içi atıf ve kaynakça yöntemine geçiş yapmıştır. APA, Chicago stilinden farklı olarak kâğıt boyutu, kenar boşlukları, yazı tipi ve paragraf gibi şekil özelliklerini de belirlemektedir.⁴¹⁸

3.9. Bilimsel Yayınlarda Tartışmalı Bilim Etiği Uygulamaları

Gerek Yükseköğretim Kanununda gerekse de YÖK ve ÜAK BAYE Yönergelerinde sayılan etik kurallar ve etik ihlal durumları bu düzenlemelerde sayılanlarla sınırlı olmamaktadır. Bunun yanında esasen etik ihlal olmayan bazı durumlar da etik ihlallerle karıştırılmakta ve etik ihlal olarak düzenlenen bazı durumlar da ise tartışmalar bulunmaktadır. Bunlara aşağıda kısaca değinilecektir.

⁴¹⁵ APA Style (APA Stili), <https://apastyle.apa.org/> (Erişim Tarihi: 31.05.2023)

⁴¹⁶ Anne Breitenbach, “The Origins of APA Style”, **APA Style Blog**, <https://blog.apastyle.org/apastyle/2016/07/the-origins-of-apa-style.html> (Erişim Tarihi: 31.05.2023)

⁴¹⁷ Madison Bentley ve diğerleri, “Instrucions In Regard To Preparation Of Manuscript”, **Psychological Bulletin**, C. XXVI, S. 2, 1929, s. 60 <https://www.doi.org/10.1037/h0071487> (Erişim Tarihi: 31.05.2023)

⁴¹⁸ APA Style and Grammar Guidelines (APA Stil ve Dilbilgisi Esasları), <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/paper-format> (Erişim Tarihi: 31.05.2023)

Bilimsel araştırma yapan kişi, araştırmanın sonucunu çeşitli şekillerde kamuoyuna, meslektaşlarına veya konuyla ilgilenenlere açıklayabilir. Bunların en başında geleni ve en önemlisi, hiç şüphesiz bilim dergilerinde gerçekleştirilen yayınlardır. Akademik anlamda, 1665 yılında ilk defa İngiltere’de “*Philosophical Transactions of the Royal Society*” adıyla yayınlanan dergi ilk ve halen yayınlanması sebebiyle de en uzun süreli yayın yapan bilim dergisi olarak kabul ediliyor.⁴¹⁹

ÜAK “*Doçentlik Başvuru Şartları’na*” bakılacak olursa,⁴²⁰ makale yayınının bir doçent adayı için yüksek puan getirdiği ve dolayısıyla akademik olarak makale yayınının teşvik edildiği söylenilebilir. Makale dışında en çok puan getiren yayın türü ise tek yazarlı kitap yayınlamaktır. Makale ve kitap dışında, “*bilimsel toplantı*” olarak adlandırılan; konferans, seminer, çalıştay, kongre/ kurultay, panel/ açık oturum, sempozyum, söyleşi, kolokyum, sergi ve fuar gibi bilimsel etkinlikler de düzenlenebilmektedir.

Çağdaş anlamda internet veya sosyal medya yayıncılığı gibi birçok değişik araçlarla, bilimsel araştırmanın duyurulmasına/ açıklanmasına/ yayınlanmasına ilişkin imkanlar muazzam bir şekilde çoğalmıştır. İnternet imkanları ve akademik kaygılar, yağmacı/ şaibeli dergilerin ve yağmacı/şaibeli akademik faaliyetlerin artmasına zemin hazırlamıştır.⁴²¹ Etik dışı kabul edilen bu sahte yayıncılık ve sahte bilimsel toplantılar, öncelikle bilim etiğine, nihayetinde de bilime karşı “*büyüyen bir tehlike*” olarak kabul edilmektedir.⁴²²

Öyle ki yağmacı/şaibeli/sahte dergilerle ilgili bir çalışmada, dergilerin iletişim bilgilerine göre, 29 dergi ile en çok yağmacı/şaibeli/sahte dergi yayınlanan 3’üncü ülke Türkiye olmuştur. Aynı zamanda, tespit edilen yağmacı/şaibeli/sahte dergiler içerisinde yine 932 makale ve diğer yayınlarla Hindistan ve Nijerya’dan sonra en çok

⁴¹⁹ Bonnie Swoger, “The (mostly true) origins of the scientific journal (Bilim dergilerinin en doğru kökeni)”, **Scientific American**, 2012, <https://blogs.scientificamerican.com/information-culture/the-mostly-true-origins-of-the-scientific-journal/> (Erişim Tarihi: 15.07.2023); **The Royal Society Publishing**, “About Philosophical Transactions”, <https://royalsocietypublishing.org/rstl/about> (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

⁴²⁰ ÜAK, 2023 Ekim Dönemi Doçentlik Başvuru Şartları.

⁴²¹ Gülçin Mutlu, “Türk Akademisyenlerin Yağmacı Dergilere İlişkin Görüşleri: Bir Nitel Betimsel Çalışma”, **Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi**, C. VII, S. 1, 2020, s. 108.

⁴²² Rahşan Çetinkaya, “Eğitimde Bilimsel Yayın Etiğine Büyüyen Tehdit: Sahte Dergiler ve Kongreler”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 50, 2019, s. 550. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.493556> (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

makalesi yayınlanan 3'üncü ülke olmuştur. Bir başka şaşırtıcı sonuç ise, bu dergilerin editörlerinden 30 editörle en fazla yağmacı/ şaibeli/ sahte dergi editörü olan 3'üncü ülke yine Türkiye olmuştur.⁴²³ Bu bağlamda dergi, yazar ve editörlerin etik ihlalleri bakımından Türkiye'nin dünya çapında ilk 3 sırada yer alması "*büyüyen tehlikenin*" boyutunu gözler önüne sermektedir.

Yağmacı/şaibeli/sahte dergilerde etik dışı yayın yapan ve makalesi yayınlanan akademisyenlerle ilgili yapılan araştırmada ise akademisyenleri bu yola iten nedenlerin başında akademik yükseltmenin geldiği görülmektedir. Bunun yanında akademik teşvik ödeneği, doçentlik akademik puanlama sistemi, rekabet ve itibar kazanma isteği de akademisyenleri etik dışı yayın yapmaya iten nedenlerdendir.⁴²⁴ Bilim ve akademi dünyasının, neredeyse yüzyıl önce tespit edilen "*yayınla ya da yok ol*" (*publish or perish*) deyimiyile tüm akademisyenleri yayın yapmaya yöneltmesi sorunlara ve tartışmalara neden olmaktadır. Bu deyim ilk kullanıldığı 1927 yılında, "*sosyoloji yazılarının niteliğinin niceliğiyle ters orantılı olduğu, bunun nedeninin de akademik yükseltme sisteminin 'yayınla ya da yok ol' etkisinin*" olduğu vurgulanmıştır.⁴²⁵ Bugüne gelindiğinde bilimsel yayınların nitelik ve niceliklerine ilişkin tartışmaların halen devam ettiğini söyleyebiliriz.⁴²⁶

Gerek doçentlik şartları gerek akademik yükseltme gerekse de akademik teşvik ödeneği gibi şart ve imkanlar, nitelikli akademik personel ve bilimsel bilgi üretimini arttırmayı amaçlasa da niteliğe ilişkin ölçümlerin makale sayısı, kitap sayısı ve atıf sayısı gibi niceliksel yapılması, bilimsel faaliyetlerde etik dışı sorunları ve tartışmayı beraberinde getirmektedir. YÖK'e göre bilim dergilerinde para karşılığı yayın yapılması en başta gelen sorunlardan birisidir.⁴²⁷ Son dönemde yapılan çalışmalarla, etik dışı ve para karşılığı yayın yapan bu bilim dergileri,

⁴²³ Selçuk Beşir Demir, "Predatory journals: Who publishes in them and why?", **Journal of Informetrics**, S. 12, 2018 s. 1301-1303. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2018.10.008> (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

⁴²⁴ **a.g.m.**, s. 1034-1306.

⁴²⁵ **The Dictionary of Modern Preverbs**, London: Yale University Press, 2012, s. 209

⁴²⁶ Nidan Oyman Bozkurt, "Bilimsel Yayınların Niteliği ve Nitelik Sorunlarına İlişkin Akademisyen Görüşleri", **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, C. XI, S. 1, 2021, s. 128-137. <https://doi.org/10.5961/jhes.2021.435> (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

⁴²⁷ **YÖK**, "Yağmacı" Dergi Yayınları Akademik Yükseltmelerde Kullanılmayacak, 2019, <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/yagmaci-dergi-yayinlarina-onlem.aspx> (Erişim Tarihi: 18.07.2023)

yağmacı/şaiBELi (predotory) dergi olarak adlandırılmakta ve doçentlik başvuruları⁴²⁸ ile akademik yükseltme ve akademik teşvik başvurularında⁴²⁹ kabul edilmemektedir.

Akademide en çok önem verilen husus yayın olduğundan, ek sık sahtecilikler de yayınlarda ortaya çıkmaktadır. Yağmacı/ şaiBELi ve sahte bilimsel dergiler veya sahte bilimsel toplantılar dışında, bilim ve akademi dünyasında etik dışı birçok faaliyet bulunmaktadır. Atıf, yazar, editör ve hakem manipülasyonları, para karşılığında önceden belirli sonuçlar için yapılan araştırmalar, sahte bilimsel cihazlar, hakem ve editörlerin makalelerden intihalleri, engellemeler, bilinçli seçimler, önyargılar, kötü uygulamalar, sahte ünvanlar, yapay zekâ kullanımını gibi sayısız etik dışı örnekler verilebilecektir. Nihayetinde, tüm bu etik dışı davranışlar, literatürde olduğu gibi uydurma, sahtecilik ve intihal olarak üç temel başlık altında incelenebilir.

YÖK Genel Kurulu'nun 2021 yılının sonunda aldığı kararı göre;

“Web of Science’de Q1, Q2, Q3 sınıfında yer alan dergiler (Editorial ve/veya basım süreçlerinde ücret talep eden veya etmeyen), Web of Science’de Q4 sınıfında yer alıp editorial (editorial processing charge) ve/veya basım sürecinde (article processing charge) ücret talep etmeyen dergiler; Web of Science’de Q4 sınıfında yer alıp editorial ve/veya basım süreçlerinde ücret talep etmekle birlikte sadece ilgili bilim alanı mensuplarının üye olabildiği bir branş derneğinin, üniversitenin, enstitünün veya bilimsel bir kurumun yayın organı olan ve 2010 yılı öncesinden itibaren basılmakta/ yayımlanmakta olup abone usulü olarak çalışan ulusal/ uluslararası dergiler”

yağmacı/ şaiBELi sayılmayan dergiler olarak belirlenmiş, “Yukarıdaki kriterlere uymayan Q4 dergiler” ise yağmacı/ şaiBELi dergiler olarak kabul edilmiştir.⁴³⁰ Yağmacı/şaiBELi dergiler dışında YÖK’ün görüşüne göre, para karşılığı ve internet ortamında yapılan bilimsel toplantılar da yağmacı/ şaiBELi bilimsel toplantılar olarak

⁴²⁸ **YÖK Genel Kurulu Kararları**, Oturum Tarihi: 30.12.2021 Oturum No.: 18
<https://www.uak.gov.tr/DuyuruBelgeleri/2022/yagmac%C4%B1-saibeli-dergiler-hk-duyuru-25012022.pdf> (Erişim Tarihi: 18.07.2023)

⁴²⁹ Örneği Bartın Üniversitesi, YÖK Genel Kurulu Kararına istinaden yağmacı/ şaiBELi akademik faaliyetleri akademik teşvik ödeneği başvurularında kabul etmemektedir. **Bartın Üniversitesi Senatosu** Kararı, Toplantı Tarihi: 27.03.2019, Toplantı Sayısı: 2019/05,
<https://cdn.bartın.edu.tr/personel/b37dcd5480e04b59b68bb6ab5b23b5c1/senato-karari.pdf> (Erişim Tarihi: 18.07.2023)

⁴³⁰ YÖK Genel Kurulu Kararları, Oturum Tarihi: 30.12.2021 Oturum No.: 18

değerlendirilmektedir.⁴³¹ Ancak halen bu duruma ilişkin açık bir karar alınmamış ve kamuoyuna duyurulmamıştır.

Danıştay'ın bir kararına göre; YÖK ve ÜAK tarafından yağmacı/ şaibeli dergi listesinin belirlenmesinin, yayınlarda bilimsel kalite ve niteliğin olması amacını taşıdığı için hukuka uygun olduğuna karar verilmiştir. Bu karara göre;

“Yağmacı/şaibeli olarak nitelendirilen dergilerde bilimsel amaçtan ziyade ticari kaygılarla makale yayımlandığı, bu dergilerde yer alan makalelerin bilimsel niteliğinin olmadığı veya düşük olduğu açık olmakla birlikte; Ülkemizde akademik yükseltmeler için yapılan başvuruların değerlendirilmesi sürecinde, özgün bilimsel yayın ve çalışmalar yapmış olma şartının sağlanması amacıyla bu tür yağmacı/şaibeli olarak nitelendirilen dergilerde yayımlanan makalelerin dikkate alınmaması gerektiği, aksi durumun kabulü halinde bilimsel niteliği düşük veya hiç olmayan yayınlar nedeniyle akademik rekabetten uzaklaşılacağı ve bu durumun da uluslararası düzeyde Ülkemizin bilim itibarının zedelenmesine yol açacağı tartışmasıdır.

Bilimsel gelişmenin temelini oluşturan bilimsel yayın ve çalışmaların belli bir düzeyde ve kalitede olmasını teminen yapılan düzenlemede kamu yararına ve hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.”⁴³²

YÖK Genel Kurulu kararında, yağmacı/ şaibeli sayılmayan dergiler içinde ULAKBİM TR Dizin Dergi Listesindeki dergilere değinilmemiştir. Ancak, ÜAK Doçentlik Şartlarında, TR Dizin Dergi Listesindeki dergilerdeki yayınlara puan verildiğinden, bu listedeki dergiler de yağmacı/ şaibeli sayılmayan dergilerden kabul edilmelidir. Bununla beraber ULAKBİM DergiPark üzerinde yayınlanan tüm dergiler TR Dizin Dergi listesinde yer almamaktadır. Bu husus aşağıda incelenecektir.

Bilimsel yayınlar, aynı zamanda araştırmacı hakkında nicelik ve nitelik ölçüm araçlarından birisidir.⁴³³ Bilim insanlarının yayınları, atıf indeksi veya atıf dizini denilen yerlerde toplanmakta ve bu şekilde ölçülmektedir. Ancak bu konuda bazı eleştiriler mevcuttur. ÜAK'ın “Doçentlik Şartları” arasında yer alan “Uluslararası Makale” şartında; “SSCI, SCI, SCI-Expanded ve AHCI” dizinleri kapsamındaki

⁴³¹ YÖK, “Yağmacı” Dergi Yayınları Akademik Yükseltmelerde Kullanılmayacak, 2019.

⁴³² Danıştay 8. D. T. 1.12.2022, E. 2020/7858, K. 2022/7031.

⁴³³ Ufuk Akçığıt ve Elif Özcan Tok, **Türkiye Bilim Raporu**, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2020, s. 66

dergilerde yayınlanmış eser istenilmektedir.⁴³⁴ Bahsedilen bu dizinler, ilk başta yayın niceliği ve niteliğinin ölçülmesi amacıyla kurulmuş olsa da geline aşamada artık kâr amacı güden şirketler tarafından kontrol edilmekte ve yayın süreçlerinde ücret söz konusu olmaktadır.⁴³⁵ Bu sebeple, ticari şirketlerin kontrolündeki bilimsel dizinler, ücret ve kar amacı nedeniyle eleştirilmektedir. Zira ücret ve kâr amacı, bilimsel bilgiye erişimi zorlaştırmakta ve bilimsel bilgiyi metalaştırmaktadır. Bu yüzden bilimsel araştırmalar, ortak iyi amacından kişisel çıkarlara yönelmektedir.⁴³⁶

Bilim insanları ve akademisyenlerin yayınlarının nicelik ve nitelik olarak ölçümünün, kâr amacı güden veya ücretli yayınlar yerine; kâr amacı gütmeyen, objektif ve bağımsız kuruluşlarca yapılması önerilmektedir. Bu yönde YÖK tarafından “*Açık Bilim ve Açık Erişim Çalışma Grubu*” kurulmuştur.⁴³⁷ Türkiye’de ulusal düzeyde dergi dizinleme, ULAKBİM tarafından yönetilen TR Dizin tarafından yapılmaktadır.⁴³⁸ ÜAK “Doçentlik Şartları” arasında yer alan “Ulusal Makale” şartının açıklamasında “*ULAKBİM tarafından taranan ulusal hakemli dergiler*”⁴³⁹ bulunmakta olup, bu dergiler TR Dizin Dergi Listesi’nde⁴⁴⁰ bulunan dergilerdir.

Son yüzyılda bilgisayar ve internet kullanımının giderek artması, bilimsel yayınların çeşitli yazılımlarla kontrol edilebilmesini de sağlamaktadır. Tez, makale veya kitap gibi eserlerde intihal yapılıp yapılmadığını tespit ettiğini söyleyen, Türkiye’de “*akademik intihal / intihal.net*”⁴⁴¹ isimli, ayrıca uluslararası çapta da

⁴³⁴ ÜAK, 2023 Mart Dönemi Doçentlik Başvuru Şartları, <https://www.uak.gov.tr/Sayfalar/docentlik/basvuru-sartlari/2023/2023-mart-donemi-docentlik-basvuru-sartlari.aspx> (Erişim Tarihi: 15.10.2023)

⁴³⁵ Ahmet Asan, “ISI’nin Kullandığı İndeksler: SCI -Expanded, SSCI ve AHCI: Tarihsel Gelişim, Bugünkü Durum ve Etki Faktörü (IF)”, **Orlab On-Line Mikrobiyoloji Dergisi**, C. II, S. 5, s. 2. <http://www.mikrobiyoloji.org/pdf/702040501.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2023)

Not: SCI -Expanded, SSCI ve AHCI atıf dizinleri Web of Science çatısı altında, Clarivate Analytics Şirketi tarafından yönetilmektedir. Bu şirket de çok uluslu bir medya şirketi olan Thomson Reuters Şirketine aittir. <https://clarivate.com/products/scientific-and-academic-research/research-discovery-and-workflow-solutions/webofscience-platform/> (Erişim Tarihi: 15.10.2023)

Bir diğer atıf dizini olan Scopus ise Elsevier Şirketine aittir. <https://www.elsevier.com/tr-tr/solutions/scopus> (Erişim Tarihi: 15.10.2023)

⁴³⁶ Sedat Çal, “Bilimsel Bilgiye Erişim Sorunu Üzerine”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. LXV, S. 4, 2016, s. 1318

⁴³⁷ YÖK, Açık Erişim- Açık Bilim, <https://acikerisim.yok.gov.tr/acik-erisim> (Erişim Tarihi: 17.10.2023)

⁴³⁸ TR Dizin, <https://trdizin.gov.tr/hakkinda/> (Erişim Tarihi: 17.10.2023)

⁴³⁹ ÜAK, 2023 Mart Dönemi Doçentlik Başvuru Şartları.

⁴⁴⁰ TR Dizin, Dergi Listesi, <https://search.trdizin.gov.tr/tr/dergi/ara?q=> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

⁴⁴¹ Akademik İntihal/ intihal.net, <https://intihal.net/> (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

“turnitin” ve “iThenticate”⁴⁴² isimli (aynı şirkete ait iki farklı isimde) çevrimiçi yazılım bulunmaktadır.

İntihal yazılımları; bir eseri, kendi veri tabanlarında “orijinal” olarak bulunduğu varsayılan diğer eserlerle karşılaştırarak, eserin özgün olup olmadığını veya ne oranda özgün olduğunu belirten bir rapor oluşturur. Bu rapora göre eserde intihal yapıp yapılmadığına karar verilir. Ancak yazılımdaki hatalar, yazılımların veri tabanı kısıtı, yazılımı kullanırken yapılan kullanıcı hataları gibi nedenlerle yanlış sonuçlar çıkabilmektedir.⁴⁴³ Örneğin, “*intihal.net*” veri tabanında “*Türkiye’de yayın yapan dergilerin %90’undan fazlasını ve on binlerce basılı kitabın*” bulunduğu belirtilmektedir.⁴⁴⁴ Eğer yazar, bu veri tabanında bulunmayan bir eserden intihal yapmışsa, doğal olarak yazılım bunu tespit edemeyecektir. Başka bir örnek de “turnitin” yazılımında, daha önce başka bir kişi tarafından yazılıma eklenen bir eser, kullanıcı hatası yapılır ve tekrar eklenirse, %100 oranında benzerlik raporu oluşturmaktadır.⁴⁴⁵ Özellikle hukuk alanında, mevzuat metinleri veya mahkeme kararları zorunlu olarak ve sıkça kullanılmakta olup, bu kaynaklar eserde usulüne göre alıntılanmaz ise yazılımlar tarafından intihal olarak algılanmaktadır.

İntihal tespit yazılımlarının, birçok etken dolayısıyla, tamamen güvenilir ve doğru sonuçlar verdiğini söylemek mümkün değildir. İntihal denetiminin bilgisayar yazılımları ile yapılması halinde, çıkan sonuçların ehil kişiler tarafından mutlaka değerlendirilmesi gerekmektedir.⁴⁴⁶ Aksi takdirde, eser sahibine hatalı intihal sonuçları itham edilebilecektir. Bu durumda da eser sahibine karşı da “*Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak etik ihlal isnadında bulunmak,*” şeklinde ayrı bir etik ihlal fiili meydana gelmektedir.

⁴⁴² iThenticate, <https://www.ithenticate.com/> (Erişim Tarihi: 15.07.2023); Turnitin, <https://www.turnitin.com/> (Erişim Tarihi: 15.07.2023) Not: Bu iki yazılım da Advance Publicatinos Şirketine aittir. <https://www.advance.com/> (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

⁴⁴³ Levent Öztürk, “Bir Bilgisayar Yazılımı İntihali Saptayabilir Mi? Benzerlik İndeksi Ne Tür Bilgi Verir? İntihale Karar Vermede Editörün Rolü Nedir?”, **TÜBİTAK ULAKBİM Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 2011 – 9. Ulusal Sempozyum Editörler Toplantısı**, (Ed. Orhan Yılmaz), Ankara: Aves Yayıncılık, 2011, s. 47.

⁴⁴⁴ Akademik İntihal/ intihal.net, **Hakkımızda**, <https://intihal.net/index.php?mod=hakkimizda> (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

⁴⁴⁵ Turnitin, **Benzerlik Raporunu Yorumlama**, <https://help.turnitin.com/tr/feedback-studio/ogretmenler/benzerlik-raporunu-yorumlama.html> (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

⁴⁴⁶ Öztürk, **a.g.e.**, s. 49.

3.10. Bilimsel Yayınlarında Yerleşik Uygulamalar

Türk hukukunda bilimsel araştırma ve yayın süreciyle ilgili, bilimsel araştırma ve yayın etiği düzenlemeleri dışında ancak, YÖK, üniversiteler ve TÜBİTAK tarafından gözetilen bazı yerleşik uygulamalar yapılmaktadır. Örneğin, ulusal atıf dizini kabul edilen TR Dizin'in bilim etiği için dergiler, makaleler ve yazarlar hakkında, YÖK'ün yazarların kimliği hakkında, YÖK ve TÜBİTAK'ın bilimsel veriler ve makaleler hakkında ortak açık bilim ve açık erişim politikaları, idari düzenleme ve tavsiyeleri bulunmaktadır. Bu konuların doğrudan bilimsel araştırma ve yayın etiği ile ilgili olmamakla birlikte, bilimsel araştırma ve yayın sürecinde uygulandığından, konuyla birlikte ele alınarak incelenmesi gerektiği anlaşılmıştır.

Türkiye'de yayınlanan akademik/ bilimsel nitelikteki dergilerin dizinlenmesi, ULAKBİM tarafından yönetilen TR Dizin tarafından yapılmaktadır. ULAKBİM, TR Dizin yanında ayrıca DergiPark⁴⁴⁷ adıyla “Türkiye’de yayınlanan akademik hakemli dergiler için elektronik ortamda barındırma ...hizmeti” sunmaktadır. DergiPark, hizmet sunacağı dergilerin “Etik İlkeler ve Yayın Politikası’na” yer vermesini istemektedir.⁴⁴⁸ Burada yer alan dergilerin büyük bir kısmı TR Dizin Dergi Listesinde de yer almaktadır. “Doçentlik Şartları” içinde istenen “Ulusal Makale” şartı, TR Dizin Dergi Listesindeki dergilerde yayınlanan makalelerle sağlanacaktır. TR Dizin ise “araştırma ve yayın etiği” konusunda Committee on Publication Ethics (Yayın Etiği Komitesi) (COPE)⁴⁴⁹ ve International Committee of Medical Journal Editors (Uluslararası Tıp Dergisi Editörleri Komitesi) (ICMJE)⁴⁵⁰ kurumlarının etik tavsiyelerini önermektedir.⁴⁵¹ DergiPark'ta yer alan dergilerin birçoğunda da COPE tarafından dergi editörleri ve yazarlar için belirlenen etik tavsiyelere⁴⁵² uyulmasını istediği görülmektedir.

⁴⁴⁷ DergiPark, “Hakkında”, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/page/about> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

⁴⁴⁸ a.g.m.

⁴⁴⁹ Committee on Publication Ethics (COPE), <https://publicationethics.org/> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

⁴⁵⁰ International Committee of Medical Journal Editors (ICJME), <https://www.icmje.org/> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

⁴⁵¹ TR Dizin, “Rehber”, <https://trdizin.gov.tr/rehber/> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

⁴⁵² Committee on Publication Ethics (COPE), “Akış Şemaları”, [https://publicationethics.org/sites/default/files/Full_set_of_flowcharts_Turkey_2017\(1\).pdf](https://publicationethics.org/sites/default/files/Full_set_of_flowcharts_Turkey_2017(1).pdf) (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

COPE tarafından editörlere ve yazarlara etik olarak; intihal (aşırma)-kendisinden intihal, mükerrer yayın, uydurma veriler (sahtecilik veya çarpıtma), yayın öncesi/ sonrasında yazar ekleme/ çıkarma, hayalet/ konuk veya armağan yazarlık, çıkar çatışması, izin veya rıza alınmaması gibi diğer etik problemler, yazar tarafından hakem hakkında iddia edilen etik dışı davranışlar ile yayın hakkında üçüncü kişilerin doğrudan veya sosyal medya aracılığıyla yaptıkları iddialar ve bu iddialara ilişkin şüphelerin giderilmesi hakkında tavsiyelerde bulunmaktadır.⁴⁵³

Bilim dergileri 1990'ların ortalarından itibaren çevrimiçi olarak yayınlanmaya başladığından beri, yayınların ve araştırma sonuçlarının, yenilerinin takip edilebilmesi, etkilerinin izlenebilmesi, itibarlarının değerlendirilebilmesi ve akademik iletişimin sağlanması gibi ihtiyaçlar için araştırmacıların ve eserlerin benzersiz kimliklerinin ya da tanımlayıcılarının olması gerektiği düşünülüyordu.⁴⁵⁴

Bu süreçte önceleri, yayıncılar arasında bir çalışma ile DOI (Digital Object Identifier) adı verilen ve eserleri tanımlayıcı olması amacıyla bir sistem kurulmuştu.⁴⁵⁵ Ancak bu sistem eserleri kimliklendiriyor ve tanımlıyor fakat eser sahiplerini yani yazarları ve araştırmacıları ise tanımlamıyordu. Bunun için bazı yayıncıların öncülüğünde kâr amacı gütmeyen Open Researcher and Contributor Identifier (ORCID) adıyla 2010 yılında bir topluluk kurulmuştur. Bu topluluğun çalışmalarıyla da 2012 yılında ORCID hizmete girmiştir. ORCID ile beraber araştırmacıları, yazarları ve eser sahiplerini tanımlayan başka sistemler de bulunmaktadır. Ancak ORCID, ücretsiz, tekil ve kalıcı bir kimlik ve tanımlayıcıdır.⁴⁵⁶

ORCID, Türkçesi "*Açık Araştırmacı ve Yazar Kimliği*" anlamına gelen "*Open Researcher and Contributor ID'nin*" kısaltmasıdır. Bu sistem "*ORCID, Inc.*" adıyla kâr amacı gütmeyen bir şirket statüsündeki kuruluş tarafından yürütülmektedir. Bu kuruluş, araştırmacı ve yazarların isim benzerliği gibi karışıklıkların önlenmesi için, onlara numaralardan oluşan, benzersiz, kalıcı ve

⁴⁵³ **Committee on Publication Ethics (COPE), a.g.e.**

⁴⁵⁴ **ORCID**, "ORCID's First Decade: From Startup to Sustainability", s.6. https://info.orcid.org/wp-content/uploads/2022/11/R2_Orcid-10th-Ann-Booklet-FOR_WEB.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

⁴⁵⁵ Bkz. § 3.7. Dipnot 387

⁴⁵⁶ **ORCID, a.g.e.**

ücretsiz bir kimlik sağlamaktadır.⁴⁵⁷ Türkiye’de ORCID numarası olarak bilinen bu uygulama, ISO’nun 27729 no.lu standardı olan International Standard Name Identifier (ISNI)⁴⁵⁸ (Uluslararası Standart İsim Kimliği) ile uyumlu olarak 16 haneli bir sayıdan oluşmaktadır.⁴⁵⁹

YÖK Yürütme Kurulu tarafından;

*“açık bilim ve açık erişim çalışmaları çerçevesinde; üniversitelerde hazırlanan lisansüstü tezler ile bilimsel faaliyetler sonucu ortaya çıkan kitap, makale, kongre bildirimleri ve her türlü bilimsel yayının bibliyografik denetimini sağlamak ve açık erişimde araştırma hizmetine sunmak... verilerin standardizasyonunu sağlamak”*⁴⁶⁰

gereklilikleriyle tezli yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile öğretim üyeleri, öğretim görevlileri ve araştırma görevlilerinin ORCID numarası almasını istemiştir. Bunun için de *“lisansüstü tezler ile makale, kongre ve sempozyum bildirimleri, kitap ve her türlü bilimsel yayınların takibinde ... Open Researcher and Contributor ID (ORCID) numarası kullanmalarının zorunlu tutulması kararlaştırılmıştır.”*⁴⁶¹

Böylece Türkiye’de, açık bilim ve açık erişim politikaları doğrultusunda, bibliyografik denetimin sağlanması için tüm lisansüstü öğrenciler ve akademisyenler ORCID numarası kullanmaya başlamıştır. Ancak YÖK veya Türkiye’den başka bir devlet kurumu ORCID kuruluşuna üye değildir.⁴⁶² ORCID numarası kullanılması doğrudan bilim etiğiyle ilgili bir durum değildir. Ancak yayınlarda yerleşik bir uygulama halini almaktadır. ORCID kullanılması aynı isimli yazarların karıştırılmasını engelleyecek, eserlere ve yazarlara doğru atıf yapılması için kolaylık gösterecek, böylece bilim etiğinin uygulanmasına yardımcı olmuş olacaktır.

YÖK tarafından dile getirilen açık bilim kavramına ve bu kavramı oluşturan öğelere değinmek gerekecektir. Açık bilimi oluşturan en önemli iki öğenin açık veri

⁴⁵⁷ **ORCID**, “About ORCID (ORCID Hakkında)”, <https://info.orcid.org/what-is-orcid/> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

⁴⁵⁸ **ISNI**, “What is ISNI? (ISNI nedir?)”, <https://isni.org/page/what-is-isni/> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

⁴⁵⁹ **ORCID**, “Structure of the ORCID Identifier (ORCID Kimliğinin Yapısı)”, <https://support.orcid.org/hc/en-us/articles/360006897674-Structure-of-the-ORCID-Identifier> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

⁴⁶⁰ **YÖK**, 08.06.2020 tarihli, 36054236-299-E.32771 sayılı ve “ORCID Alınması Tanımlayıcı Tekil Numara” konulu yazısı.

⁴⁶¹ **a.g.e.**

⁴⁶² **ORCID**, “Members (Üyeler)”, <https://orcid.org/members> (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

Not: ORCID’e üye olarak Türkiye’den sadece Koç Üniversitesi’nin bulunduğu görülmektedir.

ve açık erişim olduğunu söylemek mümkündür. Bilginin ve bilgiye erişimin açık olması, açık bilimin temelini oluşturmaktadır. Bunların dışında açık bilimi oluşturan kurallar, araçlar, projeler, araştırmalar ve diğer öğelerin hepsi açık bilgi ve açık erişim ile ilgilidir.

Türkiye’de açık bilim- açık erişim, YÖK ve TÜBİTAK iş birliğinde yürütülmektedir.⁴⁶³ Bu anlamda TÜBİTAK Açık Bilim Politikasına göre açık bilim;

“bilimin; yayınların, araştırma verilerinin, laboratuvar notlarının ve diğer araştırma süreçlerinin ücretsiz erişilebildiği, araştırmanın yeniden kullanımı, dağıtımı ve üretilmesine izin veren koşullarla, diğer araştırmacıların birlikte çalışabileceği ve katkıda bulunabileceği şekilde yapılması”⁴⁶⁴

olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda; Ufuk Avrupa Programı’nın, bulunabilir, erişilebilir, birlikte çalışılabilir ve tekrar kullanılabilir şeklindeki FAIR ilkeleri TÜBİTAK tarafından da benimsenmiştir. Açık bilimi oluşturan bir diğer önemli unsur da açık veridir. Aynı politikada açık veri;

“herhangi bir telif hakkı, patent ya da diğer kontrol mekanizmalarına tabi olmaksızın herkes tarafından ücretsiz ve özgürce kullanılabilen, tekrar kullanılabilen ve dağıtılabilen veri”

olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla açık veri olarak tanımlanan bilgi, FSEK bağlamında korunabilecek bir hak iken açık veri haline getirildiği için artık korunmayan bir hak olmaktadır. Bunun yanında FSEK bağlamında korunmayan bilimsel yöntem ve veri gibi bilimsel eser sahibinin hususiyetini içermeyen bilgilerin de kendiliğinden açık veri haline geldiği söylenebilir.

Açık erişim kavramı, açık bilim kavramı altında bir başlık olarak ele alınmaktadır. Akademik ya da bilimsel yayıncılık, tarihte, bilim adamlarının el yazma eserlerinden bilim dergilerine uzanan süreçte değişik evreler geçirmiştir. Bilimsel çalışmaların çoğunlukla makale şeklinde yer aldığı günümüzde bilimsel dergilerin önemi çok büyüktür. Dolayısıyla bilimsel dergi yayıncılığı da önemli bir hale gelmiştir.

⁴⁶³ YÖK, “Açık Erişim Açık Bilim”, <https://acikerisim.yok.gov.tr/acik-erisim> (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

⁴⁶⁴ TÜBİTAK ULAKBİM, “Açık Erişim”, <https://acikveri.ulakbim.gov.tr/acik-erisim/> (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

Bilimsel dergi yayıncılığında, Üniversiteler, bazı kamu kurumları ve meslek kuruluşlarının yayınlarını dışarda tutarsak, ticari yayıncıların egemen olduğunu görebiliriz. Bunun bir sonucu olarak, bilimsel yayıncılıkta ticari kaygılar da yer almaktadır.⁴⁶⁵ Bilimsel yaklaşımla uyumlu olmayan bu durum, aynı zamanda bilim etiği içerisinde de bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

Bilim alanında açık erişim kavramı, ilk defa 2002 yılında Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin (Budapest Open Access Initiative – BOAI) bildirisiyle gündeme gelmiştir.⁴⁶⁶ BOAI, 2002 yılındaki bildirisiyle açık erişimi tanımlamış⁴⁶⁷ ve bu tanım girişimin on yıllık faaliyetleri sonucunda 2012 yılında güncellenmiştir.⁴⁶⁸ Güncel tanıma göre açık erişim, bilimsel eserlerin;

“internet aracılığıyla; finansal, yasal ve teknik engeller olmaksızın, serbestçe erişilebilir, okunabilir, indirilebilir, kopyalanabilir, dağıtılabılır, basılabilir, taranabilir, tam metinlere bağlantı verilebilir, dizinlenebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir olmasıdır.”⁴⁶⁹

Ancak bilimsel eser üzerindeki fikri haklar *“kendi çalışmalarının bütünlüğü üzerinde kontrol sahibi olabilmeleri, gerektiği gibi tanınmalarının ve alıntılanmalarının sağlanması için, yazarlara verilmelidir.”* Bu nedenle açık erişim, yazarın tüm haklarından feragat ettiği bir kamuya arz şekli değildir. Ancak, bilimsel yayıncılıktaki ticari kaygıların ortadan kaldırılarak, eser üzerindeki hakların yazara verildiğini söylemek mümkündür. Böylece, bilim etiği içerisinde yayınlarla ilgili ticari kaygılar giderilmeye çalışılmaktadır.

AB, Ufuk Avrupa Programı kapsamında açık erişimi de açık bilim yanında, araştırmacıların projelerinde *“modus operandi”* yani takip edilmesi gereken bir metot ve çalışma alışkanlığı olarak kabul etmesini istemektedir.⁴⁷⁰ Türkiye’de açık

⁴⁶⁵ Hülya Dilek Kayaoğlu, “Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı”, **Türk Kütüphaneciliği**, C. XX, S. 1, 2006, s. 30-33

⁴⁶⁶ **a.g.m.**, s. 33

⁴⁶⁷ **Budapest Open Access Initiative**, <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/turkish-translation/> (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

⁴⁶⁸ “BOAI10”, **Budapest Open Access Initiative**, <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai10/turkish-translation/> (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

⁴⁶⁹ **a.g.e.**

⁴⁷⁰ **European Commission**, “Directorate-General for Research and Innovation, Horizon Europe, open science: early knowledge and data sharing, and open collaboration, Publications Office of the European Union”, 2021. doi.org/10.2777/18252 (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

erişim benzeri yapılar, 2000’li yıllardan beri üniversiteler, TÜBİTAK ULAKBİM ve Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS) gibi kurumlarca tekil olarak yürütülmüştür.⁴⁷¹ YÖK ve TÜBİTAK işbirliğiyle tüm üniversitelerde, açık bilim ve açık erişim uygulaması için 2019 yılında pilot çalışmalara başlanılmış ve 2020 yılı itibariyle de zorunlu politika uygulamalarına geçilmiştir.⁴⁷²

TÜBİTAK Açık Bilim Politikası’na göre açık erişim şöyle açıklanmıştır;
*“bilimsel literatürün internet aracılığıyla finansal, yasal ve teknik bariyerler olmaksızın erişilebilir; okunabilir, kaydedilebilir, kopyalanabilir; yazdırılabilir; taranabilir; tam metne bağlantı verilebilir; dinlenebilir; yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir olması.”*⁴⁷³

Bu tanımı BOAI’nin açık erişim tanımı ile benzer olduğundan, FSEK bağlamında aynı hukuki sonuçları doğurduğu söylenebilir. Halen üniversitelerde BAP sonucunda yapılacak yayınlarda ve üniversite dergilerinde, yazarlardan açık erişimli yayın yapılması istenmektedir.

Türkiye’de TÜBİTAK tarafından yürütülen açık bilim- açık erişim sürecinde, verilerin “açık veri” kapsamında herkes tarafından özgürce kullanılabilmesi ve “...araştırmacılara yayınlarına en geniş erişim hakkı sağlayacak şekilde lisanslamalarını...” tavsiye edilmektedir.⁴⁷⁴ Bu gibi durumlarda eser sahibi kişi, eserinde belirterek, FSEK bağlamında eserden doğan mali ve manevi haklarından kısmen ya da tamamen vazgeçebilir. Bu sürecin yönetimi için uluslararası bir organizasyon olan Creative Commons, bilginin kamu yararı için paylaşılması amacıyla, eserler üzerindeki fikri hakların sınırlandırılmasına ilişkin çeşitli lisanslar oluşturmaktadır.⁴⁷⁵ Türkiye’de, DergiPark tarafından da bilimsel dergilerde Creative Commons Lisansları kullanılması konusunda farkındalık sağlanmaktadır.⁴⁷⁶ TR Dizin ve DergiPark’ta yer alan bazı dergiler, Creative Commons Lisansları ile

⁴⁷¹ Bülent Karasözen, Burcu Umut Zan ve Doğan Atılgan, “Türkiye’de Açık Erişim ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırma”, **Türk Kütüphaneciliği**, C. XXIV, S. 2, 2010, s. 237

⁴⁷² YÖK, “Açık Erişim Açık Bilim”.

⁴⁷³ TÜBİTAK ULAKBİM, “Açık Erişim”.

⁴⁷⁴ a.g.e.

⁴⁷⁵ Creative Commons, “Who We Are”, <https://creativecommons.org/mission/> (Erişim Tarihi: 22.10.2023).

⁴⁷⁶ DergiPark, “Creative Commons (CC) Rehberi”, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/page/creative-commons-cc-rehberi> (Erişim Tarihi: 22.10.2023).

yayımlanmakta ve makale yazarlarına da bu lisanslarla makale kabul edildiği belirtilmektedir.

Creative Commons Lisanslarında, yazar kendisine atıf yapılması şartıyla mali ve manevi hakları bakımından, eserin kısmen ya da tamamen işlenmesine, derlenmesine, üzerinde değişiklik yapılmasına, yayımlanmasına veya çoğaltılmasına ve bunların değişik kombinasyonlarına izin verebilir. Bu gibi durumlarda, eserin mali haklarının kullanılması serbest olsa da manevi hakları bakımından yazara atıf yapılması zorunludur. Creative Commons CC0 Lisansında ise yazar, eser üzerindeki tüm haklarından vazgeçerek eserini kamuya mal edebilir. Bu durumda herkes o eseri atıf yapmadan dilediği gibi kullanabilecektir.⁴⁷⁷ Creative Commons CC0 Lisansı, FSEK tarafından da korunmayan ham bilgi, bilimsel teori veya yöntemler için uygundur.

Atıf yapmak ve kaynakça göstermek hakkında Türk Standartları Enstitüsü'nün (TSE) 1977 yılında kabul ederek yürürlüğe koymuş olduğu “*TS 2781:1977*” kodlu ve “*Dökümantasyon-Bibliyografik yollamalar-Temel ve ek unsurlar*” bir standart bulunmaktadır. Bu standart hakkında yapılan açıklamaya göre, “*yollanmayı oluşturan parçaların sırasını verir, münferit unsurların ve bibliyografik yollamaların sunulmasına ait ayrıntılı önerileri kapsar.*”⁴⁷⁸ Bu standardın oluşturulmasında Uluslararası Standardizasyon Örgütü (International Organization for Standardization- ISO) tarafından 1975 yılında yayımlanan “*ISO 690*” kodlu standardın temel alındığı görülmektedir.⁴⁷⁹

Geçen sürede ISO 690 kodlu standart ISO tarafından birçok defa geliştirilmiş ve en son da 2021 yılında “*ISO 690:2021*” kodlu yeni bir sürüm yayımlanmıştır.⁴⁸⁰ ISO 690:2021'e göre atıf yapmanın ve kaynakça göstermenin iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan birisi; çalışmada yararlanılan yazarların kaynak gösterilmesidir, ki bu başka çalışmaları da teşvik eder. Bir diğeri de kullanılan

⁴⁷⁷ **Creative Commons**, “About CC Licenses”, <https://creativecommons.org/share-your-work/cclicenses/> (Erişim Tarihi: 22.10.2023).

⁴⁷⁸ **TSE**, “TS 2781 Dökümantasyon-Bibliyografik yollamalar-Temel ve ek unsurlar”, <https://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx?081118051115108051104119110104055047105102120088111043113104073097089102104076065097050107053048> (Erişim Tarihi: 24.10.2023).

⁴⁷⁹ **ISO**, “ISO 690:1975”, <https://www.iso.org/standard/4887.html> (Erişim Tarihi: 24.10.2023).

⁴⁸⁰ **ISO**, “ISO 690:2021”, <https://www.iso.org/standard/72642.html> (Erişim Tarihi: 24.10.2023).

kaynakların kontrol edilerek, ulaşılan sonucun doğruluğunu ve güvenilirliğini tasdik etmektedir.⁴⁸¹ TSE de bu yeni sürümü temel alarak 2021 yılında, önceki standart kodunu değiştirerek “TS ISO 690” kodlu ve “Bilgi ve dokümantasyon- Bilgi kaynaklarına yapılan atıflar ve bibliyografik referanslar için kılavuz bilgiler” başlıklı yeni standardını yayımlamıştır.⁴⁸²

TSE ve ISO tarafından kabul edilerek yayımlanan bu atıf ve bibliyografik standartların bilimsel olarak kabul edildiğini ve kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Bilimsel yayınlarda, uluslararası olarak, bilim alanlarına göre değişmekle birlikte, başta APA ve Chicago olmak üzere dipnot ve metin için atıf yöntemleri kabul görenek bibliyografik standartlar uygulanmaktadır.

⁴⁸¹ ISO, “ISO 690:2021 Information and documentation– Guidelines for bibliographic references and citations to information resources”, İsviçre: 2021, s. 8.

⁴⁸² TSE, “TS ISO 690:2021, Bilgi ve dokümantasyon- Bilgi kaynaklarına yapılan atıflar ve bibliyografik referanslar için kılavuz bilgiler”, <https://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx?081118051115108051104119110104055047105102120088111043113104073084113103086122071077073104071087> (Erişim Tarihi: 24.10.2023).

4. BİLİM ETİĞİNE AYKIRILIKTA YAPTIRIMLAR

Yükseköğretim Kanunu'nda etik ihlal olarak öngörülen düzenlemeler neredeyse, üç temel hukuk dalıyla doğrudan ilgilidir.⁴⁸³ Örneğin “*intihal suçu*,” FSEK’te hem hukuk davasına hem de ceza davasına konu edilebilecektir. Ayrıca disiplin yönünden etik kurul ve disiplin cezası incelemesine tabi olacak, bundan dolayı da idari davalara konu olabilecektir. Benzer şekilde “*insan üzerinde deney suçu*” da TCK kapsamında suç olduğundan cezai soruşturmaya konu olabilecek, haksız fiil olması sebebiyle TBK bağlamında tazminat davası açılabilir ve idari yönden etik inceleme ve disiplin soruşturması yapılabilir. Dolayısıyla, etik ihlaller karşısında, hukuk, ceza ve idari işlem ve davaların söz konusu olabileceğini söyleyebiliriz.

4.1. Cezai Yaptırımlar

Etik ihlal türleri arasında iki fiil kanunlarda ayrıca ceza yaptırımını uygulanan suç olarak düzenlenmiştir. Bunlardan birisi “*insan üzerinde deney*” suçu olup TCK’nın 90’ıncı maddesinde düzenlenmiştir. Diğer suç ise FSEK’te (m. 71/1- 2, 3 ve 5. bentlerde) “*başkasına ait esere, kendi eseri olarak ad koyma*,” “*kaynak göstermeksizin iktibas*” ve “*yetersiz, yanlış veya aldatıcı mahiyette kaynak gösterme*” fiilleri olarak geçen ve doktrinde “*intihal*” suçu olarak ifade edilen suçtur. Bu fiillerin suç olarak düzenlenmesi dışında, başka etik ihlal türleri suç olarak düzenlenmemiştir.

4.1.1. İnsan Üzerinde Deney Suçu

“*İnsan üzerinde deney*” başlığıyla TCK’nın 90’ıncı maddesinde, “*insan üzerinde bilimsel bir deney yapan kişi, ...cezalandırılır*” denilmiştir. Bu suç klinik araştırmalar kapsamında olup, bilimsel araştırma sürecinde gerçekleşmektedir. Bunun için ayrıca yayın yapılması veya deney sonuçlarının açıklanmasına gerek yoktur.⁴⁸⁴ Suçun gerçekleşmesi için kasten bilimsel deney yapılması yeterli olup, bu deneyin bilim insanı tarafından yapılması da şart değildir. Deney konusunun sadece insanın maddi varlığı olması değil manevi varlığı olması halinde de suç gerçekleşmiş

⁴⁸³ Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 460.

⁴⁸⁴ Oğuz Bandır ve Can Eralp Elibol, “İnsan Üzerinde Deney Suçu (TCK m. 90/1)”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XXV, S. 4, 2021, s. 707-715.

olacaktır.⁴⁸⁵ Suçun soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı değildir. Düzenlemenin 2 ve 3'üncü fıkralarında ise suçun ceza sorumluluğunu kaldıran nedenler ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu nedenler ise SHTK'nın Ek Madde 10 hükmünde sayılan bilimsel deney şartlarıdır. Bu şartlar gerçekleştiğinde, fiil meydana gelse dahi ceza sorumluluğu kalkacaktır.⁴⁸⁶ Bu suçun soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete tabi değildir.

TCK'da düzenlenen diğer birçok suçta olduğu gibi, “*insan üzerinde deney*” suçu da kişiye karşı bir haksız fiildir. TBK'nun 49'uncu ve devamı maddeleri gereğince, haksız fiile ilişkin hükümlere göre “*ölüm veya bedensel zarar*” kapsamında maddi ve manevi tazminat davaları açılabilecektir.

4.1.2. İntihal Suçları

Etik ihlal türleri içerisinde; yayınlara ortaya çıkabilecek, en çok rastlanan ve kanaatimizce de en önemli suçlardan birisi doktrinde “*intihal suçları*” olarak adlandırılan fiillerdir. FSEK'te (m. 71/1- 2, 3 ve 5. bentlerde) intihal durumuyla ilgili birden fazla suç fiili öngörüldüğünden, intihal tek bir suç olarak ortaya çıkmamaktadır. Bundan dolayı kanaatimizce de “*intihal suçları*” olarak adlandırılması doğru olacaktır. Bu suçlar; “*başkasına ait esere, kendi eseri olarak ad koyma,*” “*kaynak göstermeksizin iktibas*” ve “*yetersiz, yanlış veya aldatıcı mahiyette kaynak gösterme*” şeklinde üç ayrı fiil ve karşılığında üç ayrı yaptırım olarak düzenlenmiştir.

İntihal fiilinin Yükseköğretim Kanunu'nda (m. 53/5-a) ve YÖK BAYE Yönergesinde (m. 4/1-a) yer alan;

“başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek”

şeklindeki tanımını unsurlara ayırarak FSEK'te yer alan suçlara benzetebileceğiz. Birinci unsur, başkalarının hususiyetini taşıyan fikir, metot, veri veya eserlerin bulunmasıdır. Kanaatimizce burada sadece eser denilse de yeterli olacaktır. İkinci unsur ise birinci unsorda sayılanların kısmen veya tamamen kişinin kendi bağımsız

⁴⁸⁵ Bandır ve Elibol, **a.g.m.**, s. 718-722

⁴⁸⁶ **a.g.m.**, s. 729.

eseri gibi gösterilmesidir. Üçüncü unsur ise kişinin kendi bağımsız eseri gibi gösterdiği ancak başkasına ait olan eserlere bilimsel kurallara uygun şekilde atıf yapmamasıdır.

FSEK'te (m. 71/1-2) “başkasına ait esere, kendi eseri olarak ad koyan kişi ...cezalandırılır” şeklinde öngörülen fiil, YÖK BAYE Yönergesine göre, başkasına ait bir eserin tamamını kendi eseri gibi göstermek şeklindedir. Örneğin, bir bilimsel makaleyi, kitabı veya kitap bölümünü başkası yazmasına rağmen kendisi yazmış gibi göstermek bu fiile uymaktadır. Buradaki fiili “gölge yazarlık” durumuyla karıştırmamak gerekmektedir.

FSEK'te (m. 71/1-3) “bir eserden kaynak göstermeksizin iktibasta bulunan kişi ...cezalandırılır” şeklinde öngörülen fiil ise kanunda ve yönerge “başkalarının eserlerine bilimsel kurallara uygun şekilde atıf yapmamak” ifadesine karşılık gelmektedir. Burada düzenlenen suç ise kişinin, başkasının eserinden kendi eserine yaptığı alıntıda hiçbir surette kaynağını göstermemesidir. Kaynak gösterme hususunun alıntının şartlarından olduğu açıklanmıştır. Suçun gerçekleşmesi için alıntının yapılması ancak, kaynağının hiçbir şekilde gösterilmemesi yeterli olup ayrıca herhangi bir zarar meydana gelmesine gerek yoktur.⁴⁸⁷

Kanunda ve yönergede “başkalarının eserlerine bilimsel kurallara uygun şekilde atıf yapmamak” şeklindeki fiil ise FSEK'teki (m. 71/1-5) “bir eserle ilgili olarak yetersiz, yanlış veya aldatıcı mahiyette kaynak gösteren kişi, cezalandırılır.” fiiliyle de bağlantılıdır. Bu fiilin öngördüğü suç, alıntı yapılması ancak, alıntı için gösterilen kaynağın “yetersiz, yanlış veya aldatıcı” olması yani bir diğer deyişle “atıf yapmak ancak, bilimsel kurallara uygun şekilde atıf yapmamak” durumudur. Asıl kaynak yerine “başka bir kaynak gösterilmesi; kaynağın yanlış gösterilmesi,” “bilimsel eserlerde yazarın ve eserin adı gösterilmesine rağmen alıntının yerinin gösterilmemesi; yetersiz kaynak göstermek” olacaktır.⁴⁸⁸ Kendisi doğrudan

⁴⁸⁷ Büşra Demiral Bakırman, “İntihal Suçları”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, C. III, S. 2, 2015, s. 68.

⁴⁸⁸ a.g.m., 68.

görmeden, başka bir eserde kaynak olarak görüp de atıf yaparken doğrudan görmüş gibi atıf yapmak da aldatıcı kaynak göstermek sayılabilir.⁴⁸⁹

Bu suçlar kasten işlenebilen suçlardan olup, ihmal veya unutma gibi bir durumla taksirle işlenmesi kabul edilmemiştir. Ancak, ceza sorumluluğunu kaldıran genel hallerden olan hata durumunda suçun oluşmayacağı düşünülmektedir.⁴⁹⁰ FSEK 75'inci maddesine göre bu “suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması şikâyete bağlıdır.”

Danıştay'ın bir kararında; intihal iddiasıyla, yayın tarihinden altı yıl sonra verilen şikâyet dilekçesine istinaden,

“takibi şikayete bağlı bu suç için 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 73'üncü maddesinin birinci bendi uyarınca 6 aylık şikayet süresinin geçirilmesi nedeniyle”⁴⁹¹

şikayet süresi geçtiği gerekçe gösterilerek soruşturma ve kovuşturma yapılamayacağına, “lüzum-u muhakeme” kararının bozulmasına ve kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmiştir. Dolayısıyla etik suçlar hakkında ceza soruşturmasında şikâyet süresi, dava ve ceza zamanaşımı gibi süreler hakkında TCK hükümleri uygulanmaktadır.

4.1.3. Görevi Kötüye Kullanma Suçu Bakımından Değerlendirme

İnsan üzerinde deney ve intihal suçları dışında kalan diğer bilim etiğine aykırı eylemler; Yükseköğretim Kanununda veya TCK'da açıkça suç olarak düzenlenmemiştir. Ancak, TCK'nın 257'nci maddesinde kamu görevlilerine özgü olarak “görevi kötüye kullanma” suçu yer almaktadır. Öğretim elemanları da Anayasaya göre memur olmamakla birlikte diğer kamu görevlilerinden sayılmaktadır.⁴⁹² TCK bakımından da öğretim elemanları “kamu görevlisi” deyimi kapsamındadır.

⁴⁸⁹ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 340.

⁴⁹⁰ Demiral Bakırman, **a.g.m.**, s. 71.

⁴⁹¹ Danıştay 1. D. T. 11.06.2020, E. 2020/620, K. 2020/620.

⁴⁹² Dilşat Yılmaz, “Yükseköğretim Personeli Ceza Soruşturması, Yasal Eksiklikler ve Çözüm Önerileri”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVII, S. 1-2, 2013, s. 103.

TCK'nın 257'nci maddesine göre “görevi kötüye kullanma” suçu;
“kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında, görevinin gereklerine aykırı hareket etmek veya görevinin gereklerini yapmakta ihmal veya gecikme göstererek kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olmak ya da kişilere haksız bir menfaat sağlamak”

şeklinde ifade edilmiştir. Suçun maddi unsurları; “görevinin gereklerine aykırı hareket etmek veya görevinin gereklerini yapmakta ihmal veya gecikme göstermek, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olmak ya da kişilere haksız bir menfaat sağlamak” şeklindedir. Dolayısıyla farklı icrai hareketlerle suç meydana gelebilmektedir. Suçun manevi unsuru ise kasttır. Ancak, “kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olmak ya da kişilere haksız bir menfaat sağlamak” şeklindeki icrai hareketler kastın dışında kalan objektif şartlardır.⁴⁹³

Kanaatimizce gerek bilimsel araştırma sürecinde ve gerekse de yayın sürecinde olsun, bilim etiğine aykırı eylemlerin sonucunda, “görevi kötüye kullanma” suçunun maddi ve manevi unsurlarının oluşması halinde suçun meydana geldiği söylenebilecektir. Ancak disiplin suçu olarak öngörölmüş bilim etiğine aykırı her eylemle birlikte doğrudan görevi kötüye kullanma suçu meydana gelmemektedir. Örneğin; bilim etiğine aykırı bir eylem olarak kabul edilen, “bilimsel çalışmalarda, diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri ve bilgileri, izin verildiği ölçüde ve şekilde kullanmamak, bu bilgilerin gizliliğine riayet etmemek ve korunmasını sağlamamak” fiilinin gerçekleşmesi sonucunda, gizli kalması gereken bilgiler açığa çıkabilir. Bu durumda “kişilerin mağduriyetine” neden olunabilecek ve bu bağlamda “görevi kötüye kullanma” suçu gerçekleşebilecektir.

4.1.4. Bilim Etiğine Aykırılık Suçlarında Ceza Soruşturması Usulü

Yükseköğretim Kanunu, kanunda sayılan suçların soruşturulması için özel bir usul öngörmüştür. Kanunun 53'üncü maddesinin c fıkrası “ceza soruşturması usulü” ifadesiyle başlamaktadır. Bu düzenlemede, ilk ve son soruşturma şeklinde ikili bir soruşturma usulü yer almaktadır. İlk soruşturma; disiplin amiri tarafından doğrudan veya görevlendirilecek uygun sayıda soruşturmacı tarafından yapılmaktadır. Son soruşturmanın açılıp açılmamasına ise kanunda belirtilen şekilde oluşturulacak kurul

⁴⁹³ Hande Yokuş Sevik, “Görevi Kötüye Kullanma Suçu (TCK m. 257)”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XXIII, S. 39, 2018, s. 269, 294-295.

tarafından karar verilmektedir.⁴⁹⁴ Kanundaki düzenlemeye göre son soruşturma sonucunda yetkili kurullar tarafından “*lüzum-u muhakeme veya men-i muhakeme kararları*” verilebilecek ve “*lüzum-u muhakeme kararına ilgililerce yapılacak itiraz ile men-i muhakeme kararları kendiliğinden Danıştay tarafından incelenerek karara bağlanacaktır.*”

TCK, FSEK veya diğer ceza düzenlemeleri kapsamında bir suç işleme halinde Yükseköğretim Kanunundaki ceza soruşturması usulü uygulanacaktır.⁴⁹⁵ Bu konuda Danıştay tarafından verilen bir kararda da

“şüphelilerin yayınladıkları üç makalede şikayetçilerin eserlerinden kaynak göstermeden alıntı yaptıkları konusunda yeterli şüphe bulunduğu, bu nedenle delillerin takdirinin adli yargı yerlerine ait olmak üzere, üstlerine atılı suçu işlediklerini doğrulayacak ve haklarında kamu davasının açılmasını gerektirecek yeterli kanıtın dosyada mevcut olduğu anlaşıldığından, ...lüzum-u muhakeme kararının onanmasına, eylemlerine uyan ...Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 71 inci maddesi uyarınca yargılanmalarına, ...oybirliğiyle karar verildi”⁴⁹⁶

denilmiştir. Dolayısıyla FSEK’de de suç olarak öngörülen “*intihal*” gibi bir etik ihlal durumunda ya da TCK’da düzenlenen “*insan üzerinde deney*” suçu kapsamında, aynı anda hem disiplin hem de ceza soruşturması yapılabilecektir.

Danıştay’a göre ise sadece “*lüzum-u muhakeme veya men-i muhakeme kararları*” değil, şüphelilerin hukuki durumuna göre “*karar verilmesine yer olmadığına veya kovuşturmaya yer olmadığına*” dair kararlar da verilebilecektir. Danıştay son soruşturma kararı hakkında yaptığı bir incelemede;

“şüpheli hakkında, suçla illiyet bağı tespit edilemiyor veya eylemi suç oluşturmuyorsa karar verilmesine yer olmadığına, soruşturma şartı bulunmuyorsa kovuşturmaya yer olmadığına, atılı suçları işledikleri kanaatine varılması halinde lüzum-u muhakemesine, atılı suçları işlemediğine kanaat getiriliyorsa da men-i muhakemesine şeklinde”

karar verilebileceğini belirtmektedir.⁴⁹⁷

⁴⁹⁴ Yılmaz, a.g.m., s. 105.

⁴⁹⁵ Duman, a.g.e., s. 196-199.

⁴⁹⁶ Danıştay 1. D., T. 17.1.2008, E. 2007/1485, K. 2008/90.

⁴⁹⁷ Danıştay 1. D., T. 19.1.2022, E. 2022/86, K. 2022/13.

Kanuna göre; ceza soruşturması yapılan öğretim elemanları arasında farklı ünvanlara sahip kişiler olduğu takdirde, ilk soruşturma ve son soruşturma kurulları en yüksek ünvana göre belirlenecektir. (m. 53/c-5)

Soruşturulan şüpheli hakkında lüzumu muhakeme kararı verilmesi halinde, bu karar Danıştay tarafından incelenip kesinleştikten sonra CMK'ya göre yetkili ve görevli ceza mahkemesinde dava açılacaktır. (m. 53/c-4)

Yükseköğretim Kanunu'nda (m. 53/A/1-b) etik ihlalden dolayı disiplin soruşturmasından önce etik kurul incelemesi zorunlu iken, “*insan üzerinde deney*” veya “*intihal*” suçu hakkında yapılacak ceza soruşturmasında böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır. Dolayısıyla hem ceza soruşturması hem de etik kurul tarafından inceleme aynı anda başlatılabilecektir.

4.2. Hukuki Yaptırımlar

Bilim etiğine aykırılıkta hukuki yaptırımlar, genel düzenlemelere göre ve FSEK'te yapılan özel düzenlemelere göre incelenebilecektir. Bu bağlamda genel düzenlemelerin her zaman geçerli olduğu, özel düzenlemelerin de kanundan kaynaklanan hallerde geçerli olduğu söylenebilir.

4.2.1. Genel Hükümlere Göre Davalar

“*İnsan üzerinde deney suçu*” TCK'da ve “*intihal suçları*” da FSEK'te düzenlendiğinden, bu fiiller aynı zamanda Türk Borçlar Kanunu hükümlerine göre de “*haksız fiil*” oluşturabilmektedir. Bunun yanında bu suçların Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre “*kişilik haklarına saldırı*” olarak gerçekleşmesi de mümkündür. Bu suçlarla sınırlı olmamakla birlikte, etiğe aykırı bir fiil gerçekleştiğinde, şartları oluşması halinde, zarar gören kişiler, Türk Medeni Kanunu (TMK), Türk Borçlar Kanunu (TBK) ve Türk Ticaret Kanunu (TTK) kapsamında genel hükümlere göre saldırı hakkında tespit veya tazminat davaları açabilecektir.⁴⁹⁸

⁴⁹⁸ Tekinalp, a.g.e., s. 304, 326; Nal ve Suluk, a.g.e., s. 143.

Genel hükümlere göre açılacak tazminat davaları daha çok kusur sorumluluğuna dayanan davalardır. Fakat FSEK’te eser sahibinin mali ve manevi haklarının ihlali halinde kusur şartı aranmayan hukuk davaları öngörülmüştür.⁴⁹⁹

4.2.2. Eser Sahibini Tespit Davası

FSEK’te eser sahibini tespit davası hukuk davaları içinde sayılmamış ancak, kanunun 15’inci maddesinin 3’üncü fıkrasında değinilmiştir. Bu düzenlemeye göre;

“bir eserin kimin tarafından vücuda getirildiği ihtilaflı ise, yahut her hangi bir kimse eserin sahibi olduğunu iddia etmekte ise, hakiki sahibi, hakkının tesbitini mahkemeden isteyebilir.”

Dolayısıyla bu hükümdeki amaç; uyuşmazlık halindeki eser sahipliğinin tespit edilerek, *“gerçek eser sahibinin ya da sahiplerinin belirlenmesidir”*⁵⁰⁰ Kanaatimizce tespit davası; yazarlık hakkı olan birisinin eserde adının gösterilmemesi veya yazarlık hakkı olmayan birisinin eserde adının gösterilmesi şeklinde tarif edilen *“haksız yazarlık”* hallerinde açılabilir.

İntihal sahibi belli olan bir eserden yine sahibi belli olan başka bir esere kaynak göstermeden alıntı yapılması olduğu için, bu fiilde eser sahipliği konusunda uyuşmazlık bulunmadığı kabul edilir. Bundan dolayı da doktrinde intihal durumunda eser sahipliğinin tespiti için dava açılmayacağı belirtilmektedir.⁵⁰¹

4.2.3. Saldırının Kaldırılması Davası

FSEK’te *“tecavüzün ref’i”* olarak düzenlenen *“saldırının kaldırılması”* davası, kanunun 66- 68 maddeleri gereğince; mali ve manevi haklara saldırı olduğu takdirde, saldıran kişinin kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın, eser sahibi tarafından açılabilir. Bu davanın amacı saldırı sonucunda meydana gelen bilim etiğine aykırılık hallerinin kaldırılması olacaktır.⁵⁰²

Örneğin; intihal durumunda kaynak gösterilmediğinden, asıl eser sahibinin mali ve manevi haklarına saldırılmış olacaktır. Bu dava ile intihal yapılan eser yayından kaldırılabilir veya toplatılabilir. Bir bilimsel eserin takma isimle ya da

⁴⁹⁹ Tekinalp a.g.e., s. 306.

⁵⁰⁰ a.g.e., s. 309; Nal ve Suluk, a.g.e., s. 142.

⁵⁰¹ a.g.e.; a.g.e.

⁵⁰² a.g.e., s. 311; Gözler, *Alıntı ve Atıf Usulleri*, s. 461.

yanlış bir isimle yayınlanması durumunda da “*haksız yazarlık*” halinde gerçek isimle yayınlanması için bu dava açılabilir. Bir bilimsel eserden alıntı yapılırken, intihal gerçekleşmese bile, kaynağın “*yetersiz, yanlış veya aldatıcı*” şekilde gösterilmesi halinde asıl eser sahibi; kaynağın doğru bir şekilde belirtilmesi için bu durumu “*saldırının kaldırılması*” olarak dava edebilir.⁵⁰³

Kanaatimizce, genel olarak bakıldığında, mali ve manevi haklara saldırı halinde dava açılacak farklı durumlar, saldırının önlenmesi davasına göre saldırının kaldırılması davasında daha fazladır. Çünkü, bu davanın açılması için saldırının gerçekleşmiş veya devam ediyor olması gerektiğinden, somut durum ortaya çıkmış ve hukuki sonuçları da meydana gelmiş olacaktır. Böylece kolaylıkla hasım ve somut olay belirlenebilir.

4.2.4. Saldırının Önlenmesi Davası

FSEK’in 69’uncu maddesinde “*tecavüzün men’i*” olarak yer alan “*saldırının önlenmesi*” davası; henüz gerçekleşmemiş ancak, saldırı tehlikesi altında, saldırıyı önleme amacıyla kişinin kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın, saldırıyı önleme amacıyla açılabilir.⁵⁰⁴ Bu dava, henüz tam olarak gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesi muhtemel etiğe aykırılık hallerinde açılabilir. Kanaatimizce olağan hallerde böyle bir durumun anlaşılması çok zordur. Ancak, birlikte çalışan akademisyenler arasında veya gerçek yazarları bilinen editoryal bir çalışmada, bir bilimsel araştırma projesinin yürütenler arasında, başkalarının saldırı tehlikesi önceden öğrenilebilir. Dolayısıyla, kanunda düzenlenmesine rağmen, saldırının önlenmesi davasının açılması ispat zorlukları da taşımaktadır.

Etiğe aykırı bir eylem gerçekleşmişse buna karşı saldırının kaldırılması davası açılabilirse bile, bu saldırının devam etme ihtimali de görülebiliyorsa bu halde hem saldırının kaldırılması hem de önlenmesi davaları birlikte açılabilir. Böylece saldırı kaldırıldığı gibi tekrarı da engellenmiş olacaktır.⁵⁰⁵

⁵⁰³ Tekinalp, a.g.e., s. 311-314; Erel, a.g.e., s. 296-297.

⁵⁰⁴ Tekinalp, a.g.e., s. 325; Gözler, *Alıntı ve Atıf Usulleri*, s. 462.

⁵⁰⁵ Tekinalp, a.g.e., s. 326; Erel, a.g.e., s. 302.

4.2.5. Tazminat Davaları

FSEK'in 70'inci maddesinde “*mali ve manevi hakları*” saldırıya uğrayan asıl eser sahibi kişilerin tazminat davası açabileceği düzenlenmiştir. İntihal, haksız yazarlık, yetersiz, yanlış veya aldatıcı şekilde kaynak gösterilmesi durumlarında eser sahibinin “*manevi haklarına*” saldırı olduğu kabul edilmiştir. Daha önce belirtildiği gibi FSEK, sorumluk için fiili gerçekleştiren kişinin kusurunu bir şart olarak düzenlememiştir.⁵⁰⁶ Doktrindeki bazı görüşler, FSEK'teki bu özel düzenlemenin esasen haksız fiil unsurundan kaynaklandığını, dolayısıyla manevi haklar için tazminat davasının da kusur sorumluluğunu gerektirdiğini belirtmektedir.⁵⁰⁷

“*Mali hakların*” ihlali halinde ise hem maddi hem de manevi tazminat davası açılabilir. Ancak, bu durumda saldırganın kusuru bulunması ve asıl eser sahibinin mali haklarında zararın meydana gelmesi gerekmektedir.⁵⁰⁸ Kanundaki mali haklara ilişkin tazminat davası özel olarak belirtilmiş ise de “*haksız fiillerle ilgili hükümler çerçevesinde tazminat talep edilebileceği*” ifade edildiğinden, esasen Türk Borçlar Kanunundaki haksız fiil genel hükümlerine atıf yapılmış olmaktadır.⁵⁰⁹

Doktrinde intihale ilişkin hukuk davalarında zaman aşımı süresinin işlemeyeceği söylenilmektedir. Çünkü intihal bir eserde bulunmaya devam ettiği sürece, fiil devam edecek ve bu suretle zamanaşımı süresi de işlemeyecektir.⁵¹⁰ Ayrıca intihalde olduğu gibi etiğe aykırı eylemin cezai müeyyidesi var ise uzamış ceza zamanaşımı da söz konusu olabilecektir.⁵¹¹

FSEK 77'nci maddesinde, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndan (HMK) farklı olarak özel bir ihtiyati tedbir yolu öngörülmüştür.⁵¹² Hukuk davasında hakları ihlal edilen kişinin talebi üzerine, “*davanın açılmasından önce veya sonra,*” “*ileri sürülen iddialar kuvvetle muhtemel görülürse*” zorunlu hallerde hâkim tarafından, “*bir işin yapılmasına veya yapılmamasına, işin yapıldığı yerin kapatılmasına veya açılmasına*” karar verilebilecektir. Burada, ihtiyati tedbir kararı verileceğinden, ileri

⁵⁰⁶ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 327-329; Gözler, **Alıntı ve Atıf Usulleri**, s. 463-464.

⁵⁰⁷ Erel, **a.g.e.**, s. 304.

⁵⁰⁸ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 333-334.

⁵⁰⁹ Erel, **a.g.e.**, s. 306.

⁵¹⁰ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 309-310.

⁵¹¹ Erel, **a.g.e.**, s. 306; Nal ve Suluk, **a.g.e.**, s. 147.

⁵¹² Tekinalp, **a.g.e.**, s. 345.

sürülen iddiaların hâkim tarafından kuvvetli olduğu görülmelidir.⁵¹³ Kanaatimizce, FSEK'teki bu özel düzenleme yanında, uygun olduğu takdirde HMK'daki genel hükümlere göre de ihtiyati tedbir talep edilmesi mümkündür.

FSEK 67'nci maddesinin 3'üncü fıkrasında; yanlış kaynak gösterme veya intihal halinde de verilecek tecavüzün ref'i kararının talep halinde en fazla 3 gazetede ilan edilebileceği düzenlenmişti. Ancak, FSEK'in 78'inci maddesine göre; ayrıca haklı çıkan tarafın, haklı bir sebebi ve menfaati varsa, kararın kesinleşmesinden itibaren 3 ay içinde, kesinleşmiş mahkeme kararının veya özetinin, bir gazetede yayımlanması veya benzer araçlarla ilan edilmesini talep hakkı da bulunmaktadır.⁵¹⁴

4.3. İdari Yaptırımlar

Daha önce ifade edildiği gibi etik kurallar aynı zamanda yaptırımlar da ön gördüğünden, bu yaptırımlar için kanunda yönetmelik çıkarma yetkisinin AYM'nin “*kanunilik ilkesi*” gerekçesiyle iptal etmesi sonrasında Yükseköğretim Kanunu'nda 2020 yılında düzenleme yapılmıştır. Kanunun 1 ve 2'nci maddesine göre, üniversiteler ve akademisyenler bu kanun kapsamındadır. Kanunun 53'üncü maddesinde ise disiplin kuralları içerisinde akademisyenlerin uymadığı takdirde karşılaşılabilecekleri etik kural yaptırımları yer almaktadır. Zira, “*Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi*” herhangi bir idari yaptırım öngörmemiştir. YÖK BAYE Yönergesinin 9'uncu maddesinin 7'nci fıkrasına göre;

“bilimsel araştırma ve yayın etiği kurullarınca alınan nihai kararlar inceleme raporu niteliğinde olup, bu kararlar onaylanmak ya da başka bir karar alınmak üzere rektöre sunulur”

denildiği için etik kurul kararları “*inceleme raporu*” şeklinde sayılmaktadır. Yönergenin 10'uncu maddesinde ise yaptırım işlemlerinin ayrıca yürütüleceği şöyle düzenlenmiştir:

“bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemlerde bulunduğu tespit edilen kişiler hakkında ilgili mevzuat uyarınca gerekli disiplin işlemleri ile diğer idari, hukuki ve cezai işlemler yükseköğretim kurumu tarafından yapılır.”

⁵¹³ Tekinalp, a.g.e., s. 345; Erel, a.g.e., s. 315.

⁵¹⁴ Erel, a.g.e., s. 316.

Dolayısıyla, üniversite tarafından, etik kurul “inceleme raporuna” göre ancak disiplin yönünden idari veya FSEK ve TCK bağlamında cezai soruşturma yapılabilecektir. Kanaatimizce, bu ifadede geçen “hukuki” kelimesi “hukuk kurallarını” kastetmekte olup, “hukuk davaları” üniversite tarafından değil, hukuk mahkemeleri tarafından yürütüldüğünden “hukuk davalarını” ifade etmemektedir.

Belirtmek gerekir ki; Yükseköğretim Kanunu 53/A/1-b maddesinde idari yaptırım için disiplin soruşturmasına başlanılmadan önce etik kurul incelemesi zorunlu tutulmuştur. Kanunda bunun şöyle denilmiştir;

“bilimsel araştırma ve yayın etiğine ilişkin disiplin cezası verilmesini gerektiren fiiller açısından soruşturma başlatılmadan önce bilimsel araştırma ve yayın etiği kurullarınca inceleme yapılması zorunludur.”

Yükseköğretim Kanunu’nda etik ihlal durumu öngören disiplin düzenlemeleri sadece akademisyenler tarafından ihlal edilebileceği için “akademisyenlere özgü disiplin suçu” olarak ifade edilebilmektedir.⁵¹⁵

Yükseköğretim Kanunu sistematığına bakacak olursak etik ihlal kuralları; kanunun 53’üncü maddesinde “uyarma, kınama, aylıktan veya ücretten kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme, üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve kamu görevinden çıkarma” şeklinde altı başlıkta belirlenen disiplin cezaları içinde öngörülmüştür. Bu disiplin cezalarında ön görülen, “kamu görevinden çıkarma” cezası hariç diğer suçların hepsinde etik ihlal kuralları bulunmaktadır.

4.3.1. Uyarma Cezasını Gerektiren Etik İhlaller

Kanuna (m. 53/1) göre uyarma cezası, “öğretim elemanına, görevinde ve davranışlarında daha dikkatli olması gerektiğinin yazı ile bildirilmesidir.” Uyarma cezasını gerektiren fiiller içerisinde bir etik ihlal kuralı bulunmaktadır. Bu fiiller aynı zamanda YÖK BAYE Yönergesinde de “diğer etik ihlal türleri” (m. 4/2-a) içinde de sayılmıştır. Bu etik ihlal kanunda (m. 53/1-c) “destek alınarak yürütülen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemek.” fiili şeklinde düzenlenmiştir.

⁵¹⁵ Egemen Karaca, *Üniversitelerde Disiplin Rejimi*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2019 s. 89; Kerim Azak, *Akademik Personelin Disiplin Rejimi*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021, s. 146.

Bir bilimsel araştırmada özel kişiler, şirketler, TÜBİTAK gibi devlet kurum ve kuruluşları veya üniversite; araştırmanın yürütülebilmesi için para, cihaz, laboratuvar gibi maddi veya fiziksel imkanları karşılıklı veya karşılıksız destek olarak sunabilmektedir. Bu durumda, kanundaki düzenlemeye göre bu desteklerin, “*araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda*” nasıl olduklarına dair bir açıklama yapılması gerekmektedir. Bu düzenleme aynı zamanda TÜBİTAK AYEK Yönetmeliğinde ve ÜAK BAYE Yönergesinde de bulunmaktadır.

4.3.2. Kınama Cezasını Gerektiren Etik İhlaller

Yükseköğretim Kanunu’nda kınama cezası (m. 53/2) “*öğretim elemanına, görevinde ve davranışlarında kusurlu olduğunun yazı ile bildirilmesidir*” denilmiştir. Akademisyenin kusurlu davranışlarına sebep olan fiiller içerisinde birçok etik ihlal fiili yer almaktadır. Görevle ilgili diğerkusurlu davranışlar yanında etik ihlal olarak sayılan bu fiiller düzenlemede şöyle yer almıştır;

“d) Üniversite veya bağılı birimlerin sınırları içinde herhangi bir yeri kurumun izni olmadan hizmetin amaçları dışında kullanmak veya kullandırmak.

e) Yayınlarında hasta haklarına riayet etmemek.

f) İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda veya diğerklinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak.

g) İncelemek üzere görevlendirildiğı bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak.

h) Bilimsel bir çalışma kapsamında yapılan anket ve tutum araştırmalarında katılımcıların açık rızasını almadan ya da araştırma bir kurumda yapılacaksa ayrıca kurumun iznini almadan elde edilen verileri yayımlamak.

ı) Araştırma ve deneylerde, çalışmalara başlamadan önce alınması gereken izinleri yetkili birimlerden yazılı olarak almamak.

j) Araştırma ve deneylerde mevzuatın veya Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ilgili araştırma ve deneylere dair hükümlerine aykırı çalışmalarda bulunmak.

k) Araştırmacılar veya yetkililerce, yapılan bilimsel araştırma ile ilgili olarak muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ilgilileri bilgilendirme ve uyarma yükümlülüğüne uymamak.”

Bu fiillerin gerçekleştirilmesi bir akademisyen için kusurlu bir davranış olarak kabul edilerek disiplin kuralları içerisinde düzenlenmiştir. Burada sayılan fiillerin bir kısmı, YÖK BAYE Yönergesinde “*diğer etik ihlal türleri*” içinde (m. 4/2- b, c, ç, d, g, ı, i ve j) aynen sayılmıştır. ÜAK BAYE Yönergesinde de aynı hükümler yer almıştır. Ancak, TÜBİTAK AYEK Yönetmeliğinde buradaki hükümlerin aynen yer almamaktadır.

Kanunda yer alan “*yayınlarında hasta haklarına riayet etmemek*” fiili “*Hasta Hakları Yönetmeliği’nde*”⁵¹⁶ yer alan bilgilendirme, mahremiyet, rıza, izin, gizlilik, tedaviyi reddetme gibi haklardır. İnsanlar üzerinde yapılacak deneyler hakkında TCK’da ceza hükümleri düzenlenmiş ayrıca, Sağlık Hizmetleri Temel Kanununda da deney süreci hüküm altına alınmıştır. Düzenlemede bilimsel eserlerle ilgili hususlar ayrıca FSEK’de düzenlendiğinden, FSEK hükümleri de uygulama alanı bulacaktır.

4.3.3. Aylıktan veya Ücretten Kesme Cezasını Gerektiren Etik İhlaller

Kanunda (m. 53/3) yer alan bu düzenlemede akademisyenlere maaş veya ücret olarak ödenen “*brüt aylıktan veya ücretten bir defaya mahsus olmak üzere 1/30 ila 1/8 arasında kesinti yapılmasıdır.*” şeklinde disiplin cezası öngörülmüştür. Bu ceza “*bir defaya mahsus*” kesinti yapılmasını düzenlemekte olup birden fazla kesinti yapılması başka bir disiplin cezası olarak düzenlenmiştir. Kanunda kesintinin alt ve üst sınırları belirlenmiş olup, disiplin cezası vermeye yetkili kişi veya kurul tarafından, fiilin ağırlığına göre alt ve üst sınırlar içerisinde ceza takdir edilebilecektir. Bu disiplin cezasında da görevle ve etikle ilgili fiiller yer almakta olup etik ihlal fiilleri şunlardır;

- “c) Araştırma ve deneylerde, hayvanlara ve ekolojik dengeye zarar vermek.*
- d) Bilimsel çalışmalarda, diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri ve bilgileri, izin verildiği ölçüde ve şekilde kullanmamak, bu bilgilerin gizliliğine riayet etmemek ve korunmasını sağlamamak.*
- e) Bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak. ...*
- g) Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda*

⁵¹⁶ Hasta Hakları Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete T. 01.08.1998 S. 23420

yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak.

h) Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek veya olan kişileri dâhil etmemek, yazar sıralamasını gerekçesiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkartmak, aktif katkısı olmadığı hâlde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek.

ı) Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak suç isnadında bulunmak....

k) Akademik atama ve yükseltmelere ilişkin başvurularda bilimsel araştırma ve yayınlara ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunmak.”

Bu düzenlemedeki c, d, e, ı ve k bentleri YÖK BAYE Yönergesinde “diğer etik ihlal türleri” içinde (m. 4/2- h, k, e, f ve l) sayılmıştır. Düzenlemenin g ve h bentleri ise yönergede temel etik ihlal türlerinden sayılan “dilimleme” ve “haksız yazarlık” fiillerini (m. 4/1- d ve e) ifade etmektedir.

“Dilimleme” ve “haksız yazarlık” fiilleri temel etik ihlal türlerinden sayılsa da ağırlığına göre diğer temel etik ihlal türlerinden daha az ceza öngörülmüştür. ÜAK BAYE Yönergesinde ve TÜBİTAK AYEK Yönetmeliğinde de benzer fiiller yer almaktadır.

4.3.4. Kademe İlerlemesinin Durdurulması veya Birden Fazla Ücretten Kesme Cezasını Gerektiren Etik İhlaller

Düzenlemede (m. 53/4) cezanın öngörülüş itibariyle, zorunlu olarak kanunda devlet ve vakıf üniversitesinde görev yapan akademisyen ayrımı yapılmıştır. Zira vakıf üniversitelerinde görev yapan akademisyenler hakkında kademe uygulaması söz konusu olmamaktadır. Bu yüzden;

“devlet yükseköğretim kurumlarında görev yapan aylıklı öğretim elemanlarının buldukları kademede ilerlemelerinin fiilin ağırlık derecesine göre bir ila üç yıl arasında durdurulması; vakıf yükseköğretim kurumları öğretim elemanlarının ise fiilin ağırlık derecesine göre üç ila altı ay süreyle brüt ücretinden 1/30 ila 1/8 arasında kesintiye gidilmesidir”

şeklinde düzenleme yapılmıştır.

Bu hükümde, disiplin cezası vermeye yetkili kişi veya kurul tarafından, devlet üniversitesinde çalışan akademisyenler için alt ve üst sınır arasında fiilin ağırlığına

göre kademe ilerlemesinin durdurulması, vakıf üniversitesinde çalışan akademisyenler için de hem süre hem de ücret bakımından alt ve üst sınır arasında fiilin ağırlığına göre kesinti yapılmasına karar verilebilecektir. Bu cezayı öngören fiiller içerisinde etik ihlaller;

f) İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda ve diğer klinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak suretiyle kişilere zarar vermek

g) Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak, araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek

j) Mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak”

şeklinde düzenlenmiştir.

Düzenlemenin f bendinde “*kişilere zarar vermek*” olarak yer alan fiil sadece kanunda düzenlenmiştir. Kanundaki bu düzenleme YÖK BAYE Yönergesi, ÜAK BAYE Yönergesi ve TÜBİTAK AYEK Yönetmeliğinde bulunmamaktadır. Burada “*kişilere zarar vermek*” ifadesiyle, konusu bakımından akla ilk önce cismani bir zarar gelse de bu zararın cismani, maddi veya manevi olması da mümkündür. TCK’da “insan üzerinde deney suçunun” 90’ıncı maddenin 5’inci fıkrasında “*mağdurun yaralanması veya ölmesi halinde, kasten yaralama veya kasten öldürme suçuna ilişkin hükümler uygulanır*” şeklinde yer alan husus ise cismani zararlarla ilgilidir.

Düzenlemenin g ve j bendi ise YÖK BAYE Yönergesinde temel etik ihlal türlerinden sayılan “*sahtecilik*,” “*çarpıtma*” ve “*tekrar yayım*” fiillerini (m. 4/1- b, c ve ç) ifade etmektedir. YÖK BAYE Yönergesinde “*sahtecilik*” ve “*çarpıtma*” etik ihlalleri b ve c bentlerinde ayrı ayrı tanımlanmışken, kanundaki düzenlemede ise g bendinde ikisi bir arada ifade edilmiştir.

4.3.5. Üniversite Öğretim Mesleğinden Çıkarma Cezasını Gerektiren Etik İhlaller

Kanunda yapılan düzenlemeye göre (m. 53/5) en ağır idari yaptırımlardan birisi üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezası olup; “*akademik bir kadroya bir daha atanmamak üzere üniversite öğretim mesleğinden çıkarmadır.*” Bu ceza için öngörülen üç fiilden ikisi etik ihlal fiilidir. Bu fiiller şunlardır:

“a) Başkalarına ait özgün fikir, metot, veri veya eserleri bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendisine ait gibi göstermek.

b) Atama ve yükselmelerde, unvan veya derece kazanılmasında; anket uygulama, veri toplama gibi akademik değerlendirme içermeyen katkılar dışında kişisel emek ve birikimine dayanmayan, başkaları tarafından ücret karşılığında veya ücretsiz olarak üretilmiş yayın ve çalışmalar kullanmak.”

Düzenlemenin a bendinde temel etik ihlal türlerinden biri olan intihal fiili, b bendinde ise sadece kanunda yer alan “*başkaları tarafından üretilmiş yayın ve çalışmalar kullanmak*” fiili hüküm altına alınmıştır. İntihal fiili ayrıca; FSEK’te de kavram olarak yer almamakla birlikte fiil olarak, YÖK BAYE Yönergesi (m. 4/1-a) ile ÜAK BAYE Yönergesinde tanım ve fiil olarak, TÜBİTAK AYEK Yönetmeliğinde ise “*aşıma*” ifadesiyle düzenlenmiştir.

YÖK BAYE Yönergesinde düzenlenmeyen ancak, kanunda yer alan iki etik ihlal türü belirlenmiştir. Bunlardan birisi, “*kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme cezasını gerektiren*” suçlardan olan;

“insanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda ve diğer klinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak suretiyle kişilere zarar vermek”

fiilidir. Bu fiil aynı zamanda TCK’ya da “*insan üzerinde deney*” suçunda “*mağdurun yaralanması veya ölmesi*” olarak yansımıştır. Diğer fiil ise;

“atama ve yükselmelerde, unvan veya derece kazanılmasında; anket uygulama, veri toplama gibi akademik değerlendirme içermeyen katkılar dışında kişisel emek ve birikimine dayanmayan, başkaları tarafından ücret karşılığında veya ücretsiz olarak üretilmiş yayın ve çalışmalar kullanmak”

fiili olup bu hüküm ilk defa 2020 yılında yapılan düzenlemede gündeme gelmiştir. Kanunun değişiklik gerekçesine baktığımızda ise;

“Ayrıca bilim etiği ilkelerini, akademik değerleri zedeleyen ‘ücretli veya ücretsiz olarak başkaları tarafından üretilen bilimsel çalışmalarla akademik derece veya unvan kazanılması’ fiili, disiplin suçu olarak maddeye eklenmektedir.”⁵¹⁷

Burada yer alan hükme göre; bir akademisyenin başka bir kişiyle, ücretli veya ücretsiz “gölge yazarlık” sözleşmesi yaparak, üretilen bilimsel eseri, atama, yükselme, akademik derece veya ünvan kazanmak için kullanamayacağı düzenlenmiştir. Hükümün aksi anlamından, herhangi bir şekilde kullanılmamak üzere başkalarına kendi adıyla yayın yaptırılabilceği anlamı çıkartılmamalıdır. Zira bir akademisyen için nicelikli ve nitelikli yayın; atama, yükselme, derece ve ünvan kazanmak için en önemli unsurlardan birisi olduğundan, “*takma adla- müstear isimle*” veya “*gölge yazarlık*” şeklinde herhangi bir faydası olmayacak yayın yapmak akademisyenler için olağan değildir.⁵¹⁸

4.4. Etik Kurullar

Yükseköğretim Kanununun 53/A maddesinin 1. fıkrasının b bendine göre; *“bilimsel araştırma ve yayın etiğine ilişkin disiplin cezası verilmesini gerektiren filler açısından soruşturma başlatılmadan önce bilimsel araştırma ve yayın etiği kurullarınca inceleme yapılması zorunludur”*

denilmektedir. Bu sebeple idari yönden disiplin soruşturması yapılması etik ihlal iddialarının etik kurullar tarafından incelenmesi gerekmektedir.

4.4.1. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

YÖK BAYE Yönergesinin 7’nci maddesine göre, üniversitelerde, temel görevi “*etik ihlal iddialarını incelemek*” olan “*Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulları*” kurulmaktadır. Bu kurulların görevi başta “*etik ihlal iddialarını incelemek*” olmasıyla birlikte ayrıca “*inceleme sonucunda alınan kararı rektöre sunmak*” ve “*muhtemel etik dışı eylemleri ortadan kaldırmak için, ...rektöre önerilerde bulunmak.*” görevleri de getirilmiştir.

⁵¹⁷ TBMM, 08.04.2020 tarihli ve 2/2778 Esas no.lu, “Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D27/Y3/T2/WebOnergeMetni/fa8aacc0-6cd7-4a13-b757-d550f72b2f19.pdf> (Erişim Tarihi: 12.10.2023)

⁵¹⁸ Göka ve Erdem, **a.g.m.**, s. 518-519.

Etik kurulların nasıl kurulacağı, yönergesinin 6'ncı maddesine göre;
“bilimsel araştırma ve yayın etiği kurulları sosyal ve beşerî bilimler, sağlık bilimleri ve fen ve mühendislik bilimleri alanlarında oluşturulur.”

İlgili bilim alanlarında yeteri sayıda profesör bulunmaması halinde ise *“bir adet bilimsel araştırma ve yayın etiği kurulu oluşturabilir”* ve yönergenin 8'inci maddesine göre;

“bilimsel araştırma ve yayın etiği kurulları çalışmalarını bizzat yürütür. Ancak gerektiğinde alanında uzman bilirkişilerden görüş de alabilir.”

Bununla birlikte kurul üyeleri,

“kendileriyle, ...birlikte çalışma yaptıkları kişilerle ve etik ihlalde bulunduğu iddia ettikleri kişilerle ilgili etik ihlali iddialarının görüşüldüğü toplantılara katılamazlar.”

şeklinde açıklanmıştır.

4.4.2. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Kararlarının Hukuki Niteliği

YÖK BAYE Yönergesinin 9'uncu maddesine göre;

“Yükseköğretim kurumuna ulaşan etik ihlal iddiaları, yükseköğretim kurumu bilimsel araştırma ve yayın etiği kurullarında incelenir. ...

Alınacak kararlar, ilgili bilimsel araştırma ve yayın etiği kurulunda tartışmaya açıldıktan sonra oylanır ve kurul üyelerince imzalanır. Karara muhalif kalan üye karşı oy gerekçesini yazmak zorundadır. ...

Bilimsel araştırma ve yayın etiği kurullarınca alınan nihai kararlar inceleme raporu niteliğinde olup, bu kararlar onaylanmak ya da başka bir karar alınmak üzere rektöre sunulur.

Kurul üyeleri, uzman ve bilirkişiler yaptıkları incelemeyle ilgili edindikleri bilgi ve belgeleri açıklayamazlar”

denilmiştir. Dolayısıyla, bu hükmün 7'nci fıkrasına göre, BAYE Kurulları tarafından verilen nihai kararlar *“inceleme raporu niteliğinde”* olduğundan idari bir işlem veya yaptırım sayılmazlar. Çünkü YÖK BAYE Yönergesinin 10'uncu maddesine göre;

“bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemlerde bulunduğu tespit edilen kişiler hakkında ilgili mevzuat uyarınca gerekli disiplin işlemleri ile diğer idari, hukuki ve cezai işlemler yükseköğretim kurumu tarafından yapılır”

denildiğinden, hakkında etik ihlal tespiti yapılan kişi hakkında ayrıca disiplin soruşturması başlatılması gerekecektir. Danıştay'ın bir kararında

“etik ihlali yapıldığının tespiti halinde ancak yaptırım önerme yetkisi bulunan Üniversite Etik Kurulunun dava konusu kararının, idari davaya konu olabilecek nitelikte kesin ve icrai nitelikte bir işlem olmadığı”

gereğesiyle, benzer yönde karar veren idare mahkemesi kararını onamıştır. Hukuki olarak, Anayasa ve İYUK’a göre, idari işlem ve eylemler yargı yoluna açıktır. Ancak, idari işlem ve eylem niteliğinde olmayan tasarruflar ise yargı yoluna kapalıdır.

Kanaatimizce, BAYE Kurulunun ilgili kişi hakkında *“etik ihlal tespiti”* yapması, bu karara karşı itiraz veya dava yolunun öngörülmemiş olması, bir akademisyenin için adının lekelenmesiyle birlikte geri dönülmez sonuçlar doğurabilecektir. Bu yüzden kurul kararlarının idari davaya konu edilebilmesi gereklidir. Danıştay daha sonra yukarıdaki duruma benzer verdiği bir kararında ise;

“davacının akademik hayatını büyük ölçüde etkileyebilecek ve olumsuz birçok sonuca yol açabilecek durumda bulunan davaya konu işlemin, davacının menfaatini ve hukuki durumunu etkiler nitelikte bir işlem olduğu... davaya konu işlemin nihai işlem olarak kabulü olanaklı değil ise de, bir idari süreç içinde yer alması ve hukuki sonuç yaratmış olması nedeniyle ilgilinin hukuksal durumunda değişiklik meydana getirdiği görüldüğünden, bu haliyle kesin ve yürütülmesi zorunlu bir işlem olduğu ve idari davaya konu edilebileceği sonucuna varılmıştır”⁵¹⁹

gereğesiyle, *“etik ihlal tespiti”* işleminin idari davaya konu edilebileceğini belirtmektedir. Bizce de *“etik ihlal tespiti”* kararının bir idari işlem olmasa da ilgililer hakkında hukuki ve akademik durumlarını etkileyecek bir tasarruf olduğundan, idari davaya konu edilebilmeleri gerekmektedir. Danıştay’ın benzer yönde başka kararları da bulunmaktadır.⁵²⁰ Bu halde, akademisyenler, haklarında bir etik ihlal incelemesi ya da disiplin soruşturması olmasa da bu işlemleri başlatabilecek diğer işlemlere karşı da dava açılabilir.

Yükseköğretim Kanununun 53/A maddesinin 1. fıkrasının b bendine göre;
“bilimsel araştırma ve yayın etiğine ilişkin disiplin cezası verilmesini gerektiren fiiller açısından soruşturma başlatılmadan önce bilimsel araştırma ve yayın etiği kurullarınca inceleme yapılması zorunludur”

⁵¹⁹ Danıştay Kararı - 8. D., E. 2015/6522 K. 2016/3413 T. 7.4.2016

⁵²⁰ Danıştay 8. D. T. 7.4.2016, E. 2015/6472, K. 2016/3415; Danıştay 8. D. T. 19.2.2016, E. 2015/1757 K. 2016/1425.

denildiği için, BAYE Kurulunun “etik ihlal tespiti” tek başına disiplin cezası verilmesi için yeterli değildir. Dolayısıyla öncelikle BAYE Kurulu tarafından “etik ihlal tespiti” yapılması, daha sonra bu tespite dayanılarak ilgili hakkında eylemine uyan disiplin suçlarından dolayı disiplin soruşturması yapılması gerekmektedir.⁵²¹ Temel etik ihlal türlerinden “intihal” FSEK’de ve “insan üzerinde deney” de TCK’da ayrıca suç olarak düzenlendiğinden, bu konularda disiplin soruşturması yanında ceza soruşturması da yapılabilecektir.

4.4.3. ÜAK Etik Komisyonları

“Doçentlik Yönetmeliği” kapsamında doçent adayları bakımından “bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırılık iddiası” yönetmeliğin 7’nci maddesi ve ÜAK BAYE Yönergesinin 7’nci maddesi hükümlerine göre ilgili bilim alanlarında kurulan “Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Komisyonları” tarafından incelenir. YÖK BAYE Yönergesinden farklı olarak, Komisyonlar tarafından idari yaptırım niteliğinde, adayın “doçentlik başvurusunun iptaline” karar verilebilmektedir. Diğer idari, disiplin ve cezai işlemler yönünden ise adayın bağlı olduğu üniversitesine ve YÖK’e bildirim yapılmaktadır.

4.4.4. Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

Etik ihlal türlerinden sayılan “insan üzerinde yapılacak deneyler” suç fiili olarak TCK’nın 90’ıncı maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükmün 2’nci fıkrasında “insan üzerinde yapılan rızaya dayalı bilimsel deneyin ceza sorumluluğunu gerektirmemesi için” denilerek a bendinde; “deneyle ilgili olarak yetkili kurul veya makamlardan gerekli iznin alınmış olması” ceza sorumluluğunu kaldıran “birlikte şartlar” içinde sayılmıştır.

TCK’da belirtilen bu kurulun, SHTK’nın Ek Madde 10 hükmünün 8’inci fıkrasında;

“insanlar üzerinde gerçekleştirilecek klinik araştırmalara katılacak gönüllülerin hakları, sağlık güvenliği ve esenliğinin korunmasını sağlamak ve klinik araştırmaları etik yönden değerlendirmek amacıyla etik kurullar;”

⁵²¹ Duman, a.g.e., s. 116.

şeklinde belirtildiği gibi Sağlık Bakanlığı tarafından oluşturulacağı düzenlenmiştir. SHTK'daki bu hükme dayalı olarak “*Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik*”⁵²² çıkartılmış olup, bu yönetmelikte “*insanlar üzerinde bilimsel araştırma yapılması ...usûl ve esaslar ile ...etik kurulların teşkili, görevleri, çalışma usûl ve esasları*” ayrıntılı bir şekilde hüküm altına alınmıştır. YÖK BAYE Yönergesinin 6'ncı maddesinin 1'inci fıkrasında kurulacağı belirtilen bilim alanlarından farklı olarak ayrıca, TCK, SHTK ve KAHY'de “*Klinik Araştırmalar Etik Kurulları*” oluşturulması da öngörülmüştür.

TCK'ya göre (m. 90/2-c);

“insan dışı deney ortamında veya hayvanlar üzerinde yapılan deneyler sonucunda ulaşılan bilimsel verilerin, varılmak istenen hedefe ulaşmak açısından bunların insan üzerinde de yapılmasını gerekli kılmaları”

durumunda tıbbi araştırmaların bilimsel olarak insan üzerinde de gerçekleştirilmesi gerekecektir. Fakat insan üzerinde yapılacak deneylerde, insan dışı deneylerden daha özel şartlar öngörülmüştür. Bu şartların denek olan insanlar, deney yapan bilim insanları bakımından hukuki ve bilimsel yönden değerlendirmeleri gerekecektir.⁵²³ Bu değerlendirme de TCK, SHTK ve KAHY hükümleri doğrultusunda üniversitelerde ve kamu hastanelerinde oluşturulan “*Klinik Araştırmalar Etik Kurulları ve Biyoyararlanım-Biyoeşdeğerlik Çalışmaları Etik Kurulları*” tarafından yapılmaktadır. KAHY 28'inci maddesine göre bu etik kurulların görev ve yetkisinin, insan üzerinde yapılacak deneylerin “*linik araştırma başvuruları*” yani bilimsel araştırma süreciyle ilgili olup yayın etiğini kapsamadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kanaatimizce, insan üzerinde deney hakkında “*linik araştırma başvuruları*” dışında ayrıca “*bilimsel araştırma ve yayın etiği*” konusunda genel hükümlerin bulunduğu YÖK BAYE Yönergesi uygulanacaktır. Özellikle “*intihal, sahtecilik ve çarpıtma*” gibi “*yayın etiği*” ve temel etik ihlal konularında YÖK BAYE Yönergesinin genel hükümler içerdiği kuşkusuzdur.

⁵²² Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik, T.C. Resmî Gazete T. 13.04.2013 S. 28617.

⁵²³ Pervin Somer ve Emine Elif Vatanoglu, “Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik Çerçevesinde Etik Kurullar”, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. XIX, S. 2, 2013, s. 384.

SONUÇ

Bilimsel araştırmaların dünyaya yön veren ve insanların önemli sorunlarını çözen faaliyetlerden olduğu şüphesizdir. Ancak her alanda olduğu gibi bilimsel araştırmalarda da sorunlar yaşanmaktadır. Bilim etiği; bilgi, bilim, bilimsel yöntem ile bilimsel araştırma ve yayınların etik bakımdan değerli olmasını sağlayacak kurallardır. Bu kurallar normatiflik ve yaptırım yönüyle, hukuk alanıyla da ilgili olmaktadır. Bilimin kendi iç yapısından başka toplum düzeniyle olan bağlantısı sonucunda, doğal olarak hukuki düzenlemelere de konu olmuştur.

Anayasa, uluslararası sözleşmeler ve kanunlar ile diğer hukuki düzenlemelerde bilimsel araştırmalar ve yayınlarla ilgili kurallar bulunmaktadır. Anayasada, herkesin bilimsel araştırma ve yayında bulunabileceği bilim özgürlüğü olarak koruma altına alınmış ve sınırları belirlenmiştir. Ayrıca akademisyenler için bilim özgürlüğünden başka, akademik özgürlüğün de koruma alanı ve sınırları düzenlenmiştir.

Türk hukukunda, bilim etiği düzenlemeleri birçok tartışmalardan ve hatalı sayılabilecek düzenlemelerden sonra, kanunilik ilkesine uygun olarak Yükseköğretim Kanunu'nda ancak 2020 yılında gerçekleştirilebilmiştir. Danıştay'ın "kanunilik ilkesi" gerekçesiyle disiplin yönetmeliğindeki etik ihlal yaptırımları hakkında iptal kararları vermesi, AYM tarafından da "kanunilik ilkesi" gerekçesiyle, YK'e disiplin yönetmeliği düzenleme yapma yetkisi veren kanun hükmünün iptal edilmesi isabetli olmuştur. Yargı organları, bilim etiği kurallarının yaptırımlar öngörmesi nedeniyle bu kuralların normlar hiyerarşisi içinde kanunla düzenlenmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Böylece yaptırım öngören disiplin kuralları, normlar hiyerarşisi içinde ve "kanunilik ilkesi" erevesinde düzenlenebilmiştir.

Bilim etiği ihlalleri, dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi Türkiye'de de her alanda ve her zaman karşılaşılabilecek sorunlardandır. Etik ihlaller, bilimsel araştırma sürecinde olabileceği gibi, yayın sürecinde veya her iki süreçte de ortaya çıkabilmektedir. Ancak en çok rastlanılan temel etik ihlal türleri olan sahtecilik, çarpıtma ve intihal, bilimsel yayın sürecinde yaşanmaktadır. En ağır etik ihlaller ise intihal ve "gölge yazarlıkla" retilen eserlerin kullanılması olarak belirlenmiştir. Bu

etik ihlaller karşısında en ağır idari yaptırım olarak akademisyenlikten çıkarma cezası öngörülmüştür.

Mevcut bilimsel etik kuralların yeterliliği, denetimi, yaptırımların uygulanabilirliği, ihlal/yaptırım dengesi gibi hususlar her zaman tartışma konusu olabilecektir. Örneğin bilimsel hataların etik ihlal olarak sayılıp sayılmayacağı halen tartışılmaktadır. Özellikle bilimin sürekli gelişen ve dönüşen bir alan olduğu dikkate alınır; yapay zekâ gibi bilimsel icat, keşif ve yeniliklerle birlikte, yeni ve başka etik ihlal türleri de ortaya çıkabilecektir. Hukuk her zaman güncel olayların gerisinde kaldığından, etik ihlallerin “kanunilik ilkesiyle” yaptırıma bağlanması uzun sürebilir. Bu noktada, bilim insanlarının ve akademisyenlerinin, kendi iç kontrol mekanizmalarını sağlaması önem arz etmektedir.

Bilimsel araştırmaların hem amacı hem de doğal bir sonucu yayın yapılmasıdır. Hem bilimsel araştırma hem de yayın birbiriyle bağlantılı fikri çalışmalardır. Bu çalışmaların sonucunda ortaya çıkan fikri ürünler de bilimsel eserlerdir. Bilimsel eserler başta makaleler olmak üzere, kitap, kitap bölümü ve bildiri gibi türlerden oluşmaktadır. Bilimsel eserler, bunlardan serbest olarak faydalanılması, hukuki olarak korunması ve sınırları FSEK’te düzenlenmiştir. FSEK, 1952 yılında yürürlüğe girmiş ve günümüze kadar bazı değişiklikler yapılarak gelmiştir. Ancak, bilimin hızla gelişmesi ve değişmesi, hukuki olarak eser ve eser sahipliği kavramını da değiştirmektedir. Basılı eserler yerini elektronik eserler almakta ve yapay zekâ tarafından oluşturulan eserlerin sahipliği tartışılmaktadır. Yerleşik uygulamalarda DOI numarasıyla elektronik eserler, ORCID numarasıyla da yazarlar tanımlanmaktadır. Ancak bunların kanuni dayanakları bulunmamaktadır. Bu anlamda, fikri hakların güncel teknolojik gelişmelere göre tartışılarak, koruma önlemlerinin ve hakların sınırlarının yeniden belirlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Toplumda ve akademide bilim etiğine ilişkin farkındalık yeterli düzeyde değildir. Özellikle bilim etiği kurallarının normatif yönü olmasına rağmen, hukukçuların bu alanda çalışmaları yok denecek kadar azdır. Literatürde konu hakkında çalışma yapan ve hukukçu olmayan yazarların, yabancı bilim etiği görüşlerini, Türk bilim etiğini de göz ardı ederek inceledikleri görülmüştür. Bilim

etiği çalışmalarının özellikle tıp literatüründe daha çok olduğu ve bunların yabancı kaynaklardan beslendiği söylenebilir. Halbuki bilim etiğinin pozitif hukuka yansımaları nedeniyle hukukçular için çalışma alanı olmaktadır. Bu konuda Türk bilim etiğinin yine fikri haklar doktrini çerçevesinde uluslararası gelişmelerle birlikte yeniden ele alınması gerekebilecektir.

Türkiye’de TÜBA tarafından yapılan çalışmalar sonucunda 2002 yılında “Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları” ile 2008 yılında “Bilim Etiği El Kitabı” adında iki önemli eser literatüre kazandırılmıştır. TÜBİTAK ULAKBİM tarafından da zaman zaman “Bilimsel Yayıncılık Seminerleri” düzenlenmektedir. Ancak, düzenleyici kurumlardan olan YK’n bilim etiği konusundaki çalışmaları daha geride kalmaktadır. Üniversitelerin alışmaları ise yok denecek kadar azdır. Bilimsel gelişmeler karşısında, bilim etiğine ilişkin farkındalığının artırılması; bu kurumların ortaklaşa çalışmalarıyla mümkün olabilecektir.

Türk hukukunda, doktrinde ve uluslararası literatürde intihal en büyük bilim etiği ihlali kabul edilmektedir. İntihal ile ilgili FSEK’te, serbest yararlanma, alıntı serbestliği ve alıntı şartları düzenlenmiştir. İntihalle birlikte, sahtecilik, çarpıtma, tekrar yayım, dilimleme ve haksız yazarlık temel etik ihlal türlerinden sayılmaktadır. Bu ihlaller, bilimsel araştırmanın yayım sürecinde ortaya çıkan ihlallerdir. Bunlar dışında diğer etik ihlal türleri olarak ifade edilen ve çoğunlukla bilimsel araştırma sürecinde ortaya çıkan ihlaller de söz konusu olabilmektedir. Bunlar; bilimsel deneylerde, insanlara, hayvanlara veya çevreye zarar verilmesi, kişisel verilerin gizliliğine uyulmaması, hasta haklarına riayet edilmemesi gibi fiillerdir. Bilim etiği, temel etik ihlal kuralları ve diğer etik ihlal kurallarını düzenlediği gibi, etik ihlal olarak değerlendirilmeyecek halleri de hüküm altına almıştır.

Türk hukukunda, bilim etiğine aykırılığın yaptırımları geniş bir alanda düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler cezai, hukuki ve idari yaptırımlar içermektedir. TCK, FSEK ve Yükseköğretim Kanunu’nda bilim etiğine ilişkin, cezai, hukuki ve idari özel hükümler bulunmaktadır. Bunun yanında TMK ve TBK gibi genel hükümler içeren düzenlemelerde de bilim etiğine aykırılık hallerinde uygulama alanı bulacak hukuki normlar vardır.

Bilim etiğine aykırılık konusunda etik kurulların “tespit raporları” idari yaptırım sürecinin başlaması için kanunda bir gereklilik ve şart olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla bilim etiği için, etik kurullar önem arz etmektedir. Ancak Yükseköğretim Kanunu, etik kurullara atıf yapsa da kanunda bu kurulların oluşumu ve çalışmasıyla ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Etik kurulların ve etik kurul kararlarının gerçek bir hukuki statüye kavuşması için, kanuni dayanağının düzenlenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Bilimsel yayınların değerlendirilmesi hem bilimsel hem de akademik olarak önem arz etmektedir. Bunun için bilimsel yazına ait çeşitli atıf ve kaynakça kuralları bulunmaktadır. Türkiye’de yayımlanan bilimsel dergilerin her biri, kendine göre atıf ve kaynakça sistemleri benimsemektedir. Benzer durum üniversitelerde de yaşanmaktadır. Farklı üniversitelerde veya aynı üniversitedeki farklı enstitülerde birbirinden farklı yazım, atıf ve kaynakça kuralları bulunmaktadır. Bilim alanlarına özgü farklı yazım, atıf ve kaynakça yöntemleri olması doğaldır. Ancak, aynı bilim alanında editörden dergiye, enstitüden üniversiteye yöntem farkı olması, bilimsel kültür veya çok çeşitlilikle açıklanamaz. Bu durum bilim alanında bir klikleşmeye de dönüşmektedir. Kanaatimizce, uluslararası bilimsel yazım kurallarına ve farklı bilim alanlarına uygun, genel veya bilim alanlarına özgü, ortak ulusal yazım kuralları geliştirilmeli ve benimsenmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Kitap Bölümleri

- AKÇIĞİT, Ufuk ve Elif ÖZCAN TOK. **Türkiye Bilim Raporu**. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları. 2020.
- AKYILDIZ, Ali. **İlk Türk Akademisi Encümen-i Dâniş'in Kuruluşu ve Faaliyetleri (1851-1862)**. Ankara: TÜBA. 2018.
- AYDIN, İnayet. **Akademik Etik**. 3. b. Ankara: Pegem Akademi. 2021.
- AYİTER, Nuşin. **Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri**. Ankara: S Yayınları. 1983.
- AZAK, Kerim. **Akademik Personelin Disiplin Rejimi**. Ankara: Adalet Yayınevi. 2021.
- ALAÇAM, Erol. **Bilimsel Etkinlik ve Yayım**. Ankara: TÜBİTAK Yayınları. 1995.
- Ankara Üniversitesi Fikri ve Sınai Haklar Araştırma ve Uygulama Merkezi. **Üniversitelerde Fikir ve Sanat Eserleri ve Yolsuz İktibas**. Ankara: Ankara Üniversitesi Fikri ve Sınai Haklar Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları. 2003.
- APA. **Publication manual of the American Psychological Association**. 7. b. Whashington: American Psychological Association. 2020.
- BAYET, Albert. **Bilim Ahlakı**. (Çev. Vedat Günyol). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2000.
- BAYIR, Didar. **Gri Yayınlar**. İstanbul: Türk Kütüphanecileri Derneği İstanbul Şubesi Yayınları. 1995.
- BOLT, Roelf. **Yalancılar ve Sahtekârlar Ansiklopedisi**. (Çev. Tefik Uyar). İstanbul: Domingo Yayınları. 2015.
- BOURDIEU, Pierre **Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları**. (Çev. Burcu Yalım). İstanbul: Metis Yayınları. 2019.
- CERİTOĞLU SENGEL, Filiz. **Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İntihal ve Esinlenme**. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2009.
- CEVİZCİ, Ahmet. **Paradigma Felsefe Sözlüğü**. İstanbul: Paradigma Yayınları. 6. b. 2015.
- ÇÜÇEN, Abdülkadir. **Bilgi Felsefesi**. 4. b. İstanbul: Sentez Yayıncılık. 2012.
- DAY, Robert A. **Bilimsel Makale Nasıl Yazılır, Nasıl Yayımlanır?**. (Çev. Gülay Aşkar Altay). 8. b. Ankara: TÜBİTAK Yayınları. 2003.
- DUMAN, Bahattin. **Akademik Çalışmalarda Etik İhlali ve Yaptırımları**. Ankara: Seçkin Yayınları. 2022.

- ERZAN, Ayşe. “Yayın Ahlakı”. **Bilim Etiği El Kitabı**. (Ed. Ayşe ERZAN). Ankara: TÜBA Yayınları. 2008.
- EREL, Şafak N. **Türk Fikir ve Sanat Hukuku**. 2.b. Ankara: İmaj Yayıncılık. 1998.
- FEYERABEND, Paul. **Özgür Bir Toplumda Bilim**. (Çev. Ahmet Kardam). 2.b. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 1999.
- FEYERABEND, Paul. **Yönteme Karşı**. (Çev. Ertuğrul Başer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 1999.
- GÖZLER, Kemal. **Alıntı ve Atıf Usulleri**. Bursa: Ekin Yayınevi. 2023.
- GÖZLER, Kemal. **Bilimsel Yazma ve Yayınlama**. Bursa: Ekin Yayınevi. 2022.
- GÖZLER, Kemal. **Örnekleriyle Usûlsüz Alıntı Sorunu**. Bursa: Yazarın Kendi Yayını. 2013.
- GÖZLER, Kemal. **Hukuka Giriş**. 15.b. Bursa: Ekin. 2018.
- GRUNBERG, Teo ve David GRUNBERG. **Bilim Felsefesi**. (Ed. İskender Taşdelen). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2018.
- GÜRBÜZ, Sait ve Faruk ŞAHİN. **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**. 2. b. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2015.
- IRZİK, Görol ve Ayşe ERZAN. “Araştırmada Kusurlu Davranışlar”. **Bilim Etiği El Kitabı**. (Ed. Ayşe Erzan). Ankara: TÜBA Yayınları. 2008.
- İNAM, Ahmet. “Bilgi Ahlakı Üstüne Düşünceler”. **Sosyal Bilim, Etik ve Yöntem**. Ed. Osman Konuk ve Ahmet Kemal Bayram. Ankara: Adres Yayınları. 2009.
- KABOĞLU, İbrahim Özden. “Bilim ve Sanat Özgürlüğü”. **İnsan Hakları**. İstanbul: YKY Yayınları. 2000.
- KARACA, Egemen. **Üniversitelerde Disiplin Rejimi**. Ankara: Yetkin Yayınları. 2019.
- KARAKOÇ, Yusuf. **Hukuk Araştırmalarında Metod**. 2.b. Ankara: Yetkin Yayınları. 2022.
- KARAKOÇ, Yusuf. “Hukuk – Etik İlişkisi”. **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 24. Kitap**. (Haz. Hayretin Ökçesiz vd.). İstanbul: İstanbul Barosu. 2012. ss. 91-95.
- KARAN, Ulaş. **İfade Özgürlüğü**. Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları. 2018.
- KAYNAK BALTA, Büşra. **Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Kapsamında Eser Kavramı ve Yapay Zekâ Ürünleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2021.
- KINCAL, Remzi Y. (Ed.) **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Nobel Yayın. 2010.

- KONUK, Osman ve Ahmet Kemal BAYRAM. “Sosyal Bilim, Etik ve Yöntem: Bilginin Parçalanması ve Etik Arayışlar”. **Sosyal Bilim, Etik ve Yöntem**. (Ed. Osman Konuk ve Ahmet Kemal Bayram). Ankara: Adres Yayınları. 2009.
- KUÇURADI, İoanna. **Ahlâk, Etik ve Etikler**. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. 2020.
- KÜZECİ, Elif. **Kişisel Verilerin Korunması**. İstanbul: Onikilevha Yayıncılık. 4.b. 2020.
- MEDEWAR, Peter Brian. **Genç Bilimadamına Öğütler**. (Çev. Nermin Arık). Ankara: TÜBİTAK Yayınları. 1994.
- NAL, Temel, Cahit SULUK ve Rauf KARASU. **Fikri Mülkiyet Hukuku**. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2017.
- ODMAN BOZTOSUN, N. Ayşe, Selin SERT SÜTÇÜ ve Oğuzhan KAYA. **Hukukta Bilimsel Araştırma Nasıl Yapılır**. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2022.
- ÖNCÜ, Özge. **Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İktibas Serbestisi ve Sınırları**. Ankara: Yetkin Yayınları. 2010.
- ÖNER, Necati. **Bilginin Serüveni**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. 2018.
- ÖRDEK, Aydın. **Bir İnsan Hakkı Olarak Akademik Özgürlük**. Ankara: Kapasite Geliştirme Derneği. 2018.
- ÖZTÜRK, Levent. “Bir Bilgisayar Yazılımı İntihali Saptayabilir Mi? Benzerlik İndeksi Ne Tür Bilgi Verir? İntihale Karar Vermede Editörün Rolü Nedir?”. **TÜBİTAK ULAKBİM Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 2011 – 9. Ulusal Sempozyum Editörler Toplantısı**. (Ed. Orhan Yılmaz). Ankara: Aves Yayıncılık. 2011.
- ROSENBERG, Alex. **Bilim Felsefesi: Çağdaş Bir Giriş**. (Çev. İbrahim Yıldız). Ankara: Dipnot Yayınları. 2015.
- RAMAZAN, Yasin. **Araştırmanın Alfabeti**. İstanbul: Babil Kitap. 2021.
- RESNİK, David Benjamin. **Bilim Etiği**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2004.
- STANDEN, Anthony. **Bilim Kutsal Bir İnektir**. (Çev. Burçak Dağıstanlı). 2. b. İstanbul: Şule Yayınları. 1997.
- SEGGIE Fatma Nevra ve Veysel GÖKBEL. **Geçmişten Günümüze Türkiye’de Akademik Özgürlük**. Ankara: SETA Vakfı. 2014.
- ŞEN, Zekai. **Bilim ve Türkiye**. Ankara: TÜBİTAK Yayınları. 2016.
- TANÖR, Bülent. “Kişi Dokunulmazlığı”. **İnsan Hakları**. İstanbul: YKY Yayınları. 2000.

TANÖR, Bülent. “Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi”. **İnsan Hakları**. İstanbul: YKY Yayınları. 2000.

T.C. Kamu Görevlileri Etik Kurulu. **Etik Rehberi**. 1.b. (Haz. Mustafa Lütfi Şen). Ankara. 2009.

TEKİNALP, Ünal. **Fikrî Mülkiyet Hukuku**. 5.b. İstanbul: Vedat Kitapçılık. 2012.

TEKİNALP, Ünal. “Bilim Etiğinin Hukuki Cephesi”. **Bilim Etiği El Kitabı**. (Ed. Ayşe Erzan). Ankara: TÜBA Yayınları. 2008.

The Chicago Manual of Style. 17.b. Chicago: The University of Chicago Press. 2017.

The Dictionary of Modern Preverbs. London: Yale University Press. 2012.

TÜBA Bilim Etiği Komitesi. **Bilimsel Araştırmalarda Etik ve Sorunları**. Ankara: TÜBA Yayınları. 2002.

Türk Dil Kurumu. **Yazım Kılavuzu**. 26. b. Ankara: Türk Dil Kurumu. 2009.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli). 3.b. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. 2021.

ÜLKEN, Hilmi Ziya. **Felsefeye Giriş**. 1. C. 2. b. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. 1963.

VATANDAŞ, Celalettin, Burçin ESER ve Ayşe Aytül TAKA. “Ahlak-Hukuk İlişkisi ve Kaynağı Sorunu”. **Sosyal Bilim, Etik ve Yöntem**. (Ed. Osman Konuk ve Ahmet Kemal Bayram). Ankara: Adres Yayınları. 2009.

VOLOKH, Eugene. **Akademik Metinler Nasıl Yazılır?**. 3. b. (Çev. Ertuğrul Uzun). İstanbul: Tekin Yayınevi. 2020.

YILDIRIM, Ali ve Hasan ŞİMŞEK. **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**. 11. b. Ankara: Seçkin Yayınları. 2018.

YILDIRIM, Cemal. **Bilim Felsefesi**. 16. b. İstanbul: Remzi Kitabevi. 2012.

Makale, Dergi ve Tezler

ALKIŞ, Burcu. Akademik Özgürlük. (Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2015.

ANAMERİÇ, Hakan. “Yazma Eserlerde Bir Bilgilendirme Aracı Olarak Şukka”. **Bilgi Dergisi**. S. 17. 2015. ss. 17-38.

ASAN, Ahmet. “ISI’nin Kullandığı İndeksler: SCI -Expanded, SSCI ve AHCI: Tarihsel Gelişim, Bugünkü Durum ve Etki Faktörü (IF)”. **Orlab On-Line Mikrobiyoloji Dergisi**. C. II. S. 5. 2004. ss. 1-21.
<http://www.mikrobiyoloji.org/pdf/702040501.pdf>

- AYDIN, Sema. “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”. **IBAD Sosyal Bilimler Dergisi**. S. 12. 2012. ss. 605-639.
- BANDIR, Oğuz ve Can Eralp ELİBOL. “İnsan Üzerinde Deney Suçu (TCK m. 90/1)”. **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C. XXV. S. 4. 2021. ss. 705-747.
- BENTLEY, Madison vd. “Instructions In Regard To Preparation Of Manuscript”. **Psychological Bulletin**. C. XXVI. S. 2. 1929. ss. 57-63.
doi.org/10.1037/h0071487
- BULUT, Nihat. “Bilim Özgürlüğü: İçeriği ve Sınırlandırılması Sorunu”. **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**. C. IX. S. 1-2. 2005. ss. 23-39.
- ÇAKMAK, Diren. “Osmanlı Telif Hukuku ile İlgili Mevzuat”. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. S. 21. 2007. ss. 191- 234.
- ÇAL, Sedat. “Bilimsel Bilgiye Erişim Sorunu Üzerine”. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C. LXV. S. 4. 2016. ss. 1313-1352.
- ÇETİNKAYA, Raşan. “Eğitimde Bilimsel Yayın Etiğine Büyüyen Tehdit: Sahte Dergiler ve Kongreler”. **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. S. 50. 2019. ss. 548-576. <https://doi.org/10.21764/mauefd.493556>
- DEMİR, Selçuk Beşir. “Predatory journals: Who publishes in them and why?”. **Journal of Informetrics**. S. 12. 2018. ss. 1296-1311.
<https://doi.org/10.1016/j.joi.2018.10.008>
- DEMİRAL BAKIRMAN, Büşra. “İntihal Suçları”. **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**. C. III. S. 2. 2015. ss. 57- 78.
- DİLEK KAYAOĞLU, Hülya. “Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı”. **Türk Kütüphaneciliği**. C. XX. S. 1. 2006. ss. 29-60.
- DURUN, Çiler. “Dünyada Bilim İletişiminin Gelişimi ve Farklı Yaklaşımlar: Toplum İçin Bilimden Toplumda Bilime”. **Kurgu Dergisi**. C. XXIII. S. 1. 2010. ss. 1-31.
- ERDEM, Y. Hakan. “Osmanlı Kültüründe Yazarlık ve İntihal Sorunları”. **Bilim Etiği Günü**. (Düz. Hasan Yazıcı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi. 2011. ss. 23-57.
- ERKAL, Atila. “Bilgi Hukuku Üzerine Bir Deneme”. **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**. C. LXIX. S. 1-2. 2011. ss. 467-476.
- FANCHER, Raymon E. “The devil’s details: A history of footnotes (Book Reviews)”. **Journal of the History of the Behavioral Sciences**. C. XXXVIII. S. 3. 2002. ss. 317- 318.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/jhbs.1131>

- FAZLIOĞLU, İhsan. “İki Ucu Müphem Bir Köprü: ‘Bilim’ ile ‘Tarih’ ya da ‘Bilim Tarihi’”. **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**. C. II. S. 4. 2004. ss. 9-27.
- GÖKA, Emir ve Bedirhan ERDEM. “Gölge Yazarlık Sözleşmelerinin Geçerliliği ve Akademik Gölge Yazarlığın Cezalandırılabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme”. **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**. C. XXVIII. S. 1. 2022. ss. 489-574.
- GÖREN, Zafer. “Sanat ve Bilim Özgürlüğü”. **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Prof. Dr. Sabri ORMAN Özel Sayısı**. 2020. ss. 449-457.
- HİRŞ, Ernest. “Eser Sahipliği: Fikri ve Sınai Hakların Mahiyeti Hakkında Yeni Bir Görüş”. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C. I. S. 3. 1943. ss. 330- 342
- IRZIK, Gürol. **Bilim Savaşları**. TÜBA Forumu. Ankara: TÜBA. 2005.
- KARASÖZEN, Bülent, Burcu Umut ZAN ve Doğan ATILGAN. “Türkiye’de Açık Erişim ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırma”. **Türk Kütüphaneciliği**. C. XXIV. S. 2. 2010. ss. 235- 257.
- KOLAYLI, Zeynep Cansu. **Türk Özel Hukuk Sisteminde İntihal**. (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara. 2019.
- KURT, Kadir. “Bern Sözleşmesi ve Türkiye’nin Katılım Süreci”. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**. S. 104. 2021. ss. 1-42.
- KÜÇÜK, Raşit. “İsnad”. **İslam Ansiklopedisi**.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/isnad--hadis>
- MUTLU, Gülçin. “Türk Akademisyenlerin Yağmacı Dergilere İlişkin Görüşleri: Bir Nitel Betimsel Çalışma”. **Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi**. C. VIII. S. 1. 2020. ss. 107-134.
- NECDET, Mehmet. “Bilime Sahtekarlık Karışınca...”. **Lacivert Dergisi**. S. 102. 2023. <https://www.lacivertdergi.com/dosya/2023/07/11/bilime-sahtekarlik-karisinca>
- OYMAN BOZKURT, Nidan. “Bilimsel Yayınların Niteliği ve Nitelik Sorunlarına İlişkin Akademisyen Görüşleri”. **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**. C. XI. S. 1. 2021. ss. 128-137. <https://doi.org/10.5961/jhes.2021.435>
- ÖZ, Esra. “Elizabeth Holmes: Theranos şirketinin yükselişi ve düşüşünden almamız gereken dersler”. **Journo**. 2023. <https://journo.com.tr/elizabeth-holmes-theranos>
- PARLAK, Türkan Melis. “Galipilerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri”. **Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi**. S. 37. 2015. ss. 37-53.

- RESNIK, David Benjamin ve Charles Neal STEWART JR. "Misconduct versus Honest Error and Scientific Disagreement". **Accountability in Research**. C. XIX. S. 1. 2012. s. 56–63. <http://dx.doi.org/10.1080/08989621.2012.650948>
- RESNIK, David Benjamin, Talicia NEAL, Austin RAYMOND ve Grace E. KISSLING. "Research Misconduct Definitions Adopted by U.S. Research Institutions". **Accountability in Research**. 2015. s.14- 21. <https://doi.org/10.1080/08989621.2014.891943>
- RUKANCI, Fatih. "Yazma Eserlerde Fiziksel Niteleme". **Erdem Dergisi**. S. 63. 2012. ss. 169-204. <https://doi.org/10.32704/erdem.2012.63.169>
- SOYDAN, Ersoy. "E-Kitap Teknolojisi ve Basılı Kitabın Geleceği". **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**. C. I. S. 1. 2012. ss. 389- 399.
- SWOGER, Bonnie. "The (mostly true) origins of the scientific journal (Bilim dergilerinin en doğru kökeni)". **Scientific American**. 2012. <https://blogs.scientificamerican.com/information-culture/the-mostly-true-origins-of-the-scientific-journal/> (Erişim Tarihi: 15.07.2023)
- TANERİ, Gökhan. "Müstehcenlik Suçu". **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C. XIII. S. 1. 2018, ss. 561-624.
- TURGUT, Halil. "Herkes İçin Bilimsel Okuryazarlık". **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. C. XL. S. 2. 2007. ss. 233-256.
- USLU, Ramazan. "Alıntıda Hukuka Uygunluk Kriterleri". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C. LXVIII. S. 4 2019. ss. 913-958.
- UYAR, Talih. "Yargıtay Kararlarında 'Dürüstlük (Objektif İyiniyet)' Kuralı (MK.2/I) ve 'Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı' (MK.2/II)". **Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan**. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını. 2000. ss. 439-465.
- UYAR, Tefik. "Astroloji Sözdabilimi ve Toplum için Yarattığı Tehditler Üzerine Bir Tartışma". **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**. C. VI. S. 1. 2016. ss. 50-60.
- World Medical Assosication. "World Medical Association Declaration of Helsinki: Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects". **JAMA**. 2013. [doi.org/ 10.1001/jama.2013.281053](https://doi.org/10.1001/jama.2013.281053)
- YAYLA, Atilla. "İfade Hürriyeti Nedir, Ne Değildir?". **Liberal Düşünce Dergisi**. S. 74. 2014. ss. 139- 150.
- YOKUŞ SEVÜK, Hande. "Görevi Kötüye Kullanma Suçu (TCK m. 257)". **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C. XXIII. S. 39. 2018. ss. 257-316.
- YILMAZ, Dilşat. "Yükseköğretim Personeli Ceza Soruşturması, Yasal Eksiklikler ve Çözüm Önerileri". **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C. XVII. S. 1-2. 2013. ss. 101-125.

“Yükseköğretim Kurulu’nda Gerçekleştirilen Çalıştaylar’dan...”. **Yüksek Öğretim Dergisi**. S. 9. 2018 <https://www.yok.gov.tr/Dergi/dergipdf/yukse-ogretim-sayi-9.pdf>

Kanunlar, Tasarı ve Teklifler

05.12.1951 tarihli ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, T.C. Resmî Gazete T 13.12.1951 S. 7981.

04.11.1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, T.C. Resmî Gazete T. 06.11.1981 S. 17506.

18.10.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyet Anayasası, T.C. Resmî Gazete T. 09.11.1982 S. 17863 Mükerrer.

25.05.2004 tarihli ve 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, T.C. Resmî Gazete T. 08.06.2004 S. 25486.

09.06.2004 tarihli ve 5187 sayılı Basın Kanunu, T.C. Resmî Gazete T. 26.06.2004 S. 25504.

01.03.2014 tarihli ve 6528 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, T.C. Resmî Gazete T. 14.03.2014 S. 28941

02.12.2016 tarihli ve 6764 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. T.C. Resmî Gazete: T. 09.12.2016 S. 29913

22.12.2016 tarihli ve 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu, T.C. Resmî Gazete T. 10.01.2017 S. 29944.

15.04.2020 tarihli ve 7243 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, T.C. Resmî Gazete T. 17.04.2020 S. 31102

02.02.2023 tarihli ve 7437 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. T.C. Resmî Gazete T. 09.02.2023 S. 32099.

TBMM. 1961 Anayasası. <https://www.tbmm.gov.tr/files/anayasa/docs/1961/1961-ilkhali/1961-ilkhali.pdf>

TBMM. Milli Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D24/Y4/T1/WebOnergeMetni/3490fdac-e593-4d3f-ad5d-ea96735ba76d.pdf>

TBMM. 08.04.2020 tarihli ve 2/2778 Esas no.lu, Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi.
<https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D27/Y3/T2/WebOnergeMetni/fa8aecc0-6cd7-4a13-b757-d550f72b2f19.pdf>

TBMM. “On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) Onaylandığına Dair Karar”. Karar No. 1225- Tarihi: 18.07.2019, Resmî Gazete: 23.07.2019- 30840 Mükerrer <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190723M1.pdf>

TBMM. “On İkinci Kalkınma Planının (2024-2028) Onaylandığına Dair Karar”. Karar No. 1396- Tarihi: 31.10.2023. Resmî Gazete: 01.11.2023- 32356. Mükerrer <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/11/20231101M1-1.htm>

The European Parliament and of The Council. Regulation (EU) 2021/695 2021/695 sayılı Tüzük). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32021R0695>

AKPM. 1762 sayılı Tavsiye Kararı. 2006. <https://pace.coe.int/en/files/17469/html>

Alt Düzenlemeler, Yönetmelikler, Kararlar

Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 27.06.2018 S. 30461.

Doçentlik Sınav Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 01.09.2000 S. 24157.

Doçentlik Sınav Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. T.C. Resmî Gazete T. 13.01.2005 S. 25699.

Doçentlik Sınav Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 31.01.2009 S. 27127.

Doçentlik Sınav Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 07.02.2015 S. 29260.

Doçentlik Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 15.04.2018 S. 30392.

Hasta Hakları Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 01.08.1998 S. 23420.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete. T. 01.07.1996. S. 22683.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 20.04.2016 S. 29690.

Üniversitelerde Ders Aracı Olarak Kullanılan Kitaplar, Teksirler ve Yardımcı Ders Kitapları Dışındaki Yayınlarla İlgili Yönetmelik. T.C. Resmî Gazete T. 22.10.1984 S. 18553.

Üniversite Öğrenci Disiplin Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 13.04.1974 S. 14857.

Üniversiteler Yayın Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 03.02.1984 S. 18301.

TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği. 07.11.2015. T.C. Resmî Gazete’de yayımlanmamıştır.

TÜBİTAK Endüstriyel Etik Kurulu Yönetmeliği. 30.07.2016. T.C. Resmî Gazete’de yayımlanmamıştır.

Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 13.01.1985 S. 18634.

Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 18.08.2012 S. 28388.

Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik. T.C. Resmî Gazete T. 11.03.2023 S. 32129

Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete T. 21.08.1982 S. 17789.

Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. T.C. Resmî Gazete T. 07.11.1998 S. 23516.

Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. T.C. Resmî Gazete T. 29.01.2014 S. 28897.

Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik. T.C. Resmî Gazete T. 20.10.2017 S. 30216.

15.11.2021 tarihli ve 4804 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı. T.C. Resmî Gazete T. 16.11.2021 S. 31661.

Mahkeme Kararları

AYM. T. 07.03.1989. E. 1989/1. K. 1989/12.

AYM. T. 14.01.2015. E. 2014/100 K. 2015/6.

AYM. T. 08.09.2022. E.2022/54. K.2022/99.

AİHM. Kenedi/Macaristan Davası T. 26.05.2009. Başvuru No: 31475/05.

AİHM. Sorguç/Türkiye Davası. T. 23.06.2009. Başvuru No. 17089/03.

AİHM. Hasan Yazıcı/Türkiye Davası. T. 15.04.2014. Başvuru No. 40877/07.

Danıştay İDDK. T. 20.09.2012. E. 2007/1815. K. 2012/1218

Danıştay İDDK. T. 29.04.2015. E. 2013/826. K. 2015/1654.

Danıştay 1. D. T. 02.03.2016. E. 2015/1653. K. 2016/259.

Danıştay 1. D. T. 17.01.2008. E. 2007/1485. K. 2008/90.
Danıştay 1. D. T. 02.11.2016. E. 2016/520. K. 2016/1494.
Danıştay 1. D. T. 07.11.2019. E. 2019/1570. K. 2019/1513.
Danıştay 1. D. T. 19.1.2022. E. 2022/86. K. 2022/13.
Danıştay 8. D. T. 07.04.2016. E. 2015/6522. K. 2016/3413.
Danıştay 8. D. T. 07.04.2016. E. 2015/6472. K. 2016/3415.
Danıştay 8. D. T. 19.02.2016. E. 2015/1757. K. 2016/1425.
Danıştay 8. D. T. 14.03.2018. E. 2015/14485. K. 2018/1393.
Danıştay 8. D. T. 08.10.2020. E. 2016/8077, K. 2020/4219
Danıştay 8. D. T. 08.10.2020. E. 2016/8159. K. 2020/4218.
Danıştay 8. D. T. 15.10.2020. E. 2016/6951. K. 2020/4457.
Danıştay 8. D. T. 01.12.2022. E. 2020/7858. K. 2022/7031.
Yargıtay HGK. T. 14.06.2023. E. 2022/219. K. 2023/631.
Yargıtay HGK. T. 20.02.2020. E. 2017/7. K. 2020/185.
Ankara Bölge İdare Mahkemesi 4. İdari Dava Dairesi T. 14.02.2020, E. 2019/3667,
K. 2020/309.

Belge, Rapor ve Yazılar

ALLEA. “The European Code of Conduct for Research Integrity”. 2023.
<https://allea.org/wp-content/uploads/2023/06/European-Code-of-Conduct-Revised-Edition-2023.pdf>

ALLEA. “Araştırmada Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu”. 2018.
https://allea.org/wp-content/uploads/2018/06/TU-ALLEA-European-Code-of-Conduct-for-Research-Integrity_FINAL.pdf

Bartın Üniversitesi Senatosu. Toplantı Tarihi: 27.03.2019. Toplantı Sayısı: 2019/05.
<https://cdn.bartın.edu.tr/personel/b37dcd5480e04b59b68bb6ab5b23b5c1/senato-karari.pdf>

Diyanet İşleri Başkanlığı. Türkiye’de Dinî Hayat Araştırması. Ankara. 2014.
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/340/ekutuphane3.5.1.2.15.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

European Commision. Horizon Europe Program Guide v.3 (Ufuk Avrupa Program Rehberi 3. versiyon). 01.04.2023. <https://ec.europa.eu/info/funding->

tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/programme-guide_horizon_en.pdf

ISO. ISO 690:2021. Information and documentation– Guidelines for bibliographic references and citations to information resources. İsviçre. 2021.

ÖZDAĞ, Hilal. “Yaşam Bilimlerinde Araştırma/Yayın Etiği ve Yasal Boşluklar” başlıklı sunumu. 2016. <https://cabim.ulakbim.gov.tr/wp-content/uploads/sites/4/2016/04/Prof.-Dr.-Hilal-Özdağ.pptx>

TÜBİTAK. Yayın Etiği Sempozyumu- 15.11.1996. Ankara: TÜBİTAK. 1998.

TÜBİTAK ULAKBİM, Türkiye Bilimsel Yayın Göstergeleri (III): 1981-2009 Dönemi Tüm Bilim Dallarında Ülkeler ve Gruplar. (Ed. İ.H. Demirel vd). Ankara: 2012.

YÖK. Genel Kurulu Kararları. Oturum Tarihi: 30.12.2021 Oturum No.: 18 <https://www.uak.gov.tr/DuyuruBelgeleri/2022/yagmac%C4%B1-saibeli-dergiler-hk-duyuru-25012022.pdf>

YÖK. Genel Kurulu. 29.08.2012 tarihli ve 2012.18.946 sayılı karar.

YÖK. Başkanlığının 22.10.2014 tarih ve 339 (62074) sayılı “Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri” konulu yazısı.

YÖK. Hukuk Müşavirliği. 23.12.2016 tarihli 97354392-622.99-82161 sayılı ve Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi konulu yazısı.

YÖK. 08.06.2020 tarihli, 36054236-299-E.32771 sayılı ve “ORCID Alınması Tanımlayıcı Tekil Numara” konulu yazısı.

İnternet Siteleri

Akademik İntihal/ intihal.net. <https://intihal.net/>

ALLEA. <https://allea.org/>

APA Style. <https://apastyle.apa.org/>

APA Style and Grammar Guidelines. <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/paper-format>

BAKER, Kelligh. .Pernkopf Atlası: Nazilerin öldürdüğü kişiler üzerinde yapılan çalışmalar sonrası yazılan tartışmalı anatomi kitabı. **BBC News Türkçe.** 2019. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49401918>

BREITENBACH, Anne. The Origins of APA Style. **APA Style Blog.** <https://blog.apastyle.org/apastyle/2016/07/the-origins-of-apa-style.html>

BOAI10. Budapest Open Access Initiative. <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai10/turkish-translation/>

Budapest Open Access Initiative.

<https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/turkish-translation/>

Committee on Publication Ethics (COPE) (Yayın Etiği Komitesi),
<https://publicationethics.org/>

DergiPark. Hakkında. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/page/about>

Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. Ufuk Avrupa Programı.
https://www.ab.gov.tr/ufuk-avrupa-programi-horizon-europe-_53080.html

DOI Foundation. “What is a doi?”. <https://www.doi.org/the-identifier/what-is-a-doi/>

European Commision. What is Horizon Europe?. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en

European Commision. European Research Area (ERA) What is ERA?.
https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/european-research-area_en#what-is-era

European Commission. Directorate-General for Research and Innovation. Horizon Europe, open science: early knowledge and data sharing, and open collaboration. Publications Office of the European Union. 2021.
doi.org/10.2777/18252

International Committee of Medical Journal Editors (ICJME)
<https://www.icmje.org/>

ISNI. What is ISNI?. <https://isni.org/page/what-is-isni/>

ISO. ISO 690:1975. <https://www.iso.org/standard/4887.html>

ISO. ISO 690:2021. <https://www.iso.org/standard/72642.html>

iThenticate. <https://www.ithenticate.com/>

ORCID. About ORCID. <https://info.orcid.org/what-is-orcid/>

ORCID. ORCID’s First Decade: From Startup to Sustainability.
https://info.orcid.org/wp-content/uploads/2022/11/R2_Orcid-10th-Ann-Booklet-FOR_WEB.pdf

ORCID. Structure of the ORCID Identifier. <https://support.orcid.org/hc/en-us/articles/360006897674-Structure-of-the-ORCID-Identifier>

SANDOZ, Raphaël. **Interactive Historical Atlas of the Disciplines.** University of Geneva. <https://atlas-disciplines.unige.ch/>

The Chicago Manual of Style Online.
<https://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>

The Royal Society Publishing. About Philosophical Transactions.
<https://royalsocietypublishing.org/rstl/about>

The Magna Charta of the European Universities. **Magna Charta Universitatum.**
1988. <https://www.magna-charta.org/magna-charta/en/magna-charta-universitatum/mcu-1988>

TR Dizin. <https://trdizin.gov.tr/hakkinda/>

TR Dizin. Dergi Listesi. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/dergi/ara?q=>

TSE. TS 2781. Dökümantasyon-Bibliyografik yollamalar-Temel ve ek unsurlar.
<https://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx?081118051115108051104119110104055047105102120088111043113104073097089102104076065097050107053048>

TSE. TS ISO 690:2021. Bilgi ve dokümantasyon- Bilgi kaynaklarına yapılan atıflar ve bibliyografik referanslar için kılavuz bilgiler.
<https://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx?081118051115108051104119110104055047105102120088111043113104073084113103086122071077073104071087>

Turnitin. <https://www.turnitin.com/>

TÜBİTAK ULAKBİM. Açık Erişim. <https://acikveri.ulakbim.gov.tr/acik-erisim/>

ÜAK. 2023 Ekim Dönemi Doçentlik Başvuru Şartları.
<https://www.uak.gov.tr/Sayfalar/docentlik/basvuru-sartlari/2023/2023-ekim-donemi-docentlik-basvuru-sartlari.aspx>

ÜAK. 2023 Mart Dönemi Doçentlik Başvuru Şartları,
<https://www.uak.gov.tr/Sayfalar/docentlik/basvuru-sartlari/2023/2023-mart-donemi-docentlik-basvuru-sartlari.aspx>

YÖK. Açık Erişim- Açık Bilim. <https://acikerisim.yok.gov.tr/acik-erisim>

YÖK. Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğine İlişkin Basın Açıklaması. 30.01.2014.
<https://basin.yok.gov.tr/?page=duyurular&v=read&i=483>

YÖK. “Yağmacı” Dergi Yayınları Akademik Yükseltmelerde Kullanılmayacak. 2019. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/yagmaci-dergi-yayinlarina-onlem.aspx>

Sözlükler

Güncel Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>

Kubbealtı Lugatı. <http://lugatim.com/>

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. TÜBA. <http://terim.tuba.gov.tr/>